ZABILJEŠKE
IZ MOJE PASTIRSKE SLUŽBE

MIJO LAMOT

TISAK GRAFIČKOG ZAVODA, IVAN RAST, KUTINA.

ZABILJEŠKE

IZ MOJE PASTIRSKE SLUŽBE

MIJO LAMOT

CIJENA 25 DINARA

TISAK GRAFIČKOG ZAVODA
IVAN RAST, KUTINA
1931.

Predgovor.

»Ars artium regimen unimarum«. Staro je to pıavilo i često opetovano.

Nebrojeno je puta utvrđena istina, da je veliko umjeće vladati, upravljati dušama. Iskusili su to i oni, koji nijesu uspjeli vladati dušama. A takovih je bilo daleko više nego li onih, koji su se tim umjećem istaknuli.

No, bilo ih je u svako doba, koji su umjeli vladati dušama.

Na mene je uvijek činilo vanredan dojam, kad sam u poznija vremena slušao pripovijedati riječi i djela davno prije umrlih duhovnih pastira. I to su često bili ljudi, kojih imena povijest ne poznaje. Ipak su tako vladali dušama svoga duhovnoga stada, da su tu svoju vlast daleko iza svoje smrti zadržali u spominjanju.

U mojemu kraju pastiri ne pasu stada, već samo »idu za stadom« i »čuvaju stado«. Koje čudo, ako sam i ja kao duhovni pastir išao za svojim stadom, a nijesam vladao. Ali sam uživao u samim pokušajima. Uživao sam u umjeću, u umjetnosti.

Vidljivi tragovi tih osjećaja ostali su u ovim mojim bilješkama, zabilježenim u časovima nadahnuća. I danas mi se još vraćaju, kad se na koju od tih zabilježaka namjerim u starim požutjelim listovima.

Upravo zato i želim, da ih imam na okupu. A možda to ne će biti na odmet ni mlađoj braći i onima, koji će tek doći, ma i u negativnom smislu. Bit će manje pogrješaka.

Osim neznatnih izuzetaka ograničio sam se na zabilješke »Katoličkom Listu«, a ni od tih nijesam uzeo sviju.

Plemeniti urednici prečasna i presvijetla gg: msgr. Stepan Korenić, Dr. Svetozar Ritig i Dr. Fran Barac, koji su svojom susretljivošću pružili mogućnost, da ih u svoje vrijeme zabilježim, neka ovim putem primu izričaj moje duboke zahvalnosti.

A dobrohotni čitatelj neka ne smetne s uma, da sam ove zabilješke otisnuo u posebnoj knjizi u prvome redu sebe radi.

U BADLJEVINI, dne 3. ožujka 1931.

Pisac.

1901—1931

Kao čovjek, koji je prevalio najvišu točku uspona i ništa više ne vidi pred sobom, često se okrećem i gledam natrag.

Osjećam duboko dolje iza sebe život i vrevu, ali ne vidim ništa.

Sve je pokrito gustom maglom. Tu i tamo vide se samo neke čvrste točke u moru magle. Kad ne bi bilo tih točaka, nebi bilo ničega, gdje bi moj pogled mogao počinuti.

A ja znadem, da su to vršci brda, na kojima sam nekoć gradio kule. I u onoj magli mi se čine kulama u zraku. Ali neka su kule u zraku. Samo neka mi i njih ne pokrije magla.

»*Vagus.*«

Mladi misnik

(Iz knjižice »Libellus cordis«).

Već je nekoliko godina, da sam svećenik, misnik. Ja se, istina, još uvijek osjećam mladim misnikom, ali svake godine susrećem mlađe. I kadgod otvorim «libellus cordis«, knjižicu, što sam ju još u sjemeništu počeo pisati, vidim, da sam u duši mnogo proživio.

Mnogu lijepu uspomenu sam si u tu knjižicu ubilježio, i ta su mi spominanja veoma ugodna. To su svjetle niti, koje me vežu za dane one prvotne revnosti.

Često, osobito kad se nađem u tami, kad me zaokupe tamne misli, odmatam pred dušom svojom ove svjetle niti i svagda nađem put... Na časak ću ih odmotati i pred drugima, možda će to još kojega mlađega brata potaći, da na svoj način pođe istim putem. Kratke su i istrgnute iz cjeline, ali možda će osim mene još tko čitati iz njih više nego je napisano. Za mene su one čitavi svijet. . .

I. Već sam dva mjeseca misnik, svećenik. U mjestu moga djelovanja osjećam se osamljen. Ne nalazim ovdje duša srodnih, kao u sjemeništu. O koliko puta sam poželio onaj život i one prilike! Kraj otvorenih vrata i puteva provodim život od svjeta odijeljen.

Čini mi se, da sam ipak prerano okušao zbilju života. Sve me nekud odbija. Postajem malodušan. Toliko se toga od mene traži, a kad pogledam ozbiljno lice starca župnika, riječ mi zapinje u grlu. A prijatelji?

Ne preostaje mi drugo, nego da se vratim u sebe da još, učim. Još mi mnogo toga nedostaje.

A vjerni kršćanski puk zar ću ostaviti? Zar to znači biti sol zemlji i svjetlo svijetu? Učitelj sam naroda, pa da sam budem učenik?

II. Bio sam kod bolesnika. Prolazio sam kraj kuće, u kojoj stanuje neka bolesna žena. Ona se od vremena do vremena ispovijeda i čeka smrt. . .

Kad sam stupio u dvorište opazio sam u staji čovjeka sa torbom na leđima. Izgledalo je kao da je za putom, ali kad smo se pozdravili rekao je, da je pošao u staju, da namiri stoku.

U kući smo našli bolesnicu, gdje na postelji sjedi i šije. Po sobi trčala su djeca kuštrava i uprljana. Kad smo mi unišli, ostala su stajati, kako smo ih zatekli. Bilo mi je kao da me netko polio hladnom vodom, kad sam prekoračio prag.

Pomalo sam se sprijateljio sa društvom. Djeca su me povjerljivo pogledavala. Majka je govorila o dugotrajnoj svojoj bolesti i o njezinim uzrocima. Bijedna žena se toliko raspripovjedala, da je i meni govorila »dušek«. I meni to nije bilo neugodno.

«Bolestan bijah i pohodiste me« govorio sam sebi, kad sam se vraćao kući.

III. Danas poslije podne uspeo sam se do kapelice, što je sagrađena na jednom brežuljku, s kojega se može vidjeti gotovo čitava naša župa. To sam učinio, da još posljednji put vidim taj mili kraj i pošaljem pozdrav stanovnicima njegovim. Dugo nijesam mogao otkinuti pogleda sa onih brežuljaka i uvalica, koje se u daljini sve većma gube u zelenim livadama. Svaka i nesetna kućica, dapače svaka stazica se tako srasla s mojom pameti, kao da je dijel mene. Od svega toga trebalo je da se oprostim — možda za uvijek. Kad sam se uspinjao na brdo, mislio sam da ću gore zapjevati iz svega grla, ali mi nije došla na usta pjesma, tek gdjekoji duboki uzdah ponio je sobom tihi vjetrić u dolinu . . .

Rekao sam posljednje s Bogom kraju, gdje sam u tišini proboravio prve dane moga svećeničkoga života.

Sada sam tek osjećao, koliko taj kraj ljubim.

Kad sam se vraćao kući, sretoh jednoga starca, koji žalosna lica pristupi k meni i reče mi: »Gospodine mladi, dakle vi nas ostavljate? A zašto? U čem smo Vam se mi zamjerili? O, ja sam se uvijek nadao, da ćete me vi zakopati!« Starcu se orosiše oči, a ja sam mu stisnuo ruku i jedva čujnim glasom rekao: s Bogom.

Sada se još u svojoj sobi pitam: A zašto odlaziš? Tko te tjera?

Ja si na to i ne znam odgovoriti, meni se sve čini da je neka viša sila u tom pitanju odlučila. Čuo sam često govoriti: »Divina providentia gubernamur et sumus.« Ono, što je mene potaklo, da tražim premještenje, ono su tek prividni uzroci — pravi uzrok bit će volja Božja

IV. Nedelja je. Danas sam u glavnome vidio narod moje nove postojbine, nove moje župljane. Kolike razlike između ovih i onih! Kao da to i nije isti narod. Ovdje u bivšoj krajini, uz Savu je narod naš ponosan, slobodna pogleda — ondje u Zagorju kao da je skučen. A odijelo? Jedno i drugo je bijelo, ali kolike razlike i u tome.

U prvi mah rekao bi čovjek, da je ovdašnja »gizda« i uopće velika pažnja na nošnju znak blagostanja narodnoga. Ali nije tako. Nasuprot, baš ovo mahnitanje za kićenjem uzrok je propadanja i materijalnoga i moralnoga. Ima dosta primjera — pripovijedaju očevici — da otac proda blašče, koje ga hrani, ili dapače pozajmi u štedioni novaca, da kupi kćeri dukat pod vrat ili svilenu maramu ili kakav drugi nakit radi toga narod propada.

Tu vlada pravo mahnitanje za »gizdanjem.« Mogao bih da o tome mnogu gorku zabilježim, ali mjesto mojih efleksija, ubilježit ću si „libellum cordis" duboke misli biskupa Fenelona, što sam ih nedavno čitao u krasnom prijevodu Fiaminovu.

Mentor govori Telemaku: „Drugo zlo nemalo bez lijeka jest raskošje . . . Kao što velika vlast truje kralje, tako raskošje truje čitav narod . . Čitav narod privikne držati potrepštinom života suvišne stvari: svaki dan izmišljaju nove potreboće, i ne mogu biti bez nekih stvari, kojim se pred tridesetak godina ni za ime nije znalo. Ovo raskošje zovu dobrim ukusom, usavršivanjem umijeća i uglađenošću naroda. Svaki čini više nego može; jedni s gizde i da se bave svojim bogatstvom; drugi s rđava stida i da sakriju svoje siromaštvo. Pak još i oni, koji su dosta mudri da osuđuju veliki taj nered nijesu ipak toliko mudri, da ustanu prvi, te pokažu protivni izgled. Sav narod propada; svi se staleži ispremiješaju. Hlepnja da steku blaga, ne bi li dorasli zaludnim troškovima, kvari najpoštenije duše, za drugo, ne pitaju nego da obogate; siromaštvo je sramota. Budi ti učen, vrstan, krepostan, upućuj na

dobro ljude, pobijedi neprijatelja u ratu, spasi domovinu, pregori svaku svoju korist: tebe će prezreti, ako se ove vrline ne istaknu gizdom. Još i oni, koji ne imaju imetka, hoće da se čine kao da imaju; troše kao da imaju čim: posuđuju, varaju, služe se tisućom nedostojnih načina, da do toga dođu. Ali tko da doskoči tomu zlu? Treba promijeniti ukus i navade naroda; valja mu dati nove zakone.

Pomenute riječi kao da su danas pisane, i to upravo za Slavoniju. U njima nema ništa zastarjela, to odaje umnika. Fenelon nazivlje raskošje zlom, kojemu gotovo nema lijeka. Trebalo bi promijeniti ukus i navade naroda. A tko to može?

V. Već je kasna doba noći, a u moju sobu dopire vriskanje podcikivanje iz kola. Jasno razabirem ženske glasove. Takav je naš narod, takav je život u Slavoniji. Dižu se odasvud glasovi proti takovu načinu života, no mnogi se u javnosti zgražaju nad tim životom, a privatno u njem uživaju; drugi opet gledajući gdje narod na očigled propada, misle da tome nema lijeka; a ima napokon i takovih koji drže, da je naš narod građen na posve drugi kalup, da je posve drukčiji, nego što su drugi ljudi.

Meni se čini, da su i jedni i drugi i treći na krivome putu.

Kod nas nedostaje prave duhovne pastoracije. Tomu bit će poglaviti uzrok udaljenost pojedinih sela od župe.

Naš seljak ne živi potpunim kršćanskim životom, on ima svoju religiju. Narodni običaji, rečenice i t. d., čine njegovu vjeru, vjerovanje. Meni se čini, da imade u narodnim pripovjetkama, pjesmama i rečenicama mnogo nekršćanskoga, blasphemna. Ne mislim ja time napadati narodno naše blago, jer nam je to još jedino preostalo. Ono je izraz narodne duše, narodnoga umovanja i vjerovanja. Ali upravo zato i vidimo u njem uzroke propadanja naroda. Što koristi ponositi se narodnim pjesmama, ako nam tek muzeji sačuvaju uspomenu na nj: naroda nestaje.

Tko samo gleda na kakav sve način narod daje oduška svojoj nutarnjoj potrebi za pobožnošću, kad dođe u crkvu, taj odmah opaža, da ovdje nema solidne kršćanske pobožnosti. To se osobito opaža na raznim proštenjima.

A zar bi temeljita naobrazba u kršćanskom nauku mogla zaustaviti propadanje naroda? O tome ja ne dvojim. Uzalud su sva mudrovanja nekih naših otačbenika, osobito mlađih. Priznati

umnik 18. vijeka Rouseau veli u „Emilu“: „Filozofija ne može uz svoja načela učiniti ni jednoga dobra, kojeg religija nebi još bolje učinila; nu religija čini mnogo dobra, kojeg filozofija ne može učiniti“

Tu ne pomaže nikakvo mudrovanje. Ili mora sav život i djelovanje naroda biti prožeto duhom vjere, i tada će se održati, ili će ga nestati.

„Non erubesco evangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti . . .“

VI. Danas sam se na šetnji razgovarao sa ženom, koja mi je posve otvoreno kazala, da joj ne treba djece „Imala je jedno, i to joj je, hvala Bogu, umrlo. Danas — reče mi — djeca i onako ne vole roditeljima, njezin muž voli njoj nego svojoj materi. Kad nema djece, nije uz kuću vezana. A naroda je i previše, u svijetu je zato i bijeda svaki dan veća.“

Ja sam joj nastojao dokazati opakost takova djela i ugodnost matere, koja može pokazati na svoj porod. Ona je kušala, da me pobije. Uza sve to vidio sam, kako se gdje kad neveselo zamislila. Budila se uspavana savjest.

VII. Odlučujem više zalaziti među narod. Treba našemu narodu još mnogo i mnogo prosvjete. Nastojat ću dakle, da raširim u njemu što više knjiga pisanih za narod. A i sam ću svaku priliku upotrijebiti, da ih u razgovoru poučim, kako i koliko budem najviše znao. Opazio sam, da su najbolji i najsigurniji put u njihove kuće bolesnici i školska djeca. Kad se dogodi u kući bolesnik, ja odmah kažem ukućanima, da imam pravo posjetiti bolesnika u svako doba. To ih veoma veseli. Ali nije ni od potrebe, da ih posjećujem u njihovim stanovima, oni mi se i sami rado pridruže, kad samo mogu.

No u tim razgovorima treba da budem oprezan, da se ne izrode u pusto brbljanje. Treba da slijedim sv. Pavla koji veli: »Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum: sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus . . sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, et omnia possidentes . . .«

VIII. U našoj je župi običaj, da svećenik, odsluživši sv. misu, na određene dane ostane u selu na »časti«. Prekrasna pri-

lika za svećenika, da izbliže upozna narod i njegove težnje! Primaju ga kuće redom. Oni, kojima se čini, da ne bi mogli svećenika dostojno (po svome svaćanju) dočekati, plate bogatijemu ili gostioničaru, da on pripravi ručak. Ja sam bio protiv toga, te sam izrazio želju, da me prime vazda onaj, na kome je red, kako može.

Nedavno bio je red na nekome siromašnom župljaninu, da budem kod njega na »časti.«

Kad sam svršio službu, pred crkvenim vratima dočeka me domaćin. Bio je to čovjek srednje dobe, blijeda lica. Radosno sam prihvatio njegov poziv i pošao s njime domu njegovu.

Soba u koju me uvede domaćin, bila je prazna, tek po zemlji puzalo je dijete, kojemu je haljinica na leđima bila privezana, da je ne zamrlja. Malo zatim dođe i žena domaćinova, da prostre stol. I ona bijaše blijeda, crvenih očiju, punih badljeva. Poslije dođe i ostala družina.

Kad smo sjeli za stol, ja sam dobio tanjur, ostali su jeli iz zdjele.

Nikako nisam mogao da dadem zgodan pravac našem razgovoru. Moj zanos me nekako posve ostavio. Jesti nisam mogao. Već sam počeo i samomu sebi spočitavati »ekstravagantnost«, kako to neki iz moje najbliže blizine moje ponašanje nazivlju. Pričinjalo mi se mnogo pametnije, što čine oni, koji na seljaka gledaju vazda s neke visine, premda nijesu neprijatelji narodu, dapače mu hoće dobro. Oni ne doživljuju nikakvih neugodnosti, a naši su seljaci uvjereni, da oni živu kao prava gospoda, i da im pristoji, da se ovako vladaju prema njima. Dapače slave mnoge od njih kao uzorne rodoljube. Napokon se ipak čitava duša moja digla proti ovakovim mislima, i ja sam iz prva prisiljeno, a poslije i s oduševljenjem govorio o svemu i svačemu.

Dugo sam se zadržao u kući potrebnih ovih ljudi, a kad sam se vratio kući, bilo mi je u duši veoma ugodno i lako: učinio sam i opet jedan korak naprijed.

IX. Bio sam kod susjeda svećenika, kad dođe k njemu čovjek »iz prijeka« — iz Bosne i javi, da ima ondje bolesnik i moli ispovjed. Na moju želju, da idem ja onamo. Prijatelj pristane. Preko Save prevezao sam se lađom, a dalje vozio sam se kolima.

Dugo smo se vozili, dok ne skrenusmo s puta i spustivši se malo nizbrdo dođosmo pred kućicu, koja se ni od kuda nije mogla vidjeti, dok nijesmo stali pred njom.

Kad sam na otvorenu već ljesu stupio u dvorište, opazio sam pod krošnjom velikoga drveta, što je gotovo čitavo dvorište prekrivalo, čovjeka, gdje nepomično leži na slami pokrivenoj ponjavom. To je bio bolesnik. Iznijeli su ga ukućani napolje, valjda da bude svećeniku udobnije.

Prvi put u životu ispovjedao sam na otvorenu polju bez stolca, sjedeći na zemlji kraj bolesnika, koji je ležao. A nijesam možda nikad dužnosti svoga zvanja vršio svjesnije nego tada.

Iza podijeljenih sakramenata, sa dopuštenjem dviju starica, koje su bile kod toga čina, pošao sam u kuću, da vidim namještaj.

Kuća se sastojala iz dviju prostorija. U prvoj visio je sa tavana na lancu bakreni kotao. Pod njim se na zemlji ložila vatra. U drugu prostoriju ulazilo se kroz vrata. To je bila soba. Ali u njoj nije bilo upravo ništa. Ni stola ni stolca, ni postelje. Nekakvo prazno korito bilo je prislonjeno k zidu. Da, bila je ondje od žute mjedi, sjajna kao zlato, sprava za kuhanje kave, kakvu rabe naši «Turci« — ali je izgledalo kao da onamo i ne spada.

Kad su starice vidjele, da me zanima njihov način života, razveže im se jezik. «Eto to je sve tuđe, begovo — govorile su one. On uzme što hoće, a nama što preostane. A ne smijemo se ni pritužiti, jer nam prijeti, da će nas istjerati. Ali što ćemo? Valjda je Bog tako rekao! Kad su ono Adam i Eva sakrili tridesetero djece i pokazali Bogu samo trideset njih od šesdeset, Bog je rekao, da uz ovih trideset mora živjeti i onih trideset, uz tridesetoricu koji rade, od njihova truda i muke mora živjeti tridesetorica njih, koji ne rade... Pa najposlije, što da radimo, kamo da pođemo? Siroti je teško i u carevu dvoru.

Jedna je od njih bila pravoslavne vjere. Pripovjedala je, da je i njezin jedan rodjak pop kao i ja. Ni po čemu nijesu se razlikovale.

Nijesam trebao, da ih tješim.

Naprotiv ulaza, na koji sam ušao u «Ognjenku« bila su još jedna vrata. One same su ih otvorile. I ja sam se na moje veliko začuđenje našao medju cvijećem u vrtu — »bostanu«. Tolika neimaština i cvijeće pod jednim krovom!

Mora da se na mojem licu radi toga odražavala radost, koja se ugodno dojmila starica, jer su bez promišljanja stale

trgati cvijeće i drhtavim pocrnjelim i mršavim rukama mene darivati.

X. Imao sam sprovod.

Kad sam stupio u dvorište, gdje je bio mrtvac, bilo je već puno svijeta. Ukopnici već bijahu postavili kola pred kućna vrata. Malo zatim iznesoše mrtvaca u lijesu, ali bez pokrova. Očekivali su, da ću obaviti opijelo nad otvorenim lijesom, Ja se učinih, kao da toga nijesam ni opazio i upozorih ih, da pričvrste pokrov na lijes. Nekako nevoljko izvršiše, što sam rekao.

Jedva sam svršio opijelo i okrenuo se da pođem, kad skoči na kola žena, pa onda druga i treća; posjedaju na lijes, pokriju si lica i glave ponjavama i stanu naricati.

To je bio za mene prizor iz davnine. Tako se valjda pred tisuću i više godina sprovodilo. Stao sam. Govorio sam, da nije lijepo sjediti na lijesu, u kojem je mrtvo tijelo. Onda sam rekao, da to može biti i zdravlju pogibeljno. Nije koristilo. Rekao sam, da to i oblast najstrože zabranjuje, jer se tako mogu zarazne bolesti među narod raširiti. Kad ni to nije pomoglo zaprijetio sam se, da ću otići kući, ako ne siđu sa lijesa.

Uz prigovaranje i negodovanje sišle su žene sa lijesa. Kad je sprovod krenuo prestalo je i svako prepiranje, ali se za čitava sprovoda nije čuo ni plač ni jauk. To je bio neobičan sprovod za ono selo. I samu mi je bilo neugodno, kad nijesam čuo naricanja.

Kad sam nad otvorenim grobom obavio obred, bacio sam po crkvenim propisima grudu zemlje na lijes. Kad iz mnoštva iskoči kći pokojnikova pred njih i jetkim glasom povikne: »Ne bacajte zemlje na njega, nije ni on na vas bacao«.

Ja nijesam mogao, da dalje diram u narodno osjećanje. Mi se i onako nebi mogli razumjeti.

XI. Već je na istoku sunce visoko odskočilo, a čitavim je selom odjekivalo mukanje goveda i pucketanje bičeva, kad sam ja ustao i otvorio prozor na svojoj sobi. — Tik do prozora stajao je krasan, mlad orah. Prije nekoliko dana je prolistao. Toga jutra se neobično sjao, kao da je posut sitnim biserom. Cvjetne rese su se nekud oduljile, kao da se koče u oholosti svojoj. U zraku je vladao mir. I golemo sunce na istoku mirno je gledalo, kao da se divi ljepoti proljetnoga jutra.

Nekoliko sati kasnije nesta sa oraha bisera. I list i cvijet se skupi i pocrni i pade na zemlju. Bio je to mraz.

A ja sam se divio krasnome proljetnome jutru kao jučer mali braco svojoj seki, što je urešena cvijećem u bijeloj haljinici ležala na odru. Ne od straha, već od samoga udivljenja nije se on usudio pristupiti odru.

XII. Krasna je ljetna noć.

Bio sam u vrtu i ondje dugo šetao. S jedne i druge strane staze, kojom sam šetao, javljali su se cvrčci, a iz daleka čula se pjesma ljudska. Bio sam razdragan toplotom zraka i glasovima zemlje.

Često sam podizao svoj pogled k nebu, koje se osulo nebrojenim zvijezdama. Promatrao sam oblake bjelje od snijega, gdje se gone nebom i od vremena do vremena sakrivaju mojem oku i zvijezde i mjesec. I uživao sam.

Ali kad sam dulje gledao zvijezde i uočio onu duboku, tamnu modrinu i sjetio se neizmjernih prostora, u kojima se te zvijezde kreću i strašne studeni u njima, i mene uhvati studen. U velikome vrtu osjetio sam samoću i vratio sam se u sobu, među svoja četiri zida.

»Homo est animal sociale«. Zato čovjek samo u društvu ljudskom može naći svoju sreću. Čovjek nije sam sebi dosta. On se pače može tako naučiti na društvo, na određeni krug prijatelja, te mu se čini, da bez njega ne bi mogao već živjeti. Možda to nije čovjeka najdostojnije, ali životu podaje udobnost, neku toplinu. Naprotiv, život čovjeka, koji se ni uz koga ne veže, može biti sjajan poput zvijezda nebeskih, ali je i hladan poput onih neizmjernih prostora, kojima se zvijezde kreću.

Dakle k ljudima, u društvo, među narod!

A kako malo čovjek od toga društva uzimlje! To društvo ne mora biti ni bogato, da nas obogati, ni jako, da nas ojača, ni sretno, da nas usreći. »Bolje je davati, nego primati«. Većma nam godi, kad mi donosimo drugima i bogatstvo i jakost i sreću, nego kad to od drugih očekujemo.

»Katolički List« 1902.

Na početku školske godine

(Nekoliko misli k vjeronaučnoj osnovi za pučke škole na selu.)

Opet je započela škola, povratili se oni ugodni časovi, što ih kao kateheta proživim među malenima. Opet gledam ona nedužna djetinja lica, iz njih čitam radost i žalost, sada djetinju bezbrižnost, sada opet čovjeku prirođenu želju za spoznajom. Nu jest nešto, što ovu moju radost muti. Meni se čini, da vjeroučna obuka na seoskim pučkim školama, poradi prilika u kojima jesmo nije ono »mlijeko«, kakovo je sv. Pavao dao piti malenima u Kristu.

Ja ću se u razlaganju svoga mišljenja ograničiti na neke činjenice, a gospodi čitateljima ostaje prosto, iz njih izvoditi zaključke. Po mojem skromnom mišljenju bilo bi dapače na korist vjeroučne obuke na seoskim školama, da se i drugi iskušani u duhovnoj pastvi o toj stvari izjave i da je dalje razviju.

Prije svega ističem, da se i na jednorazrednim seoskim pučkim školama u našoj nadbiskupiji najvećim dijelom vjeronauk uzimlje ovako: I. r. molitve; II. r. mali katekizam; III. r. srednji katekizam; IV. r. veliki katekizam. To se dakako protivi već samoj propisanoj osnovi obuke iz vjeronauka. Veliki katekizam naime na jednorazrednim pučkim školama, dapače ni na onima sa tri učitelja bez samostalnoga katehete, ni po osnovi nije propisan, već se ima uzimati »mali katekizam« u III. razredu, a »srednji« u IV. U I. i II. razredu uzimlju se crtice iz biblijske povjesti.

Drugo, što je svakako vrijedno razmišljanja, jest da se ta propisana građa iz katekizma, možda ni na jednoj seoskoj pučkoj školi tijekom školske godine ne svrši.

Kad bi ovoj drugoj činjenici bila uzrokom ona prva, lako bi bilo to riješiti: trebalo bi se samo strogo držati propisane osnove. Nu iskusio sam, da se ni propisana građa ne može svršiti.

Tko to ne razumije, razumjet će, ako se malo zamisli u prilike, s kojima mora računati dušobrižnik kateheta.

Kateheta ima na svakoj jednorazrednoj školi pravo samo jedan sat na nedjelju obučavati. Gg. učitelji uviđajući nemogućnost uspješne obuke za jedan sat u svim četirim razredima, obično puštaju katehetama na volju, da i dulje ostanu. Nu najviše tih škola je u filijalkama. Dok čovjek dođe onamo i dok se vrati kući, potroši već lijepi dio onoga jutra, koje je određeno za obuku u dotičnoj školi. Drugi dan dolazi druga škola na red. Uz najveće nastojanje ne preostaje mu za obučavanje više od jednoga sata, do sat i pol. Uzme li se k tomu na um, da jedan put nije škole, drugi put je opet svećenik zapriječen doći; da se u adventu i korizmi poradi ispovijedi većim dijelom i ne može ići u škole; da su gospoda učitelji dužni jedino ispitati katekizam, a drugo se od njih ne može ni tražiti: onda je posve razumljivo, da se čitava građa propisana za jednu godinu ne može svršiti.

Kako si dakle pomažu dušobrižnici? Uzimlju, kao neki sveučilišni profesori jedne godine jedan traktat, a druge opet drugi. Jedne godine uči se u IV. razredu pučke škole o sv. sakramentima, druge o zapovjedima, a druge opet o vjerovanju apostolskom što se protivi pravilu koje zahtijeva, da se svake godine uzme čitavi katekizam, ali u višim razredima uvijek opširnije. Mogu se jošte pojedina pitanja iz katekizma ispustiti, ali to čini čitavi kršćanski nauk za djecu nepreglednim.

Drži li se kateheta propisane osnove, to će on čitavu školsku godinu raditi na katekizmu i još ga neće svršiti. Uz to mora svatko priznati, da su mnoga pitanja u katekizmu takova, da ih djeca bez temeljitoga tumačenja — a za takovo mu ne dostaje vremena na seoskim školama — nemogu razumjeti. I dok se kateheta o tome bavi, događa se, da mu djeca neznaju temeljnih istina vjere, ni svagdanjih praktičnih stvari. Tako na priliku o svetim sakramentima, svakako znamenitijim otajstvima sv. vjere znadu samo to, da ih je sedam. A zapitaš li dobra učenika četvrte ili pete godine: koje si ti sakramente dosada primio, ne će ti znati odgovoriti. Tek kad ga zapitaš: jesi li kršten, domišlja se, da je primio sakramenat krsta itd. To vrijedi i ostalim praktičnim istinama vjere.

Takav je konačni uspjeh naporna obučavanja u katekizmu. I kad se već dosta napatio, vidi, da iz biblijske povije-

sti nije ništa niti uzeo, jer nije dospio. A baš ovih dana čitao sam u jednoj koroni odgovor preč. duhovnog stola, da se nekoja manje važna štiva prema uvidjavnosti katehete mogu iz biblijske povijesti, osobito iz staroga zavjeta ispustiti. Ovaj odgovor suponuje svakako veoma mnogo . . . Nema sumnje, da su upravo pripovjedanja, uzeta iz biblijske povijesti staroga i novoga zavjeta najviše prema dohvatu dječijem, da bi se priče Isusove najdublje usjekle u njihova srca, a čudesa ih napunila strahopočitanjem prema Bogu i zapovijedima Božjim, ali za sve to se hoće vremena.

Ima još mnogo stvari, koje bi već djeci bilo nužno znati, mnogo nužnije od mnogih pitanja u katekizmu.

Djeca svake nedelje, a ljeti i svaki dan prisustvuju sv. misi. Trebalo bi ih već malo priučiti na pazljivo slušanje sv. mise. Riječi kojima se sv. misa služi ne razumiju, a kod tihe sv. mise niti ih ne čuju. No trebalo bi da barem glavne odredbe i dijelove sv. mise razlikuju. Obično ne znaju drugo, nego kad je podizanje.

U našem školskom katekizmu je čitava dogmatika, a kad svršivši školu dođu ti đaci na ispovjed, tada oni čim pokleknu, nastave ispovjedniku uho, mjesto usta, Od one nježnosti, kojom sv. crkva hoće, da se sv. pričest prima, kad naređuje: Moneantur communicantes, ut sumpto Sacramento non statim ab Ecclesia discedant, aut collquantar, nec statim vagis oculis circumspiciant aut exquant; neque de libro statim orationes recitent: sed qua decet devotione aliquantisper in oratione permaneaut, gratias agentes Deo de tam singulari beneficio . . . (Rit. Rom.) starom predajom znadu još to, da se ne smije poslije sv. pričesti pljunuti. Poradi toga se natječu, tko će prije neposredno iza sv. pričesti prispjeti kući, da založi. Često osobito ako je tiha misa, poslije pričesti ostaje svećenik sam u crkvi. A ja se usuđujem reći, da je tomu uzrok, što ni onda, kad se prvi put polazilo na sv. ispovjed i sv. pričest nijesu bili temeljito poučeni o primanju ovih sv. sakramenata; a nijesu ni mogli biti o tome poučeni, jer nije bilo za to vremena.

Iz navedenih činjenica očito je, da je učenje preopširnoga katekizma, koji je propisan za seoske pučke škole, uzrok, što se temeljne i praktične istine ne znaju. Nu nije to sve. Zato što se uči taj katekizam u školi, u mnogim i mnogim župama

ne drži se više kršćanski nauk u crkvi, jer ga tobože mladež znade iz škole. I tako jedna pogrješka vuče za sobom drugu.

U ovome člančiću namjerice nisam stavljao nikakovih prijedloga, već sam se ograničio na puke činjenice. Bio bih veoma zahvalan onomu starijemu i u duhovnoj pastvi iskusnom svećeniku, koji bi se u »Kat. listu« javio u toj stvari — makar i proti. Nekoja gospoda ono pitanje tiskanica, za izvještaj o napredku škole, da li se vjeronauk uzimlje po osnovi, tumače tako, da svaki dušobrižnik kateheta može uzimati katekizam prema svojoj uviđavnosti t. j. kako sam hoće. Ja se s tim mišljenjem ne bih složio.

Katolički List 1901.

Kajkavština u crkvenoj upotrebi u Međumurju.

I tko još nije vidio staroga «školnika» na crkvenom koru, sama mašta mu prikazuje dobročudno lice, sa stereotipnim, tako spuštenim naočarima, da kroz njih gleda u note, a povrh njih, i ne krećući glavom, gleda oltar. I meni je pred očima lebdila takova slika, kad sam polazeći u Međumurje, taj najsjeverniji dijel zagrebačke nadbiskupije, čuo, da ću tu još vidjeti onih naših «starih školnika». To me je privlačilo, pobuđivalo u meni zanimanje i simpatije.

I vidio sam. Istina je, nijesam slušao drhtava glasa, i gledao sve ono, što sam mislio da ću vidjeti, no osjećao sam nešta slično, kao da se nalazim u drevnoj tamnoj crkvi sa onim ljudima . . . Ali zub vremena ruši i kamenite grade, kako ne bi one, što ih je samo mašta stvorila. Za neko vrijeme slušao sam u istom kraju, ali u drugom mjestu, pjevanje mladoga školnika (orguljaša), koji je pjevao baš kao i onaj starac. Opazio sam tada, da ove iste pjesme, što starome tako dobro pristaju, mladome ne pristaju ni najmanje. U ustima mladoga školnika bile su za mene one stare kajkavske pjesme očiti znak zastoja, nazatka. Svijet se razvija, napreduje. Isti se religiozni osjećaji po malo razvijali. Crkva je dapače mnoge svoje uredbe — u koliko se ne tiču same vjere — promijenila i još uvijek mijenja. To je znak njezinog života. A ove se pjesme

meni čine prastare, i ne samo da previše odišu starinom, već im je nepoznati izvor, a i vrijednost sumnjiva, Da li je opravdana ova tvrdnja, neka prosude gg. čitatelji sami.

Prvo, ove pjesme čuvaju se u rukopisima. Već to je pogibeljno, da se prepisivanjem ili samovoljnim improviziranjem uvuče u crkveno pjevanje nešto što je manje dostojno, ili dapače crkvenom duhu i nauku protivno. Da se to ne će dogoditi ne može nitko jamčiti. Tko bi na sve došao! Za primjer evo nekoliko pjesama, koje se meni čine, da nijesu prema duhu crkve.

Nije prema duhu crkve, kad kod crne mise orguljaš pjeva: »Vezda malo posluhnite, rodbina, prijateli, kaj Vam hočem nazvestiti ja vu ovi priliki . . . (Tu se spominje imenom i prezimenom onaj za koga je sv. misa i tko je dao služiti, pa se postavlja pokojnik kao da govori) Kćeri me ljubljene (ili sini) ovu svetu mešu meni su zručile . . . Nigdo nemre ovo dosta premisliti, kak se more duša tomu veseliti. Naimre ako m e š u z a t a k v e p l a t i m o. Veliko veselje mi im vučinimo . . .« Nije to neistinito, ali na čovjeka u tančinama vjerskim naobražena ne čini najbolji utisak.

Nije prema duhu crkve, kad orguljaš, makar i strogo prema povijesti, u improviziranim stihovima, kazuje život sveca, čija se godovina obslužuje — jer ti stihovi često nijesu prema uzvišenosti službe Božje. Primjer neka je pjesma, što se pjeva na dan sv. Pavla: »Jen Šavel na svetu je bil, Je s konjem kršćane lovil. Iz neba on glasa začuje: O Šavel, kaj z nami činiš. Iz konja dol Šavel kriči: Od mene kaj Bože želiš« itd.

Nije prema duhu, dapače se i protivi duhu crkve, kad se na dan sv. Triju Kralja pjeva: »Kršćeniki, ste razmeli, kaj su tri krali trpeli, Vu dne v noči putovali i po trnju se drapali, Po beregih i vodah, po dolinah i po gorah Telo svoje su trapili; ovak nebo su dobili. — Takvu ljubav gde bi našel i tak dalko gdo bi išel, Kak su sveti tri kralji, kad su Jezuša iskali. Z a t o J e z u š n j i m j e r e k e l, k i s e k v a m t r e m b u d e v t e k e l, P r o s t b u d e o d v s e n e s r e č e, n i k a k o z l o p o z n a t n e ć e . . .«

Ne samo da nije prema duhu crkve, nego nije ni prema nauku crkve korizmena pjesma: »Majka Božja je zaspala, tužnu senju je senjala, Kad se tužna prebudila, misli jeli to istina. Rano češe svoje lase, angjel nosi tužne glase. Tužni glasi jesu strašni od miloga sinka došli. Reče majka: angelj Božji, kaj za glase, daj govori. O pol noći Sinka tvoga vlovili su jedinoga . . Ne zna se kam tužna vteći, kak bi mogla k njemu dojti. Onda vikne, Jezuž mili, kaj si krivi Sin jedini, Ah gdo te je na to spravil, komu mene si ostavil. Okol vrata ga obvine njegvu dragu glavu prime . .« itd. Ne bi li moglo i ovakvo pjevanje biti uzrokom, da se »Senje Marijine« kupuju i čuvaju?

Čuo sam narod pjevati o sasvim čudnovatim čudesima, koja da su se dogodila na onima, što su nosili škapular Majke Božje. Iza svakoga čuda, što se pripovijeda, opetuje se kao pripjev: »Zmed jezero jedno čudo naj bu dosta vzeti van, Kakvu jakost proti (ognju, vodi . .) ima sveti škapuljar.« Onda se pripovijeda primjer — pelda — »Od onoga cimermana, koj na turnu delal je, Bila velika višina, od kud doli opal je. Moral bi po naturalsku, makar sto duš imati, ali škapuljara jakost mogla ga opčuvati . . .« »V jedni hiži tri dijaki skupa jesu zašli spat, Z neba vudri strela taki, skradnje vmori na jenkrat...« itd. Po mojem mišljenju — koje u ostalom nije odlučno — to se kosi sa naukom crkve. Po nauku crkve Majka Božja je obećala onima, koji nose škapular njezin — vanjski znak da se posvema predaju u njezinu zaštitu — da će ih svojim mogućim zagovorom očuvati muka paklenih. A i tu sam pjesmu našao u »Zborniku« crkvenih popijevaka.

Iznijevši ovo nekoliko ovdješnjih pjesama, odbijam od sebe i sumnju, da sam poradi toga hotio koga obijediti. Dapače, izrijekom kažem, da nije krivnja ni na gg. orguljašima ni na gg. svećenicima. Oni prvi nijesu zvani, da sude o tome, da li ove pjesme odgovaraju duhu crkvenom, ovi drugi imaju prečega posla nego sastavljati pjesme. Krivnja je u bojazljivosti, dapače tjesnogrudnosti nas svećenika. Mnogi se boje, da ne bi narod razumio, kad ne bi pjesma bila strogo kajkavska. To ide tako daleko, da i pjesme, što se u svakom kraju zagrebačke nadbiskupije pjevaju štokavski, prevode na »međumurski.« Istina je, da između tih pjesama nijesam najljepše izabrao, jer to ne bi ni prema svrsi, za kojom sam išao, bilo. Dapače za neke od njih sam čuo, da se i ne pjevaju (n. pr. ona kori-

zmena »Majka Božja je zaspala . . .«) ali stoje bez svake opaske zabilježene u redu ostalih crkvenih pjesama. Rado priznajem, da među crkvenim kajkavskim pjesmama ima i osobito nježnih, te je upravo šteta, da se sastavljači Jaisova molitvenika, nijesu na njih većma obazirali. Opominjem se međutim, da su pozvali vanjsko svećenstvo, neka bi im saopćilo crkvene pjesme, koje se u nekim samo krajevima pjevaju — ali čini mi se, da je takvih malo u Jaisovu molitveniku. Čuo sam, da ima i tiskanih pjesama crkvenih za »međumurski puk« da ih je dopuštenjem duhovne oblasti — Bog zna kada — izdao jedan bivši učitelj. Priznajem, da tih pjesama nijesam čitao, ali se bojim, da će to biti dijelom »prevedene« dijelom opet otprije upotrebljavane — a stoji, da bi ove trebale temeljite preradbe, prije nego bi se u crkvi, kod službe Božje, upotrebljavati smjele.

Mnogome čestitom čitatelju bit će nepojmljivo, da se još danas kraj »kantuala« i tolikih molitvenih knjiga, u kojima se nalaze ispitane i usavršene crkvene pjesme, ovđe pjevaju »po međumurski.« Još će se većma začuditi, kad sazna, da imamo i međumurski katekizam. A sve to čini se iz bojazni, da narod ne bi štokavštine — književnog jezika hrvatskog — razumio. Ja veoma poštujem sve vrijedne svećenike međumurske, ali ih lijepo molim, da mi dopuste jednu malu opasku.

I ja sam rođeni kajkavac, te mogu reći da kraj svega onoga, što sam nakan reći protiv porabe kajkavštine u crkvenoj službi, osjećam dapače neku ugodnost, slušajući starca župnika da propovijeda, ili moli u kajkavskom narječju; no kad slušam kojega od mlađe braće, onda mi je slično, kao što mi je bilo, kad sam slušao pomenutoga mladog školnika. Napose danas, nakon što je kajkavština kao jezik knjige posvema prestala, pisati knjige kajkavski za ovo desetak međumurskih župa, znači preuzeti na sebe veliku dužnost i — odgovornost. Knjiga je glavni pokretač napretka. A pita se, hoće li se između desetak svećenika ovdješnjih uvijek naći ljudi, koji će moći u kajkavštini izdavati toliko knjiga, da će udovoljavati svim duševnim potrebama naroda svoga? Ne znaći li, odbijati ga od književnoga jezika — odnosno ne priučavati ga nanj' — lišiti ga ujedno i sredstva, kojim bi mogao napredovati? A u

istinu se narod odbija od književnoga jezika ako mu se u njegovu dijalektu propovijeda, uči ga se moliti i pjeva u crkvi. Za to imam dovoljno dokaza baš kao i za to, da narod to bolje razumijeva književni jezik, što ga više čuje. Narod s ovu stranu Drave govori baš kao i preko Drave. Pa ipak se u crkvenoj službi rabi isključivo kajkavština — neka mi se oprosti — iz krivo shvatane revnosti. Ili — zar će tko reći, da svećenici drugih naroda n. pr. njemački, ne revnuju dosta za slavu Božju i spasenje duša? Dali su oni svojem narodu u ruke pružili molitvenika pisanih u raznim dijalektima — kako to mi Hrvati imamo kajkavskih još iz najnovijeg vremena — nije mi poznato, ali se dobro sjećam da sam u Slavoniji slušao nijemce doseljene iz Ugarske moliti i pjevati u strogo književnom njemačkom jeziku. Dapače izgovarahu i ona slova, koja obično Nijemci u razgovoru ne izgovaraju n. pr. slovo e pred n, mukli h itd. Znamo pak, da se čistim njemačkim književnim jezikom u nijednom kraju ne govori. Toliki milijuni Nijemaca mole svoj »Vater unser« jednako, a u nekim dijelovima male zagrebačke nadbiskupije moli se još »ne vpelaj nas vu skušavanje«, »sad vutrobe tvoje Jezuš« itd. Njemački dakle svećenici, koji se mogu smatrati prvim svećenicima katoličke crkve, nijesu marili odreći se pojedinačkih osebina raznih biskupija — a ne raznih dijelova iste biskupije — a mi za volju časovitog uspjeha u katekizaciji, ili bojeći se nesuglasja u molitvama spremni smo, da u jednom neznatnom dijelu nadbiskupije bacimo iz crkvene porabe književni jezik i time narodu oduzmemo knjigu, jedinu koju bi mogao razumjeti, a potom i jedino sredstvo, da dođe do prosvjete. Povrh toga, kajkavski prijevodi litanija i drugih crkvenih molitava makar i sada učinjeni bili, odišu nekom zastarjelošću — jer kajkavština obzirom na izraze stoji na istom stupnju, na kojem je stajala, kad je prestala biti književnim jezikom. Osim toga ima u tim crkvenim molitvama sila čistih slovenskih riječi: Stoga ja držim, da će današnji kajkavci baš tako razumjeti: »plod utrobe tvoje Isus«, kako razumiju i »sad vutrobe tvoje Jezuš«. Ne razumije li i svaki kajkavac riječi: »ne uvedi nas u napast«? Ili — razumije li možda bolje, kad se kaže »turen s kosti elefantove« nego »toranj bjelokosni« — a što odgovara bolje latinskome »turris eburnea«?

Reći će se možda: Naši seljaci ne nalaze u onim pjesmama, kao ni u pomenutim kajkavskim riječima nikakav »lapis offensionis«. Dopuštam i — hvala Bogu! Ali zar nije crkva i za naobražene ljude? Nije li dapače zadatak njezin, da ljude oplemenjuje, naobrazuje? Nije li crkva pozvana, da čovjeku, koji si je šest dana sa znojem lica svojega služio svagdašnji kruh, nedjeljom prostu od tjelesnih poslova, duševnost njegovu unapređuje? A ne će li čovjeka, koji se od drugud naučio prosuđivati zbiljsku vrijednost stvari, nedostatci u crkvi odbijati od nje i biti crv, koji će izjedati vjeru njegovu? Ne bi škodilo, da se u to malo zamislimo.

Napokon na koncu konca kazat će tko: Pa to je po sebi jasno, da književni jezik mora biti jezikom crkve! Ali imade ovdje odličnih svećenika, koji su odlučno protiv književnog jezika, a ima ih opet koji su neodlučni, koje ta stvar muči. Ne bi li se putem »Kat. Lista« moglo doći do razjašnjenja? Ne bi li to potaklo i prečasni Ordinarijat, da izda u tome poslu kakvu naredbu? Ja mislim, da bi se i u Međumurje morao već jednoć književni jezik uvesti u crkvenu porabu, u molitve i pjesme crkvene — kako je to po cijeloj nadbiskupiji zagrebačkoj u porabi — a kajkavština da se kao »lex vetus et mortua cum honore sepeliatur«. Sve se ne bi trebalo učiniti na jedanput, kako se to nije učinilo ni u drugim dijelovima nadbiskupije.

Katolički List 1902.

Katolički katekizam za škole u Međumurju.

Na koncu prošle godine donio je ovaj list članak o crkvenoj upotrebi kajkavštine u Međumurju. Potpisani je mislio, da će se tko naći, koji će pobijati one tvrdnje, ili . . . Međutim ni nakon toliko vremena, što je od onda proteklo, nije se nitko našao. Da pisac onih redaka sâm iznova počne dokazivati svoje tvrdnje, ondje izložene, doveo bi u sumnju opravdanost i istinitost njihovu: »qui nimis probat, nihil probat« — za to će se ovaj put zadovoljiti time, da iznese samo nekoliko činjenica, koje se odnose na ovu stvar.

Kad čovjek, koji nije bio u Međumurju, čuje govoriti o međumurskom katekizmu, odmah pomišlja i na nekakav posebni međumurski jezik. Da uzmogne steći nekakav pojam o tom jeziku, neka pročita prvu stranicu toga katekizma. Ta stranica doslovno prepisana glasi ovako: 1. Zakaj smo na svetu? Na svetu smo zato, da Boga spoznamo, ljubimo, služimo i tak vu nebo dojdemo. 2. Kaj je nebo? Nebo je mesto, gde odebrani vživaju vekivečno blaženstvo. 3. Gdo nas vuči najbolje spoznati Boga? Vuči nas kršćanska vera. 4. Kaj je to, kršćanski verovati? Kršćanski verovati, to je, nekaj za istinu držati, ar je to Bog rekel. 5. Kaj mora kršćenik predi svega verovati? Kršćenik mora predi svega pet istinah verovati. 6. Koja je prva istina? Da je samo jeden Bog. 7. Koja je druga istina? Da su tri božanske osobe. 8. Koja je treća istina? Da je Bog sve stvoril, da sve uzdržava i upravlja. 9. Koja je četvrta istina? Da je sin Božji postal človek, ter nas svojom smrtjum odkupil. 10. Koja je peta istina? Da Bog dobro vekoma naplaćuje, a zlo vekoma kaštiguje.

Eto to je taj »katekizmus« i jezik puka u Međumurju. Nauči samo djecu zašto mj. zakaj, što mj. kaj, tko mj. gdo, pa mu možeš bez bojazni dati u ruke katekizam zagrebačke nadbiskupije.

Pisac ovih redaka mora priznati, da je nekoliko mjeseci bio u Međumurju, a da toga katekizma nije pročitao. Iz principa nije hotio ni da ga vidi. U jednu ruku bio je uvjeren, da nikakav posebni katekizam ovomu narodu nije potreban, a u drugu ruku je držao, da je pisan u onom govoru, koji obično stranci ovdje zovu »verdorbene Sprache.« Čuo je više puta gospodu ovdješnju — ne svećenike — gdje pučki jezik, kojim se ovdje govori, zovu »verdorbene Sprache«. Prozirno je što se time hoće da kaže. Držao je, da se namjerice i u katekizmu ide za tim. Zato se je veoma ugodno iznenadio, kada ga je pročitao. Trebalo je još samo korak dalje poći! I nastojanje, da se čisti pučki jezik rabi u crkvi imade svojih razloga. Ali to bi moglo vrijediti u našem slučaju jedino za riječi: kaj, zakaj, gdo. Nipošto pak ne vrijedi za nazive, koji se kasnije u katekizmu rabe, kao: bermanje, krizmanje, meša, aldov i druge, jer su to tuđe riječi. Narod (osobito pak djeca) ovih riječi ništa bolje ne razumije, nego bi

razumio, da se rabe nazivi: potvrda, zadnja pomast, misa, žrtva. Za one prve riječi ne treba to ni dokazivati. Što se tiče riječi »misa« dosta je upozoriti na to, što kod svake mise čuju »ite missa est.« riječ pako »žrtva« jedina je opravdana i kad se jednoć narodu (odnosno djeci) protumači, najrazumljivija. A tumači tu riječ dr. Bujanović u svojoj knjizi »Sveti sakramenti« ovako: »Hrvatska riječ žrtva po etimologiji svojoj izvodi se ili iz žderati (jesti) ili gorjeti. Iz čega je izravno uzeta svejedno je, jer i jedno i drugo (žderati i gorjeti) ima zajednički korjen ger-žer; oboje upućuje na uništenje, jer i gorenje i žderanje uništuje stvar. Ime samo pokazuje, da na pojam žrtve ide uništenje«. Treba samo, da svećenik kaže, da se žrtva zato tako zove, jer je onaj dar, Bogu prikazan, plamen »požrl«, i neće toga već tako lako zaboraviti. Time će se odmah pokazati i razlika između prikazanja i žrtve, dok se riječ aldov rabi i za jedno i za drugo.

Ovome člančiću nije bila svrha, da na dugo i široko ocjenjuje »katekizmus« ili uopće upotrebu kajkavštine u crkvenim stvarima ovdješnjim. Zato se i ograničio samo na ovo nekoliko riječi. Onome pak, što je istaknuto, mogao bi tko prigovoriti, da su to izrazi, koji su se posve uvriježili u narodu i da je svaki drugi izraz narodu tuđ. No pita se, zar nijesu i ti izrazi jednoć bili narodu tuđi, pa ipak se oni, koji su ih učili, nijesu zato ništa uznemirivali. Mnogo je riječi tako u naš jezik unešeno. Pisac ovih redaka došao je jednoć nenadano u seljačku kuću. U kući je starica seljakinja prela na kolovratu. Budući da je već bila zima prošla začudi se, videći je gdje prede, a ona mu na to odgovori, da prede samo za dištrakciju. Sam odgovor dokazuje, da je tu riječ dobro razumjela. Tuđu je dakle riječ posve dobro razumjela, a svoje ne bi mogla?

A ipak ne smije se smetnuti s uma ni to, da svećeniku u njegovu duhovnom poslu mnogo pomažu nabožne knjižice i novine. Imamo, hvala Bogu, već dosta lijepi broj raznih Glasnika i nabožnih knjižica, koje čita i narod u Međumurju, a te su knjige pisane književnim jezikom hrvatskim. U njima se rabe riječi — od ovdje spominjanih — potvrda, zadnja pomast, misa, žrtva itd. Čemu ih onda izbjegavati u katekizmu i

u crkvenoj upotrebi uopće? A svećenik je po svojem zvanju dužan takve knjige u svojem stadu širiti — a po tom dati i priliku, da ih i razumije. Ovakva knjiga može učiniti više nego propovijedanje. Nije dakle ovo isticanje razlike u katekizmima kakva neumjesna težnja za jezičnim purizmom, ili bolje kaprica, nego proizhodi iz uvjerenja. I, ako stoje razlozi, na kojima je osnovano, to su dužni uza nj' pristati svi svećenici, jer je to stvar vjere, a nije politika. Politika tim ništa ne gubi, niti ne dobiva, ili bolje gubi, ali ona protuvjerska.

Rekao je piscu ovih redaka jedan dobar prijatelj: Kad bi se i uvela ovamo štokavština, u ime Jezuš Krištuš ne bi se smjelo dirati. Znak je to svakako njegovog plemenitog osjećanja i tankoćutnosti u duhovnim stvarima, ali će o stvari posve drugačije suditi, ako si pročita članak dra F. Ivekovića, što ga je — prema svom karakteru dosta oštro — pod naslovom »Presveto ime gospodina našega« napisao u »Kat. Listu« g. 1894. br. 17. Izvadak iz onoga članka neka bude ovomu članku završetak. »Zna se za cijelo — počinje članak — da je Isus pogrčeno ime Hebrejsko Ješua iliti Jehošua; zna se također, da je već u vrijeme Hristovo itacisam bio u izgovoru općega jezika Grčkoga preobladao, pak da su hellenisti ime Isus izgovarali Iisus, pače saževši dva i u jedno, upravo Isus. Ovako su presveto ime Gospodnje izgovarali apostoli propovijedajuć evanđelje Grcima neznabošcima i hellenistima; ovakov je izgovor presvetoga imena došao preko svetih Ćirila i Metodija k većini plemena Slovenskih i naročito k nama Hrvatima . . .«

Dakako, nitko niti ne pomišlja na to, da bi se starija gospoda imala na jedanput služiti novim riječima, ali neka se ne sili ni mlađih, da ne rabe tih, za narod novih riječi, a sama razboritost će ih učiti, da ne će starcu, koji je sav život ime »Jezuš« spominjao i zvao u pomoć, na čas smrti stavljati u usta ime »Isus« — mlađima bit će za neko vrijeme jedno i drugo ime jednako sveto i slatko.

»Katolički List« 1903.

Borba za slike.

Kad o bogojavljenju svećenik obreda, da blagoslivlja kuće po selima, ima šta viditi i naučiti. Tada mu otvara vrata svoja i na blagoslov iznosi sve što ima najljepše svaka kuća. Iz malene kućice sa jednim ili dva okanca, na koja se gotovo ni glava ne može pružiti ulazi u drugu, koja se kraj skromne susjede svoje koči ponosna na prostrani trijem, lijepo izrezuckuno pročelje, okvire na prozorima itd. A kao što je različito izvanje lice tih kuća, tako im je raznolika i nutrinja. Nekoje su pune narodnoga blaga, rada ruku našega naroda. U nekim kućama te svaka stvarca sjeća narodnoga života, iste slike svetačke — koje su napokon najljepši ures svake kuće katoličke — urešene su ukusno izvezenim ručnicima, peškirima.

Tako biva u onim krajevima naše domovine, gdje je narod prosvijećen, a uz sirotinju ima i imućnijih ljudi. Nu ima u našoj domovini i takovih krajeva, gdje može čovjek obaći čitavo selo, a da ne nađe, ukusno, sa narodnim osebinama izgrađene kuće; može obrediti lijepi broj kuća naših katoličkih seljaka, a da ne nađe u njoj krsta, ni svetačke slike. A gdje nema u kući slike, tamo redovito nema ni narodnih radnja koje bi kući bile ures.

Kao što ukusno izgrađena kuća, dapače i svaka lijepa radnja, tako i lijepa slika ima veliku uzgojnu moć. I upravo radi toga, jer su slike znamenito uzgojno sredstvo, ne bi ni jednomu duhovnomu pastiru smjelo biti svejedno, imaju li njegovi vjernici slike svetaca u svojim kućama i kakove slike imaju.

S velikim veseljem pročitao sam članak »Još nešto protiv tuđinštine«, što ga je nedavno »Katolički List« donio. G pisac obratio je svoju pažnju na slike, što se nalaze u kućama odličnih hrvatskih rodoljuba, danas promotrimo malo izbliže slike, što se obično nalaze u naših seljaka. Možda ne će biti suvišno istaknuti, da je svrha ovome članku boriti se za svete slike, a ne proti njima, — da nebi tko krivo tumačio.

Slike, što ih najobičnije nahodimo, ne samo da nisu slikane za naš narod, jer se veoma rjetko nađe na njima hrvatski natpis, nego nisu baš ni osobito umjetnički izrađene. Još se rijeđe čovjek namjeri na sliku, koja bi nas vezala uz naš dom, koja bi uz uzvišeno i spasonosno vjersko čuvstvo budila i druga plemenita osjećanja.

Čisto mi je ugodno pri duši, kad nađem u priprostoj seljačkoj kućici, bilo u drvenom okviru bilo onako samo na zid priljepljenu sliku kakova oltara ili prošteništa iz naše domovine, koju je pobožna duša našla u novinama i sačuvala iz pobožnosti. Tako se nađe slika oltara sv. Ćirila i Metodija iz sarajevske, sv. Jeronima iz zagrebačke prvostolne crkve, dapače i slika onoga oltara, što ga podigoše Hrvati u Loretskoj crkvi. To su, kako rekoh, slike na običnom papiru, te se često mogu uz njih čitati i tiskana slova dotičnih novina. A kako je društvo sv. Jeronima, u knjizi posvećenoj velikomu biskupu Strossmayeru, otisnulo i nekoliko slika iz đakovačke katadrale to ćemo za kratko vrijeme tako i njih vidjevati.

Imamo dakle i mi u našoj domovini sv. slika, imamo umjetnina velike vrijednosti, ali ne tolike koristi za narod. Ove bi slike trebalo na neki način popularizovati, da se s njima upozna sav narod, a ne samo onaj, koji je u neposrednoj blizini.

Što je istaknuto o zidnim slikama, vrijedi i o malim sličicama. Tko je imao priliku, da dijeli djeci slike za nagradu ili za uspomenu na prvu sv. pričest, opazio je veliki nedostatak slika sa hrvatskim natpisima. Na nekima su napisane čitave molitve, najviše u njemačkom jeziku, od čega dijete nema baš nikakve koristi. Tko je upravo za tim išao, da dobije slike sa hrvatskim natpisima, imao je dosta posla, dok ih je dobio. A šta je tomu uzrok? Možda se ovakve sličice u Hrvatskoj malo rabe? Nipošto! Jedini uzrok je taj, što jedan naručuje u ovoj, drugi u onoj trgovini: jedan u Münchenu, drugi u Innsbrucku, a opet drugi u Beču itd.

Na I. hrv. katoličkom sastanku bila je riječ i o crkvenoj umjetnosti. Između ostaloga ima jedna rezolucija, koja izrazuje želju, da crkvene umjetnine budu u duhu crkvenom i narodnom izrađene, da se u svakoj biskupiji povjeri stručnjaku nad-

zor nad crkvenim umjetninama itd. Toga još nemamo. U crkvene umjetnine spadaju i slike. A za popularizovanje naših slika već gotovih nebi ni stručnjak bio potreban. U tu svrhu bilo bi dovoljno društvo od nekoliko ljudi — odbor, koji bi preuzeo na se zadaću raspitkivati se za umjetnine naše domovine i potražiti zavod — pa makar i u tuđem svijetu — koji bi bio pripravan te slike reproducirati. Mislim, da se nebi našlo svećenika Hrvata, koji ne bi te stvari pomogao.

Tako bi se mogle ubrzo popularizovati naše umjetničke slike.

I ta mala, na prvi pogled posve neznatna stvar pokazuje, kako bi korisna, dapače potrebna bila i u našem svećenstvu nekakva organizacija,

Uvjeren sam, da će mnogi na to reći: Kakova nama treba organizacija? Mi smo svećenici i onako već jedno i po sv. redu i po zvanju, dapače i po istom odijelu. Osim toga mi i onako već sačinjavamo jedan organizam, kojemu je glava — naša duhovna oblast.

To je istina, a opet i nije, ono naime, što nas međusobno veže, veže nas ujedno i sa svim svećenstvom po cijelome svijetu raširene katoličke crkve. U tome se vidi jedinstvo katoličke crkve. Nu osim ove općenite dužnosti, što ju imadu službenici crkve, da pred svijetom pokazuju i posvjedočavaju katoličanstvo prave crkve Kristove, dužni su oni i pojedinačke osebine naroda čuvati i oplemenjivati ih prema duhu vjere. A za to je potrebita među svećenstvom jednoga naroda neka uža sveza, neka jedinstvenost rada, a baš u tome nismo mi do danas došli ni dotle, da imamo jedan barem list, a ne više, koji bi svim svećenicima bio zajednički. Istina je, kad se radilo o znamenitoj stvari, našao se sav hrvatski episkopat na okupu — kao što smo to vidjeli u pitanju Svetojeronimskoga zavoda. Ali mi kao malen narod ne bismo smjeli ni manjih stvari prezreti. A nitko ne će ustvrditi, da bi se episkopat imao baviti i stvarima, o kojima je na priliku bio govor u ovom članku.

Toliko za razmišljanje svim onima, koji su dobre volje. Kojima nije po volji riječ »organizacija«, neka to drugčije imenuju.

Katolički List 1902.

Župa sv. Ivana Krstitelja u Badljevini.

Na svetkovinu sv. Ćirila i Metodija blagoslovljen je svečano u nazočnosti mnogobrojna naroda novi župni stan nove župe u Badljevini. Svečanost se završila — osnutkom pučke knjižnice, koja će se smjestiti u župnom stanu.

Neka mi, kao upravitelju župe, bude dopušteno, da ovom zgodom tu najmlađu crkvu maticu i župu starodavne i prostane naše nadbiskupije, o kojoj se do sada jedva što čulo, učinim poznatom njezinim starijim družicama i upraviteljima župa »*ab immemoriali*«, da tako i ona stupi u njihovo kolo ne samo na papiru, nego i u saobraćaju, u životu.

Upravo je godina dana, što je »Kat. List« donio kratku vijest, da je 1. srpnja osnovana župa u Badljevini. Mnogi je čitač pomislio, i to je valjda selo, odnosno župa, nastalo od samih doseljenika, kojih ima toliko u Slavoniji. Pa i mi, koji znademo da nije tako, dugo smo živjeli u uvjerenju, da smo postali župa iz filijala, koji se tek u posljednje vrijeme ojačao, da smo se podigli iz ništa, dok nam prigodom dijeljenja sv. potvrde, u mjesecu rujnu prošle godine, ne reče presv. gosp. biskup Krapac, da je u Badljevini postojala župa još u četrnajstom vijeku. A da je tako i bilo, jamče nam ne samo stare listine,[1] već i dva brežuljka od zemlje u neposrednoj blizini sela, od kojih se jedan zove »gradina«, premda se ore, a drugi »zidine«, od kojih postoji još samo pijesak i po koji oveći kamen. Na teritoriju sadašnje župe badljevinske spominju se dapače u popisu župa zagrebačke biskupije godine 1501. dvije župe: Bagen (Bagenowez, Badljevina) i Zyrch (Širač) svagdje župnik sa jednim kapelanom. A pripovijeda se da je na prostoru današnjih dviju župa, pakračke (od koje se odijelila Badljevina) i daruvarske u starijoj dobi bilo desetak katolički župa.

Koliko strahovitih događaja moralo se zbiti i koliko krvi proliti u tom kraju hrvatske zemlje, dok je opustio!

[1] Tkalčić: Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis.

Poslije su mnoge katoličke crkve ovoga kraja došle u ruke sljedbenika istočne crkve. Jamči nam to čisto gotski stil njekih crkvi, koje još postoje i u kojima se služba božja vrši, i njekih ruševina.

Kad sam čitao zapiske kanoničkih vizita, što ih je u arkivu zagrebačke nadbiskupije iz osamnaestoga vijeka veleč. g. Barlé pokupio i dobrostivo meni poslao; i nalazio ondje popisane ruševne drvene crkve i neznatne brojeve vjernika, činilo mi se, da su svi ti ljudi zajedno sa franjevcima Bosne-srebrne, koji su im u ono doba pružali utjehu vjere, iz Bosne i došli. Godine 1730. selo Badljevina brojilo je 12 kuća. Godine 1757. zabilježeno je, da će se namjesto stare drvene crkve sv. Križa u Derezi graditi nova zidana »in ruderibus antiquae cujusdam (!) eaclesiae«. Gdje je bila ta drvena stara crkva, znade se, jer je ondje bilo staro groblje, u koje se godine 1860. prestalo ukopavati. Sada je tamo polje, koje se zove Dereza. Tamo je njekoč bilo i selo Badljevina, dok nije godine 1760. preseljeno na današnje svoje mjesto, četvrt sata dalje. Iz toga Dereškoga polja, koje se čitavo danas ore, iskopano je već mnogo klesanog kamenja, okruglih i uglatih kamenitih stupova, jedan kameni lik lava, a još i sada na njivi leži velika ploča, koja, ako i je oštećena, nesumnjivo pokazuje, da je donji dio jednoga sarkofaga. Narod to mjesto zove »Gradina«. A nesumnjivo je — pokazuje to i samo ime — da to nijesu ostaci onoga seoca sa 12 kuća, ni one drvene crkve sv. Križa. Takva mjesta običaje narod zvati naprosto »selištem«. Kad je stanovništvo preseljeno sa Dereškog polja u današnju Badljevinu, podignuta je u selu i drvena crkva sv. Ivana Krstitelja. Slika i oltar uzet je iz župne crkve sv. Josipa u Pakracu, koja se tada rušila, a mjesto nje se gradila nova crkva Bl. dj. Marije na mjestu istoimene stare kapele na groblju. Godine 1770., kako to pokazuje u kamen uklesani brojevi nad vratima crkvenim, sazidana je današnja crkva sv. Ivana Krstitelja. A ljudi, koji se opominju jednoga humka, koji danas zovemo »Zidine«, kad su na njemu još stajale zidine, kažu, da su opeke, kojih se nalazi u zidovima crkve, posve jednake opekama negdašnjih »zidina«, Pečene su naime u obliku kvadrata i veće od opeka, kakve se danas peku. A kad sam ja dao zatrpavati jamu što je

naokolo crkve bila, tako, da se na vrata crkve i sakristije unilazilo preko mostova, i tako bio prisiljen podalje od crkve otkapati zemlju, našao sam okruglo isklesanih stupova i vrhova, kruništa od stupova, koji nijesu ni u kakvom savezu sa građevinom crkve. Najvjerojatnije je, da su ti komadi dovezeni sa »Zidina« i sa »gradine«, ali pošto se nisu mogli upotrijebiti, da su ondje i ostali, dok ih nije pokrila zemlja. Uopće pripovijedaju, da se sa »Zidina« i sa »Gradine« vozio kamen, koliko je tko htio.

Crkvu sv. Ivana Krstitelja u Badljevini sagradio je Antun Janković, haereditarius in Sirač, i kako ga bilješke kanoničkih vizita zovu, kolator. Godine 1862. bila je crkva po grofu Juliju Jankoviću temeljito popravljena, a doprinosili su za popravak i vjernici, to upravo iz onih sela, koja sačinjavaju današnju župu. Tada je skinut i stari krov na tornju, koji je, kako stari ljudi pripovijedaju, bio građen jednako, kao onaj u Pakracu, a i crkve su obje građene u istom baroknom stilu, ali u raznoj veličini — a valja da su bili i isti graditelji, jer je ova sagrađena odmah poslije crkve u Pakracu.

Po sebi se razumije, da je jednoj kapeli pedeset godina poslije toga, još k tome udaljenoj od središta župe i od nadzora župnikova trebalo mnogo, da postane dostojna župna crkva. I uspjelo je to učiniti bez prinosa župljana, jer je crkva imala nekakvu prištednju, a preč. nadbiskupski duhovni stol blagoizvolio je iz dijecezanske blagajne osnivačima nove župe za popravak crkve pokloniti u dva puta po dvije tisuće kruna. Tako se iz ruševine — a takav je utisak na prolaznika činila ta crkva prije godine dana — podigla bijela crkva, koja se već izdaleka vidi i samom pojavom svojom u krasnoj dolini, u kojoj leži Badljevina, uzdiže u čovjeka pamet i srce k Bogu. A za unutarnje uređenje crkve i veličanje službe Božje, uspjelo je nabaviti nove orgulje. Gradio ih je poznati kod nas graditelj orgulja, Čeh Jan Tuček iz Kutne Hore.

Župljanima preostao je drugi veliki posao, da kupe zemljište za gradilište i sagrade župni stan sa gospodarskim zgradama. Zemljište za gradilište i vrt poklonila je zemljišna zajednica u Badljevini. Župni stan sa zgradama imao se prema odluci visoke vlade i preč. nadb. duhovnog stola sagraditi tro-

škom od 25.854 K 47. fil. A taj se trošak pokrio dijelom već sakupljenim novcem, dijelom zajmom učinjenim kod vis. vlade, koji će se tijekom deset godina otplaćivati. I ta je gradnja srećno privedena kraju. Uz obnovljenu crkvu, nakon godine dana od postanja župe, ponosno se diže krasan župni stan na 1 kat. Razdjeljenje prostorija je vrlo praktično. U kuću se ulazi na dvoja vrata: sa ceste i s dvorišta. Sa ceste se ulazi na hodnik, u kojem su dvoja vrata u dvije velike sobe. S dvorišta vodi hodnik u kuhinju, u jednu malenu sobu za družinu i u podrum, koji se prostire pod čitavim prednjim dijelom zgrade. U katu su opet sprijeda dvije velike sobe, a od dvorišta jedna veća i jedna manja. Preč. nadb. duhovni stol je dobro učinio, što je prijašnji nacrt zabacio i ovaj preporučio. Narod je zadovoljan, dapače veseo, da ima takvu »ljepotu« u svojoj župi.

Prikazao sam najmlađu crkvu mater i župu naše nadbiskupije. Prvi posjet treba da je kratak. Mislim, da sam pokazao, da nijesmo ni po čemu manji od naših družica, dapače da nijesmo ni ljudi novi i tek jučeranji. Bijasmo već onda, kad se u jako i slavno kraljevstvo hrvatsko bez posebne dozvole tuđinac nije smio ni useliti; bijasmo onda, kad je trpjelo kršćanstvo, a slavno kraljevstvo propadalo: i sada smo. Prošlost je naša pokrita tamom i zemljom, ali između zidina i gradina niklo je mlado selo, prikupilo je oko sebe druga sela i postalo središte jedne kulturne institucije, župe. Oko niklih iz krvi okupili se došljaci i s njima ruku o ruku stvorili duhovnu zajednicu, a svrha im je: okupljanje sila za uvijek veću snagu domovine, za napredak čovjeka i spas duše. Bog pomogao!

Katolički List 1907.

Dopis.

AGENTI.

K nama u Slavoniju došao je s one strane Drave čovjek crna obraza, crne kose i svjetlih crnih očiju. U ruci mu malena knjižica, a ispod ruke kovčežić. — Agent dakle.

Došao je i k meni — k župniku. Ja se vrlo bojim agenata, pa čim sam ga opazio, stao sam ga otpremati rekavši mu, neka ne otvara kovčežića i ne razmata robe svoje. Ali dâ, ne da se on. Ima on pismo, da ga preporučuju župnici sa sviju strana, da je on poslan od d r u š t v a s v. E l i z a b e t e (nekakvo mađarsko društvo) i da to čini za župnu crkvu u Stenjevcu i — udri po židovima ili kako on kaže čivutima, a . . . nije on mene ni nagovarao, da ja nešto kupim, već samo da i ja u onoj knjižici, što je imao sa sobom, njegov posao župljanima preporučim.

Ako se bojim agenata sebe radi, bojim ih se i mojega sela radi. Nijesam hotio da preporučim. Svi razlozi, što sam ih navodio, da pred tim tuđincem — kućarcom — opravdam svoje stajalište, nijesu ništa vrijedili. Mučio me za cijelo pô sata. I posvadili smo se. On je otvorio svoj kovčežić i ja sam morao gledati, kako pred mene postavlja drveno raspelo crno oličeno sa prilikom propetoga Isusa od nekake mase učinjenom i jedan molitvenik sa koricama iz celuloida i jednu krunicu i — to sve za ciglih dvanaest kruna. I j o š ć e s e s v a k i m j e s e c d v a p u t a s l u ž i t i s v. m i s a z a o n o g a, k o j i t o k u p i, j e r 25 % (valjda od čistoga dobitka) društvo daje crkvi u Stenjevcu. Nije djelovalo. Ja sam kao administrator pakračke župe preporučio jednu ovaku trgovinu župljanima, pa su mi se isti opetovano poslije tužili na poslane im slike. To sam rekao i njemu. On mi je rekao, da je to bilo društvo sv. Ladislava, da on za to ne može odgovarati, ali d a m u j e d r a g o, š t o o n t o č u j e, da će on već svoje učiniti, d a s e d r u š t v o s v. L a d i s l a v a u č i n i n e m o g u ć i m. Konkurencija dvaju svetih društava! Neka se ne zaboravi, da je to meni govorio taj čovjek crna obraza, crne kose i crnih svijetlih očiju.

Kad sve to nije koristilo, ustoboči se taj čovuljak u mojoj sobi i stane mi prijeteći govoriti, kako svašta čuje od ljudi, kad im stvari nuđa, gdje govore proti svećenicima, proti crkvi, proti svetim stvarima, dapače — da će on kazati ljudima, da sam i ja protiv toga, da se kupuju slike, križevi itd. Zaprijetio sam mu se, ako čujem, da je gdje u župi tako govorio, da ću ga dati strpati u zatvor.

A eto ovaj čas donesoše mi župljani glas, da im je obećao, te ja niti osam mjeseci ne ću ostati na svojem mjestu. On je, veli, zapisao mene i još nekoliko župnika ovdašnjih — i ako biskup neće htjeti da mene makne i zatvori u kloštar, da će onda on biskupa maknuti s njegove stolice.

Časna gospodo i braćo, šta to znači?

Tko je taj crni čovuljak sa svijetlećim očicama? Odakle mu tolika drskost i smionost?

Pohvalio mi se, da je u susjednoj župi prodao preko tri stotine križeva. U jednoj dakle župi preko tri stotine križeva sa onim sitnarijama — po 12 kruna! Dosta dobar posao!

Sad bi trebalo, da svoje stajalište obrazložim i opravdam — ali nemam dovoljno strpljivosti, a ne bi ni na vrijeme stiglo uredništvu »K. L.«

To ću učiniti, kad se nađe netko, koji će uzeti u obranu ovakav način sabiranja za gradnju crkvi. Pripominjem, da sam agentu nuđao milostinju za crkvu, ali je nije htih da primi.

Ostavljam dakle kazus neriješen. Neka čitaoci rješavaju sami. Kad bi ovaj agenat hotio, da se u moje selo vrati, ja ne bi žalio truda, da mu ishodim besplatan povratak onamo, odakle je došao.

»*Katolički List*« *1908.*

Dopis.

SA JEDNE KORONE.

Nikad nije prepustio, a da ne ubavijesti šire javnosti o zaključcima korone svoga kotara — sada, kada je bila kod njega, šuti.

Šuti on, a šute i druga braća.

Kad piše o koronama, držanim na drugim mjestima, šuti o sebi. Kad se radi o koroni držanoj kod njega, neće da piše. Uvijek je onaj koji daje incijativu, a ipak ostaje nepoznat i zaboravljen.

Za njegovo malo selo bila je slava, svjedoče barjaci na crkvi i na župnom stanu.

Poslije službe Božje poče se korona.

Raspravljalo se živahno: o misijama, o katehizaciji u crkvi, o nuždi da se zakon o imenovanju samostalnog katehete na školama, gdje u mjestu ima 8 učiteljskih lica, protegne i na župe, u kojima je namješteno 8 učit. lica, i još koješta drugo. Svagdje je živo utjecao — napokon, on »samo Hrvat« ustane, svoje visoko i jako tijelo duboko nad nama sagne i tihim glasom progovori: »Braćo, domovina nam je jedna, narod ljubimo jedan, ali svećenici smo. Čuo sam jednu rođenu Mađaricu, koja se tužila: mi Mađari ne idemo k vašemu župniku na ispovjed, jer on ne voli nas Mađara. Braćo, svećenici smo. Po svojem zvanju smo vrata, na koja se ulazi u nebo, jesmo most, koji spaja Mađare i druge doseljenike sa hrvatskim narodom, Smijemo li kome zatvoriti vrata u nebo? Možemo li porušiti most, koji hrvatskome narodu mora privesti tudje narode, koji su se ovamo doselili? A to stoji, ako nam naši doseljenici ne će biti prijatelji, bit će nam neprijatelji . . .« Neko je vrijeme vladala duboka tišina, kad na jednoć provali bura protesta i povika protiv mađarskih agitatora, koji se pomoću Julijanskih škola kao učitelji uvlaće u naše župe i sela, ovdje narod dižu protiv njegovih svećenika, svećenike ocrnjuju i prikazuju neprijateljima njihovim, rade ne samo mađarske škole, nego grade već i mađarske crkve... Da istina je, mađarski učitelji kao i njihove škole nijesu samo izvan zakona, nego i nad zakonom i nad našim potištenim — oblastima.

Dugo je trajalo raspravljanje — napokon, rekosmo Bogu hvala, a tada se otvoriše vrata velike sobe, prave stare »palače«. Uza zid je sjedne strane divan, s druge strane ormarić za zdjele i jedaći pribor, a kraj njega veliki naslonjač — sve odiše starinom. Na stijeni visi ura, drvena, bez okvira i stakla, sa dva velika utega od čistoga željeza, koje domaćin svojom vlastitom rukom vuče gore, kad uru navija. U sredini sobe stoji sjajno prostrt stol, a kraj njega u crnu odijelu, s bijelom kravatom i bijelim rukavicama fini, mali konobar — iz susjednoga Lipika najmljeni »piccolo.« Taj nas je svojom, kao prirođenom elegancijom, posluživao, dok je oko jela u kuhinji, za tu zgodu naročito najmljena, kuharica nastojala.

Ad quid haec perditio?

Odgovorio nam je domaćin. Reče: »Ovako se dočekaju braća. Ja sam si to u svojoj sirotinji dozvolio . . . Držim, da je ovo posljednja korona, koja se drži u mojem stanu . . . Star sam . . .«

To neka bude na Tvoju uspomenu, čestiti starče! Nijesu Tebe pritisle godine, već teška služba i poznata revnost.

Katolički List 1909.

Komšiji na odgovor, a daljnjoj braći na znanje [1])

I.

Šta ono reče, komšijo, da nema novaca u Hrvatskoj?[2]) Bit će, da si to još prije prošlih izbora napisao. U vrijeme izborno morali bi ti doći na um stari Slovjeni, koji su došli k Varjazima i govorili: »Naša je zemlja velika i bogata . . .«

Uvjeren sam, da će nakon obavljenih izbora i tvoj prigovor glede Gjulovca otpasti. Kad se našlo novaca i za ove i za one, naći će se i za Gjulovac, odnosno za katoličkoga župnika, ma i bio jedini reprezentat hrvatstva ondje. Ta u daruvarskom kotaru, koji je jedan od najotuđenijih u hrvatskoj, za ovih i prije prošlih izbora podijelila je zemlja toliko potpora, da je glas o tome dopro i u najzapuštenija sela susjednog kotara, mojega. Izborna obećanja ovdje se više i ne smatraju zavaravanjima, pogotovo pak nakon predizborne izjave njegove preuzvišenosti bana, da nam je od Ugarske za posljednje dvije godine osiguran višak od njekoliko milijuna.

Ali te se potpore kod nas davaju uvjetno.

Ima u mojoj župi u selu Srijeđanima rimskim (to nema značiti, da je mjesto iz dobe rimske, već odgovara nazivu susjednoga sela, koje se zove Srijeđani srpski, a njekad su se jedni Srijeđani nazivali šokački, a drugi vlaški, kako ih narod i sada zove) stara drvena kapela. Godine 1905. bila je

1) Uvrštujem radi spomena na upravu u Austro-ugarskoj monarhiji.
2) Vidi »Katolički List« br. 52. od god. 1911.

u selu komisija i zaključena je gradnja nove kapele. Seljani su pristali na 30% raspореza i ujedno su zamolili visoku vladu za potporu. Od visoke vlade došlo je rješenje, da zemlja nema raspoloživih sredstava, a ujedno zabacuje se nacrt sastavljen na privatnu narudžbu od službene osobe kod kotarske oblasti i mjesto njega prilaže se kod visoke vlade sastavljeni nacrt nove kapele i potražuje — čini mi se — 500 (pet stotina) kruna za sastav toga nacrta. Pošto taj novi nacrt nije odgovarao ni veličini sela ni visini raspoložive glavnice, crkva je naime bila zasnovana i prevelika i preskupa, to se selo opet obratilo na vladu moleći, da mu podijeli potporu, jer ne može samo da tako veliku crkvu sagradi i da mu se oprosti račun za nacrt, koji selo nije tražilo. Nu za pripomoć nije bilo raspoloživih sredstava, a u pogledu računa za učinjeni nacrt nije se ništa odgovorilo . . .

Sve je to tako stojalo, dok nije kandidat »stranke narodnog napretka«, praćen od kotarskog predstojnika i općinskog poglavarstva, u kotaru pakračkom, došao u selo. Odmah iza njegova odlaska evo k meni dvojice ljudi iz sela i to mjesnoga birtaša i čovjeka koji drži zemaljske pastuhe i zatraže od mene da im dadem spise njihove seoske kapele, da ih odnesu kandidatu.

Ti za cijelo držiš, da im ja spisa nijesam dao? Jesam, to jest dao sam im iz moga urudžbenog zapisnika data, da mogu spise naći kod kotarske oblasti, kamo su bili odaslani, ali sam im ujedno rekao, da se sa ovakvim stvarima, kao što je crkva, ne smije praviti trgovina, da na račun crkve ne smije nitko prodavati svoga prava, što ga kao izbornik ima. Pa što se dogodilo? Oni su razglasili po selu, da sam ja neprijatelj gradnje crkve i da bi najvolio, da crkve niti nema. Bio sam prisiljen, da sazovem seljake u sastanak, da se opravdam. Na sastanku sam već našao opć. bilježnika, a ostao je tamo i iza mene. Kad sam onde nazočnima razložio, koja je svrha izborima i kako se čovjek ima služiti izbornim pravom, postavio sam na njih pitanje, bi li se koji od njih hotio služiti tim svojim pravom i dati svoj glas bilo za koga za 100 forinti. Nitko se nije javio. Kad sam to pitanje postavio na jednoga od izbornika, on mi je odgovorio, da toga nebi učinio. Na to sam

rekao svima: Ako vi smatrate sramotom primiti novce na ruke i glas svoj prodati, što i jest sramota, onda ne smijete toga niti na račun crkve učiniti, neka nitko sramotu, koje ne će da na sebe primi, ne baca na crkvu — pa još misli, da time Bogu službu čini.

Hoće li sada nakon izbora zemlja imati raspoloživih sredstava za gradnju kapele u Srijeđanima ili ne, toga neznam. Nu, u svakome slučaju ja ću ostati kriv. Tko da se tu ne sjeti one: »Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes«.

To stoji da se katoličke crkvene potrebe ovoga kraja zanemaruju. Kad se u Badljevini prije pet godina osnivala župa i narod u svrhu gradnje župnog stana i popravka crkve (u Srijeđanima, koji su od sjedišta župe udaljeni dva i pol kilometra, ima samo kapela), sakupio iznos od K 30.000 (trideset tisuća,) pa je molio visoku vladu za pripomoć od 2000 K (dvije tisuće) u svrhu da se i toranj crkve, što u troškovniku nije bilo predviđeno, popraviti uzmogne, opet zemlja nije imala sredstava, Osnivala se nova župa, jedan novi ured, koji čitavoj zemlji služi — i narod, u većini domaći živalj, nakon svih moljakanja nije dobio od zemlje ni jednoga filira u pomoć! Gdje je u Hrvatskoj koji tuđinski evangelički župni ured osnovan, a da mu zemlja nije priskočila u pomoć!

Ali, što ja to govorim, da za nas nema zemlja novaca. Zar nije selu Srijeđani »stavljeno u izgled«, da dobije pomoć? Zar se nije prošlih izbora i za druge katoličke institucije obećavala pomoć zemlje? To baš i jest ono što svatko mora osuditi, što se takvim danajskim darovima hoće da postavi jaz između župnika i njegovih župljana. I, dok u jednu ruku presvijetli gospodin nadbiskup-coadiutor nastoji da okružnicom umiri uzrujane duhove, u drugu ruku vlast ovakvim obećanjima svećenstvo silom tura u izbornu borbu za sebe ili proti.

Ima dakle u Hrvatskoj jošte novaca i za katoličke institucije, ali jao onima za koje se nađe.

II.

Kako hrvatske oblasti u Slavoniji pogoduju tuđinskim evangeličkim župnim uredima, a na štetu katoličkih, jer su hrvatski — i kako ono reče ti, komšijo, jer su »predstavnici hrvatstva« — neka svjedoči ovaj slučaj.

Dne 26. svibnja 1908. dobio je r. k. župni ured u Badljevini od župnoga ureda ev. aug. vjeroispovijesti u Bastajima ovaj dopis: »Hochwürdiges Pfarramt! Unterfertigtes Pfarramt ersucht um gefällige Bekanntgabe ob Péter Blarsán mit Katarina Mestyán copuliert worden sind oder nicht?! Wenn ja, was ich voraussetzen muss, mit welchem Rechte, da das Brautpaar von mir keinen Verkündschein vorzuweisen im Stande war, und so die Ehe ungesetzmässig geschlossen wurde. Bevor ich jedoch weitere Schritte thue, will ich das hochwürdige Pfarramt ersuchen mich sofort zu verständigen was geschehen ist, ausonst ich sofort die Anzeige zu machen genöthigt bin ev. Pfarramt A. C. in Mali Bastaji. Adám I. von Mérnyi, ev. Pfarrer. Uredski pečat«.

Radilo se tu o vjenčanju katolika sa nekatolikinjom, koje prema zakonu o vjeroispovjednim odnosima servatis servandis može župnik zaručnika ili župnik zaručnice obaviti i bez otpusnice, odnosno svjedodžbe ob obavljenim navještajima, drugoga župnika.

Kad na to njemačko uredovanje i taj bahati način pisanja nijesam ništa odgovorio, upravio je isti gospodin na kr. kotarsku oblast u Daruvaru slijedeću tužbu: »Kako je potpisani evang. župni ured saznao (od koga?), vjenčao je rkt. Badljevinski Péter Blarsán sa Katarina Mestyán oba iz Sirača, bez moje otpusnice i potvrde o prozivu. Potpisani župnik imao je dne 11. svibnja 1908. vjenčanja u Daruvarskoj evang. ref. crkvi obaviti, nu oni su međutim otišli u Badljevinu i dali se tamo vječati. Pošto je takav postupak protuzakonit, molim da se rimkt. župni ured na odgovornost pozove. Ev. župni ured u Mali Bastaji, dne 19. svibnja 1908.« Tužbu je kr. kotarska oblast u Daruvaru uz preporuku otposlala kr. kotarskoj oblasti u Pakracu, koja me je odmah pozvala na odgovornost. Što više, ta tužba nije bila ni uručena izravno župnom uredu, već opć. poglavarstvu u Badljevini, koje ju je onda — pročitavši je — meni dostavilo. I bio bih imao grdnoga okapanja pred revnom našom oblasti — bez obzira na to, što tužba ni sa formalne strane nije bila na mjestu — da sam iste zaručnike vjenčao, ma da bi to bilo posve u suglasju sa našim zakonom o vjeroispovjednim odnosima. Sreća je moja bila, što se za-

ručnici uopće ni vjenčali nisu. Stoga sam još istoga dana otpremio kr. kotarskoj oblasti u Pakrac slijedeći dopis:

Slavnoj kr. kotarskoj oblasti u Pakracu.

Na cijenjeni dopis od 30. VII. 1908. broj 5615., koji sa prilozi ovome spisu prileži, daje potpisani župni ured ovo očitovanje:

Evang. župni ured u Bastajima malim tuži potpisanoga, da je protuzakonito vjenčao zaručnike, od kojih je jedan evangeličke vjeroispovijesti, dok je drugi rimokatolik i njegov župljanin — a da nije naveo ni zakona, kojemu bi se to protiviti imalo. U Hrvatskoj i Slavoniji kompetentan je u ovome slučaju jedino »zakon od 17. siječnja 1906. o vjeroispovjednim odnosima«, a § 8. toga zakona naročito određuje: »Pri ženidbama među pripadnicima raznih kršćanskih vjeroispovijesti može se privola na ženidbu očitovati pred dušobrižnikom vjerenika ili vjerenice«, dok § 11. kaže: Ne bude li jedan od dušobrižnika izdao zaručniku svoje vjeroispovijesti pismenu svjedodžbu o uredovno obavljenim napovijedima za njegovu stranu, ovlašten je dušobrižnik drugoga zaručnika, obavivši napovijedi, preduzeti vjenčanje na temelju pismene svjedodžbe dvaju svjedoka o tome, da je dotični zaručnik pred njima zamolio svoga dušobrižnika za sjedodžbu o obavljenim napovijedima, ali mu je takova svjedodžba uskraćena«. O tome nesumnjivo urednik ev. župnoga ureda u Bastajima ne zna ništa, jer se inače naprosto nebi izrazio, da je moj postupak protuzakonit. Prvo, znao bi, da može vjenčanje obaviti župnik kojegagod od zaručnika, a ne možda samo zaručničin; drugo, znao bi, zašto je zaručnica Katarina Mestyan, ev. vjeroispovijesti, njegova župljanka dne 10. svibnja sa dva svjedoka bila u njegovu župnom uredu u Bastajima i kad joj on uskratio otpusnicu, odnosno svjedodžbu ob obavljenim navještajima, bez nje otišla. A da je doista Katarina Mestyan bila u župnom uredu ev. vjeroispovijesti u Bastajima potvrđuje to zapisnik još istoga dana sastavljen u župnom uredu u Badljevini i po nazočnim ondje svjedocima potpisan. Taj se zapisnik čuva među spisima u župnom uredu u Badljevini, te će se na zahtjev slavne kralj. kot. oblasti, kad ustreba istoj, i dostaviti.

Kad bi urednik ev. župnoga ureda u Bastajima barem nešto poznavao zakon, on bi se nakon svega toga makar malo umirio, ili bi se gdjegod za taj slučaj propitao, ali on je imao smjelosti, da je i potpisanomu pisao grubi list, još prije nego me tužio kot. oblasti, u kojem me oštro poziva na i zahtijeva «sofort«, da mu javim, dali sam vjenčao pomenute zaručnike, da može višoj oblasti pritužbu podnijeti. Sve dakako na njemačkom jeziku. Nijesam imao dokona vremena, da na ovakve dopise odgovaram, a smatrao bih to i ispod svoje časti. Nijesam odgovorio. Tako je došlo do tužbe upravljene na slavnu kr. kot. oblast u Daruvaru. Mislim, da moj postupak u toj stvari ne treba ničim opravdavati. Radio sam po zakonu.

Ali sada ja podižem tužbu, jer sam po uredniku ev. župnog ureda u Bastajima malim g. Adámu I. pl. Mérrnyi nepravedno uznemirivan i vrijeđan i molim slavnu kr. kot. oblast u Pakracu, da ispitati izvoli, da li pomenuti ima potrebitu kvalifikaciju za urednika jednoga župnoga ureda. Osim pomenutih dokaza za neznanje njegovo, evo ih jošte:

1, Župni ured u Badljevini dobio je od evang. župnog ureda u Bastajima dva službena dopisa i to br. 35|908. i br. 40|908. pisana na njemačkom jeziku, a ne na jeziku Hrvatskom, koji je uredovni jezik u Hrvatskoj i Slavoniji. Zašto?

2. U dopisu evang. župnog ureda u Bastajima od 25. travnja 1908. javlja mi urednik toga ureda, da će naviještati »Petér Blarsein« sa Katarinom Mestyán dne 26. travnja, te 3. i 10. svibnja. Spominjem, da je on zapisao u knjigu navještaja odnosno primio do znanja zaruke sklopljene između moga župljanina Petra Blažanina i svoje župljanke Katarine Mestyán, a da od njega nije nikakove isprave imao, što više njega samoga nije niti vidio, ne pitajući, ne postoji li kakva zapreka bilo od strane države bilo od strane crkve, kojoj je on član — sve na samu riječ Katarine Mestyán. On ga i u tužbi zove »Péter Blarsán.« A tako bi ga on upisao i u maticu vjenčanih svoje župe, nas Hrvate hoće da u Hrvatskoj pomađaruje.

3. U tužbi navodi dalje, da je on dne 11. svibnja imao vjenčati zaručnike — i bio bih ih vjenčao, da su došli. Ta on je već i pošao u Daruvar, da ih ondje vjenča, kako sam tvrdi u službenom spisu sa uredovnim pečatom i potpisom vlastoručnim, pisanom mađarskim jezikom, a da nije znao, da Katari-

na Mestyán ne smije vjenčati bez nadtutorstvene dozvole, budući je rođena 21. siječnja 1892., a nema roditelja. Mimogred pripominjem, da je baš ta okolnost, što zaručnica nije doprinijela nadtutorstvene dozvole, povodom, da sam im morao kazati, da bez te dozvole niti ne dolaze na vjenčanje — pa su oni čekajući na nadtutorstvenu dozvolu razišli se i ne sklopivši ženidbe.

4. Kako se iz priloženog dopisa pod naslovom »Tekintetes járási föbiró« i t. d. razabira, urednik ev. župnoga ureda traži od zaručnika iznos od 16 K. A tu tražbinu svoju osniva na priloženom listu, koji je iz Sirača sa pošte otpremljen dne 8. svibnja, u kojem se moli da dođe u Daruvar da vjenča zaručnike — a zaboravlja, da su dne 10. svibnja (dakle poslije toga) oba zaručnika bila osobno kod njega u Bastajima u uredskoj sobi i zahtijevali svjedodžbu ob obavljenim navještajima i izjavili, da se hoće vjenčati u rmkt. crkvi u Badljevini. Zapisnik o tome sastavljen istoga dana čuva se u župnom uredu u Badljevini. Kakvo dakle on ima pravo na odštetu za put od Bastaja do Daruvara (susjedne željezničke postaje?)

Može li ovakav čovjek upravljati jednim uredom? Potpisani župni ured zahtijeva istragu u tom pogledu i moli o tome ubavijest.

Župni ured u Badljevini, dne 5. kolovoza 1908.

I od onda prođoše dani, mjeseci i godine. Brojimo već godinu 1912. A župni ured katolički nije dobio nikakve ubavijesti o postupku oblasti proti pomenutoga gospodina., nije dobio nikakve zadovoljštine za nepravedno zabavljanje i optuživanje evangeličkoga doseljenoga župnika, koji jest tuđin i ostat će tuđin, jer ne će nikada ni jezika ove zemlje naučiti. On živi i uređuje i dalje i može da se porugljivo smije opravdanome, ali nemoćnom gnjevu našemu i uredovanju naših oblasti.

Komšija.

Jedan sastanak apstinenata.

Na svoje oči gledamo, gdje nam narod propada sa pijanstva.

Pune dvije godine upirao sam prstom u jednome selu moje župe za stalno u kojem je pijanstvo kao rijetko gdje na svijetu, u činjenicu, da propadamo i pozivao, da je razlog propadanju našem u pijanstvu. Što sve im nisam rekao.

A što sve nisu oni govorili za mnom! Govorili su, da dobro ne propovijedam, da ne govorim k srcu, da nesmiju više ni u crkvu preda mnom. Napokon sam metnuo sviralu za pojas.

Upravio sam pogled na druga sela. Upozorivao sam kotarsku oblast na neurednosti u birtijama, koje su po cijele noći bile otvorene; tužio sam notorne pijanice, da rasteplju baštinu svoje djece; naglasio sam, da u župi radi pijanstva desetak ljudi pada u delirij. Za učinjenu uslugu nijesam nikada dobio pismenoga odgovora, ali govorilo se koješta.

Još sam govorio samo nadgrobna slova: jednome, koji se u deliriji ustrijelio (ali se još dospio ispovjediti) drugome, koji je pijan legao na željezničke tračnice i poginuo pod vlakom.

Njeki dan su jednoga pred birtijom drugovi njegovi tako izubijali, da je prevezen u javnu bolnicu, od udaraca ondje umro. Njega su pokopali a drugove mu odveli u Požegu. Njekako u isto vrijeme umro je u selu drugi sa znakovima ludila, a odmah po smrti njegovoj došao je u kuću k djeci i ženi birtaš i tražio — ne novce — zemlju za dug pokojnikov.

Upotrijebio sam tu zgodu, dok je još ljudima bila u pameti friška i stavio sam prijedlog, da se osnuje društvo potpunih apstinenata i odmah sam najavio svoj pristup. Sastanak sam urekao za danas poslije podne,

Na sastanak sam pošao s uvjerenjem, da ne ću ondje nikoga nači. Nu, prevario sam se. Došli su pače glavni krivci. Što više, kazivali su mi, da ih je još i više bilo, a da su se razišli kućama svojim, jer sam ja bio malo zakasnio, Ne oklijevajući se ništa navalim ja odmah na alkohol, na toga neprijatelja i ubijca čovječanstva. Stanem izlagati izjave narodnih ljudi, svjedočanstva liječnika i sav veliki pokret, što je u svijetu nastao protiv alkoholizma. Nijesam zaboravio ni švedskih narodnih zastupnika, od kojih je devedesetoro apstinenata takovih, koji nikakvoga opojnoga pića ne piju, a spomenuo sam i

društvo osnovano prošle godine u Zagrebu. I ljudi su to pripovijedanje pratili sa zanimanjem. Gledajući ih mislio sam već u sebi: evo sviće.

Kad sam svršio, javi se jedan i umoli, da smije nešto kazati. I reče: «Mi smo se već dogovorili, te hoćemo obećati mi, a još ih ima, da nećemo ići u birtiju, i najmanje kroz godinu dana i ne samo da ne ćemo ići piti, nego ni u dućan onaj, koji je pod istim krovom, pod kojim je i birtija, i u nikakovom poslu da praga birtije ne ćemo prekoračiti, a kod kuće, tko ima, da pije i iz birtije, da pije, ali neka dade donijeti, a sam da u britiju ne zalazi. Ako je to tako moguće, velečasni gospodine, onda neka se napiše ugovor i mi ćemo se svi redom potpisati.«

Ovo njekoliko posve razgovijetnih riječi uvjerilo me, da nijesam pogodio cilja, ali pomislim u sebi, ako i nijesam pogodio, možda sam blizu, pa stanem nakretati na svoju stranu, nu moje se nastojanje razbilo o odlučne njihove odgovore: »Ne, pića se odreći ne možemo.«

Znajući, da se ipak u birtiji najviše novaca i vremena potrati i da je ona u najviše slučajeva povod pijanstvu, postavim se na njihovo stajalište i upustim se u raspravljanje, kako da se sastavi ugovor. Bio sam za to, da se svaki, koji prekrši ugovor, iz društva isključi. »Ne, rekoše oni, nego neka plati globu.«

I kad je već sve bilo ugovoreno, javi se njetko: »A što je, ako je čovjek u drugome selu, na vašaru ili u drugom kakvom poslu? smije li onda zaći u birtiju? U prvi čas su svi graknuli na njega, ali su isto tako brzo uvidjeli, da je dobro i to pitanje riješiti, da poslije ne bude nikakvih dvojbi. Odlučeno je dakle, da se u takovu slučaju smije ići u birtiju.

Tada se otme iz mnoštva usklik: »A znate li, ljudi, što je u nedjelju?« »Pa šta je?« Pitahu iznenađeni. »Zar nije u nedjelju vatrogasna zabava?« Nastavi dalje isti glas. «Gle pa šta ćemo sad? To ne može bez nas da bude, kad smo u društvu. Ništa drugo, nego ajde da mi taj ugovor sklopimo u drugu nedjelju, poslije zabave!« Tako predlagahu, kad se od prvoga iznenađenja oporaviše. A ja — bojao sam se, da čitava stvar ne propadne — stao sam isticati, da mi danas uga-

varajući možemo taj dan i tu zabavu, koja je urečena prije našega sastanka, od pravila izuzeti, a na to je jednoglasno dopušteno svakome članu našega društva na tu vatrogasnu zabavu ići u birtiju.

Još sam istaknuo, kako upravo ovom zgodom, na toj vatrogasnoj zabavi, naše društvo prvi put istupa, da svoju trijeznost javno posvjedoči, a da se još većma drugi seljani na društvo upozore, upitao sam, da li bi se tko našao, koji bi išao u birtiju i bio na zabavi, ali da ondje nebi nikakvoga opojnoga pića okusio. To bi bilo na čast našemu društvu. Kad se nitko nije hotio da javi, stao sam ih prinuđavati, ali mi se redom sa velikom obzirnošću izgovarahu, da bi to bio ukor za one druge, koji idu u birtiju i koji piju . . .

Tako je protekao prvi sastanak, što sam ga upriličio na razvalinama od nedavno čistoga hrvatskoga sela, pobijajući pijanstvo, pa sam se požurio, da ovim putem o njemu obavijestim ostalo svećenstvo. Ako se i jest mnogomu od čitalaca potkrao podsmijeh na čitavi taj sastanak, moram istini za volju kazati, da sam tečaj sastanka i žalosno stanje naroda u tome selu istinito prikazao i da ništa nijesam za volju šali izvrnuo i da su moji seljani ozbiljno stvar uzeli i sa najvećom ozbiljnošću o njoj raspravljali. Kako je to posve drukčije drugdje! Sviće li to, ili se nahodimo jošte u potpunoj tami, toga ni sam ne razabirem.

Katolički List 1912.

Društvo trijeznih.

Sastadosmo se da nakon učinjenog dogovora, (Vidi predidući članak pod naslovom »Jedan sastanak apstinenata«) ugovor napišemo i društvo sastavimo.

Ugovor, društvena pravila, glasila su ovako:

»Potpisani osnivaju danas društvo pod imenom »Društvo trijeznih ljudi«, sa sjedištem u Sirču.

Svrha je društvu pobijati pijanstvo u selu.

U tu svrhu služit će se društvo slijedećim sredstvima:

1. Svaki član društva obvezuje se kroz godinu dana ne ići u nijednu birtiju u selu.

2. Održati svaki mjesec najmanje jedan sastanak svih članova društvenih.

3. Nastojati, da se putem nadležne oblasti izdadu takvi propisi, koji će spriječiti ulaz mladeži u birtije, te ograničiti noćno točenje pića i držanje zabava u birtijama.

4. Svaki član obvezuje se u svrhu štednje uložiti svake nedjelje najmanje 20 fil., može i za više tjedana unaprijed uplatiti, ali ne može da ostane dužan, Nitko ne može podići uloška prije navršene godine.

Pristup u društvo izvršuje se potpisom ovih pravila i uplatom jedne krune.

Tko prekrši društvena pravila ima se kazniti novčanom globom ili isključenjem iz društva. O tome odlučuje sastanak.

Jednoglasno izabire se član F. K. blagajnikom i određuje, da svaku primljenu uplatu potvrdi na uložnoj knjižici dotičnoga člana i prigodom mjesečnih sastanaka, kojima predsjeda župnik, novce preda »Hrvatskoj seljačkoj zadruzi u B.« na koristonosno uloženje.

U S. dne 18. veljače 1912.

Kad sam pravila, ondje sastavljena, pročitao, među ljudima vladala je tišina. Pošto se već spuštala tama, nijesam vidio na njihovim licima, je li to potištenost ili ih je obladao zanos. Nu, kad sam ih upitao, je li tako dobro, ili bi tko hotio, da se štogod doda ili promijeni, u njihovim odgovorima osjećao se zanos.

Uopće, čitavi taj naš drugi sastanak odavao je odlučnost, svijest. Svaki nas je očito znao, što hoćemo. Kad je jedan bio stavio prijedlog, da bi se na dane crkvenih svečanosti, kad seljani dobivaju goste, dopustilo sa gostima sjesti i popiti pod šatorima, izvan birtija, drugi su odmah pokazali svoje negodovanje. Kad su stavljali prijedloge, da svaki član, kad stupi u društvo, uplati 5, 6, 10 kruna, da mu se ima odakle ustegnuti, ako prekrši pravila, a ja sam bio protiv toga bojeći se, da će mnogi kazati, da ne može stupiti u društvo radi visoke upisnine, pa je to odmah jedan prihvatio i pokazao na drugoga, koji da ne će smoći ni jedne krune, ovaj se je uvrijedio i kraj mene stojeći otvorio svoju novčarku, izvadio iz nje

dvije krune i položio na stol u ime upisnine — ostalo mu je u njoj još nekoliko petaka. A kad su onda onome istome prigovorili, da se ne će moći uzdržati, digne ponosno glavu i reče: Tko? Zar ja? Kažem ti, bit ću čist, kao ono dijete, što se rodi.

Pošto smo pravila još jednoć prorešetali, pozvah nazočne, koji su voljni stupiti u društvo, da se potpišu i polože upisninu. Njeki su otišli, koji nijesu potpisali, a da nitko nije opazio, kada su otišli, ali potpisalo ih je dvadeset i jedan, sve sami ocevi obitelji, U blagajnu je unišlo odmah 41 K 20 fil. I morao sam im ustupiti pravila, da do slijedećeg sastanka sami prikupljaju članove.

Ne mogu da se otmem, a da ovome kratkom izvještaju ne dodam njekoliko misli, koje mi se nakon toga sastanka same namiću.

O tome nema sumnje, da je osnutak društva trijeznih ljudi za moje selo uspjeh, koliko neočekivan, toliko važan. Nu više nego uspjehom, moje se misli bave dosadašnjim neuspjesima. Neprestano promišljam, što je razlogom, da ja do sada nijesam uspjeha imao

Kad sam mislio, da u crkvi poput keruba plamenim mačem siječem, oni su se podsmijevali, rugali, mrzili. Dok sam nagovarao, molio i zaklinjao, da se uče štednji, da malenim uložcima kod hrvatske seljačke zadruge skupljaju glavnice, kojima će podizati svoja gospodarstva, u pet godina nijesam sakupio ni deset brojeva uložaka, a i to nijesu mali, nedjeljni ulošci. A sada eto u času osnovalo se i društvo ljudi, koji će u selu samo pobijati pijanstvo i skupilo se malih uložaka više nego u pet godina.

Meni se čini, da sam ja griješio. A možda tako griješe i svi oni, koji se tuže za neuspjehe u narodu.

Mi polazimo pred narod sa ispitanom, utvrđenom i posve gotovom novom mišlju. Budući da narod sam nije sudjelovao kod stvaranja te za njih nove misli, ona mu ostaje tuđa. A nama, kojima je istinitost njezina poznata, koji smo naobrazbom ravni onima, koji su tu novu misao donijeli, ne preostaje drugo, nego da se čudimo nesposobnosti, tvrdokornosti i pokvarenosti naroda, koji ju odbija. Narodu bi trebalo

ostaviti, da si on sam stvara zakone, prema kojima bi udešavao život, da utvrđuje puteve, kojima bi dolazio do napretka. Ne ću time reći, da bi to imao činiti bez svojih poglavara, već pod njihovim vodstvom, ali tako udešenim, da ga narod i ne opazi. Misao bi trebalo samo nabaciti, a narodu dati vremena, da je on sam ispita, odvraćati ga od stranputica, u koje se lako upada, ali da i sam te stranputice upozna. Dakako da je to teško, mnogo teže nego gotovu misao izreći, sa nekoliko dokaza podkrijepiti i sa ugledom poglavara zatražiti, da je svatko prihvati. Ali zato i takve misli i propisi ne ulaze u dušu naroda. Zato i napredujemo tako sporo i ogorčeno se tužimo na neshvaćanje i nemar naroda.

Mnogomu našemu neuspjehu smo sami krivi. Meni su to dokazala ova dva sastanka, a držim, da bi se iz njih mogao i mnogi drugi o istome uvjeriti. Dakako, da je ugled jednoga u očima naroda veći, drugoga opet manji, ali svačiji ugled je samo ljudski, a čovjek jedino pred onim, na čemu počiva ugled Božji, priklanja svoju glavu bez kritike, bez prigovora. A kad narod počne kritikovati i prigovarati onome, što smo mi cum auctoritate naučavali, onda je neuspjeh siguran, jer ozlovoljuje nas učitelje i poglavare, a oduzimlje snagu onima, koji bi još bili i pošli za nama.

Katolički List 1912.

Posao otrijeznjivanja treba da preuzme narod na sebe.

Što mi se nedavno dogodilo.

Kad sam u filijalnoj crkvi na Matijevo svršio službu, dočekao me na cesti pred crkvom čovjek, supijan i stao preda me govoreći: »Zašto vi mene zavađate s mojom ženom, što se brinete za mene, šta je vas briga za mene, kakav ste vi advokat i t. d, A evo zašto.

Jedva da je prevalio tridesetu godinu, tako se podao piću, da je brat njegov, bojeći se, da čitava kuća ne propadne, još za žive matere zatražio, da se podijele. I podijelili su se. Nu

sada više nitko ne smije da mu pijančevanje spočitava, nitko ne može da propadanje spriječi. Jednoga dana dođe njegova žena s rubljem smotanim pod pazuhom u župni ured, moleći, da se nješta učini za njezinu djecu, a ona da ide tražiti službu, jer dulje ne može izdržati i gledati, što muž radi, jer je već sav posjed zadužio. Ja sam je vratio kući a na kotarsku oblast sam podnio prijavu, radi pijanstva toga čovjeka postoji pogibao, da jedna obitelj ostane bez krova i bez kruha, a djeca da padnu na teret općine i molio, da se provede postupak, kako bi se oca proglasilo nesposobnim da upravlja od djedova baštinjenim posjedom i imenovalo skrbnika, i to tim više, što je uz toga starosjedioca jedva još pet starosjedilačkih obitelji u selu, a ako mati otide iz kuće — kako je već bila pošla — onda je sudbina obitelji zapečaćena.

To je bilo još negdje u ljetu prošle godine. Mora da je kotarska oblast u tome pogledu nješto uredovala — inače me ne bi čovjek tako lijepo bio pozdravio.

Nu pita se: je li to zdravo, da se čovjek tako daleko istavlja za jednu ideju i je li to vodi do cilja? Isti je rekao mojemu momku, koji me je čekao pred crkvom, da dobro tjera, jer će za nama kamenje letjeti, a meni je rekao, da ću biti u šancu. A pijan čovjek je u stanju svašta i učiniti. On je, istina, slijedeći dan trijezan sve požalio, ali što bi mi to koristilo, da je prvi dan svoju prijetnju izvršio. Pijancu se treba s puta ukloniti.

Iz svega toga slijedi, da se čovjek pojedinac može za jednu ideju i žrtvovati, ali ju bez pomagača provesti i učiniti je općenom ne može, upravo je začudno, koliko u očima naroda vrijedi broj onih, koji novu kakvu stvar unose. Narod je uvjeren, da je ono dobro i pravedno, za što je većina, mnoštvo. I može u istinu to najveće zlo biti, ali kako je većina za to, nikoga neće savjest uznemirivati. A mnogo pazi narod i na to, kako će stariji. To je zakon i pravilo života, kojega se drži narod, puk, mnoštvo. I ako je čovjek predobio za kakvu dobru stvar njekoliko ljudi, teško će ih održati na okupu, ako je protiv njih većina u selu. Ljudi pomalo gube uvjerenje, da je dobro ono, protiv čega je većina.

Nebi dakle dobro radio, tko bi ovako počeo pijanice

odvračati od pijanstva, kako sam to ja bio učinio. U jednu ruku mogao bi sam nastradati, u drugu ruku ne bi se mogao nikakvim uspjehom pohvaliti. Tko hoće da ima uspjeh, treba da je, još prije nego dodje medju narod sa kakvim prijedlogom, siguran većine, a tu se stječe javnim mnijenjem, na koje može djelovati propovijedanjem ili privatnim govorenjem, što sada dulje, sad opet kraće traje.

Kad čovjek imade uza se većinu, onda može provesti u župi sve, kao i onaj, koji ima većinu u saboru, i još lakše, jer mnoštvo ne priznaje manjini pravo opstrukcije. Ni onaj čovjek nebi se usudio oprijeti selu, većini sela, kao što se opro meni.

A tko toga nije postigao, neka bude vrlo oprezan. Moglo bi mu se dogoditi, ako i ne ono što meni, ali onako, kako se dogodilo zač. prisjedniku duhovnoga stola i sadašnjem župniku Čaglićkomu, kad je hoteći da preporodi svoju župu, uvađao njima nove stvari, pa su mu kazali: Velečasni gospodine, mi Vama plaćamo bir što Vas ide. Vi vršite Vašu službu a nas pustite na miru. Mi ćemo kako smo od starine naučili; ne prigovaramo ništa Vašoj službi, ali držimo svoj adet. . .« Pripominjem da se tu radilo o zanemarivanju službe Božje i drugim neurednostima, što ih je hotio da iskorjeni.

Time sam hotio da kažem, da posao pobijanja pijanstva u narodu, mora sâm narod primiti u svoje ruke. Pojedinac stoji pred tom strašnom istinom, da nam mnogo naroda s pijanstva propada, nemoćan. Jedan čovjek toga zaprečiti ne može. Na to je pozvano čitavo društvo, sav narod. Ali kako da ta misao u narod prodre, da ga podigne i spremi za borbu? U našem narodu se još toliko ne čita, da bi se misao pobijanja pijanstva putem knjižica mogla učiniti općenitom, pučkom. Gotovo jedini način, da se ta misao učini pučkom, jest propovijedanje, jest crkva. A zar nije neumjerenost u jedenju i pijenju ili proždrljivost jedan od glavnih grijeha? Zato ja i pišem o njoj u ovome našem svećeničkom glasilu. A bit će da je tako i drugdje po svijetu. Pada mi na pamet jedan događaj.

Vlastelinstvo u mojoj župi dopremi svake godine preko stotinu radnika Slovaka, jer nemože dobiti dosta poslenika

za vrijeme ljetnih poljskih poslova u ovdašnjim selima. U proljeće dolaze a u jesen se vraćaju. Tu sam imao prilike — osobito prije tri godine, jer ne dolaze uvijek isti ljudi i iz istoga kraja — uvjeriti es o žalosnoj istini, da je taj narod jako odan pijanstvu. Nu što ih mi nijesmo dostigli, možda je razlog samo u tome, što se kod nas do nedavno pila samo slaba rakija od šljive, dok se za špirit jedva znalo. Ali pustimo to. Jednoga jutra još vrlo rano vidim ja, gdje njeka Slovakinja pred sobom potiskuje čovjeka i skreće u župni stan. Ona mu neprestano nješto govori i kao da prijeti, a on bi sve hotio da se opre, ali nema snage, pa se polako prepušta sudbini. Kad su došli do kućnih vratiju, ona ih je morala otvoriti i onda su zajedno u isti mah unišli. Iziđem pred njih i zapitam: što žele. A ona mi odmah stane pripovijedati, da njezin muž svu nadnicu zapije, a onda je još i bolestan, pa ne može da radi i za to ga je dovela k meni, da ga ispovijedim i da se pred oltarom u crkvi zakune, da ne će više piti, tako da čini njihov gospodin župnik gore u Ugarskoj. On je stajao predamnom kao krivac, oborene glave, bez riječi. Pošli smo u crkvu sve troje. On se ispovijedio i pričestio, ali čim je to izvršio odmah je pristupila k njemu vjerna žena, koja je dotle podalje u crkvi stajala i nastavila mu govoriti u uho. Mene je molila, da bi ovdje primio njegovu zakletvu, prisegu. Budući da njega nijesam poznavao, a nijesam vidio ni dovoljno jake volje, ja sam ga poučio, da on sam pred oltarom obeća, da ne će, dok je ovdje na poslu, nikakvoga opojnoga pića piti, a prisegu neka položi u ruke svojega gospodina župnika, kad se kući vrati. Ona doduše nije bila s time zadovoljna, ali šta sam drugo ja znao učiniti!

Po tome događaju sudim, da drugdje — gdje je to od potrebe — svećenstvo širi i potpomaže ideju antialkoholizma, ali i to, da posao otrijeznivanja sam narod izvršuje. A ta potreba već postoji kod nas u punoj mjeri. Na posao dakle! Ali radimo oprezno, da se nitko ne zaleti predaleko, kao ja što sam se zaletio, i budimo ustrpljivi, jer treba da još mnogo vremena prođe, dok narod, većina naroda, tu misao shvati i prigrli. In natura non datur saltus.

Katolički List 1912.

Prva stepenica antialkoholičara.

»... Kao luđaci rade svećenici, koji uče, da pijanice treba spasavati, da je to kršćansko djelo, ali u isto vrijeme uče, kako je vino »dar Božji«, i da »vino veseli srce čovječje« i kako umjerenjak treba i dalje da pije — dok ne postane neumjeren, kako bi ga mogli poslije spasavati ...« Čitam u »Kršć. Školi«, da je tako izjavio dr. Danić u listu »Novi naraštaj«. Toga lista još nijesam čitao, ali ako je on izabrao ovaj način, da pobija u narodu pohlepu za opojnim pićem, onda za cijelo ne će uspjeti. A izgleda, kao da ovakovim izjavama i nije to svrha. Nu ne ću da podmećem. Recimo, da dr. Danić ide za tim, da pobija pohlepu za opojnim pićem, ali se obara prije pomenutim riječima na one, koji su samo protiv pijanstva i neumjerenosti, a ne udaraju protiv svakoga uživanja pića. To se u prvom redu tiče svećenika, koji već po svojem zvanju propovijedaju protiv pijanstva, kao jednoga od glavnih grijeha, t. j. izvora mnogih grijeha. Na dlanu je, da je barem netaktično ovakvoga saveznika odbijati. Ali mogle bi se one riječi i tako tumačiti, da se »Novi naraštaj« protivi osnivanju društava trijeznih, umjerenih.

Pošto sam ja u »Kat. Listu« br. 9., 10. i 11 o. g. iznio mišljenje, da bi se baš takova društva umjerenih diljem domovine osnivati imala i nastojao dokazati, da bi to najbolje odgovaralo prilikama našim, nakon pisanja »Novog naraštaja« nakan sam, da pružim novi dokaz za to.

Spomenuo sam već u 9. broju »Kat. Lista«, da sam pune dvije godine u crkvi i izvan crkve radio protiv pijanstva, da sam napokon uhvatio priliku, kad su se dva žalosna slučaja radi pijanstva desila u selu i predložio narodu, da se osnuje društvo potpunih apstinenata i odmah najavio svoj pristup društvu. A na sastanku, koji je za tim slijedio, rekoše ljudi: »Mi smo se već dogovorili, te hoćemo obećati mi, a i još ih ima, da ne ćemo ići u birtiju, i to najmanje kroz godinu dana i ne samo da ne ćemo ići piti, nego ni u dućan onaj, koji je pod istim krovom, pod kojim je i birtija, i u nikakvomu poslu da praga birtije ne ćemo prekoračiti, a kod kuće, tko ima, da pije, i iz birtije da pije, ali neka si dade donijeti, a sam da u birtiju ne zalazi. Ako je to tako moguće, velečasni gospodine, onda neka se napiše ugovor i mi ćemo se svi redom potpisati.«

Tako je glasio odgovor naroda, koji o potpunoj apstinenciji nije htio ni da čuje. A što koristi ideji antialkoholizma nekoliko pristalica potpune apstinencije, dok o njoj široki slojevi naroda ne će ni da čuju? Takve bi u našim prilikama smatrali čudacima, pače bi ih ismijavali. Društvo antialkoholičara treba da računa sa shvaćanjem naroda — s kojim računa i ista crkva u svojim ustanovama — i na to treba da nadovezuje daljnji rad. A kod nas je teško naći članova i za društvo umjerenih. Društvo trijeznih ljudi u S. ima trideset članova i mnogi od njih su za ideju antialkoholizma vrlo oduševljeni, pa i opet nailazi na velike zapreke.

Koncem prošloga mjeseca bio sam kod kr. kotarske oblasti, da prijavim ondje društvo.

Kad sam g. predstojniku razložio svrhu društva i predložio mu ovaj ugovor, kakav su ljudi htjeli da imaju, da se pod njim potpišu, što bismo mi zvali pravilima (vidi »Kat. List« br. 10.), rekao je najprije, da radimo proti interesa općine, jer općine imadu najviše dohodka od birtija ...

Iza toga uznemirio se vrlo, kao poglavar kotara, kad je pročitao treću točku pravila, koja glasi: »Svaki mjesec jedan put, a do potrebe i više puta sastati se u sastanak i vijećati o društvenim stvarima.« Nastojao me nagovoriti, da od toga odustanemo. Samo neka ne bude sastanaka. Iza toga bi se moglo svašta izleći. Kad sam dokazao, da bez sastanka društvo ne može polučiti svrhe, da su ti sastanci nužni za život društva, zatražio je, da društvo svoje sastanke prijavljuje oblasti, da ova može svoga izaslanika na njih slati.

Nu zahvalan sam mu, što me upozorio, da društvo kao takvo ne smije novaca ubirati od članova u svrhu štednje, što uređuje točka 4. pravila, jer to pada pod ustanove trgovačkog zakona, pa za to trebaju formalna pravila i društvo si mora ishoditi potvrdu istih, a prije nego se ta polući, moglo bi se društvo i razići. Ipak nitko ne može zabraniti članovima,

da ulažu novce u seljačku zadrugu, a jer nije ista u selu, mogu oni, ako imaju povjerenja, predati svoje uloške jednome, da ih on u zadrugu odnese. A bilo bi šteta, da se napusti misao ulaganja prištednje, jer su članovi uložili već stotinu kruna. Prema tome morali smo točku 4. pravila, koja glasi: »Svaki član obvezuje se putem društvenoga blagajnika svakoga tjedna uložiti najmanje 20 fil. u »Hrvatsku seljačku zadrugu . . .« promijeniti ovako: »Svaki član obvezuje se na tjedno ulaganje ma i najmanjeg iznosa kod »Hrvatske seljačke zadruge«. Tome ulaganju je svrha u jednu ruku članove pobuđivati na štednju, u drugu i nečlanovima pružati svojim prištedama vidljivi dokaz koristi nepohađanja birtija. Sve drugo, što se tiče novaca ili blagajnika društvenoga, ispalo je iz pravila.

To sam spomenuo i zato, da bude za ravnanje onomu, koji bi slično društvo hotio da osnuje u svojoj okolini. Još pripominjem, da u svrhu prijave društva kr. kotarskoj oblasti dostaje onaj isti arak, na kojem su se članovi potpisali, samo treba, da čitavi spis počinje ovako: »Sl. kr. kot. oblasti u N. Potpisani ovijem prijavljuju, da su danas u N. osnovali društvo pod imenom »Društvo trijeznih ljudi u N. Svrha je društvu . . .«

Kako je i umjerenima rad u pobijanju pijanstva — a za tim svako društvo antialkoholičara u prvome redu ići mora — težak, pokazuje molba, što ju je društvo sastavilo za kr. kot. oblast, ali je još nije odaslati moglo, jer želi, da se pod nju još i drugi stanovnici sela potpišu. Molba glasi: »Potpisani stanovnici sela S. usuđuju se na kr. kot. oblast upraviti molbu: da prema naredbi vis. kr. zemaljske vlade od 23. prosinca 1900. br. 87.363. izdanoj u smislu § 37. zakonskoga članka XXV.: 1889. za selo izdati izvoli takve propise, kojima će se noćno točenje pića ili posve dokinuti ili barem preko devete ure nikako ne dozvoliti, a tako isto i sviranje glazbe u birtijama po noći ili uopće zabraniti, ili barem preko devete ure, i napokon, zabraniti mladeži polazak birtije prije navršene osamnaeste godine. Tu svoju molbu potkrepljuju slijedećim razlozima: 1. Što smo mi ljudi poljodjelci koji moramo u vrijeme poljskoga rada prije zore ustajati i na po-

sao polaziti, pa zato moramo u večer ranije lijegati, da istrošene svoje sile naknadimo i tijelo snom, koji je u ljetno doba i onako kratak, okrijepimo, a to nama starijima poradi buke, koja dolazi iz birtija, nije moguće, dok mladež zavodi, da i kradom iz kuća u birtije zalazi. 2. Što mi uviđamo, da je dosadašnji običaj držanja muzika svake nedjelje i ostavljanje otvorenih birtija do jutra, te puštanje nedorasle mladeži u iste uzrok propadanju sela, jer se mladež prerano nauči na pijenje opojnih pića, od čega se kasnije teško odući, tko se jednoć naučio. A da je to sve bivalo u selu do sada, možemo pružiti dokaze, kadgod to slavna kr. kotarska oblast zatraži. 3. Što se u našemu selu posljednjih pet godina dogodilo pet slučajeva ubojstva u pijanstvu, od kojih su se četiri slučaja dogodila u birtiji ili pred njom, da i ne spominjemo raznih tučnjava i izgreda. Nije davno, da se dogodilo jedno ubojstvo, radi kojega se trojica još nalaze u uzama sudbenoga stola u Požegi. A i kr. kotarski sud može slavnoj kr. kot. oblasti pružiti jednako žalosno svjedočanstvo.

S ovih razloga usuđujemo se zamoliti sl. kr. kot. oblast, da za naše selo osobite mjere poduzeti izvoli, napose da se na svaku neurednost u birtijama strogo pazi, a birtaše, koji bi se o propise ogriješili, strogo kazni, kao i onu mladež, koja se ob noć selom klatari.

Da je to naša odlučna želja i molba, potvrđujemo svojim vlastoručnim potpisima.« A neka znade dr. Danić, da je i za ovakvu predstavku društvu trijeznih ljudi teško skupiti potpisa od nečlanova i da će je kr. kotarska oblast odbiti, ako ne bude potpisana gotovo svim stanovnicima sela (upravo je začudno, kako se zazire od uredovanja protiv birtaša, ako ustreba, ne ću ostati dužan dokaza ni za to), pa neka onda u »Novome naraštaju« ponovi svoju tvrdnju, da svećenici propovijedaju umjerenost, da narod padne u neumjerenost, kako bi ga poslije mogli spasavati. Baš naprotiv, kome je ozbiljno do ideje antialkoholizma, treba da ide najprije za tim, da narod postane umjeren, trijezan. To je prva stepenica, koju treba da zakoračimo, ako hoćemo da se uspnemo do potpune apstinencije.

Katolički List 1912.

Prilog ili zaglavak osnutku društva trijeznih.

Kr. kotarska oblast u Daruvaru dne 27. travnja 1912. pod broiem 4671 u predmetu osnutka »Društva trijeznih u S.« izrekla je slijedeću odluku: »Prijavu rkt. župnog ureda u B. od 22. t. mj. br. 30. odnosno M. L. i drugova o osnutku »Društva trijeznih u S.« kr. ova kotarska oblast ne uzima na znanje, te svako daljnje djelovanje toga društva obustavlja i isto proglašuje razvrgnutim s tim, da će za slučaj saziva i obdržavanja sastanka toga društva, kako proti sazivaću, tako i proti učesnicima biti svom strogošću postupano. O tom odluka: 1. M. L. rkt. župniku u B., 2. Opć. poglavarstvu u S., potonjem sa nalogom, da na točno izvršivanje ove odluke odnosno zabrane strogo pazi i proti prekršiteljima preventivne redastvene mjere preduzme i prijavu proti njima ovamo podnese. Priziv je dozvoljen na kr. županijsku oblast u Požegu u roku od 14 dana putem ove oblasti, ali bez odgodne moći. Upravitelj kotarske oblasti: Emil Jelić, s. r.«

Od te odluke slavne kr. kotarske oblasti, u određenom roku, prizvao sam na kr. županijsku oblast u Požegi, putem iste kotarske oblasti, moleći, da je ukine iz slijedećih razloga:

1. Što je u čitavome kraju općenito poznato, da je stanovništvo sela S. neobično odano pijanstvu i da je baš radi pijanstva veliki broj čitavih obitelji starosjedilaca ostao bez zemlje.

2. Što se za petgodišta moga župnikovanja ovdje dogodilo pet slučajeva ubojstva u pijanstvu, od kojih su se četiri dogodila u samim birtijama

3. Što je za isto vrijeme općinsko poglavarstvo u S. izdalo dvadesetak svjedočbi o ponašanju, za porabu kr. kotarskog suda u Daruvaru, koje sam kao župnik morao vidirati, u kojima se pojedinci zovu »notorni pijanice«, »nepopravljivi», »životu pogibeljni« i t. d.

4. Što mi je tek mučnim i dugotrajnim radom u crkvi i

izvan crkve jedva pošlo za rukom sastaviti društvo od tridesetak ljudi, koji su si postavili zadaćom, da suzbiju pijanstvo u selu.

Katolički List 1912.

Frater juxta fratrem civitas firma.

Čovjek, koji je na sastanku apstinenata dne 18. veljače uskliknuo: Ne ću prestupiti praga birtije, bit ću čist kao dijete — sada polazi birtije i pije. A čujem, da su se neki članovi bivšega društva trijeznih, na vijest — a tko ih je o tome obavijestio, ne znam — da je kr. kot. oblast u Daruvaru društvo zabranila, sastali u birtiji i tamo proslavili odrešenje od učinjenih obveza.

Evo na kakve neprilike nailazi čovjek u radu oko ćudorednog pridizanja naroda. A kojemu svećeniku u pastvi nije se slično dogodilo. Kad je već mislio, da je do kraja izgradio zgradu, ona mu se najednoć stubokom srušila. To bi trebali da imadu na umu oni, koji se rado razmeću sudeći rad nas svećenika rasijanih po selima diljem domovine.

Time je čitavo moje dosadašnje pitanje o osnutku društva trijeznih ljudi dobilo značaj piskaranja, a sav posao izgled neozbiljnosti. Ipak sam se odlučio, da i tu činjenicu iznesem pred čestite čitaoce, da je »K. L.« zabilježi, kao što je zabilježio i lijepe nade, što sam ih stavljao u društvo. Činim to i zato, što pomenuta činjenica dokazuje, koliko je nužno osnivati društva, organizacije, u svrhu suzbijanja pijanstva.

Mnogome, koji život naroda samo sa strane gleda, a nije mu do toga, da i utječe na nj, čini se osnivanje društva trijeznih nepotrebnim. Na takvo nastojanje gleda sa podsmjehom. Čini mu se to igrarijom, koja nije za ozbiljne ljude. Mnogi bit će pomislio u sebi: čemu da se osniva društvo, tko je voljan odreći se pića uopće ili samo pića prekomjerna, on će to učiniti i bez društva, ne treba mu da tek u društvo stupi, ozbiljan čovjek će se pače tome uklanjati, da ne dođe pod tuđu zapovijed, komandu. Takvo se društvo mnogome čini formalnošću. Ove i sve slične prigovore pobija činjenica, da ne idu u

birtiju, a kad je prestalo društvo, vratili se opet starome svojem običaju. Tko dakle hoće da računa na uspjeh, mora da računa i sa takvim formalnostima.

Da, i nama, koji mislimo da smo već davno postali izgrađeni, potpuni ljudi, nužne su ovakve formalnosti. Koliko puta smo pred sobom samim stvorili odluku, ali je poslije i prekršili. A ne bi to tako lako učinili, da smo odluku stvorili pred svjedocima, a još teže bi nam bilo prekriti je, da smo se međusobno obvezali sa još kime . . .

Da, potrebne su nam takve formalnosti, pače i komande nam treba. Treba da se svojevoljno podvrgnemo zapovijedi i slušamo, kad nam nalaže: Jedan, dva, lijevo, desno . , ,

Takvi smo svi.

Treba dakle, da onivamo društva trijeznih, jer u društvu, udružen, pojedinac je jači. Čovjek ima o šta se upre, kad dođu časovi slabosti. A i prema vani ima drugu vrijednost misao, za kojom stoji društvo, nego ako se za nju bori jedan čovjek.

Kad sam ja sam govorio protiv polaženja birtija, govorilo se: lako njemu, kad ima doma vina; kad sam uopće prestao piti, govorili su: to on može, ali da radi kao mi što radimo, da kopa, kosi, ni on ne bi mogao biti bez pića. Kad se u mjestu osnuje čitavo društvo trijeznih ljudi, onda svi ovakvi prigovori. prestaju.

Držim, da su događaji, što su se zbivali u savezu sa osnivanjem društva trijeznih ljudi u S. vrlo poučni. A možda sam događaj nakon razvrgnuća društva dokazuje potrebu osnivanja takovih društava više nego sva moja razlaganja i događaji prije toga. Što više, iz njega se može razabrati, kolika je snaga udruženja i organizacije uopće. A toga nama najviše nedostaje. S toga nedostatka gubi se naš rad, i mi se sami gubimo,

Katolički List 1912.

Nekoć su se i starci nedjeljom po podne kraj crkve banjkali,* a sada i djeca idu u birtiju.

Ovim recima i bez uvoda nastavljam dosadašnje pisanje protiv alkoholizma, jer mi se čini, barem g. urednik mi daje razumjeti, da se to rado čita.

Narod je kao dijete. Neki dan rekao mi je seljak, kojemu nema još četrdeset godina, da se sjeća, dok je bio on dječak, da su se stari ljudi na travi kraj crkve banjkali, igrali. A zar ne pokazuju isto i narodne pjesme? Ne samo u knjigama, već i u narodu živi još ona naivna narodna poezija, kakvu su i drugi narodi u svojoj dječjoj dobi imali, ali davno već i proživjeli. O poeziji, koja u narodu živi, ili bolje u kojoj narod naš jošte živi, najlaglje se može čovjek uvjeriti, ako pazljivo sluša seljaka, dok mu što pripovijeda u stanju uzbuđenosti, bilo u velikoj radosti, bilo u velikoj žalosti — jer tada izbija napolje prava i nepatvorena njegova nutrinja. Tu se lako čuje mnoga lijepa pjesma u prozi, koja nam ujedno seljaka prikazuje u dječjoj dobi

Imajući to na umu, meni se čini, da se našemu radu ne obaziremo dosta na tu dobu našega naroda i na pjesnička svojstva njegova. Kod takvoga naroda od sviju duševnih sila djeluje najviše mašta. Odatle tolike priče i pjesme. Zato su se još pred dvadesetak godina i stariji ljudi u mojemu selu banjkali. A možda je to uzrok i pijančenju današnjega svijeta? Ta poznata je stvar da glazbenici rado zaviru u vrč i dublje, nego bi bilo baš nužno, a i pjesnici se lako zaborave. Uopće nije to uvijek znak nesposobnosti ni pokvarenosti, ako se netko podao piću, ako to i jest gotova propast, kako pojedinca tako i čitava naroda.

Prema dosad rečenome naš bi se narod imao u svojem razvoju jošte nalaziti u dječijoj dobi, ili barem nije daleko od te dobi odmaknuo. A tko da se tu ne sjeti onih lijepih riječi apostola Pavla upravljenih na mlade kršćane u Korintu (I. Cor. 3, 1. i 2.): »Et ego fratres, non potui vobis loqui quasi

*) Igra sa štapićima, koji se jednim krajem tako upru na zemlju, da odskaču u daljinu.

spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis...« I pravi apostoli u narodu našemu morali bi mu pružati slatko mlijeko, da ga pije, a ne tvrdu hranu, ozbiljnu pouku. Vječitog naučavanja duša naroda ne probavja. Ona potrebuje i zabave. Pogotovu to vrijedi za mladež. Moramo dakle misliti i na to, ako narod hoćemo da odbijemo od čaše, kakvu da mu zabavu mjesto nje pružimo. Od samih naših prodika će se i dalje odvraćati kao i slab želudac od tvrde neprobavljive hrane.

Poradi toga ja sam se odlučio na to, da se banjkam i druge igre izvodim sa mlađima ljudima na ćimenu kraj crkve. U samome naime sjedištu župe mladići zaslužuju mnogo novaca: njekoji kao radnici na željezničkoj pruzi, drugi kod mjesnoga vlastelinstva. I ti su najredovitiji polaznici birtija. Stariji je svijet razmjerno dosta umjeren, ali prema mladeži svojoj je začudo slab. Oni ne idu nikuda na nadnicu, ali čini se, da se zadovoljavaju onim, što im djeca od svoje zaslužbe dragovoljno davaju, dok ih oni hrane i odijevaju od prihoda zemlje. A to je vrlo pogibeljno, jer ako se i onaj čovjek, kojega nužda pritište sa sviju strana dade zavesti, da troši novce na piće, što će biti tek od ovakvoga, koji ne zna za nikakvu nuždu. Zato bi ovakvu mladež svakako trebalo nečim zabaviti, kad nedjeljom nije u poslu. Do podne još nekako prođe, ali poslije podne idu iz jedne birtije u drugu. Ni prodike roditelja kao ni svećenikove tu ništa ne koriste. Oni pače bježe odanle, gdje bi mogli ili morali što čuti. Da ih zovem na sastanak, gdje bismo se dogovorili, kako bismo osnovali društvo — kao ono u Sirču — u svrhu štednje i antialkoholizma, oni ne bi ni došli. Ne osjećaju nikakve želje ni potrebe za tim, da nešto čuju i nauče; sretni su, što su se škole riješili, a ne da se u nju vraćaju. Krepkom hranom, slobodnim kretanjem na friškom zraku i umjerenim radom momci su ojačali. Već su više puta i oceve svoje u teškim poslovima izmijenili, a ovi srećni pohvalili njihovu jakost, ali ih posao još nije satro. Zato i odsijeva na čitavu držanju njihovu ponos i mladenački prkos. Svaki od njih misli, da takova junaka nema ni u carevoj vojsci.

Odlučio sam dakle u nedjelju po podne, da počnem s nji-

ma igrati se i naručio jednome, da pribavi loptu. Taj jedan je došao, ali bez lopte, jer da je nije mogao nigdje dobiti, a drugih nijesam ni vidio. A meni se sve čini, da oni pravo ne vjeruju, te bi to imale biti igre. Jogunice, boje se pouke, bježe pred jarmom.

A mi smo mislili, da ćemo čitati, kako si za ideju antialkoholizma opet jednu stepenicu više zakoračio, a ti eto nijesi učinio ništa — govorite mi vi koji se za stvar zanimate.

I nijesam, doista, ništa učinio. Ali ja i ne pišem o toj stvari, da opisujem svoja djela, da pokažem publici, što sam sve ja učinio; već ja hoću da istaknem, kako mi još ne znamo ni puta k narodu i da nam je još tražiti puteve do njegove duše, premda živimo u njemu, a hoću da potaknem i druge na taj posao. Ili mi hotjeli priznati ili ne, nama je život naroda nepoznat, Trebalo bi naći puteve, kojima bi se narodu većma približili i bolje ga upoznali. Mi osjećamo za narod i trpimo jedni iz kršćanske ljubavi, drugi iz rodoljublja, ali pomoći mu uistinu ne možemo, jer ga dobro ne poznajemo. Kad bismo mi bili pravi narodni ljudi, mi bismo poznavajući sebe, poznavali i narod. Ali mi to nijesmo. Mi smo našim školama došli dotle, da više ne znamo, što i kako narod misli i osjeća. I što dalje ide, to većma se jedni drugima otuđujemo. Iz toga se rađa nepovjerenje puka prema svojoj inteligenciji, koja mu onda ne može biti od koristi, ako i hoće. Lako je govoriti: treba organizacija, ali za sada još narod se zatvara i sakriva pred nama

Tražimo puteve u narod. Neka mu ni u kojem pogledu ne budeme tuđi. I u njegove igre i zabave zalazimo, da im dademo željeni pravac. Narod bez njih ne može da bude, a mogle bi mu biti i na propast. A to neka je ujedne put, kojim ćemo se narodu približiti, da ga što bolje upoznamo, a ujedno i način, da stečemo povjerenje njegovo.

Ja nijesam uspio. Priznajem. Ali možda drugi i treći i deseti put hoću. Pokušajte — a ni ja se još nijesam odrekao — pokušajte vi mlađi drugovi i okupljajte oko sebe mladež. Ne pozivajte ih samo na pučka predavanja i ozbiljne sastanke, već i na igre i na zabave. Mladež Vas potrebuje, ako još i ne osjeća sama te potrebe.

Neka nam mladež prerano ne ostari i ne posjeda po zamazanim klupama u birtijama. Neka se što dulje igra, da se ne rekne, kao što reče ono netko kod mene: »Nekoć su se i starci nedjeljom po podne kraj crkve banjkali, a sada i djeca idu u birtiju.« Igrajte se s njima pa ćete i sami ostati mladi.

Katolički List 1912.

Novi duh u pastoraciji.

Najednoć osjetih nemir, ustalasa mi se duša, obuze me osjećaj radosti i sreće. I ja se osjetih, da je to Gospodin, i rekoh sebi: Gospodin je blizu. . .

Mnogo puta me On pohodio i u njegovoj nazočnosti mi je duša bila prepuna, ali se onda opet povukao, a ja sam poslije osjećao još veću prazninu. Ovaj put ću, da mu zabilježim stope; neka mi ostanu tragovi njihovi, da ih i poslije gledam i sljedim.

»Žetva je velika, a poslenika malo. . .« — slušam glas Gospodinov,

I hotio bi da radim. Pa i nemir, što me sada obuzeo, koji mi ne da ni da sjedim uza stô, već me silom podiže na noge, svjedoči, da u mene ima snage. A i vjeru imam u uspjeh toga rada.

Kako se to promijenilo. Još pred koju godinu radio sam kao čovjek, koji nema vjere ni u svoju snagu niti uspjeh svoga rada. Često sam prolazio, kao da prolazim ispod jarma, skrivao se, kao da se stidim svoga rada. I tako je prolazilo vrijeme. A sada? Žetva je velika, a poslenika je još uvijek malo, ali sa raznih strana pridolaze, djeca se podižu i mladež daje svoju snagu. Tko da još sumnja o uspjehu?

Vidim ja i nuždu da radim. Na mjestu sam, koje imade određeni zadatak da vrši. Služba je toga mjesta važna za napredovanje čovjeka, svijeta. Rad i nerad na tom mjestu nosi za sobom život ili smrt naroda.

Očito je, da mogu raditi i da moram.

Još pred koju godinu slušao sam jadikovke svojih starih principala. Njima se činilo, da svi mi, sav narod, letimo niza str-

minu i da se propast naša obustaviti ne da. Ti starci nijesu se ustručavali primjerima dokazivati, koliko i u kojemu pogledu je život njihovih župljana pao niže od onda, kako su oni od svojih predaka preuzeli upravu župe. I ni jedan se od njih nije smatrao krivcem tome propadanju. A kako i bi? Zar nijesu upotrebljavali sredstava od predaka njima ostavljena? Zar nijesu i oni mislili, propovijedali, sakramente dijelili? Svemu je bio kriv neki novi duh vremena — kojemu se nijesu mogli da opru starim oružjem, n a č i n o m, n a k o j i s u s e d o o n d a u p o t r e b l j a v a l a — uvijek savremena — sredstva spasenja.

A nijesu to ni bili uvijek starci. Tako smo mislili i mi mlađi. Principali su ocevi naši. a mi njihova djeca, i bili smo to po duhu, mišljenjem. Kad li se eto među nas utisnuše novi ljudi doniješe nove misli, uliše nove nade. Rijetko se sastanem s onima i ovima, ali općim s njima preko novina i već prvi potezi pera odaju ih. I u našem »Katoličkom Listu« se javljaju jedni i drugi.

No varao bi se, tko bi mislio, da je u nas u posljednje vrijeme samo vjerski duh padao, palo je i blagostanje naroda i narodna kultura. Baš ovih božićnih blagdana, kad sam obilazio kuće svojih župljana blagoslivajući ih, kad sam se jednoć našao pred starom zadružnom kućom, došlo mi je na jezik, te sam i bez promišljanja uskliknuo: evo tragova stare kulture! Kolika razlika između prostrane, zračne kuće starih zadruga, gradjene po određenome pravilu, pokrite daščicama i novih kučica oko nje, sagrađenih od pletera omazanih žutom zemljom, pokritih nabacanom slamom, pritisnutom kolcima. I tada, što sam dalje prolazio, sve bolje sam opažao propadanje blagostojanja i narodne kulture. Nalazio sam stanova, u kojima se ni prozori nijesu otvarati mogli. Iz potištenosti podizao bih se tek onda, kad bih i opet došao do koje nekadanje zadružne kuće, toga traga bivše kulture, koja se između kasnijih kućica isticala skoro, kao što se crkva ističe među kućama seoskim. Jest, mi danas možemo govoriti, da smo imali kulturu. A nije tako samo u ovome mojem kraju, što je do nedavno bio opkoljen šumama, a sada je naseljenicima svake narodnosti. I u donjoj Posavini može se lako razabrati

stara zadružna kuća od »moderno« sagradjenih, paće vidi se, gdje su od jedne zadružne kuće, duljinom k cesti okrenute, posagradili dvije i tri, okrenuvši ih od ceste u dvorište. A takvi su i stanovnici tih kuća, Oni najstariji su najbolji. Ne rijetko se namjerim na starca ili staricu vanredne vjere i poznavanja vjere. I nemogu da se načudim, kako su ti ljudi mogli da nauče, kad u vrijeme njihove mladosti škola nije bilo, a oni su bili sate udaljeni od crkve. Živo mi je u pameti, što je pred godinu dana u »K. L.» zabilježio g. župnik Bačić, da ga je malo dijete kod ispitivanja kršćanskog nauka iznenadilo odgovorom, pa kad ga je pitao, tko ga je to naučio, da mu je ono odgovorilo: »to su me babica navčili«. Ne dakle ni mati ni otac, već baka. Otac i mati nijesu onoga niti znali, ali baba ona je to naučila u mladosti svojoj i jošte se je sjećala. A ja sam opazio, da ljudi muževne dobi u mojemu kraju neznaju nikakvih ispovjednih molitava. Nakon ispovijedi tek jače hukne, ili uzdahne ili se udari u prsi i time pokazuje mrzost i žalost svoju, dok oni najstariji redovito i sa pokajanjem govore onu krasnu molitvu: »O Bog moj, sve dobro moje . . .« A gdje su bratovštine kršćanskoga nauka, pa i marijanske, koje su nekoć po čitavoj nadbiskupiji postojale? Nijesu li to sve tragovi bivše kulture?

Ali vjere nestati ne može iz srca čovjekova, kao što se i napredak čovjeka i čovječanstva za uvijek zapriječiti ne može. Nu kako da si protumačimo taj zastoj i nazadak kod nas?

Promišljavajući o tome silom mi se nameće misao, da je čitava naša domovina, kroz vrijeme jednoga ljudskoga vijeka, proživjela jednu strašnu perijodu svoje povijesti. Pa kad se sjetimo povijesti Ilirizma i onoga, što je za tim slijedilo, čini mi se, da se radilo o biti i nebiti naše narodne individualnosti. A u takve dane bila je dužnost naroda čitavoga, da se bori za svoj bitak. I toj si je dužnosti bio svijestan svaki prosviječeni ud narodnoga tijela. Pa koje čudo, ako su u to vrijeme i najodličniji svećenici, poput biskupa, koji su za turskih provala pasali britke ćorde, davali sve svoje duševne sile za narodnu obranu, za svoju narodnost i domovinu. Eto nam mladih poletaraca u sjemeništu, gdje se u teškim danima domovine skupljaju u »Kolo mladih rodoljuba«. U sjemeništu,

gdje su se imali baviti naukom i religijoznim usavršavanjem, osnivali su kolo rodoljuba, u kojemu su razmišljali o narodnoj stvari, odakle su i radili oko dizanja narodne svijesti. Sjemenište je kumovalo počecima narodne svijesti, a iz njega je i probuđeni već Zagreb dobivao uvijek novu snagu. Duh mladih klerika bio je zaokupljen domovinom, on je bio izvan sjemenišnih zidina, vani. A vani? Evo nam biskupa Štrosmajera, Mecene hrvatskoga naroda! Koliko je »magnus iste Croata« svojih sila iscrpio u korist domovine! I malo je bilo svećenika, počevši od biskupa pa do seoskoga kapelana, koji ne bi svoj obol prinijeli na oltar domovine i narodnosti.

Nije puka fraza što se prije naše svećenstvo redovito nazivalo »rodoljubivo«, ili kako danas neki vole pisati, da je bilo »uvijek opozicionalno«. A sile su čovjekove i tjelesne i duševne vrlo ograničene. Kakogod tijelom ne može da bude u isto vrijeme na raznim mjestima, tako ni duhom, i dok se bavi o jednom predmetu, ne može da se bavi i o drugome, te ga nužno zanemaruje. Zato se i nije kod nas intenzivno bavilo pastoracijom, nije se ispitivalo, kako da se sredstva spasenja primjenjuju novome duhu vremena, što se javljao. Tome nije dostajalo ni sila ni vremena.

Nije bilo drugčije ni kod ostale narodne inteligencije. Sve je politiziralo. Stranci su nam spočitavali, da se u Hrvatskoj svijet bavi samo politikom. I doista, koliko ih se između slobodne narodne inteligencije bavilo na pr. gospodarskim unapređivanjem naroda. Sve je išlo za tim, da oživi narodna svijest i da se sačuva narodna individualnost. Dotle je padalo blagostojanje u narodu,

Reći će tkogod: To je bila zločesta politika; da je svećenstvo radilo oko religijoznoga odgoja naroda, a sva inteligencija da je radila oko pridizanja narodnoga blagostojanja, podigla bi se bila od sebe i svijest narodna. To je lako reći danas, kad smo mi to vrijeme možda za uvijek preturili. Ali mi danas ne možemo znati, kako bi u tome slučaju u našoj domovini bilo. Konstatirajmo zasad samo činjenicu, da su se onda svi, pa i najumniji sinovi narodni, bavili izravnim buđenjem narodne svijesti. A to također nešto znači. Možda imademu zato primjer i u bratskome narodu slovenskomu. Na-

rod se taj religijozno i gospodarski visoko podigao, svakako nastojanjem svećenstva i svoje narodne inteligencije, ali ga je dotle mnogo nestalo u moru germanskome.

No, vremena su se promijenila, domovina se održala, ako i jest narod mnogo stradao. Sada se i među svećenstvom sve većma podižu glasovi, kakvi su se rijetko javljali, koji kude zanemarenje pastoracije, hoće da u nju unesu novi duh, preporučuju novi način. Padne i gdjekoja gorka, kao ono u prvim brojevima »K. L.« ove godine. Uživljeni u dosadanji način pastoracije mnogi s nepovjerenjem pogledaju na to gibanje. A mnogi se i nemoćno ogleda po svojoj župi, gdje bi i dva i tri svećenika imala šta da rade, a on je sam. A i ta je nestašica svećenstva, koja već davno postoji kod nas, doprinijela svoju, da je njiva Gospodnja u našoj domovini tako slabo obrađena.

I sam, čitajući zanosne misli mladih buditelja, dadem se nositi od njih, ali malo poslije opet klonem i govorim, kako je Petar govorio Gospodinu: »Odlazi od mene, Gospodine, jer sam čovjek griješnik . . .«

Ne smijem se usuditi... ali zato ipak bilježim te časove.

A bit će, da jednako osjećaju mnogi od braće i da lutaju mnogo, ali uza sve to idemo naprijed.

»Katolički List« *1914.*

ISTO, MALO DRUKČIJE.

Dugi se jedan vijek sav život u Hrvatskoj kretao u znaku politike. Sve je imalo da njoj služi. Ni stalež svećenički nije mogao da ostane po strani to više, što su se svećenici smatrali gotovo jedinim slobodnim ljudima.

Ima ih, koji su u sjemenište polazili, da budu slobodni ljudi, i da kao takvi rade za narod i za domovinu. A klerici su putem novina u sjemeništu dopuštenih, a često i zabranjenih, uvijek budno pratili politički život u domovini. U vrijeme slobodno bi se redovno okupilo i desetak njih u čitaonici oko istih novina, što bi ih desetak ruku držalo u zraku, a onda ih podavali jedni drugima. Interes je dakle za političko štivo bio vanredno velik. U moje vrijeme, što ja znadem, bio je u

sjemeništu samo jedan konseminarista, đak izvrstan i klerik uzoran, koji nebi u čitaonicu, da novine čita, ni zavirio. To je bio čovjek, kojega danas uz razne vrline resi i osobita vještina pučkoga pisanja. Spominjem to kao jedini slučaj i kojemu se prigovaralo među klericima.

Opominjem se još danas, da mi je župnik, kad sam se nakon prve godine sjemeništva povratio o praznicima kući, prvo pitanje postavio: koje sam stranke (naime političke)? Jeli to župnik mislio ozbiljno, ili je pak naše politiziranje time ismijavao, na stvari ne mijenja ništa.

I sjemenišni poglavari su se tome morali prilagoditi. Gdje koji je klerik radi politike i sjemenište ostaviti morao, ali su i poglavari sjemenišni morali da računaju s duhom, koji je prevejao sav život u Hrvatskoj.

A kako je bilo vami? U prvome članku »Novi duh u pastoraciji« istaknuo sam, da je politički rad sile svećenstva zaokupljavao na štetu rada oko religijoznoga odgoja naroda. Primijetih, da se mi zato nesmijemo žaliti na svećenike, koji su svoje sile posvetili političkome radu, jer je to nužno bilo. Zato nam se i zapravo i ne može da spočitava, što je narod u to vrijeme na drugoj strani zaostao. Ali je političko djelovanje svećenstva, koliko je ono bilo opozicijalno, imalo i drugih zlih posljedica.

Župnik opozicionalac imao je uvijek oblast proti sebi. Često mu oblast pravila neprilike samo za inat, a rijetko je bilo, da bi koji upravnik župniku opozicijonalcu išao na ruku i u stvarima skroz crkvenima, koje s politikom ništa zajedničko nemaju. Nešto nijesu smjeli, a nešto nijesu htjeli i iz osobnog neprijateljstva, do kojega je došlo često poradi političkih opreka. Kad bi hotio da ispišem sve ovakove slučajeve, mogao bih ispisati čitavu knjigu, a mnogo toga sam i sâm doživio. Koliko je pak neprilika bilo svećeniku, jer je bio u drugoj, makar i opozicionalnoj stranci, dok su možda ugledniji župljani bili opet u drugoj opoziciji! Narod je ovakova trvenja vidio, u tome je često autoritet padao na jednoj i na drugoj strani, i tako se polako gubio strah Božji, koji je početak mudrosti . . .

A gdje su agitacije u izborno vrijeme? Narod prosvjetljivati i odgajati bio često put predug . . . .

Ali nijesu samo politički protivnici ometali rad župnika oko religijoznoga odgoja naroda, nego su to činili često i politički istomišljenici. Župnik se često našao u istome bojnome redu sa ljudima, koji su od crkve zazirali, pače bili joj i protivni . . . Što više, prva navala na svećenstvo bila je upravo s ove strane . . .

Nu, najveću štetu pretrpio je religijozni odgoj naroda time, što svećenstvo živeći usred političke vreve, dišući političkim duhom, nije moglo da si prisvoji dovoljno duha crkvenoga. Inter arma silent musae, a duh crkveni, duh religije, ima svoj razvoj, usavršenje u onim istim duševnim moćima, koje stvaraju i uzvišeno pjesništvo. A čega čovjek nema ili ima tek koliko sam treba, ne može ni drugome dati . . .

Da, u nas nije često bilo dosta pravoga, crkvenoga i religijoznoga duha — ako se i smije o tome govoriti, kao o nečemu, što je bilo — ali nije krivnja na samome svećenstvu, već na čitavome društvu i prilikama, kakve su bile kod nas.

Tko je još pred desetak godina u javnosti spomenuo poroke i pokvarenost, što vlada u nekim krajevima u našoj domovini? Do nedavno pisalo se samo o junačkome, dobrome ili mukotrpnome narodu hrvatskome. A ipak neka zla su se tako duboko u narod ukorjenila, da se to nije moglo dogoditi tek za kojih desetak godina; ali naši narodni ljudi i političari nijesu toga ni zamjetili, ili barem nijesu tome nikakve pažnje posvećivali, ili — zabavljeni drugim poslovima — na to dospijevali. Nu danas više nema ozbiljnoga narodnoga političara, koji nebi sa zebnjom srca poglédao na one krajeve domovine, gdje naroda našega nestaje, a ne smiče ga mač neprijateljski, niti pogiba s neplodnosti zemlje, niti s kojega drugoga fizičkoga zla, već sa moralnoga, sa grijeha. Naši narodni političari pošli su u posljednje vrijeme drugim putem. Je li ih na to potaklo propadanje naroda, koje se više sakriti ne može, pa se način političkoga rada promijeniti morao, ili je pak dosadašnjim načinom svijest narodna dovoljno probuđena, i tim postignuta svrha, za kojom se u prvi kraj išlo, pa se sada prema daljnjoj svrsi imadu i druga sredstva da biraju — toga ja ne znam. Ali znadem i dobro vidim, da je sada nadošao čas, da i mi promijenimo način rada u narodu, t. j.

da mi svećenici poradimo oko drugoga preporoda naroda, da dižemo u njemu svijest kršćansku. Mi smo sada našemu narodu potrebniji, nego smo mu i dosada bili. I ničime mu ne možemo toliko koristiti koliko vršenjem svojih zvaničnih dužnosti. Nu kako smo slabo disponovani i spremni za to veliko djelo, neka nam posvjedoči sama ova stvar, koju primjera radi spominjem, a da o drugima i ne govorim.

Događa se često, da svećenik, rodoljub i radnik na političkom polju, iz kojega, dok se govori o politici, govori zanos i uvjerenje, kad se započne govor o mladom katoličkom pokretu među đaštvom, pokazuje za tu stvar potpuno nerazumijevanje, što više ne pokazuje ni interesa, da se s njime upozna. Ne kažem, da mora svećenik biti iz načela odmah za sve ono, što nosi katolički cimer. Ako itko, svećenik treba da je u tome oprezan, da se katoličanstvo i vjera ne izrabljuje, ali upravo ta opreznost treba da ga sili na ispitivanje i proučavanje stvari. A zar zbilja ti mladi inteligenti nijesu vrijedni potpore, da su se koncem prošle godine, najavljujući prestanak »Luči«, morali otvoreno žaliti na banovinsko svećenstvo, da je od reda njihov list vraćalo? Možda nije sve bilo kako treba? Dobro, ali neka onda stariji i umniji svjetuju!

Nije moja namjera, a držim, da nitko toga zaključiti ne će, da sam nakan svećenstvo odvraćati od politike uopće. Takvom apstinencijom mogle bi u našoj domovini nastati prilike, koje se poslije nebi mogle ni popraviti. Nu prije svega svakako treba da obratimo svoju brigu kršćanskome odgoju naroda, ili drugim riječima: socijalnome radu u narodu. Potrebu odgoja naroda sve većma ističu naši političari i laici, a s ponosom možemo reći, da smo mi svećenici prvi pozvani na taj veliki posao. I, ako se toga posla ne prihvatimo, svu će krivnju bacati na nas. Ako igdje, tu vrijedi ono pravilo učitelja duhovnoga života: »Hoc facere et aliud non omitere«.

Povod, da sam napisao ovo, dalo mi je ugledno uredništvo, primivši onaj prvi članak istoga imena. Zato sam se u njemu i ograničio na utvrđivanje u prvom članku nabačenih misli. Jesam li u tome uspio, ne znam. Svakako stoji da se kod nas u pogledu odgoje vjerske opažao neki zastoj. Bilo je tome nesumnjivo više uzroka, a ja sam pokazao na jedan, za

koji se meni čini, da je glavni, a to je, što se svećenstvo mnogo bavilo narodnim poslom, politikom. Time ne ću da kažem da se upravo svaki svećenik bavio intenzivno politikom. Ali svakako, tim se bavio veći dio svećenstva, i to oni agilniji članovi, koji napokon svakome društvu određuju pravac i daju karakteristiku. A bilo je uvijek svećenika, koji su sve svoje sile ulagali za kršćansku odgoju povjerenoga si naroda. I ti se plodovi katoličkoga rada često i danas vide, makar nijesu imali cimera »katoličkoga pokreta«. I to rado priznajem.

Pišući dakle ove retke iznio sam samo svoja lična razmišljanja. Ako čitanje tih misli koga potakne, da iznese štogod vrsnije, nijesam pisao uzalud.

Katolički List 1914.

Kršćanski nauk izvan crkve.

Recite mi sve što hoćete, samo ne ništa dobra, ali ja moram da se pohvalim, ma i ne koristilo. Mnogi vas s mojim raspoloženjem sjeo bi uz glasovir ili harmonij ili bi uzeo u ruku kakvo drugo glazbalo. Moje je glazbalo pero.

U onome mojem selu, o kojemu sam pred godinu i više, ne baš najljepše, pisao, pa mu sada ne ću da spominjem ime, našao sam dvadesetak mladića između petnaeste i dvadesete godine, koji još nikad nijesu bili na ispovijedi. »Imaš baš i čime da se pohvališ,« bit će da je čitajući to pomislio mnogi čitalac ovih redaka. A ja i opet kažem: Da, da imam. Meni je kao ribaru, koji je bacio mrežu na lov, ali taj put malo dalje i dublje, pa je uhvatio u nju mnogo i velikih riba. Tim se hvalim, a ne neznanjem svojih dječaka, a još manje nemarom svojim. Što više, da ne bi tko posumnjao o mojoj radinosti, spominjem naročito, da propovijedam svake nedjelje i blagdana, pače svake druge nedjelje i marijanskih blagdana po dva puta dnevno i to u župnoj crkvi i u kapeli sela, o kojemu je govor, dakako da ne uvijek s jednakim uspjehom. Osim toga vršim katehizaciju u pet škola. To je, držim, uz poslovne uredske i druge župničke poslove za jednoga čovjeka posve dosta. I što je kraj svega toga tolika četa mladića, koji još nikad na

ispovijedi nijesu bili, ne smatram se ni najmanje odgovornim — inače ja toga i ne bih vješao na veliko zvono. Ja sam upotrebljavao sva redovita sredstva pastoracije — ali ova činjenica dokazuje, da redovita sredstva i uobičajeni način pastoracije nedostaje.

Kad sam došao na župu hotio sam da uvedem kršćanski nauk u svrhu naobrazbe mladeži, jer se do onda nije držao, ali nije nikako išlo. Hotio sam da ga držim prije mise, ali onda niti na misu nijesu dolazili. Tako sam izvijestio u periodičkom župničkom izvještaju, no dobio sam nalog, da kršćanski nauk svakako držati moram. Zar praznoj crkvi? Zar da uz dvije propovijedi dnevno govorim i trećiput — u zrak? Dobio sam i opet zapovijed, da držim kršćanski nauk, a ovaj put i obrazloženje, da sam dužan držati kršćanski nauk »titulo beneficii.« Odonda izvješćujem svake godine, da se kršćanski nauk drži — držim katehetičke propovijedi* — i imam mir odozgo, ali me ne puštaju s mirom oni odozdo.

I opet sam sazvao mladež na kršćanski nauk nedjeljom poslije podne, ali ovaj put ne u župnu crkvu, već u kapelu sela, o kojemu je govor. Roditeljima sam stavio na srce, da mladež šalju i ujedno zamolio starije, da oni ne dođu, da se mladež ne bi stidila. Neka bude to sastanak i služba, što je mladež Bogu čini. Prviput odazvao ih se priličan broj. Novost! Saznao sam za imena one dvadesetorice, koji još nijesu na ispovijedi bili i zabilježio sam si ih. Nijedan od njih nije tada bio u crkvi. Sve je dobro prošlo. Slijedeće nedjelje došlo ih je već manje, a treće nedjelje još manje, naime dječaka, jer su djevojke dosta dobro polazile kršćanski nauk. Posljednji put bila su u svemu samo dvojica dječaka. Što sam imao da učinim? Sami ne će da dolaze, a vlasti nema da ih prisilim na polazak. Da držim kršćanski nauk samo djevojkama, pa da napokon i one ohladne i prestanu dolaziti, to je preniska plaća za put od 5 kilometara, što moram da ga do sela prevalim. Rekao sam im priču o Isusu dobrome pastiru i da po njegovu primjeru moram njih ostaviti i poći za onima izgubljenima,

*Kršćanski nauk treba držati prema dispoziciji. Direktorija str. 162. i 163. bez obzira na propovijed, dakle i onda, ako se drže katehet. propovijedi. Opaska uredništva.

pa sam slijedeći sastanak urekao u isto vrijeme samo za dječake i to ne u crkvi već u školi.

Prviput skupilo nas se u školi vrlo malo. Koji su došli, donijeli su glasove od drugih, da su dobili u školi dosta batina, pa da im nije sile vraćati se opet onamo. No broj je polaznika u slijedećim sastancima rastao u istom omjeru, u kojem je padao, dok smo se u crkvi sastajali. Pristupila su i trojica od one dvadesetorice. Sve sami vrsnici. Svi po šesnaest godina. Svaki je po dvije i tri godine polazio školu, a neredovito i bez konačnoga uspjeha. Nekako su stidljivi. Kadgod ih pogledam, oni obaraju oči, pa i ja nastojim da pogled upravljam na drugu stranu, da ih ne uznemirujem bez potrebe. No ipak je trebalo, da se malo upoznamo. Nagovorio sam ih. Dok sam ih ispitivao za njihova imena, pak za oceve njihove, pa o njihovu životu, o školi, pomalo su odgovarali na pitanja, ako im je i drhtao glas, i dok sam ih pitao, znadu li moliti očenaš, pa zdravomariju, još su posve jasno odgovarali, da znadu, ali kad sam ih pitao za vjerovanje, već se opažalo, da ih nešto steže u grlu i jedva su odgovarali, dok kod daljnjih pitanja nijesu zamuknuli i uskratili svaki odgovor. Ali da bi molitve i govorili, još ih nijesam mogao dobiti. Kažu, da se stide. Iz toga se razabira, da i u školi moram najviše da govorim ja, ili da se učeno izjavim, da predajem, a oni slušaju. Ne smijem da diram njihovu osjetlivost. Oni su već podavno svršili školu, gdje ih se uvijek samo ispitivalo, sad bi hotjeli, da budu slušači — mala univerza.

A govorio sam na našim sastancima o svemu: o vjeri, o crkvi, o ispovijedi, o svijetu, o svojem lanjskom putovanju po Italiji, i t. d. Donio sam im Jemeršićevu knjigu o hrvatskom hodočašću u Rim, novine »Mladost« i »Novi život« i porazdijelio im, da si kod kuće čitaju, a u slijedeću nedjelju opet donesu na sastanak.

Ne mogu kazati za tu mladež, da je pokvarena, ali neznanje je u nje veliko, svi nijesu ni u školu išli, mnogi su išli kratko vrijeme, a i oni, koji su išli pet godina, kad su ostavili školske klupe, ostavili su i sve, što je s tim klupama bilo vezano. Nijedan od njih nije naučio ništa više, a svaki je zaboravio mnogo od onoga, što je bio naučio. A tako uopće

raste naša mladež po selima, posve drukčije nego ona, koja nastavlja nauke ili otide u obrt. Mladež na selu, kad svrši pučku školu, za teške poljske poslove je preslaba, pa ili ode na pašu ili ne radi uopće ništa. Upravo iz toga se vidi, kako je veliki posao u odgajanju naroda crkva vršila, kad je tu mladež pritezala na polazak kršćanskoga nauka. Ali — vremena se mijenjaju. Vlast ne će da potpomaže djelovanje crkve. Školom opet, u kojoj su djeca dobila drugoga poglavara, kao da su se otela vlasti svojih roditelja, pa kad iziđu iz škole, misle, da im i nema više gospodara. Tako ostaje i crkva prazna, premda bi roditelji u većini slučajeva željeli, da im djeca idu u crkvu. A što će biti iza toga? Nekoć nije za ljude slabije poučene u vjeri bila tolika pogibao, da otpadnu od vjere kao danas. Nama svećenicima dakle ne preostaje drugo, nego kad iziđemo van iz sakristije — kako nas i vrhovni glavar crkve poziva — ma to i ne bilo mnogima pravo. Naprotiv oni, koji svećenstvo žele potisnuti u sakristiju, u crkvu, žele, da se ne uzgaja narod u vjeri, a kako mu drugoga uzgoja ne davaju, hoće da bude neuzgojen.

To sam napisao, da o tome razmišljamo. Prilike, kakve su u mojoj župi, jamačno su i u drugim župama u Hrvatskoj, ako i ne baš svagdje i baš jednako. Moja župa je jedna od manjih, ali je nastala pred sedam godina od jedne vrlo velike župe, pa je možda u njoj i nešto gore nego drugdje. A znadem, da ima župa, u kojima se kršćanski nauk za mladež drži i mladež ga redovito polazi. Tu se još ljudi drže starih dobrih običaja. I svećenstvo treba da bdije nad time, da od njih ne odstupaju. No ima župa, u kojima svećenstvo drži kršćanski nauk, ali ne mladež. I nikakva sredstva ne pomažu, da ih se dobije u crkvu. Tu mjesto da svećenik govori praznoj crkvi i ponizuje sebe i nauku koju predaje, treba da iziđe van iz crkve i skuplja mladež u kućama. A tu je i za svećenika posao lakši. Njegovo naučanje nije vezavo načinom, kakvim mora da govori u crkvi. I šala, kojom gdjekad začini svoj govor za volju slušača, olakšava njegov napor. Time župnik ne napušta obučavanja mladeži u kršćanskome nauku, nego mu samo daje novi oblik — prema novome duhu vremena.

To je jedan od onih puteva, s kojih nam se pružaju novi vidici u bolju budućnost naroda.

Katolički List 1914.

Jedan razgovor kod kršćanskog nauka izvan crkve.

Da ne bi tko držanju kršćanskog nauka izvan crkve, kako sam o njemu pisao u broju 26. »K. L,«. pomislio više nego što jest i nego što sam ja htio da kažem, odlučio sam, da ovdje produciram razgovor, što se jedared razvio tom zgodom.

Broj polaznika je još uvijek malen, a i ja sam u posljednje vrijeme proštenjima bio češće zapriječen da dođem. Ipak se svaki put po koji novi našao, kojega prije vidio nijesam. Tako je bilo i na drugu nedjelju po Duhovima. Opazio sam ga, gdje sjedi kao drven i ne miče pogleda s mene. A po obličju sam prosudio, iz koje bi obitelji mogao biti, pa sam ga nagovorio:

Jesi li ti momče iz Karlovića kuće?

»Jesam«, odgovori on i odmah doda: »Moj je otac u Americi«.

Ti si dakle Antunov, nastavih ja dalje, pa kako da te ja još nijesam vidio? Ti još nijesi ovamo dolazio.

»Pa nijesam, da. Nema se, gospodine, kad«.

Kako da nemaš? Pa znam ja, kako je u tvojoj kući. Osim ono ovaca i dvije tri koze nemate u kući ništa živo, a imaš dva brata, pa je još jednoga mati izvadila iz škole, jer da ga nužno treba doma. Što ti radiš?

Istina je, marve nemamo, ali je otac prikupio od banke zemlje, pa moram da je prigledem, a moram ko stariji da obiđem i braću, što čuvaju ovce«.

E, a zar ti misliš, da se na kršćanski nauk niti u crkvu ne mora ići? I to bi ti kao stariji morao, da tako i braći pružiš dobar izgled. A reci mi, jesi li bio jutros kod mise.

»Pa nijesam.«

A kada si bio posljedni put?

«Pa, ja već i neznam. Dugo nijesam bio«.

No, ded, da čujem, kad je to bilo!

On nato ušuti, kao da se promišljava, ali se javi jedan od polaznika: »Zar ne znaš, išli smo skupa na polnoćku«.

Što? Da ti nijesi bio u crkvi od polnoćke? Zar niti na Uskrs? Niti na duhove? Onda se nijesi ni ispovjedio! ? I, ti smiješ kazati, da nijesi imao kada . . .

Sjetio sam se tada nedjeljnoga evanđelja, pa sam zapitao ostale, tko je od njih bio kod mise. Neki su se javili. Ali kad sam pitao, što se čitalo iz evanđelja, nije se mogao nijedan dosjetiti. No kad sam stao pripovjedati o čovjeku, koji je zgotovio večeru veliku i pozvao na nju mnoge, ali kad je došlo vrijeme večere, uzovnici njegovi ne htjedoše doći, već se redom izgovarahu — onda se i njima činilo, da su to već čuli. A vi i ne mislite — nastavio sam dalje — da je to Isus pripovijedao svojim učenicima kao što ja sada pripovijedam vama. I taj čovjek, što ga je Isus spomenuo, nije nitko drugi, nego On sam, a ta večera jest sv. misa, kod koje se kruh i vino posvećuje u tijelo i krv Isusovu kako je to On učinio na posljednoj večeri i nama se daje, da ga u pričesti blagujemo. I kadgod dođe dan te gozbe, kad dođe nedjelja i približi se vrijeme sv. mise, šalje Isus svoje sluge, da zovu uzovnike, a to smo mi svi kršćani. Već rano u jutro zaječi zvono s crkve i zove ljude.

Zove ih po drugi i treći put a mnogi kada to čuju, otidu za svojim poslom: jedan otide u štalu, drugi otide za marvom u šumu, opet drugi ide da prigleda usjeve u polju, ili ostane kod djece doma. Upravo tako rekao je Isus za one u priči, da su se izgovarali. Jedan reče: Zaselak kupih, i moram ići da ga vidim; drugi reče: Kupih pet jarama volova, i idem da ih ogledam; opet drugi reče: Oženih se, i zato nemogu doći. Čuješ li? A Isus je ovu priču završio riječima: Zaisto vam kažem, da niti jedan od uzovnika ne će okusiti večere moje. A dođe vrijeme, kad čovjek zaželi i svete mise i pričesti, a kome to Bog uskrati, ne može biti dionik ni radosti nebeskih. . .

»Pa nije baš toliko, da čevjek ne bi mogao dospjeti u crkvu« — počeo je sâm dječak da se izgovara — »ali pravo

kažem, nijesam imao u čemu da idem. Dok nije otac kupio ovo zemlje, bili smo baš posve siromašni«.

Veliš! Ima ti već osamnaest godina, pa da ne bi bio kadar zaslužiti toliko, da si kupiš prsluk ili zobunčić, da možeš izići u crkvu, da se ondje Bogu pokloniš i pomoliš? Kriv si! Nemoj se izgovarati, da se ne dogodi i tebi, što se dogodilo onim uzovnicima. Nego gledaj, da to ne bude!

Ali, kad smo već tako u razgovoru, reci ti meni, koje molitve znaš moliti?

»Pa znam Očenaš, Zdravomariju, a Vjerovanje me uči brat, koji ide u školu, iz knjige«.

A kako da ti nijesi išao u školu?

»Išao sam nekoliko mjeseci, ali kako je otac otišao u Ameriku, mati me nije mogla dalje slati u školu, nego sam onda išao sa ovcama«.

A jesi li što naučio? Zar nebi i ti sam mogao sebi molitve iz molitvenika pročitati?

»Poznajem ja slova, samo neko i neko ne poznam, ali pročitati ne bi mogao. A moj stric nije znao baš ništa, pa je kod vojništva naučio i sada čita i piše ko nijedan u selu«.

Vidim ja, da si i ti bistre glave, a znaš, da se danas više ne može biti, a da se čitati ne zna. A što će tek biti za koju godinu, pa zašto da čekaš do vojništva, a možda te i ne uzmu, a i tamo nema svaki prilike da uči čitati i pisati, tamo se piše sabljom i puškom, zašto ti ne bi sada naučio uz brata? U Americi spremaju već dugo vremena zakon, da ni s broda ne puste na kopno onih, koji ne znaju čitati i pisati; a u Mađarskoj su već uveli, da nema pravo glasa kad se biraju narodni zastupnici, tko ne zna čitati i pisati, ma koliko mu godina bilo i ma koliki porez plaćao. Eno, što svijet drži o onima, koji ne znaju čitati i pisati, a što će tek biti!

Onda sam uzeo knjigu i uvjerio sam se, da poznaje slova, ali čitati ne zna. Velikih slova tiskanih nije nikako poznavao, a i od malih tek gdjekoje. Uputio sam ga prema Andrlićevoj metodi, da mu brat u molitveniku pokaže Očenaš, da po njemu upozna sva slova, a onda sam mu obećao koledar, pa da svaki dan u njemu pogleda barem kakav je dan i pročita ime sveca, jer je rekao da nema vremena čitati — a uistinu nema stpljivosti i muka mu je ona sitna slova sastavljati.

To vam je, ugledni čitaoci, vjerna slika mladeži, koja bi u selu morala da polazi kršćanski nauk. Ima ih dakako mnogo bolje upućenih, ali ih ima i gorih. A to jest najteže, jer se ovih neupućenih ne smije ostaviti, a dok se s njima čovjek bavi, oni drugi si dosađuju, a hoće oni da ove neupućene svoje drugove i ismijavaju. A vrijeme je kratko i posao čeka na sve strane. No kad bi barem dolazili!

Mučan je to posao, a kraj toga sitan, gotovo da ga prezreš, ali to je temelj, bez kojega se ne može zamisliti zgrada kršćanske prosvjete i života. A ima u sebi i ugodnosti. U monotonosti života na selu to je promjena. Tako se mogu i u najzabitnijemu selu doživjeti uvijek novi događaji, kojima se mogu zabaviti i ljudi veće naobrazbe i širih pogleda. Mladež, kao odgovara na postavljena pitanja, otvara svoju dušu našim pogledima, pa u nju može čovjek bolje da zaviri, nego ako samo uči i propovijeda, a ona sluša. A koji svećenik, pastir duša, može biti prema tome ravnodušan?

Ja sam o tom jednome događaju napisao eto čitavu pripovječicu, ako i ne baš lijepu i ugodnu. A mogao bih još mnogo toga pripovijedati, ali čemu? Koga zanima, može možda kod kuće mnogo slična i sam proživjeti.

Katolički List 1914.

Upoznavajmo narod.

Narod. Kako je oprečna čuvstva i misli u stanju da izazove ta jedna riječ »narod« ili točnije »puk«! Jednima je puk samo masa, drugi ga uzdižu do suverenosti. A znam, da je i mnogi od uglednih čitalaca pročitavši naslov pomislio u sebi: »A šta narod, ne govori mi ništa o narodu!« I to je često izliv ogorčenja onih, koji su pošli u puk radi puka, koji su život svoj posvetili radu za narod. Bilo ih je, koji su takve pokušaje platili i glavom.

Nije ovim recima svrha, da se bave o različitim mišljenjima o narodu, pa da ih ili pobiju ili utvrđuju. Kazat ću od-

mah otvoreno: Pred očima su mi oni mnogi, koji su s najplemenitijim osjećajima i idealima pošli u narod, a danas razočarani igraju ulogu od naroda u svojim osjećajima uvrijeđenih i stoje po strani. Da to ne valja, najbolji je dokaz, što svijet uz njih ne stoji, već ide svojim putem dalje i bez njih.

U narodu, u puku je sila, s kojom se svakako računati mora. I mišljenje i shvaćanje pučko ne smije se naprosto prezreti. Evo nekoliko dokaza! Mnogi pučki lijekovi, na koje su gospoda dugo s prijezirom gledala, pokazali su se dugim ispitivanjem učenjaka dobrima, pače vrlo korisnima, te su nakon toga nastale čitave nove metode liječenja liječnika. Seljačkom nagađanju vremena prema mijeni mjeseca smijao sam se dugo zajedno s knjigama školovanih ljudi — danas kad imam polje, koje obrađujem, i sam pazim na mijenu. Ali čemu drugi primjeri — vjera, nepokolebiva vjera u Boga nalazi se baš u puku, i ne uzalud. Zar nije to ono uvjerenje roda ljudskoga o bivstvovanju Božjem? Uopće, često dođu ljudi, dakle puk, instinktivno do nečega, do čega poslije pojedinca dovedu razlozi. Zato se ne bi nitko smio dati zavesti na prijezir osjećanja pučkoga ili pače posve odbiti se od puka i odreći se rada za puk, ako dođe do različnosti mišljenja i do opreka. Ono načelo, da treba i tuđe uvjerenje poštivati, vrijedi i za puk, a ne samo za školovane ljude. Treba poznavati puk, pa ćemo doći i do toga, zašto on ovako ili onako misli, a ne kako mi. Ali ima u puku i zabluda i mana! Pa i zato, da njih uzmognemo iz naroda ukloniti, nužno je, da narod poznajemo.

Da je za uspjeh u radu nužno, da čovjek poznaje narod, u kojem će da radi, njegove osebine, njegove sposobnosti i mane, slijedi već odatle, što svaki poslenik mora poznavati narav materijala, kojim će da radi. Prema naravi materijala narav udesit će svoj postupak. A takav materijal u neku ruku je i narod, u kojemu svećenik djeluje, no ne samo koliko je sastavljen od materije, nego čitavi čovjek, s čitavom svojom čovječjom naravi, pače s posebnim osebinama svojim,

Treba dakle da narod promatramo. Neka se nitko prebrzo ne umiruje misleći, da »svoje ljude« pozna. Težak je to posao i treba za nj mnogo vremena, no koristan je ne samo

poradi svrhe naše, nego i zato, što će nas dovesti do toga, da naroda ne ružimo samo i naprečac ne proglasujemo osuđenim na propast poradi njegovih mana, već da mane upoznamo poradi liječenja, a lijepe osobine, da se podignemo, njima ponosimo i još više narod uzljubimo. Međusobno upoznavanje dovelo je često do iskrene ljubavi.

Ovakva promatranja naroda i njegove ćudi jesu i zanimljiva, i to ne samo za posmatrača samoga, već i za druge, ako su pobilježena. A držim, da bi ugledno uredništvo takve priloge iz raznih krajeva nadbiskupije, odnosno domovine, rado primalo.[1] Tako bi mogao i onaj svećenik, koji nije imao prilike službujući obići razne krajeve nadbiskupije, upoznati sav narod, moralni i religiozni život njegov, pa bi se tako neki dobri običaji mogli prenijeti i u druge krajeve, u kojima nijesu poznati, a zli bi se lakše istrijebili u jednome mjestu, kad bi se saznalo, da ih drugdje nema, bilo da ih nije ni bilo, bilo da ih je već nestalo, bilo da je koje specifično sredstvo pomoglo, da se zlo iskorijenilo.

Prepuštam ovčas drugima, da govore o manama, meni neka je dopušteno ovdje istaknuti nekoliko primjera, da pokažem, kolika je korist poznavati svoj narod, odnosno pisati o njemu.

U prvim brojevima ovogodišnjeg »K. L.« požalio je velem. g. dr. Bujanović, da se svetkovina, što pada na 2. veljače, zove »Svijećnica« a ne »Svijetlo Marinje«. Mislim s punim pravom, jer nas ovakovo nazivlje te svetkovine sjeća i Marije i njezina Sina, dok nas »Svijećnica« sjeća tek blagoslova svijeća. No nazivlje »Svijetlo Marinje« je svećenstvu u Zagorju i zagrebačkoj okolici posve nepoznato, premda ga upotrebljava gotovo čitava Slavonija. — U drugu opet ruku čin, što ga svećenik vrši u crkvi drugi dan (3. veljače) zovu u donjoj Posavini, a možda i drugud po Slavoniji »podbrađivanje«. To je bio za mene, koji sam bio naučan obred na Blaževo nazivati »blagoslov grla«, pravi lapis offensionis. A ipak, kako će se koji crkveni čin ili koja svetkovina nazivati visi mnogo o svećeniku, koji to u crkvi svagda prije navijesti. Tako se može mnogi lijepi i korektniji naziv lako u narod unijeti, ako

[1] I s iskrenom zahvalnošću p. n. gg. piscima. Uredništvo.

je o njem bilo u javnom našem glasilu »K. L.« raspravljeno. Tako je »K. L.« donio i članak veleč. g. Vugića o knjizi »Status animarum« a odmah kasnije i mišljenje svećenika iz drugih krajeva. G. Vugić se poradi toga, što tu knjigu u Zagorju nazivlju »Stalež duša«, spotakao o samo nazivlje knjige i savjetovao, da se taj naziv zabaci, a da knjigu nazovemo »Domovni protokol«, kako je (navodno: pravije) naziva pravoslavno svećenstvo. No svećenstvo u Slavoiji naziva je »Knjiga o stanju duša«; pa ako imademo na umu i one bilješke, što dolaze u tu knjigu, onda nemamo razloga, da dademo prednost nazivlju pravosiavnoga svećenstva pred našim. To su primjeri iz najbliže prošlosti, pa ako i nije ova voda išla pravac na mol mlin, ja sam je sveo, kad mi je ponestalo vode u glavnoj rijeci.

Kad se kaže narod, puk, onda se uvijek misli mnoštvo ljudi kao neka cjelina. A i svako udruženje, svaka organizacija je veće ili manje mnoštvo ljudi kao neka cjelina za određenu svrhu. A današnje doba — doba organizacije — traži i od svećenika da radi oko organiziranja, pa je upravo zato važno, da svećenik znade, kako misli mnoštvo, puk. Taj rad traži od svećenstva osobito poznavanje naroda i njegove ćudi. Inače će na svakome koraku naići na zapreke, ne će uspjeti. A ništa čovjeka ne može toliko od rada odbiti, koliko neuspjeh. I što je još gore, ne samo da se nakon neuspjeha ostavi nastojanja, već mjesto oduševljenja uvlači mu se u srce nemar i preziranje. Ogorčen čovjek je spreman nabacivati se svakakvim pogrdama na narod, koji nije hotio da ga posluša. Tko je dobro mislio i ponudio se u službu drugome, ali je odbijen bio, osjeća se uvrijeđen. I lako se dogodi, da se nakon takova neuspjeha podigne između svećenika i njegova naroda zid. I ja sam mnogo neuspjeha doživio, ali sam si i često rekao: Nijesi dobro počeo, nijesi pogodio pravi put, još ih pravo ne poznaješ, pa treba da ih bolje promatraš. I ja sam se često poslije od srca nasmijao čovjeku, na kojega sam prije planuo. U životu mora da čovjek ima i neku gipkost, inače će ga brzo slomiti.

Treba da uzmemo na sebe i posao organizovanja naroda kakogod smo i bez toga poslom opterećeni. A onda će nas organizovani narod u našem radu i živo pomagati. Tako nas organizacije zapravo ne će opteretiti. Organizacija je zbor katoličkih laika. A koliko može i laik pomoći svećeniku i u skroz vjerskim stvarima, vidio sam baš na oči prošle godine u Italiji. Tamo tik do poganskih Pompeja ima krasna nova crkva, proštenište, koje je povjereno redu dominikanaca, a poglavar samostana je Hrvat preč. o. Jerković. Uz grad, iskopan ispod pepela s Vezuva, nijesmo propustili, da pohodimo i glasovito proštenište i pozdravimo odličnoga našega zemljaka. A on nas je vodio i pokazivao nam zavode podignute dobrovoljnim prinosima u svrhu, da se djeca bez roditelja odgajaju i uče razne obrte. Uprava zavoda je u rukama svećeničkima; uz crkvu su opet redovnici, dakle svećenstva je ondje mnogo, a u mjestancu skroz neznatnome; pa kad smo došli u jednu crkvu, našli smo u klupama samu djecu od 6 do 10 godina, a sa strane na stolcu starijega čovjeka, svjetovnjaka, gdje djeci potiho i polako nešto kazuje — uči ih. A naš odlični zemljak nam je pripovijedao, da svakud po Italiji ovakvim radom laici mnogo dobra čine. A ako mogu pomoći svećenstvu poučavanjem u kršćanskome nauku, koliko mu tek mogu pomoći drugim radom, osobito ako su organizovani!

Seljak je kod nas — a to je većina naroda — poradi događaja, koji se u novije doba prebrzo redaju pred njegovim očima i poradi nagla osiromašivanja nekud smućen. Nije to više onaj zadovoljan čovjek, koji je još pred nekoliko decenija stupao za plugom pjevajući i dovikujući svojim volovima — barem ovdje u Slavoniji. Postao je nezadovoljan, nemiran, nepovjerljiv. Stanje je njegovo bolesno; a da nije tako, ne bi ni trebalo toliko nastojati oko njega. Stoga i svećenici, koji osjećaju novi duh u pastoraciji, treba da računaju s narodom, njegovom ćudi i stanjem, u kojemu se nalazi. Upoznavajmo dakle narod!

Katolički List 1914.

† Marko Majhofer.

Godinu i pol je bolovao, pa ipak je sve nas prijatelje njegove zatekla vijest, da je umro. Još pred dvije nedjelje sa-

kupljeni na sastanku saučenika u Virovitici čuli smo, da njegova bolest kreće na bolje i radovali smo se tome — a on se u isto vrijeme spremao na smrt.

A nijesmo samo mi saučenici, koje je vijest o njegovoj smrti duboko ožalostila. Ako i jest Marko — redovno smo ga svi samo krsnim imenom nazivali — bio svećenik tek šesnaest godina, malo je svećenika u nadbiskupiji, kojih on nije poznavao, a jamačno nema mnogo ni takvih, koji njega ne bi poznavali i koji nebi njegovu ranu smrt požalili. To je karakteristično za njega, ali je posve razumljivo i prirodno.

Bio je Marko nešto osobita. On je umio cijeniti vrline u koga ih našao, a i tuđim pogrješkama je uvijek blago sudio. Mnogo puta sam ga slušao, gdje je bez sjenke zavisti isticao prednosti drugih, dok svojih vrlina nije nikad isticao, niti se kada gradio u čemu boljim od drugih. Njega tuđe prednosti nijesu ponizivale, niti su ga pogrješke tuđe nadimale. Njegov iskreni zanos nije se ni najmanje razlikovao, ako je govorio o svojim saučenicima ili o svojim bivšim principalima, bilo da govori u društvu, bilo prijatelju među četiri zida. Marko je mrtav za ovaj svijet i njegovu slavu, ali ja otvoreno ispovijedam, da se u životu svojem još nijesam sastao i pobliže upoznao sa čovjekom, koji bi manje tražio sebe. Zato je i posve razumljivo, da su se oko njega sakupljali i oni, koji su se smatrali boljima i oni, koji su osjećali njegove prednosti. Pa nije ni to nikakvo čudo, da je i nas, svoje saučenike, nakon desetgodišnjega rastanka prvi okupio u čednoj župi Kratečkom oko svoga siromašnoga stola. Ali, neka za to ipak nitko ne misli, da je možda on bio indiferentan prema napretku. Imao sam priliku čitati neke propovijedi, što ih je on još kao kapelan izrađivao velikim trudom i vrlo lijepo. Pisao je u razne novine. Još kao kapelan u Sisku preveo je knjigu I. Pauly-a »Socijalno pitanje« čistim i lijepim jezikom. Kao župnik u Kratečkom pohrvatio je prekrasnu knjigu biskupa dra. Napotnika »Život sv. Pavla«, te pružio priliku, da se i naše svećenstvo s njom upozna. I za svetojeronimsko društvo, kojemu je vrlo revno sabirao u narodu članove, napisao je knjigu o uzgoju djece. A sve to je on pisao zamjernim mirom, bez žurbe i nervoznosti: u naše doba velika rijetkost. Tako

je on slagao slovo do slova, stranicu na stranicu i ispisao čitave knjige. Kao župnik svoju je župnu crkvu obnovio, čini se i materijalnim svojim žrtvama — jer o tome nije hotio da govori. To je, što se može nabrojiti i što svatko može očima vidjeti — a što je činio kao svećenik dušama povjerenim svojoj brizi, sakriveno je ljudskome oku, ali je poznato Bogu. A Marko je bio previše čedan, da bi to isticao. I ono, što je pisao potpisujući pohrvaćenim svojim prezimenom »Majević«, ostalo je mnogima sakriveno.

I kad se toga svega sjetim u našem sebeznalom svijetu, pričinja mi se, kao da nam naš Marko riječima sv. Pavla s drugoga svijeta govori: »Caritas patiens est, benigna est; caritas non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit quae sua sunt. . . .« Da, dragi Marko: »caritas numquam excidit, sive prophetiae evacuabuntur, sive linguae cessabunt, sive scientia destruetur!« Nama si ostavio ne samo dragu uspomenu nego i trajni izgled. Bog neka Ti plati!

Katolički List 1914.

Korespondencija „Pijeva Društva."

Laćam se pera, da nadovežem na članak »Nešto k radu Pijeva Društva«, izašli u 35. broju, ne kao da bih se bojao, da će me tko preteći, već jer se bojim, da bi misao, što mi je na um pala, dok sam pomenuti članak čitao, ako je odmah ne prihvatim i našu javnost na nj ne upozorim, da oko nje nastoji, usred briga i — bogatstva mogla zagušiti se i ne donijeti roda. Želim biti iskren, jer, ako išto, istina nas može spasti. I naše novinstvo i narod mogli bi još ljuto okajati svoje pisanje u posljednje vrijeme zato, što se udaljilo od prave istine. Otvoreno priznajem, da dosad nijesam član »Pijeva Društva«, a nije ni onaj drugi, ni treći, ni deseti između kolega, nijesam od njih ni bolji ni gori. Mjesto da me oni ugledni čitaoci, koji jesu članovi, prekore s toga, što nijesam član, a hoću da se miješam u interne stvari društva, korisnije će biti, ako potraže uzroke tome, što je razmjerno malo svećenika u društvu. Nije tome uzrok samo općeniti naš nemar, nego i rđavo materijalno stanje svećenstva i — što je glavno, što većina sve-

ćenstva drži, da čini za katoličku štampu dosta time, što drži katoličke novine. I u tome baš i leži razlog, da i društvo kuburi i da katolička štampa slabo stoji. Društvo je svojedobno mislilo, da kraj tolikih postojećih katoličkih listova mora imati još i svoje glasilo, a mi — čitaća publika — mislili smo, da kraj tolikih katoličkih novina, što ih držimo, ne moramo još biti i članovi »Pijeva Društva«, da potpomažemo katoličku štampu. No posve drugo bilo bi, da društvo osnuje prema prijedlogu g. M. I. katolički središnji dopisni ured. Takav bi ured popularizovao društvo, a i ideju rada oko katoličke štampe. Ali tuži se gosp. pisac, da nemomo za sada ljudi, pa misli, da bi za prvi početak možda dostajalo, da središnji odbor nađe nekolicinu nešto vještijih ljudi, koji će uz neki honorar imati dužnost, da podjelito prate sve književne pojave domaće, a ponešto i strane. Prije nego se želji g. pisca odazovu drugi naši listovi, neka mi dozvoli, da u »K. L.« popratim ove rastavljenim slovima napisane njegove retke.

To stoji, da katolička štampa naša za sada ne obiluje silama, ili kako g. M. I. reče, »da nedostaje ono par osoba oko redakcija naših katoličkih listova, kojima u najviše slučajeva nije redakcija glavni i jedini posao, nego ga vrše uz najveće svoje žrtve uz drugi svoj zvanični posao.« Tome, kao i čitaćoj publici, hotjelo se doskočiti spajanjem listova, da ih bude manje, da se lakše uređuju i da lakše nađu pretplatnike. To je bio prvi korak. Čini se, da nije uspio do kraja. No sada bi valjalo učiniti drugi korak, koji bi mogao onaj prvi naknaditi, i pravac u koliko treba ispraviti: dopisnike odnosno pisce valjalo bi honorirati, a ne računati već u početku na to, da će uz neki honorar primiti na sebe dužnosti dopisnika. Moje je mišljenje, da je posve krivo apelovati neprestano na publiku, da drži katoličke novine i tako pomaže katoličku štampu, kao što držim, da je krivo i izgovaranje naše, da mi činimo dosta za katoličku štampu, jer držimo i ove i one katoličke listove. Listovi moraju biti tako uređivani, da se silom sami namiću čitaocima, pa ne će nitko ni pomisliti držeći ih, da nešto time podupire, da čini time komu drugomu milost ili uslugu, već će ih držati, jer ih treba, nužno treba. A što koristi u narod badava bacati čitave knjige, ako ih narod neće da čita, jer za njega nemaju

vrijednosti. Ne smije da bude sva vrlina lista u tome, što je katolički, već u tome, što je dobro uređivan i tako ispunjava zahtjev i potrebu čitaoca. A to može da bude samo onda, ako se urednik može sav posvetiti radu oko lista, ili ako može da primjereno honorira rad svojih suradnika. Ovamo bi trebalo da »Pijevo Društvo« i svaki koji hoće da radi za katoličku štampu, svoju pažnju svrati. Bude li vrsnih pisaca katoličkih, bit će i čitalaca, i takvih, koji će listove i knjige nesamo pridržati, nego i rado plaćati

Nemojmo previše idealno misliti o sebi, kad nijesmo idealni. Računajmo sa prilikama, kakve jesu.

Svećenstvo se kod nas, ako ga usporedimo sa svećenstvom katoličkim drugud, razmjerno dosta malo bavi perom. Ali to nije čudo, kad znamo, da kod nas svećenstvo živi najviše u pastoraciji i da na jednoga svećenika pada teret župnoga ureda i pastoracije na čitiri tisuće duša i više. Tko će se tu smatrati obvezanim da još i piše, odnosno da se bavi knjigom i tako napreže svoje živce. A ipak ima jedno sredstvo, ima neki nervus rerum agendarum — nemojte me ljubezni čitaoci tako poprijeko gledati — a to je nagrada, honorar. Svećenstvo kod nas u velikome dijelu trpi oskudicu, a i mnogi talenat svećenički u toj oskudici trpi i gubi se. Tekovnim poslovima ne smije da se bavi, kopati ne može, a prosjačiti stidi se. Neka »Pijevo Društvo« i oni, koji to mogu, otvore svoj budželar za književni rad, eto i njemu dolična polja privrede. A kod nas bi se to moglo. Bilo bi odakle. A tko bi to učinio, učinio bi time po mojem mišljenju za katoličku stvar više nego ičim drugim.

Jedan općenito priznati pučki pisac, svećenik, starac, ta svi ga poznajete, koji je pisao u razne katoličke i političke listove, dok još ja nijesam ni čitati znao, pred desetak godina mi se pohvalio, da je dobio prvipuť honorar za svoje pisanje i to je bilo od društva svetojeronimskoga.

Istina je, duhovna vlast hoće da i prizna takav rad kakvim odlikovanjem, ali to može biti i zapreka radu, pače je prije zapreka nego poticalo. Crveni pojas je na priliku lijepa, pače sjajna stvar, ali ne godi očima malih zavidnika. Pa ako se tko hoće da bavi perom, uči i piše, lako ga drugi osumnjiče,

da bi nešto hotio postići, pa ako i jest toliko idealan, da kraj svojih zvaničnih dužnosti radi i perom, teško će biti toliko idealan, da i takva sumnjičenja prezre. Osim toga, šta bi kazala stara gospoda, da kojekakvi mladi škribani dobivaju crvene pojaseve.

I svećeniku kao djetetu svijeta ovoga treba nekakvo osobito poticalo za osobiti trud, a to ne mogu biti honores, već honorar. A time bi se ujedno otresao bojazni, da ga kolege sumnjiče, kao da nešto očekuje za to što piše, mogao bi otvoreno svakome kazati: brate ja ništa ne očekujem, ja sam već primio plaću svoju. I podigao bi tako svoje materijalno stanje Novcem se može mnogo toga. Čovjek si može urediti stan, da mu je u njemu prijatno prebivati; može isplatiti dugove, ako ih ima, da ne mora o njima brigu voditi; može si priuštiti, da gdjekad u grad dođe, a i dalje svijeta vidi, da ne zaostane za svijetom; može držati više časopisa i kupiti više knjiga, da vidi, što drugi svijet gleda; može si, ako je župnik držati kapelana, da se sam može više baviti knjigom i t. d. Tko bi, ako to sve ima pred očima, mogao zanijekati, da honoriranje pisaca može podići katoličku štampu! A tako bismo dobili nesamo više katoličkih pisaca, nego i više vrsnih katoličkih pisaca. Nastalo bi natjecanje. Urednicima bilo bi lako birati među mnogim dopisima, pa bi između dobrih najbolje izabirali i time lako zadovoljavali zahjevima, što ih čitaoci na list stavljaju. A »Pijevo Društvo« dijeleći nagrade samo vrsnim piscima i dobrim novinama učinilo bi nemogućim izlaženje novina, koje nijesu potrebne i ne udovoljavaju svrsi.

Svrha je ovim recima bila, da upozore na članak »Nešto k radu u »Pijevu Društvu«, napose na stvar i ondje istaknutu, ali samo mimogred, jer držim da bi »Katolički središnji dopisni ured« mogao ostati bez dopisnika, ako si oni budu morali sami držati novine, o kojima će izvješćivati i možda još i poštarinu plaćati. Naprotiv ne treba se bojati za dopisnike, ako oni budu za svoj trud honorirani, ali ne samo »nekim« honorarom. »Pijevo Društvo« neka nagrađuje i tako uzgaja vrsne katoličke pisce, pa će time podupirati katoličku štampu, jer će si dobre novine i knjige same naći čitalaca, koji će ih potraživati, čitati i — plaćati.

»Katolički List« 1914.

Stari grobovi.

Mlada je moja župa, prva do najmlađe u nadbiskupiji, ali i najstariji starosjedioci, koji ju sačinjavaju, ne stanuju na tlu, kojim se proteže, mnogo dulje od dvjesta godina. Ipak ima svuda naokolo sela razvalina starih građevina, od kojih su neke tako stare, da im se više ni zidovi ne poznaju, jer se na njima ore, kao i na svakoj drugoj njivi. Od čitave te prošlosti, koja je morala biti i sjajna, što se iz pojedinih komada klesana kamena razabrati može, nije ostalo ništa, a sadašnji stanovnici toga kraja i sami govore, da su ovamo doselili. Koga da ne povuče želja, da zaviri pod gustu koprenu zemlje, koja pokriva ono, što je još ostalo od prošaste slave. I ja češće zalazim na te »gradine« i »zidine« i premećem kamenice opeku i crijep i — napunjam džepove njima i nosim kući i čuvam, čuvam dugo, a onda ih opet bacim. Čini mi se, da sam prekasno došao, kad su već ono, što je značilo nešto, drugi razgrabili i raznijeli, a kamenica, opeke i crijepa su njive »gradine« i onako pune i ostat će. Jedino što je još nešto značilo u mojim očima, bila su na groblju u selu Omanovcu dva kamenita križa, pravilno isklesana, visoka oko 30 cm., oba obrasla mahovinom, a ispod mahovine na jednome je uklesana zvijezda (ili znak križa) i polumjesec, a na drugome zvijezda i godina 1724. Osobito me onaj prvi uvijek sjećao crnorisca Hrabra i njegovih riječi, da Sloveni u početku nijesu imali pismena, već su »črtami i rezami pisali i gatali«.

Okolnost, da se na groblju u Omanovcu nalaze samo dva kamenita grobna spomenika, i upravo ta dva tako stara, nije mi dala mirovati. Stao sam da se propitkujem za stara groblja, ali svijet ne pamti drugih nego ona, u koja se sada ukapa, osim u Badljevini i to kraj »gradine«, kraj mjesta, gdje je nekoć stajao grad Badljevina. To groblje podadire rijeka Bijela, a da se to nikako zapriječiti ne može. U nj se ne ukapa već preko pô vijeka, a još vire iz zemlje na obali rijeke bijele kosti ljudske. Više puta sam već tamo otišao i tražio,

ne bih li na obali ili u vodi našao kakvu starinu ukopanu sa mrtvacem. Već sam se u tome poslu nehotice i »knajpirao« — ali nikad ništa. Nu nedavno saznao sam, da pravoslavni u Sirču imadu svoje groblje na brdu u blizini siračkoga staroga grada. Danas ima u selu pravoslavnih četiri ili pet kuća, nu za vrijeme turskih provala i dok su oni gospodovali Slavonijom, katolika je u tom kraju posve nestalo, a njihove su zemlje zaposjeli pravoslavni. Dr. R. Horvat u raspravi »Banovanje Petra Erdeda« u prošlogodišnjoj Prosvjeti spominje, da su oni odovud pače i u hrvatsku Podravinu provaljivali i veliku štetu ondje nanosili, pa im se ban mjeseca ožujka 1562. ljuto osvetio popalivši tisuću vlaških (tako ih tamo nazivlje) kuća oko Vočina i Slatine. A po predaji, kako sam je od oca igumana jednoč čuo, bili su oni jedno vrijeme i vlasnici samoga grada. Nu grad Sirač je vrlo star. Po bilješkama, što ih je velikom ljubavlju za stvar, našem »K. L.» dobro poznati, profesor g. Đuro Szabò, za moju porabu, a u svrhu da štogod saznam iz narodne tradicije, bio napisao, Sirač se davno prije provala turskih spominje kao posjed plemića Tiboldovića, koji su se kasnije i Zemče zvali. Odmah sam pomislio, da bi to pravoslavno groblje, što se nalazi na brdu blizu staroga grada, moglo biti najstarije. Pošao sam dakle onamo. Pod samim vrhuncem brda našao sam velik prostor, koji je — pozna se — nekoć bio ograđen, ali u njemu samo nekoliko visokih drvenih križeva, i to sve u jednome kutu, dok je sav ostali prostor obrasao travom, iz koje tu i tamo proviruje sivi i mahovinom obrasao kamen. Dugo sam hodao grobljem tražeći grobne spomenike, imajući na umu križeve, dok nijesam opazio, da ja to hodam po grobnome kamenju. To naime nijesu bili — kako sam ja isprva mislio — vršci gorske pećine, već onamo rukom čovjekovom donesen i na grob postavljen kamen mjesto križa. Kad sam stao s njih runiti mahovinu, vidio sam, da su neki oklesani, jedni u šilj (ali ne posve šiljasti), već pri vrhu zaokruženi, drugi pri dnu i na vrhu jednako široki, a sa svake strane malo udubljeni, dok im je vrh lijepo zaobljen. Na nekima od njih našao sam i znakova kao jednostavan križ, onda križ, koji na svakome kraku nosi po jedan maleni križić, na jednome kamenu je samo polumjesec, a na

nekim osobito pomno izrađenima našao sam i napis IHC (valjda: Jesus Hristos). Ako spomenem još, da su ti nadgrobni spomenici visoki tek 20 do 30 centimetara, onda će ugledni čitaoci razumjeti moje iznenađenje. Takovih nadgrobnih spomenika do tada još nikad nijesam vidio, nu neka sličnost sa ona dva malena križa na omanovačkom groblju očevidno postoji.

Palo mi je na um i ono, što sam čitao u »Starohrvatskoj Prosvjeti« u I. godištu iz pera čitaocima »K. L.« poznatoga gosp. Vida Vuletića-Vukasovića o starim nadgrobnim spomenicima, koje narod u Dalmaciji zove »stećci«. To su stari slovjenski grobni spomenici. Istina, ako sam dobro razumio, ondje se govori o golemim kamenim pločama, pače čitavim grobnicama starih Slovena, ali ako se ovo naše ovdje grobno kamenje i ne bi moglo nazvati »stećcima«, ono je za cijelo neposredni nastavak istih. Svi su grobovi okrenuti k istoku, onamo otkuda svako jutro sunce izlazi. A nije to slučajno, jer uz groblje vodi cesta, pa bi čovjek morao očekivati, da ne će grobovi biti okrenuti sasvim bez obzira na cestu, kojom se na groblje dolazilo, pravac na istok. I susjedno brdo na istočnoj strani zove se Jakšića brdo. Nije li i to u kakovu savezu sa grobljem? Nijesu li to sve još ostaci poganstva? Na te me misli dovodi rasprava Natka Nodila »Religija Srba i Hrvata« na osnovi pjesama, priča i govora narodnoga. (Rad Jugoslavenske akademije, knjiga LXXIX., XIII.)

Pošao sam korak dalje. Neki dan je umro jedan Omanovčanin. Često sam se već naljutio kod ukopa gledajući mnoge kosti mrtvaca iz zemlje iskopane, jer sam držao da grobove prerano prekapaju, ako su ukopnici i tvrdili, da se niko i ne sjeća, da je kada tko tamo pokopan bio. A nagovarao sam ih i na to, da se groblje proširi, što bi lako bilo, jer je naokolo sve selska zemlja, ali o proširenju groblja ne će ni da čuju, jer da groblje ne valja proširivati. Ja doduše toga nijesam nikad ni u pastoralu ni u jusu učio, ali oni to dobro znadu, da ne valja groblja proširivati, ako i ne znaju zašto, ili ne će da kažu. Sve mi se čini, da se praznovjerno boje, da bi im ja onda prečesto dolazio! Nu pristali bi na to, da se kraj ovoga groblja drugo načini — pa ćemo tako doći

i do proširenja istoga groblja. Ovaj put sam naredio, da se grob ne kopa, dok ja ne dođem onamo i ne pokažem, gdje će kopati. Držao sam, da je grob pod onim kamenima mahovinom obrašćenim i mjesecom označenim križem najstariji, a i oni su svi tvrdili, da se niko ne sjeća, da je tko kada dirao u onaj kamen, ili da je tko ondje ukopan. A nadao sam se i u grobu štogod naći. I došao sam u određeni sat, a i oni su već čekali, pa smo se odmah prihvatili posla. Stojeći kraj njih dok su kopali, govorio sam im o prošlosti, o starinama, o vrijednosti raznih nalaza za povijest zemlje i naroda, a oni meni odvraćali o »blagu zakopanom«. Na tome je groblju do godine 1821. bila i crkva sv. Luke. To znadu i oni, pa mi odmah jedan stane pripovijedati, da je u tu crkvu jednoć došao biskup, otvorio blagajnu i u njoj našao samo pet krajcara šajna i da je rekao na to: «Kad ta crkva ne nosi više, ima se zatvoriti«. A jest doista biskup Vrhovac dao tu crkvu zatvoriti, kako mi je to preč. g. Barlè iz spisa o kanoničkoj vizitaciji saopćio, ali s razloga, što se nalazila u derutnome stanju — a jamačno nije imala dohodaka, iz kojih bi se mogla popraviti. Pripovijedali mi i o nekakvoj lisici, koju su negdje u gradini našli i vezali na drljaču, da bolje drlja oranje, dok nije došao nekaki Turčin iz Bosne pitajući, da li su našli takvu i takvu stvar, pa kad su mu je pokazali, uzeo ju, razbio i našao u njoj silu dukata, koje je odnio sobom u Bosnu. Radi te pripovijesti su u Badljevini razlupali kamenitoga lava, nađenoga u gradini, ali u njemu dakako nijesu našli ništa. Kad sam im rekao, da bi u grobu mogli naći i koji komad novca, jer mnogi novac bacaju za mrtvacem, pa bi mogli po tome suditi na doba, u koju je mrtvac ukopan, reče jedan od njih: »E, ima u zemlji zakopanoga novca mnogo, ali čovjek ne more znati, gdje je, ako ne vidi, kad cvate!« Ima jedan seljanin, koji je već svu svoju njivu prevrnuo, ali ne može da nađe. Neke godine su popravljali cestu, što vodi kraj gradine, pa su najednoć naišli na velik ćup sa pokrovcem, koji mu je čvrsto priležao. Stanu odgrtati zemlju oko njega, pa ga onda pazljivo potkopaju i ozdo uhvate, da ne bi opet propao u zemlju, ali kad su podigli zaklopac, našli su u ćupu same sitne kosti. Nije li to bila urna sa pe-

pelom pokojnika? U ovome kraju se nalazilo i rimskih starina. I sva ta razočaranja nijesu u stanju, da im izbiju iz glave misao na zakopano blago.

Ali pustimo to. Kad su kopajući došli u zemlju nešto dublje od metra, nađoše čovječje kosti, ali lubanju i kosti nogu na jednome mjestu. To je bilo očito, da je grob u prošlosti bio prekapan, pa su te kosti metnute na novijega stanovnika iste rake. Odmah iza toga zacrni se zemlja i označi, kako je stajao lijes. Odgrčući pomnjivo nađoše kosti tijela pravilno položenoga. Ostala je još čitava lubanja i velike kosti ruku i nogu. Od lijesa našli su se samo čavli i to kovani. našlo se i nekoliko zrnca krunice i križić od lima. Kako je to tjielo bilo položeno pravilno i to zapravo pod onaj kameni križ, te je izgledalo, da križ njemu pripada, ne bi dalje ni kopali, ali su ukopnici tvrdili, da zemlja još tutnji i da je dolje još neko ukopan. I pošli su dublje. Opet je došao sloj zemlje zdravice, guste i tvrde, ali iza nje se pokaže ne samo od drva sagnjiloga pocrnjela zemlja, već prave niti truloga drva. Vještaci u šumi odmah su opazili, da je to bio jaki hrastov lijes i zato nije drvo posve sagnjilo, premda je očito dulje u zemlji nego onaj lijes, koji se nad njim nalazio. Kad su došli do kostiju, vidjelo se, da je taj mrtvac bio položen u drugome pravcu nego onaj prije, i nego što se sada svi ukapaju. Bio je okrenut većma k istoku, u koliko se iz onoga, što se otkopalo, moglo razabrati, jer su samo kosti nogu sezale u grob, što se pod onim križem kopao. Osim toga razabiralo se na prvi pogled, da su kosti ovoga mrtvaca mnogo jače od kostiju onoga, na kojega smo prije naišli, koji je jamačno bio žensko, kako se to može i po krunici zaključiti. Je li ovaj stari grobni križ bio pravljen za onoga, nad čijom se glavom nalazio, ili su ga uzeli sa susjednoga groba, možda upravo sa groba ovoga pokojnika, za koji se nije znalo čiji je — toga ne zna danas nitko kazati. Mogao je poslužiti svakome, kad na njemu nema ništa osim zvijezde i polumjeseca. Dakle — i opet ništa.

Nu nije mi žao, da sam pošao tragom onih omanovačkih križeva. Ono, što sam našao, napunja me ponosom. Uvjerio sam se, da ni strahovite turske provale nijesu posve prekinule

veze prošlosti sa sadašnjošću. Današnji svijet rabi još i ista ona groblja. Evo u Omanovcu, selu vrlo malenome, kopalo se na najzapuštenijem mjestu, za koje nitko ne pamti, da bi se ondje ukapalo, pa smo u jednome grobu našli tri mrtvaca ukopana. A mogu se kosti dugo sačuvati, jer je groblje na samome vrhu brda, pa i u rano proljeće kad je zemlja od snijega koji kopni, bila na površini mokra, u grobu bila je posve suha. A na siračkome groblju stoje visoki drveni križevi sadašnjosti pored onih niskih kamenova, sa urezanim križićima i bez njih, iz davne prošlosti. Istina, narod je hrvatski u Slavoniji za onih provala ili izginuo ili se razbjegao po nepreglednoj ugarskoj ravnici, ali su se na garišta skoro zatim naselili Hrvati iz strana, u kojima je nekoć bilo središte samostalne Hrvatske kraljevine — katolici kažu, da su starinom iz Like — ili je pak došao narod s juga — što se mora reći za pravoslavne — a na jugu je opet bio narod naše krvi, jer su južni Sloveni naselili Balkan do Carigrada, pače posljednji ogranci sezali su i u Peloponez. Nakon toga neće se ni srce moje toliko stezati od straha za budućnost našega naroda ni nakon ovoga strahovitoga rata.

A ne bi li i ti, ugledni čitaoče, pretražio zemlju u okolici svojoj? Njom je zakopana naša prošlost — a »na prošlosti budućnost se snuje«.

Katolički List 1915.

Jedna četrdesetgodišnjica.

Još koji dan i navršit ću četrdesetu godinu života. Nikako ne mogu da se sprijateljim s tom mišlju. Četrdeset godina doživjeti, značilo je dosad u mojem rječniku isto što i ostariti. A sada da sam i ja star? Čitav život pratila me misao, da sam premlad i da nijesam ovome ili onome dorastao i ta me misao plašila u radu, a sada najednoć da sam postao star? Ne, to nije moguće! Ali — godine su tu, polovica, pače za cijelo bolja i veća polovica života je protekla; iza svakoga šišanja na sljepočicama opažam više sijedih vlasi, a navrh glave je »tonsura« sve veća.

Moja je neprilika vrlo velika. Gdjekad se uhvatim i za glavu s obje ruke. Čekajući čas, kad ću stupiti na snagu, izgubio sam vrijeme i dočekao starost.

Sjećam se, kao da je danas. Išao sam kao mladi misnik na prvu kapelaniju. Nepoznato mjesto, nepoznat župnik. Sa strahom nekim stisnuo sam se u kut praznoga odjela u željezničkom vlaku i ne uživajući u lijepom zagorskom kraju, kojim sam se vozio. Iza svake postaje prošao je hrlim koracima i mojim praznim odjelom vlakovođa veselo vršeći svoju službu. Videći me zamišnjena pridružio mi se i zapodjeo sa mnom razgovor. Ubrzo je razabrao, koja me nevolja tišti. Govorio mi je otrilike: »Gospodine, imate ispite, imate red, čega da se još bojite. . . Radujte se. . . Oni, koji su vas poslali, pronašli su vas sposobnim. . . I ja imam službu, imam i svoje poglavare. . . Može da se dogodi i nesreća sa vlakom, ali zar da ja živim uvijek u strahu pred nesrećom?« Stidio sam se u sebi pred ovim jenostavnim čovjekom, ali malodušnost me ipak nije ostavila.

Tako su mi prolazile godine. Svake godine javljalo se proljeće, a nije me sjećalo proljeća života moga, niti sam ga ja osjećao. A i blago proljetno sunce umije da izmami iz zemlje travu, može da i cvijet proizvede i da ga plodu privede, no ja kao da sam čekao samo na žarko ljetno sunce, na snagu, koje nijesam nikad bio sebi svijestan i koje upravo zato nije nikad u mene ni bilo. . . I tako je prošlo vrijeme, a meni se danas čini, da se već približuje jesen života, prvi mrazovi već su na moju glavu pali, a za tim doći će zima i noć, kad više nitko ne može da radi. . .

A koliko mladih naših ljudi ima, koji su jednako malodušni, koje kroz život prati osjećaj nemoći, koji uvijek očekuju nešto veliko i jako, što bi im imalo podati snagu. . . Kakova varka!

U svakome je pojedincu čovjeku snaga kao i u potočiću gorskome, što između grmlja i pećina hrli u dolinu, ali, ako čovjek te snage ne spozna i ako je ne umije izrabiti, ostaje za uvijek izgubljena. A i evanđelje je po riječima apostolovim sila Božja. Samo treba spoznaje, treba svijesti o toj snazi. A koliko je nametnika, koji je ugušuju. . .

I najmlađi može da dobro upotrijebi svoju snagu. Što više, rad je njegov, prema njegovoj snazi, potreban kao i oni sitni zvukovi u harmoniji. A ide mladosti u prilog i to, što joj se i slučajne pogrješke lako opraštaju. Sve to govori za izrabljivanje svih sila, koje se nalaze u narodu. Govori starijima, da je i rad mladih potreban za napredak, a mlađima govori, da su i oni pozvani, da svoju snagu okušaju. Svako je potiskivanje i suztezanje pogrješka, koja umanjuje snagu pojedinaca a po tome i ukupnu snagu čitavoga naroda.

Svijest vlastite snage potrebita nam je i u svrhu, ako hoćemo da s uspjehom radimo u puku. Pučaninu, seljaku, kao čovjeku prirode, imponuje snaga, moć.

Pada mi na pamet događaj iz života, kazat ću istinu: iz izborne borbe. Mlad odvjetnik, koji mene — mimogred rečeno — nije ubrajao u svoje pristaše, ali jer nije imao protukandidata, obratio se na mene, da bi mu išao na ruku, da se narod iz moje župe sastane na određenu mjestu, pa da mu se on samo predstavi, jer je i onako imao da bude njegov zastupnik, kao što je i do onda bio. Ja sam mu tu ljubav učinio. No i seljaci se politikom bave. U jednoj birtiji su pače stvorili zaključke, kojih se i sam kandidat prepao, kad sam mu ih saopćio, pošto se prije urečenoga sastanka k meni svratio. I dogodi se, da je upravo glavni vođa te — da se parlamentarnim izričajem poslužim — opstrukcije, počeo da stavlja prigovore. Odvjetnik ga je i ne znajući to — odmah uzeo na nišan. I, nije se zadovoljio time, da mu na prigovore odgovara, nego je stupio pred njega, upiljio živo svoj pogled u njegove oči. Tako su stajali jedan prema drugome ne skidajući jedan s drugoga svojih očiju. Meni su još danas pred očima kao dva pijetla iz različitih dvorišta, kad se pograbe. Kolika je snaga bila u tim pogledima! A trajalo je to dosta dugo. Napokon »vođa« opstrukcije nije mogao da izdrži pogleda protivnikova, a ja sam odmah razumio, da se osjeća pobjeđenim. Tada sam se sjetio, koliko puta sam ja kod većih i zamašitijih pitanja, dok sam o njima govorio, nestalan pogled svoj k nebu podizao i k zemlji spuštao i lijevo i desno gledao, kao da tražim pomoć — jer nijesam imao svijesti o snazi. A kad sam poslije odlučnije istupao kao da su mi njihove oči govorile: Vidjeli smo mi tebe, kad si bio mali. . .

Koliko svijet cijeni snagu, pokazuje dobro i današnji rat. Prva vijest o ratu napunila nas užasom. Dugo se govorilo i pisalo samo o ranjenima i mrtvima. Ali stenjanje i jauk, što smo ga, iza kako je strašna riječ »rat« prošla svijetom, čuli, ušutkala je nekud jaka rika topova i zaglušna vika naroda. Vidimo, gdje se teško ranjeni od boli svija na zemlji i gdje drugi preko njega, daleko naprijed podignute glave hrli, ali niti onaj ne lije suze, niti ovaj neodlučno staje na putu, kojim je pošao. Milost niti se pita, niti se daje. I padaju mnogi, ali njihova mjesta ispunjuju drugi. Ostavljaju obitelji, kuće i polja i teškim se srcem dijele od svega toga, ali tamo u bojnoj liniji zaboravljaju na sve. Sa sviju strana nam stižu vijesti, da i naš mirni seljak hrabro istupa na bojištu. I u mnogih se pobuđuje ponos na taj narod. Dobivamo vijest o snazi, koja je počivala u narodu. A koliko se deklamovalo o lijenosti, o nehaju i propadanju naroda našega. Trebalo je samo da se snaga naroda stavi na kušnju, da se tako probudi i eto nam opet onih junaka, o kojima nam govori više nego tisuća godina povijesti naše. Onih, o kojima sinteza narodne naše borbe pjeva: «Boj se onoga, tko je vičan bez golema mrijet jada.«

A na bojnome polju i pobjednik pobjeđenome iskazuje znakove poštovanja.

I, kad se svrši rat, podizat će se spomenici tako palim pobjednicima kao i pobjeđenima.

A sve to čini uvažavanje snage, jer za onu veliku misao, koja iza toga rata stoji, većina bojovnika i ne zna, a i protivna je u protivnim taborima i — samo do Svemogućega stoji, da najteže žrtve ne budu na najveću nesreću naroda i čovječanstva. . .

Tako se cijeni snaga.

A kao što se tjelesna snaga jača vježbama tjelesnim, tako se i svijest snage duha jača vježbanjem, ako čovjek već izmala radi prema svojim silama, nekom samosviješću, sa pouzdanjem u sebe i svoju snagu. Za to nije premlad ni preslab nitko. I nitko neka ne misli, da je za to još vremena. Vrijeme brzo prolazi i zato je kratko. Naše je samo »sada«, onaj čas, koji upravo proživljavamo, pa ne koristi zanositi se za budućnošću. A tko gleda samo u budućnost i od nje traži pomoći, kad mu

dođe četrdestgodišnjica, obazirat će se na prošlost i slavit će tada snagu mladosti, koju je nekoć imao, ali je prošla, a da je nije spoznao, niti cijenio, niti izrabio.

Katolički List 1915.

Čiča Ivan.

Na drugi dan Duhova poslije podne pošao sam na nadarbinsko polje, da vidim, kako stoje usjevi. Ubrzo sam dostigao svoga župljanina, jaka još, ali posve sijeda čovjeka. Pozdravih ga:

— Hvaljen Isus, čiča Ivane! Kuda ste se vi to zaputili?

— Uvijek hvaljen, gospodine! Idem da obiđem svoje usjeve — odgovori mi on.

— Je li, kako su blagdani velika blagodat za radne ljude? Čovjek se i odmori od posla i u crkvu dođe, da ondje duši svojoj udovolji i sa svijetom se porazgovori i još dospijê, da na zemlju svoju dođe kao gospodar njezin, dok joj je radnim danom i onako samo sluga.

— Pravo i kažete, gospodine, ali da mi ne zamjerite u crkvi nijesam bio.

— Kako to? Ali jučer ste bili!

— Pa ne ću da vam lažem. Nijesam bio ni jučer.

— To vam jedva mogu da vjerujem. Toliki blagdan, pa ne biti u crkvi! Pa kako to? Što ste radili?

— Ma imam ono nešto krmaka, a nemam pastira, pa sam bio kod njih u šljiviku.

— Ako je to tako sa svinjama, da ih ne možete ni na jedan sat ostaviti, onda je bolje i ne imati ih. Zar nemate svinjca? A gdje su sada? A tko je kod njih ob noć? Zar vam nije bilo teško biti među svinjama, dok je drugi svijet u čistu rubinu zaodjenut išao u crkvu, da se ondje Bogu moli?

— Pa, gospodine, molim se ja i kod krmaka. Poznam ja više svijeta, a mnogi su od njih i pomrli, koji su se molili nedjeljom kod kuće pod kruškom ili jabukom ili kojim drugim drvetom.

— Je li, onako lijepo u debelom hladu? A jesu naši

ljudi to činili do nedavno i radnim danom. A mnogi su i spavali tako, dok su drugi, osobito doseljenici, na sunčanoj žegi radili.

— Pa ne, gospodine, vi mi ne vjerujete. U crkvi može čovjek i sagriješiti. Evo, kazivat ću vam, što sam ja čuo od starih ljudi.

I poče pripovijedati: Bio je neki čoban, koji do osamnaeste svoje godine nije nikud izlazio, već je uvijek bio kod ovaca. I bio je bez grijeha. A svaki dan morao je s ovcama prijeći preko jedne vode, pa kad bi došao do vode, samo bi ovce pregonio preko vode, a sam bi bacio svoju haljinu na vodu i stao na haljinu i tako prešao prijeko. A kad mu je bilo osamnaest godina i roditelji hotjeli da ga žene, odveli ga — kud bi drugamo — u crkvu, da vidi svijeta i da zagleda curu. Kako nije imao grijeha, to mu je valjda Bog tako dao, da sve vidi, pa je vidio na zidu sotonu, kako na bivolskoj koži bilježi, tko se u crkvi smije i nepristojno vlada. A bilo je toga mnogo. Sotona je već čitavu kožu ispisao, a još je imao jednoga da zapiše, pa je uhvatio kožu ustima, da je nategne, da bude mjesta i — a to je možda sotona i hotio — udari glavom o zid. Na to se nasmijao čoban, a sotona je tada i njega zapisao. Drugi dan je čoban opet prelazio preko vode i bacio haljinu svoju na vodu, ali kad je stupio na nju, počeo je tonuti. A to je bilo za to, što je sagriješio.

Eto vidite, gospodine, da čovjek može u crkvi sagriješiti. U onoj rpi, u tišmi čovjek svašta pomisli.

— A, moj čiča Ivane, a gdje se ne može sagriješiti! Takova mjesta nema. Ali je i pitanje, da li bi čoban sagriješio, kad bi se nasmijao sotoni, što je glavom lupio o zid. Sagriješi samo onaj, koji hotimice učini što je zlo, a vi znate dobro, da se čovjeku često i proti volji dade na smijeh. Najposlije, to se i onako nikad nije dogodilo, to je samo pripovijest.

— Vi velite, da je to pripovijest? Pa tko bi to mogao tako izmisliti?

— Tko bi to mogao izmisliti? Najprije da su to izmislili oni, koji su ležali u hladu kod kuće pod kruškom, dok je drugi svijet išao u crkvu. Znali su oni dobro, da će se družina, što je u crkvu otišla, vratiti iz nje ko preporođena, da

će kuća biti puna radosnih pozdrava i poklika njezinih, da će se hvaliti, što su čuli sveto evanđelje i riječ Božju, pa im zavist nije dala mirovati, nego su dotle smišljali pripovijest, kako se i u crkvi može sagriješiti. I, hvalili su se, da se i kod kuće pod kruškom i pod jabukom može Bogu moliti.

— To se ko mene tiče? Je li, gospodine? Ali, vi ćete valjda kazati, da ni vila nema!

— Dašto, da ih nema.

— Ja ih doduše nijesam vidio, ali su ih vidjeli drugi u ovim našim livadama i šumama, dok se to nije iskrčilo. A zar ne govore i pjesme o njima?

— Vidim, čiča Ivane, da ste vi nekaki starovjerac, ali ste dobro opazili, da se vile više ne nalaze, otkako su se guštare po livadama i šume po bregovima počele krčiti. To se našemu svijetu prije kroz tminu samo činilo, da vide vile, a otkako je svjetlije, vile se više ne vidjevaju. A i pjesme, koje govore o vilama, još su od starih vremena. Sada su nastala nova vremena.

— Ma, vidim ja to, da su nastala nekakva nova vremena, ali su ona stara bila bolja i ljepša. Onda je svijet znao, da živi. Sada bi se čovjek morao da istrga u radu, pa i opet ne može nikud naprijed.

— Vi možda imate i pravo. Danas čòvjek ne dospijeva ni pamet svoju da skupi na čas, a kamo li da otpočine — ali drukčije se ne može. Stara se vremena više nikad povratiti ne će. Tko hoće da se uzdrži, mora zaći u vrevu, što je zavladala u svijetu i trsiti se, da ne bude posljednji u velikoj utakmici, što vlada među ljudima. A ova vreva i takmenje, što ga vidite u selu, nije ništa prema onome, što biste vidjeli da dođete u grad. Da dođete u Zagreb i vidite, kako se tamo žuri samo onaj svijet, koji je na ulici, pa ga možete jednim pogledom pregledati, vama bi se možda činio, da je pomahnitao. Vidjeli biste, kako se velik djak, ma gotov gospodin, s knjigama pod pazuhom žuri, da za vremena stigne u školu, tamo dalje stariji gospodin, kakav visoki činovnik, velikim koracima ide u svoj ured, ondje opet odlična kakva gospođa hrli za svojim poslom. Sve vam se to u onoj vrevi ljudi vrti pred očima kao zvrk. Svima se žuri i nije im dosta ići, što ih noge nositi mogu, nego svim glavnim ulicama ide električna željeznica, u koju neprestano skaču i velika gospoda i radni svijet i muška i ženska čeljad i odrasli ljudi i djeca, da što prije stignu svaki na svoje mjesto. Ta željeznica samo radi toga i ide ulicama, jedna kola za drugima, da se njom svatko može da poveze. Da je vama, čiča Ivane, to vidjeti, ne bi više nikad to govorili, da je kod nas na selu zavladala nekakva prevelika žurba. Ne bi govorili, da nijeste mogli da dospijete u crkvu, jer ste morali u šljivik uz kuću istjerati svinje. Sve se to može učiniti i mora.

— Umrijeti se mora, gospodine, a drugo ništa.

— I to je jedna neistina, čiča Ivane, u koju vi vjerujete, kao da je prava Božja istina. Recite vi radije, da se živjeti mora, ali uza to nemojte zaboraviti ni to, da će doći vrijeme, kad se bude moralo i umrijeti. I još mnogo toga se mora. Zar da se ne mora držati zapovijed, koju nam Bog nalaže riječima: Spomeni se, da svetkuješ dan Gospodnji? Čemu opomena, ako to baš i ne mora da bude? Ali i to se mora! Je li? A veli se: Što se mora nije ni teško! Treba samo ljudski prionuti. Neka krv življe zakola žilama. Već sam više puta rekao, da mi se mnogi naš čovjek čini, kao da nema krvi ni života u njemu. A ima; samo treba da se ta krv življe stavi u gibanje, da srce jače zakuca, a to će biti, kak bude naš svijet revnije u crkvu dolazio, pamet k Bogu podizao, sabranom pameti riječi Božje i svete pjesme slušao. Pa i vi, čiča Ivane. Rijetko vas vidim u crkvi. Hoćete li doći u nedjelju?

— Pa hoću.

— Tako i treba da bude. Međutim mi smo došli do raskršća, pa ne ću ni ja da vas sustavljam na putu, kojim ste pošli. Ta znate, kolika žurba vlada u svijetu. A treba se požuriti i da nas ne stigne noć. S Bogom, čiča Ivane!

— U zdravlju pošli, gospodine!

I pođe čiča Ivan kimajući glavom na svoje polje, a ja na nadarbinsko.

Katolički List 1915.

Bolesnik.

Bio sam danas kod bolesnika.

To je neka žena, koja se pred osam dana ponovno u svojoj bolesti ispovijedila. Kako sam je ono proljetos ispovijedio, bio sam na nju posve zaboravio. A rijetki su to slučajevi u mojoj župi, da bi se tko u istoj bolesti ponovno ispovijedao kod kuće, jer se obično i ne boluje dugo. No kad sam drugi put bio pozvan, razumio sam, da se ona od prve svoje ispovijedi nije ustajala sa kreveta, i da se jamačno više i ne će. Danas sam opet bio pozvan u isto selo, pa sam pošao da pohodim i nju.

Kad sam otvorio vrata, ako i jesam prije pokucao, nitko me nije ni opazio. Ona je ležala na postelji, ne po duljini, već više poprijeko, licem okrenuta k zidu, a u rukama je držala krušku i rezala je nožićem. U kutu do limene peći igrala su se djeca. Soba je bila zadimljena. I tavan i stijene i zemlja i ljudi i njihovo odijelo, sve je bilo iste crne boje. A tako i niska i tanka postelja bila je crna i zamazana. A pred osam dana, kad sam bio pozvan, bila je na njoj čista posteljina. Valjada je to bio posudio tko iz sela.

Tada sam ih glasno pozdravio: — Hvaljen Isus i Marija!

Ona je okrenula lice prema vratima i u isti čas joj ispala iz ruke kruška, dok su djeca poustajala i uplašeno se zagledala u mene.

— Došao sam, da Vas obiđem, snašo Baro! Kako Vam je? — nastavim ja, približujući se postelji, da se bolesnica malo sabere. I zamalo sam opazio, gdje miče glavom i na mahove, kako joj dah dopušta nešto izgovara, napokon sam i razabrao:

— Zlo, zlo, zlo je, gospodine. Posve sam spala s nogu. Više se i ne dižem sa prostirača. Sad vidim, da je kraj. Već se čitavu godinu dana patim na postelji, a dvije sam godine i prije bolovala. Pa kazala sam već, da znam što, i sama bi učinila, da me više nema.

— E, draga, toga nitko na svijetu ne zna i ne može učiniti. Tko se jednoč rodio, toga više nestati ne može. Može umrijeti, pače i mora da umre, ali s tim ne prestaje sve. A koja korist proti volji Božjoj prekinuti bol, koje boli na zemlji i onako prestaju, ako poslije smrti duša ne nađe mira i pokoja. već dođe u nove i teže muke! Zar bi Vi to učinila sada, kad i sama velite, da je već blizu kraj? — Rekao sam joj, a ona me na to pogledala i nastavila je dalje:

— Ne bi, gospodine, ne bi! To ja samo tako kažem, a da i ne mislim. Ali, reknem dâ i riječi ne mogu da zadržim i da je natrag vratim. Ali, da barem znam, s čega mi je i od koga mi je to? Da sam robila, palila, ubijala, ne bi se ni čudila. Ni u selo nijesam vrlo zalazila. Nijesam bila klepka nikad. Bilo mi je dosta brige u kući. Jedanaestero sam ih rodila.

Iza svake je riječi hvatala dah. Napokon je ušutila, a tada sam opet ja prihvatio:

— Ne mislite, da Bog za sve to ne zna. Zna on i za dobro, što ste učinili i za muke, što ste ih podnijeli. Ni vlas ne padne s glave čovjekove bez volje Božje, a kamo li ovolike muke! On Vam je dao život i to čitav život. Dao Vam je dušu, kojom živite i mislite, i tijelo, u koje je već postavio klicu bolesti, a i smrti. On je naš stvoritelj i gospodar, tko ga smije pitati, zašto ga je baš takova stvorio? Mi smo se dužni služiti s onim, što nam je Bog dao onako, kako je to on naredio. Svaki ima svoju službu, i kako je tko vrši, tako će primiti i plaću. Vaša je služba teška, ali Vi to i sami znadete, da bez boli čovjek ne dolazi na svijet, niti ne odlazi s njega. Ili — zar bi Vi radije, da se u večer najedete i napijete, a sjutradan, da Vas nađu mrtvu? Koliko puta ste mogli čuti u crkvi u sv. evanđelju, kako su Isusa zvali k bolesnicima, i kako su k njemu donosili bolesnike. Bolesnike i djecu imao je Isus najradije. On vodi račun i o Vama.

U to su se i djeca, koja su se razbježala, kad sam se bio odmaknuo od vratiju, opet sakupila u sobi, pače redom posjedala na klupu za stolom i pozorno me promatrala. Pustio sam bolesnicu da promišlja i odmara se, pa sam se obratio k njima.

Ista bijeda. Djeca su odjevena u poderane, crne košulje,

neumivena, nepočešljana, ali začudo puna lica i zdrava izgleda.

— A gdje je Đuro? — zapitam ih.

To je moj djak, ali već godinu dana ne ide u školu, jer ga nema tko opremati i jer nema tko da pazi na ostalu još manju djecu. On je najstariji, stariji su poumirali.

— Eno ga u ognjenki, jari vatru pod kotlom — javi se starija sestra.

— A kako se ti zoveš?

— Ja sam Teja, a ovaj je Mijo, a ona se zove Stana — poče odmah dijete pripovijedati.

— A! Ti bi morala ići u školu?

— Da, zovu je, ali je nema tko otpremati — javi se mati s postelje — tko će je umiti, počešljati, oprati? Ja ne mogu ni sebi da pomognem.

— Mogla bi se ona i sama već umiti i počešljati — nastavio sam gledajući Teju, koja je uprla ruke o stol i oborila pod stol pogled.

— Bi, da gleda k sreći! Imala sam ja jednu curicu, koja je već išla u školu. Ona se sama počešljala, kad je išla u prvi razred, ali je zato i umrla — reče mati.

— Je li, Tejo, da hoćeš? Pa i Miju ćeš i Stanu umiti, kad ja opet dođem — stanem ja blaže, ali Teja više ne podignu očiju svojih. A ja sam se opet obratio k bolesnici govoreći: — A zar se nebi mogao naći nitko, koji bi Vama prigledao i djecu Vam uredio?

— A tko će — nastavi ona opet polaganim isprekidanim govorom — kad je to tako dugo. Svaki se brine za sebe i bavi se o sebi. Da je to jedan tjedan, ili dva tjedna, ali to traje već godinu dana.

— Ali, da koju ženu zamolite?

— Ne velim, da mi ne bi učinila. I obiđu me i podadu mi što. Evo, ovu mi je krušku poslala žena iz drugoga sela. Ali svaki ima svoju brigu, a i skupoća je velika.

— A gdje Vam je čovjek?

— Ne znam ja, gdje je. Malo je prije izišao. Ne mili mu se biti kod kuće. Ispekao je krumpira i sebi i djeci, i onda je otišao. Tako je uvijek. Ne ću reći, dok je lijepo vrijeme, onda je posao velik, ali gdje je sada, kad kiša pada? Tako ja uvijek s ovom djecom sama. Sada je još dobro, ali poslije podne, kad dođe vrućina i nesvijest, nema, tko bi mi podao vode. Ako su djeca u sobi, oni me žlicom napajaju, ali ako su na dvoru, ja ih nemogu dozvati i onda mi dođe, te mislim, da ću izgoriti, dok i svijest ne izgubim i ne znam više za sebe. Bojim se samo, da ću jednoč tako i izdahnuti, i bez reda otići s ovoga svijeta, a da mi ne će nitko ni svijećice zapaliti.

— Ne vodite o tome brige — rekoh joj na to. Vi ste, što je red da se učini, već učinili, kad ste se ispovijedili. I, ako budete opet željeli, rad sam doći. A Bog je na nebu dva velika vidjela zapalio, da nam svijetle, jedno obdan, a to je sunce, a drugo obnoć — mjesec. A radi podvorbe ja ću govoriti Vašim susjedama, da Vam prigleđu. Koja, mislite, da bi Vam to radije učinila?

— Bi svaka. Ali ova preko puta imala bi i odakle. Dvije mi je već nedjelje donosila kave. I, kaže mi, da ću ja još ozdraviti. — Tu stane i zamisli se, a onda će dalje: — Što? Da bi se ovo još moglo podići — i prihvati se mršavim svojim rukama za bolne grudi — ne, to nije moguće, to ne će više nikada biti.

I izmučena ušuti. Kosa joj raspletena i zamršena još većma pokrije od bolesti ispaćeno i nekud sitno i izobličeno lice.

— Sve je u Božjim rukama, a proti njegovoj volji i onako ne možemo ništa. Bog zna, što radi. On je poslao bolest, dat će i zdravlje, ako je to njegova sveta volja . . .

Oprostivši se sa bolesnicom pošao sam u kuće njezinih susjeda. Nijesu ni one imućne i svaka ima podosta svoje djece, ali zdrave su i radosno su se odazvale mojoj zamolbi, da prigleđu bolesnoj susjedi i njezinoj djeci. Osjećaju i one smilovanja prema bijedi svoje susjede, ali kad im i svećenik preporuči, da se za nju postaraju, vidjet će u tome i djelo Bogu ugodno. Tako će se olakšati bolesnici posljednji dani muka, djeca se ne će zapustiti, a njima bit će za dušu. Ja sam pak smiren, jer sam našao sebi vrijedne duhovne pomoćnike.

Katolički List 1915.

Pogreb.

— Umrla je Imbre Kotorca žena — javio mi je čovjek, koji je donio mrtvačku razglednicu.

Sirota, pomislih sam u sebi, tri je ugla od kuće držala, kako to narod lijepo veli, toliku je djecu rodila, dugu i tešku bolest sama je podnosila, a na koncu nema ni imena, poznaju je samo kao Imbre Kotorca ženu; on je bio njezin čovjek, a što je bila ona, bila je samo po njemu. I rekao sam od srca:

— Bog joj se smilovao! Neka počiva u miru!

A čovjek nije rekao ništa, bio je valjda zatečen mojim sažaljavanjem.

Napatila se mnogo. Tri je godine bolovala, a jednu se godinu gotovo ni ustajala nije sa kreveta. A govore u selu, da je to njezin čovjek nju nekako nezgodno udario i od toga da je pobolijevala, dok nije i umrla. Posljednih dana bolesti sam je opetovano pohodio i vidio sam njezine muke. Nastojao sam njezine susjede nagovoriti, da joj priskoće u pomoć, jer u kući osim muža i nejake djece nije imala nikoga za pomoć. Išlo je dosta teško. Obećale su odmah, ali nijesu odmah iza prvoga pohoda moga i učinile. Hranu je dobivala redovito, ali se nije mogao naći, tko će nju i sve njih prati. Jedna nije htjela u kuću, jer je udovica, druga, jer da on ne mari i ne će ni za sapun da dade, nego da mu sve drugi načine, a on da im se još naruga. »Ni ja ne bih dao svojoj ženi da ide u kuću, nego Vama za ljubav. . .« rekao mi jedan od susjeda. »Pa zašto — pitao sam ga — je li on opak čovjek, hoda li po birtijama, je li pijanica? »Ma pio bi on ko ruka, da mu tko da, ali ne će da potroši . . .« odgovori mi susjed. Da se tuđi od ostaloga svijeta, to sam i ja opazio, ali za njegovu krepost, da ne će potrošiti, nijesam znao, ta nije imao ni što da troši. Rekao sam mu bio, da sâm ide i moli koju ženu, da opere rubinu. Obećao je. Ali kad sam poslije došao i pitao ga: da li si je našao kakvu žensku, odgovorio mi je kratko »nijesam još« i pogledao je kraj toga znamenovno na krevet kao da me hotio uputiti, kako se ne bi pristojalo, dok mu je još že-

na živa, da uvodi ženu u kuću — očito je mislio na ženitbu, a ne na pranje. Morao sam mu iznova razlagati, kako nije potrebno, da bude kakva žena stalno u kući, ako je nema u rodu, već da samo dođe i opere rubinu.

Došao je čas ukopa. Kad sam stigao onamo, bila je već puna kuća ženskoga svijeta. I plač se čuo iz kuće. A za vrijeme bolesti bila je ostavljena, kao da nigdje nikoga svoga nema. Odlučio sam da upotrijebim zgodu. I kad smo došli na groblje i lijes su položili u grob i ja sam svršio molitve progovorih: Braćo! Onaj, koji je stvorio čovjeka, odredio je da čovjek jednom i umre. I tada mora bogati ostaviti svoje obilje i sreću, na kojoj su mu mnogli zaviđali, ali i siromah izbavlja se bijede i nevolje, u kojoj je živio. Tako je svemu na zemlji jednoć kraj. I ova vaša susjeda je svršila svoj život na zemlji. A bio je to život bijede i nevolje. Ja sam vidio muke, što ih je trpjela posljednjih dana. A tko osim Boga znade sve trpljenje njezino? Koliko je samo pretrpjela s mnoge svoje djece! Ali sada se je smirila. Ako je i sagriješila, ufamo se, da je mukama svojim na ovome svijetu dušu svoju od grijeha potpuno očistila. Dobro je dakle Bog odredio, da čovjek jednoć umre, ali je i to dobro, da nitko ne zna kada. I mi ćemo svi za pokojnicom, ali ne znamo kada. Nitko ne zna, kada će i kako će. Toga treba da se sjeti svatko, kad vidi brata svojega, da se pati u teškoj bolesti, prelazeći preko toga praga u vječnost. Ta, kršćani smo. Treba da imamo uvijek na umu one Kristove riječi: Sve, što hoćete da ljudi čine Vama, činite i Vi njima. I neke između Vas radosno su priskočile u pomoć svojoj susjedi, svojemu bližnjemu, da joj olakšaju bijedu, u kojoj se nalazila. Kad bi svi ovako spremni bili, da pomognemo jedan drugome u nevolji, ni polak bijede ne bi bilo, što je ima. Neka im zato bude i od mene ovdje izrečena hvala; njima neka Bog plati, a njoj neka udijeli pokoj vječni. Amen.

Kad sam svršio, čuli su se još pojedinački glasovi: amen amen. Većina je i dalje nijemo gledala u zemlju, kako je prije, dok sam govorio gledala u mene. Bilo je to za cijelo za njih iznenađenje, da sam toliko riječi posvetio jednoj ženi i s njom se tako oprostio. Sa strane stajao je pokojničin muž, čovjek. Nijemo je gledao u zemlju, mrka pogleda, bio je živa slika

one tame koja mora da mu je sjela na oči i pritisla dušu. On očito nije ništa vidio oko sebe. Ja sam već svukao crkveno odijelo i pošao, kad se on trgne, zamahne rukom i izlane: »Kad me svuda prati nesreća.« Ogledao sam se, i čini mi se, da sam nešto svijetla vidio u njegovu oku. . .

U istinu nije bio sretan u životu. Roditelja nije ni upamtio, tako rano su mu umrli. U kući, na zemljištu od 36 jutara, ostao je sam sa braćom nešto starijom od sebe. Nijesu plaćali poreza. Kad se dug nagomilao, sav je posjed država prodala za dug, i oni su svi ostali bez kuće i kućišta, a njihovu zemlju danas uživa bogati Žid, koji je došao iz Ugarske i sav imutak donio sobom povezan u marami. Nekoja od braće su se opet okućila. I on je pokupovao nekoliko jutara zemlje i sagradio si kućicu. To je njegova prošlost. Ona dovoljno tumači njegovo ponašanje.

Dok sam se vozio kući sa pogreba, misao mi se neprestano vraćala k njemu. Postao mi je simpatičan. Dijete još, ostao je bez očinske zemlje. Poslije je nastojanje da do svoje zemlje dođe ispunilo čitavi njegov život. Od zemlje je postao i u zemlju će se povratiti. I on je zemlja, njiva Gospodinova. I to ona neorana zemlja »zdravica«, koja još nije plugom prorahlita, ali nema u njoj ni truleža. . .

Katolički List 1915.

Djed i baba.

Blagoslivljajući kuće u jednoj zatekao sam na postelji starca, kojega ni jedne godine takvom prilikom nijesam kod kuće nalazio.

— O, djede — rečem mu ko u šali — što je Vas danas zadržalo u kući? Dosad nijeste pribivali blagoslovu! — E, bolest ga prikovala uz krevet — odgovori brzo baba. Ne bojte se, da je zdrav, otišao bi za kravom. Nemamo nikoga, a ta krava nas kruhom hrani.

— A tko čuva kravu sada, kad je on bolestan? — Kako može biti krava kod kuće, dok kiša pada? — Zar nije on gospodar kravi? — Mogla bi i krava kadkod počekati — nastavim ja govoreći njoj i obratim se odmah k njemu pitajući ga:

— Pa što Vas boli?

— E, ono, što je najpreče: prsa. Disati mi ne da. Ležim već od Spasova.

Tu je ušutio, a baba odmah nastavi:

— A ja sama uz njega. Pa mi ni potpore ne dadu na općini za sina, koji je u ratu. Vele, da on služi aktivno. A evo Markov sin — Marko joj je brat — on ne služi aktivno. Evo, sad nama starima ne preostaje, nego da skapamo od gladi i od svakoga zla. Gdje sam ja kadra zaslužiti kruha i sebi i njemu?

A vidjelo se, da u kući vlada bijeda. Zaokružio sam očima oko sebe, a to se najednoć nad mojom glavom nešto zasvijetli: preko tavana i krova ulazilo je svijetlo sunca u tamnu inače sobu. A u sobi bilo je svačega, jer osim sobe i staje, što je sve pod jednim krovom, druge zgrade i staje nemaju, da, ni ognjenke nemaju.

A u mojem su džepu bili novci, kojima su me župljani darivali. U toj bijedi osjetih se bogat, pa segnem rukom duboko u džep, da darujem te ljude. Nijesam brojio, znao sam dobro, da nije bilo ni kruna ni forintača, jer ih nijesam ni dobio, već sami desetaci i petaci i pružio sam ih njoj šaku govoreći:

— Evo bako, uzmite i prigledajte djedu u bolesti. Meni su dali drugi, koji su imali, a ja dajem vama koji nemate, radi porođenja Gospodinova.

Ali starica odskoči i vikne: — Ne ću! Hvala Vam gospodine. I vama treba Vaše. Ne možete ni Vi badava derati odijela i kaljati obuće. Sve to stoji . . .

I nikako nijesam mogao, da ju nagovorim, da primi novce. I zvonar, koji je sa mnom išao, pomagao mi je govoreći joj: »Uzmi, ne budi luda, kad ti gospodin daje.« Sve nije ništa koristilo.

Sa udivljenjem ostavio sam siromašni taj dom, ali sam obećao sebi, da ću starce prvom zgodom opet obići iznova. I obišao sam ih. Ona je upravo pred kućom cijepala drva. Na njoj je bio sinov kupovni kaput sa uvinutim rukavima. Brzo je odbacila sjekiru, kad me je opazila i hotjela je, da prije mene uteče u kuću, valjda da je malo uredi, ali je uvidjela, da je već

prekasno, pa me je počekala, a onda je sa mnom unišla pripovijedajući mi, koliko se pati s drvima: sama ih mora prinijeti iz šume i sama ih sasjeći . . .

Kad smo došli u kuću, odmah je stolicu prekrila maramom i ponudila mi, da sjednem.

A starac ležao je na kratkoj svojoj postelji, što ju je valjda sam učinio, pokrit debelom ponjavom, ispod koje je izvukao glavu, kad me je ugledao.

Pripovijedao je, kako mu je. Ne smije ustati, jer bi se odmah urušio.

— A moram ga ostaviti sama u kući — preuzme odmah dalje pripovijedati vjerna drugarica — kad idem u šumu ili u mlin. Najteže mi je u mlin — mlin je iza drugoga sela — onamo još nekako dođem, ali natrag jedva se dovučem. Pa ne smijem da idem željezničkom prugom, već poljem, dok ne dođem do vode. Preko vode ne smijem se usuditi, bojim se, urušit će me. A mosta nema osim željezničkoga. Pa se na dva mjesta moram tako uspinjati na prugu i onda prijeđem preko mosta. A ne mogu da se uspnem sa kuruzima. Dok to nijesam znala sita sam se naplakala. A sada uzmem sa sobom osim vreće, u kojoj nosim kuruze, još i ponjavu, pa kad treba da se uspnem, presipam iz vreće polovicu u ponjavu i tako na dva puta prenosim na drugu stranu. A poslije nosim vreću na tjemenu, a ponjavu u rukama. A kad se izmorim, nosim samu vreću kako daleko se vidjeti može, pa se onda vratim po ponjavu.

Tako eto ja nosim u mlin i iz mlina. Neki dan je istim putem išao Stevan Krmpotin — Bog ga pomogao, tamo gdje je — pa kad je vidio, kako ja presipavam kuruze, rekao mi je: »Strino je li Vam se prosulo?« A kad je vidio, što ja to radim, sam mi je ponio . . .

I starica se toliko raspripovijedala, da je i rukama pokazivala, kako je kukuruze presipavala i prenosila. A kad sam je zapitao za jedinca sina, koji je na ratištu i oči joj se orosiše suzama radosnicama.

Bio je kod kuće o Uskrsu. Proplakao je, kad je na vrata unišao i zagledao ih. Mislila je, da je ranjen, ali mu, Bogu hvala, nije ništa bilo. Upravo tada im je krava bila bolesna.

Bila je nakakva pošast na blagu. Poslije se javio sa ratišta kartom pišući im: »Mili moji roditelji, pišite mi samo, jeste li još živi, a za drugo znam, kako ste, i je li krava prebolila.« A mi smo mu na to otpisali, reče mati: »Mili moj, sine rođeni! Ne vodi brige o nama, već samo o sebi. Mi smo još živi. I krava je prebolila.«

I staričin je glas podrhtavao, a rukom je gibala kao da piše. A ne zna pisati ni ona ni starac. I kad to nebih znao i nebih vidio onu sirotinju u kući, na stolu brašno i sol u kori od mirača, a pod stolom koku, kako se u košari gnjezdi, ne bih zabavio njezinim kretnjama.

Pitao sam je i za imovne prilike. Zemlje imaju u svemu dva jutra. Krava se ne muze i ne će se musti tamo do Uskrsa, kad će se teliti. To najvećma žali. Kažu joj, da je proda. Ali kako da to učini. On se ne će imati čime omrsiti, niti će imati čime začiniti. A on i nema volje do nikakvog jela, van da mu je bijele kave, a u selu se nigdje dobiti ne može, a nema ni za što da kupi. A ni sin ne bi imao na što da se vrati, kad svrši rat. Ponudio sam joj mlijeka, jer ga u mene ima, pa će joj ga donositi jedan djak, kad se bude vraćao iz škole. To je prihvatila, ako joj je bilo čudno, da joj netko hoće da pomogne u nevolji, a nije ni strina, ni sestra, ni kći, ni brat.

Napokon sam bolesniku ponudio ispovijed i svetu pričest. Malo je problijedio. Mislio je da je to već smrt blizu i da sam ja radi toga došao, a onda se opet sabrao, pa mi je rekao, da će poslati po mene, kad vidi, da je došlo vrijeme. Ali sam ga zapitao na to: kada se poslednji put ispovijedio. Rekao je, da je to bilo pred Uskrs prošle godine, a od onda ga nije ni u crkvi bilo, jer od Spasova uvijek leži. Nu rekao sam mu — Vi znate, da se ljudi čitave godine ispovijedaju i po više puta u godini i tako traže od Boga utjehu i pomoć, a tko treba više utjehe i pomoći Božje nego bolesnik. Tražite i naći ćete . . . kucajte i otvorit će Vam se . . . rekao je Gospodin. Promislite malo i poručite mi, ja ću doći, kadgod zaželite . . . Ako i ne ozdravite radi toga odmah, bit će Vam laglje bolest podnositi, jer će Vam i Gospodin pomoći . , .

»Katolički List« 1916.

Pod interdiktom.

Već u kasnu jesen uveo je u kuću ženu nevjenčanu. A nije ni mogao da se s njome vjenča, jer ona ima živa muža u Americi.

Položaj za župnika vrlo težak! Razagnati ih, da u zajednici život ne provode, kad bi oblast to i provela, dok su oboje iz istoga sela, bila bi slaba korist. A bilo je vrlo vjerojatno, da bi se on tome i opro, jer mi je poznato, da je i donle i ocu i ženi i čitavoj kući prkosio. Nikoga se nije bojao i mnogo je toga baš samo za inat počinio. Šutio sam. Što više, ja nijesam hotio ni da ga vidim na ulici, pa ni onda kad je s drugima preda mnom stajao.

Kad sam o Bogojavljenju kuće blagoslivao, sve sam kuće obišao i u one najbjednije sam zašao, ali njegovu sam mimoišao. Toga nijesam još nikad učinio. A njegova se kuća računa među najbogatije u selu. Za živa njegova oca — a umro je prošle godine — u negovoj sam kući običavao i založiti, jer sam obično oko podne do nje stizao blagoslivajući kuće. Da je to pobudilo u selu čuđenje i da je moralo porazno djelovati na njega, nije ntko trebao da mi kaže.

Nijesu prošla ni tri tjedna i ja sam došao opet u to selo, da nedjeljnu službu vršim. I on je bio u crkvi. A pred crkvom poslije službe dočekala me njegova snaha i pružila mi list. Ja sam ju pitao: Od koga je. A ona mi je odgovorila, da je od nje. Pa ti mi možeš kazati, što kaniš — rekao sam joj. Ali mi ona ogovori: Ne mogu, to se ne može kazati, vidjet ćete, kad pročitate — i s time se izgubi među svijetom.

A što je stajalo u listu?

Evo ovo:

»Hvaljen Isus i Marija!

Molim Vas lijepo, velečasni, da mi ovo pomognete učiniti, što ću Vas moliti, ako je ikako moguće. Na 28. dada je već u jutro otišao na općinu, šta ja znam, za ruske zarobljenike, da dade kaparu. Onda, kad je na općini svršio, otišao je k Savi K., pa je kod njega pio i bio čitavi dan. Došao je po

noći kući, pa si je maćiju gonio, neka ga ide izuti. Ona mu odgovori, gdje je bio čitavi dan, neka ide k onomu, neka ga i izuva. Tako su se po noći pravdali i svakakve besramne riječi i ona njemu i on njoj govorili. Nijesam naučna, pa mi je teško noć i dan besramne riječi slušati i trpiti. Zato Vas molim, ako je ikako moguće, Vi nju otperite, kako ste onu od čiče Petra L. Neka si uzme poštenu žensku, kao što ima danas poštenih ženski, pa neka ju vjenča, a ovako samo se pravdaju, da mi djeca, koji slušamo, moramo kraj njih griješiti. Danas je dada kazao, da će Vam donijeti novce, da će naplatiti dug (to je dug u seljačkoj zadruzi, koja je u župnome stanu), da će Vam kazati, da je velika skupoća, da nije mogao prije naplatiti, a ako mu budete nešto kazali od Jele, da će kazati, da je u kući jedna žena, ko jedna šibica. A novce su mu dali od šume sedam sto i pedeset, a za četrnaest dana već je potrošio sto i pedeset. Bog nek zna, kud te novce djije, ko da ih ije, ja se izčuditi ne mogu. Molim Vas, velečasni, ako je ikako moguće, to Vi učinite, a to ću Vas moliti, nek' nikomu ništa ne kažete, jer bi ja bila kriva. Ako mi ne vjerujete, slobodno pozovite njegovog sina Ivana, pa će Vam i on kazati. Hvaljen Isus i Marija.«

I doista je poslije podne došao u zadrugu. Ja sam bio službeno zapriječen, pa nijesam bio nazočan, dok je blagajnik s mjime obračunavao i novac primao. Ali kad me je vidio, gdje dolazim, prišapnuo je blagajniku: No, sad ću ja nešto čuti. Ali ja ga i opet nijesam vidio, niti sam mu što rekao.

A danas, jedva je prošlo osam dana, opet me je pred crkvom dočekala Ivka, snaha njegova, ali ovaj put bez lista i šapčući mi govorila:

— Velečasni! Dada Vas moli, da ga riješite one nesreće. On je tjera iz kuće, a ona se ne da. Veli, ako slobodno, da će on sam doći i sve Vam iskazati. Koliki je grijeh u kući! ni muško čeljade ne može slušati, što ona sve ne izgovori i opsuje. Što bi on morao, to sad ona čini.

Tako?! A govorio je, da je žena u kući ko šibica, koja se po volji može saviti i prekinuti. A eto, mogla bi ta šibica čitavu kuću vašu upaliti! Nu dobro, dobro! Reci mu, da ću ja svoje odmah učiniti.

A držim, da će sada lako i brzo ići.

Narod je ovdje poprijeko vrlo ćudoredan, a ipak ima mnogo slučajeva, da djevojka otide k momku nevjenčana. I stariji svijet u tome ne vidi ništa zla. Takvu ženitbu zovu ženidbom »na vjeru«. I čuvaju međusobno vjernost i živu u zajednici, kao da su vjenčani. To tako sjeća na matrimonia clandestina! A sklapahu se od starine, čim bi nastupila kakva — ma i neznatna — zapreka vjenčanju. I rado su drugi pokazivali na takve parove govoreći: »Pa evo, što im fali! Živu dobro i u slogi još bolje, nego da su vjenčani!«

Nu, sada će ta vjera biti uzdrmana. Onu P. L. sam pomoću kr. kotarske oblasti otpremio, i on mi je sad zahvalan. A ovaj se eto kaje, što je to učinio. Pomoći ću mu, dašto da ću mu pomoći. Neka je se riješi. Ali će tada i žene i djevojke vidjeti, da bez vječanja nijesu osigurane i da »ženidba na vjeru« nije nikakva ženidba.

Katolički List 1916.

Literarna večer na selu.

Ti si, ljubezni čitatelju, na ovaj natpis širom otvorio oči, baš kao i gosti moji, kad su došli na literarnu večer, s tom razlikom, da se tebi čini, da u natpisu vidiš jednu literu previše, dok su se oni čudili, da ne vide pred sobom nikakve.

Osobito se tome čudio čiča Ivan, kad je vidio, da ja sjedim za stolom, obložen knjigama i svakakvim pismima, a donde sam ga i nepozvana rado pozdravio čašicom, jer je i on meni rado koju ljubav učinio. A nije ga smetalo ni to, što ja nijesam pio i što sam mu kraj toga govorio o apstinenciji. Nije pijanica. Ali koliko god rakije ispekao, poslije Božića je više nema u kući ni za lijek. Tako je pred dvije godine ispekao i ispio dvanaest akova sa svojom družinom. A ja sam ga preko ljeta i kod posla dražio dovikujući mu: Je li, čiča Ivane, sad bi valjalo . . . I obečao je, da će do godine akovče spremiti u moj podrum za ljeto. Ali obećanje nije nikad iskupio,

Čim je odzvonio pozdrav Gospi — to je bio ugovoreni znak, koji i čuje i posluša čitavo moje selo — redom su dolazili gosti. Soba za primanje — jer mi nijesmo »stara kuća«, nijesmo župni »dvor« i nemamo »palače« — bila je ubrzo puna.

Pozvao sam ih bez razlike, domoroce i naseljenike. Kod nas se u posljednje vrijeme mnogo griješi, što se u novinama i knjigama ističe razlika među jednima i drugima, pače se o naseljenicima piše kao o neprijateljima. Ja držim, da smo taj način pisanja preuzeli od Srba. Oni su počeli prvi da u svojemu radu prosvjetnom i gospodarskom ne samo isključuju sve, koji se ne nazivlju Srbima, nego se i organizovali protiv njih. I u tome su bili tako tjesnogrudni, da su te organizacije bile često naperene i protiv nas, istoga naroda, ali drugoga imena. Da time narodne svijesti niti uopće narodne stvari nijesu podigli, to je izvan svake sumnje, ali su podigli srpsko ime, nu ime još nije ni krv ni meso ni misao. A u krajevima, gdje je strani svijet gusto naseljen među našim, ta je ekskluzivnost njihova našoj zajedničkoj narodnoj stvari donijela neprocjenljive štete. A tako su i mnogi naši udarili po naseljenicima zovući ih tuđincima i nabacujući se na njih svakakvim pogrdama u krivoj vjeri, da će time domoroce osvijestiti, uzdržati i ojačati. A te novine i pučke knjige čitaju i naši naseljenici, pače u vrlo velikom broju. A uspjeh je taj, da i oni u čovjeku narodnoga duha, koji radi za narodnu hrvatsku stvar, vide svoga neprijatelja. Kolika je pak to pogibao za našu narodnu i vjersku stvar, lako je prosuditi, ako se sjetimo gusto posijanih naseljenika po Slavoniji, naše slabosti i naših neprijatelja. A oni su već počeli da na tome grade. Zato sam na svojem sijelu uz čiču Ivana posadio strejčka Hejtmanka i tako redom. Osim toga, svi su oni moji župljani.

Prvi razgovori kretali su se oko svakidašnjega života našega na selu, onda smo govorili o knjigama društva svetoga Jeronima. A ja, da svratim njihovu pažnju na knjigu dra. Markovića »Zdravlje«, uzeo sam je i čitao im različita probrana mjesta iz nje. Ta je knjiga zavrijedila osobitu pažnju ne samo puka, za koji je pisana, već i naših književnika, pa je zato i spominjem ovdje.

Nu nijesam nakan pisati ocjenu knjige. Neka mi bude dopušteno istaknuti samo neke vrline te knjige, koje sam opazio na puku, dok sam mu čitao.

Odiše iskrenom i velikom ljubavlju k narodu. Ovakovom ljubavlju čovjek ljubi samo sebe i svoje. Govoreći o hrani veli: »A kako ti, hrvatski puče moj? Ne hraniš li se dobrim dijelom loše, pa baš ponajviše u ono vrijeme, kad obavljaš najteže poslove . . . Ne životariš li, ne iznemažeš li? Gospodarstvo ti doduše daje na izbor zdrava hranila . . . Od svega toga prodaješ, te hraniš sve ostale stališe. Hvala ti i slava! Ali prodaješ i previše i ono najbolje, a za se zadržaješ premalo i najlošije, pa tako sam oskudijevaš i baš gladuješ. Otkidaš od usta svaki bolji zalogaj, pa sve spremaš za sajam. Pitamo se i tovimo tim znojem i tom mukom tvojom, a ti mršaviš i propadaš, gineš. I narod je kao rodna njiva. Može se i on istrošiti i opustiti, pa omršaviti . . .« A pišući o odijelu veli: »Odijelo vas ne štiti od zime ni od nevremena, jer ste napustili ono vaše staro, doduše grubo, ali čvrsto tkanje, kožuh i šubaru, pa kupujete providne tkanine, tuđinsku paučinu. Ono vas je najbolje toplilo i zaklanjalo, a bili ste svoji, bili ste Hrvati u svom narodnom ruhu. Danas čiji ste; koji li ste narod? . . .« Ipak se pisac nigdje od ljubavi svoje nije dao zavesti, da govori protiv naseljenika, pa knjigu može da čita svatko i sa velikom korišću za sebe i za opću našu narodnu stvar.

Jezik knjige je savršeno čist i pučki, a ukrašen nebrojenim narodnim rečenicama. A i način govora dra. Markovića svojom kratkoćom i načinom izricanja mnogo sjeća na narodne rečenice. Upravo tako govori narod. A njegove rečenice su njemu što i zakon, još više, one su dio njega samoga. To se dobro opažalo, kad bi u čitanju došla koja rečenica. Svaki put se iz grudi seljačkih vinuo usklik. Tako su pozdravljali instinktivno i one rečenice, kojih prije nijesu ni čuli. Koliko je obilje toga blaga u našem narodu, a mi se njime, kad narodu govorimo gotovo i ne služimo, jer narodnih rečenica i ne poznajemo! Ne samo pučke knjige nego i propovijedi naše morale bi njima obilovati. Koliku bi vrijednost uza Sveto Pismo imala ova argumenta ex ratione! Nešto sam slična našao u njemačkom izdanju Špiragova katekizma. I to mu nesumnjivo vrlo podiže vrijednost. Ne znam, kako je ona mjesta preveo pokojni Butura. Ali u našoj bogoslovskoj literaturi nijesam ništa slična našao. I u tome narodnome blagu leži velika glavnica zakopana. Ne bi li se tko našao, da pokupi narodne rečenice vjerskoga sadržaja u narodu i u raznim izdanjima narodnih rečenica? Možda bi toj svrsi mogao i »Kat. List« poslužiti? — (S iskrenom radosti. Uredništvo.)

A kad sam čitao iz knjige o njihovim običajima i zlim navikama, nijesu mogli da se dosta načude, odakle pisac to sve znade. »I jest«, »tako je« padale su svaki čas primjedbe.

»Vrlo nerazumno žalujete za mrtvacem: bolesniku teško vam je i pile zaklati, a za karmine ubijete i tele i prase. Mrtvaca ne oplakujete tihom tugom, nego neumjerenošću u jelu i pilu, pa to znade trajati i po koji dan, makar se kasnije i oskudijevalo i gladovalo, da se namiri onaj veliki trošak« — čitao sam uvijek dalje.

— Da, upravo je tako — javi se jedan. Ali doda odmah drugi: — Kad mi velimo, da je to njegov dijel.

— Ali što ima pokojnik od toga, ako ovako njegov dijel potratite poslije njegove smrti i bez njega, a dok je na životu bio, ako ga i ne bi spasili od smrti, mogli ste mu krepkom hranom olakšati boli!

— Ne vjerujte toga, velečasni. Ja sam bio teško bolestan pa nijesam mogao jesti, da mi je ne znam što tko donio.

— Da, dan dva može čovjek biti i bez hrane, da mu ne škodi, pa tako i bolesnik. Ali, ako bolest dulje potraja, treba u bolesnika poticati volju za jelom, a to se može najlaglje, ako mu se prigotovi nešto bolje, ako se priredi čorba od stare kokoši, ili se ispeče pile, ili se ukuhaju suhe šljive, kruške ili jabuke. Pa neka uzme i malo od toga, opet je tijelo okrijepio i učinio otpornijim, te se laglje odupire bolesti. Ne valja bolesnika prepustiti sebi i čekati samo: hoće li preboljeti ili ne će. Pogotovu pak treba krepke hrane onome, koji se oporavlja od bolesti.

»Najgori pak vaš običaj jest pijanstvo« — nastavljao sam dalje čitajući iz knjige, ali jedva sam to izgovorio, kad se javi jedan: — Dakako, mi seljaci smo i pijanice i sve je to samo protiv nas! — Tomu su se prigovoru pridruživali i drugi.

— E. pa ova je knjiga pisana samo za vas. Evo vam naslova. Zar ne piše na čelu knjige: Zdravlje. Savjeti hrvat-

skomu puku? Ne bojte se, u drugim knjigama, koje su pisane za druge staleže, kore se opet njihove mane, ali čujte, što u ovoj knjizi piše dalje: »To je mana svih striša našega naroda. U nas svatko pije kod veselih i kod žalosnih zgoda: kod sastanka i rastanka, kod krsta i pokopa, kod svadbe i godovna, na proštenju i na sajmu. Neka bi bilo, da se pije do veselosti ili do tronutosti, ali se mora piti baš do pijanstva, do bezumlja. Tim običajem još se i ponosimo. Poslije svake slave i svečanosti o ničem se drugom i ne govori, nego o tomu, koliko se popilo vina i rakije, i kako je taj i taj bio pijan . . . Opijamo se od veselja, kad smo veseli, od brige, kad smo zabrinuti, od tuge, kad smo tužni. Pijemo i kad radimo, »radi okrepe«, i kad ne radimo, »od duga časa« . . . Svagda i svagdje tražimo zgodu i priliku, da pijemo i da se opijamo . . . Tako smo ogrcali u piću, da nam je žilje žestom proteklo, a mozak se u rakiji ugušio. Gdjekoji naprečac umre od srčane kljenuti, a gdjekoji od kapi onemoća za preostali svoj kratak vijek. Nekomu se jelo odbije od zuba, nekomu se rodi blesast i ludast porod. Ako tako nastavimo, propasti nam je . . .«

S time u savezu pročitao sam im i ostala mjesta, u kojima se govori o pijenju žestokih pića, a i o neznanju žena da gotove jela — čemu one i nijesu krive — jer je živa istina, što knjiga veli: »Glad i hlad u želucu, pa draž od luka i drugih jakih začina navodi vas na rakiju. Ona popravi ukus i začini zalogaj gola kruha, ugrije vam želudac i tijelo, zavara vam glad. Malo vas potakne, da se prenete i žívlje krenete, kao što bič podbode gladna i nemarna konja: goni, da se troši snaga, a ne daje vam nikakve prave snage, nego vas slabi i zatire. Pa je li onda čudo, što se za posla brzo i često umorite i često odmarate? Je li čudo, što vas taj česti umor, malaksalost i iznemoglost tjera od posla, pa radite tek najnužnije, obrađujete samo onoliko polja, da baš ne propadnete od gladi? . . .«

Na koncu sam im rekao, da se knjiga ne može pročitati jedne večeri, pa sam im ovo čitao samo da ih potaknem, da oni knjigu kod kuće pročitaju sa većom željom i ljubavlju.

To je dakle ta literarna večer u selu?! A gdje je literat, književnik? Mi smo vidjeti samo recitatora, čitaoca, a očekivali smo, da ćemo vidjeti i literata, književnika!

Je li tako? Pa tako je doisto i bilo, samo što je književnik bio stidljiv, kako to i dolikuje početnicima, ma i ne bili više mladi, pa se slušačima ponajprije prikazao kao čitač njima poznate knjige, a onda, kad je porasla želja za slušanjem — da bude mala promjena — prihvatio da čita svoj prikaz »Iz skromne obuke« o čiči Ivanu, što je donio »Kat. List« u broju 34. prošle godine. Što više, na literarnoj večeri bio je i glavni junak pripovijesti, čiča Ivan, glavom. Nu dok je književnik-čitač, pouzdavajući se u poduzete mjere opreznosti, uvjeren, da će ostati nepoznat, sa pjesničkim zanosom čitao pripovijest o čiči Ivanu, a slušači su pomno pratili, javi se u jedanput sam čiča Ivan riječima: To sam ja! A te riječi poprati gromoran smijeh svih slušača. Neki su pače govorili, da su čuli u mladosti onu pripovijest o nekrstu, što je u crkvi popisivao one, koji su se nepristojno vladali. Ipak je čitaču, ako i teškom mukom, pošlo za rukom, da zabašuri svoje autorstvo i junakovanje čiče Ivana.

Poslije čitanja svojim sam gostima dao pripraviti čaj, koji su po malo uz kolačiće od čvaraka pili i pripovijedali o svemu, što su te večeri čuli. A ja sam te noći legao u postelju zadovoljniji nego mnogi, koji se u velegradu vratio iz kazališta, sa koncerta, ili sa — literarne večeri.

»Katolički List« 1916.

Ex tribunali: proti psovki.

. . Prijatelju, kazali ste: Tužim se Bogu i Vama oče duhovni namjesto Boga, da sam sagriješio — čemu se onda ispričavate? Govorite iskreno i kako spoznajete, da ste Bogu krivi. Ako je Vaša krivnja u istinu manja, Bog će Vas već ispričati. Bolje, da se Vi optužujete, a Bog Vas ispričava, nego da se Vi ispričavate, a Bog Vas optužuje.

. . . Vama se dakle čini, da nijeste velik psovač? A koliko je to puta moglo biti u ovo godinu dana, da ste Boga opsovali?

A prošle godine?

A pretprošle?

A koliko godina Vi već ovako psujete?

. . . Boga ste opsovali? A koliko Vam je godina? I Vi još psujete Boga?

Kanite li do smrti ovako Boga i Stvoritelja svoga pogrđivati?

Što onda čekate? Što se skanjivate? Smrt je možda već blizu. Zar hoćete, da Vam Bog na sudu kaže: Ti si me cijeli svoj život pogrđivao.

Ako hoćete, da mu uzmognete na sudu kazati barem: Gospodine, zadnjih sam se dana i godina života svojega ostavio i popravio — onda prestanite brzo, prestanite još danas.

. . . Velite, da ćete se ostaviti psovanja, ako budete, mogli. Vi se dakle kanite s Bogom pogađati?

O, on je naš Bog i naš Gospodin. On ima pravo zapovijedati. I zapovijeda: Niti ne izusti imena Gospodina Boga svoga uzalud. Pazite, on veli: niti ne izusti!

. . . Tako?! Kažete, da ste morali psovati. A hoćete li moći to kazati i na sudu pred Bogom: Bože, ja sam Te morao psovati?! —

. . . Velite, da biste se rado ostavili psovanja. Metnite ruku na srce i recite, je li to baš prava istina! Zar, da se Vi nikako ne bi mogli ostaviti, kad biste baš od srca željeli i oko toga nastojali?

. . . Obećajete, da ćete se ostaviti psovanja. Ali tako ste obećali i prošle godine i pretprošle i svake godine tako obećajete. Pazite, što radite, Bog se ne da ismijavati.

. . . A kome ste to psovali?

Volu? Je li moguće? Radi vola, radi njegove neuputnosti i tvrdokornosti, pogrdili ste Boga i Stvoritelja svoga!

Djeci? Svojemu rođenomu djetetu? Pa, što mislite, da će od toga biti bolja? Ako ništa gore, ovaj će teški grijeh naučiti Vaša djeca od Vas i tako će prelaziti prokletstvo od pokoljenja do pokoljenja.

. . . Psovali ste i pogrđivali Boga? A kome ste se molili?

A zar Vi mislite, da Bog prima molitvu iz takvih ustiju, koja ga pogrđuju, koja po njemu pljuju?

Nemojte se varati. Sve Vam je uzalud. Vaš bi grijeh bio manji, da nikad u crkvu ne dođete, da mu se nikad ne pomolite, da nikad njegovo sveto ime i ne izgovorite, a da gà ne grdite, nego što mu se i molite i pogrđujete ga.

. . . Vama dakle ne treba Boga, kad ga psujete i pogrđujete. Dobro! Nije Vam stalo! Ali Vi imate ženu, imate djecu. Vi na čitavu obitelj svoju izazivljete prokletstvo Božje. U kući, gdje se Bog pogrđuje, ne može biti blagoslova Božjega.

. . . Nijeste se mogli održati? A zar ne znate, koliko svijeta ima, da nikad i ne pomisli na to, da bi opsovao Boga?!

Ima čitavih naroda, u kojima se ta strašna riječ i ne čuje, pače je nemaju ni u jeziku svojem.

. . . Za koji čas sići će na Vaš jezik u svetoj pričesti Bog, kojega ste pogrđivali. Još prije nego se to dogodi, obećajte pred oltarom, da nikad više takva strašna riječ ne će izići na Vaša usta. Učinite zavjet!

. . . Je li moguće? Strašno je čuti, da opsuje Boga pijanica, koji se valja u blatu na cesti, a Vi ste žensko čeljade. Žensko je čeljade od Boga stvoreno slabije, pa je i nježnije ćudi. I zato ima vrlo malo žena, koje bi psovale Boga. A među ove rijetke spadate Vi. Ali zato ćete i teži račun polagati Bogu, nego ikoje muško čeljade.

. . . I ti si psovao? Dakle si već počeo. A znaš li ti, da će te Bog ostaviti i da će đavo dobiti moć nad tobom i da se nikad više ne ćeš njemu oteti i on ti ne će dati, da se odučiš psovanja, ako ne prestaneš, dok si još mlad, odmah. Kolike sam ja već upamtio, koji su se naučili psovati u mladosti, a poslije su plakali i jadikovali, što psuju, ali se nijesu mogli ostaviti. I umrli su mnogi tako. Evo, to i tebe čeka, ako budeš i dalje psovao.

. . . Boga si psovao? A zar ga se ne bojiš?

Bojiš?! A ipak ga psuješ! Svojega oca i majke ne psuješ. Ne psuješ nikoga većega i jačega, jer ga se bojiš. A Boga psuješ? Boga se dakle ne bojiš?

Veliš, da se bojiš! Onda valjda misliš, da te on ne čuje?

Bog te još nije kaznio, ali nemoj misliti, da te i ne će. Moli ga, neka ti još ovaj put oprosti i obećaj mu, da to nikad više ne ćeš učiniti.

. . . Ti si psovao Boga? A mi mu se molimo, mi pred njim sklapamo ruke. Nijedan stvor se Bogu i Stvoritelju svo-

jemu ne protivi, nego ga još hvali i slavi, a ti si ga psovao i pogrđivao. I još tako malen, dijete! Moli ga, da ti oprosti. A hoćeš li barem od sada biti bolji?

Pazi, nijesi to obećao meni, nego Bogu.

Katolički List 1916.

Poslije smrti dra. Čebušnika.

Zemljaci smo bili. Ipak sam se ja s njime sastao tek kao klerik. A pridružio mi se on stariji od mene.

Ne mogu kazati, da smo prijateljevali, da smo misli i čuvstva izmjenjivali, on zacijelo nije imao vremena za to. Njegov je život ispunjavao rad. A ja, koji sam uvijek više naginjao čuvstvovanju i snovanju, a možda i snivanju, ja sam se jamačno i sam dosta uklanjao njemu, uvijek ozbiljnu i radinu.

Kako sam postao svećenik — to ispovijedam sa osjećanjem krivnje — s njime sam se sastao u svemu dvaput. Dakle za vrijeme od osamnaest godina bio sam kod toga plemenitoga i radinoga zemljaka i domoroca svojega samo dva puta! A on je stanovao u Zagrebu, kamo sam ja svake godine koji put došao.

Ipak mi nikad nije ostao dužan odgovora, ako sam ga štogod listom pitao. I svaku mi je uslugu učinio, za koju sam ga molio. On je za to nalazio vremena, a koliko sam odgovora drugima ostao dužan ja, koji vremena ne znam cijeniti i koji ga prečesto ne otkupljujem nikako!

Kad je prošle godine u rujnu »Kat. List« donio iz moga pera članak »Jedna četrdesetgodišnjica«, pa se na nj šalom osvrnuo jedan moj kolega iz školskih klupa, i on je na dopisnici dodao, da ono, što se pripovijeda o Tirolcima i ovim tirolskim godinama (40 g.) vrijedi napose za S. Ali je karakteristično za njega, što je za člančić napisao, da je »izvrstan da ne može bolje.« Nije se to ticalo toliko načina pisanja, koliko same stvari, misli izrečene člankom. Ja sam se naime ondje žalio na izgubljenih svojih četrdeset godina, koje sam proveo ne pouzdavajući se u svoju snagu, ne idući dalje od osnova i sanjarenja i očekujući vrijeme, godine, kad ću moći da istupim

— a međutim je mladost prošla, a s njom i veći dio života, a možda su već i dani života, provedena u neradu, izbrojeni.

Kakvo zadovoljstvo mora da je osjećao čitajući one retke on, koji je posve drukčije život shvatio i posla se odmah žilavo prihvatio! I eto, jednu godinu iza toga je život svoj dovršio, i smije kazati, da nije uzalud živio.

Još se opominjem prvoga našega sastanka nakon sjemenišnoga života. Pohodio sam ga kao nadstojnika nauka u sjemeništu. Povela se riječ o katehizaciji na pučkoj školi. Upravo se u ono vrijeme pisalo u »Kat Listu« o katekizmu. Tražile su se reforme. I sám sam pisao. On mi se je nasmijao i rekao: »Šta te smeta katekizam? Šta će ti uopće katekizam? Nemoj biti kao oni, koji kad djecu u školi ispituju drže u jednoj ruci katekizam, te sami čitaju iz njega, a u drugoj ruci šibu za one, koji ne znaju. Govori s djecom, pripovijedaj im!«

I to je vrlo karakteristično za njega. On se nije volio kod nikakova posla zaustaviti, da o njemu puno promišljava i raspravlja, pa onda možda da najposlije i odustane od posla. Nije bio kao onaj, koji položi ruku svoju na plug i osvrće se za sobom. I nije bio nalik na one, koji su u ona davna vremena dolazili ka gordijskome čvoru i razvezivali ga uzalud, nego je radije presjekao kao Aleksander. A nije li čin Aleksandrov, kad je presjekao čvor, odao veličinu njegova duha, ženijalnost? Napokon, zar nije glavno, da rasiječemo svaki vez, čvor? A tako je on radio. Zato je rad njegov bio tako mnogostruk. Bio je teolog, duhovnik, socijolog, pedagog, gospodar, urednik, pisac. I svagdje je pokazao uspjehe u radu.

I danas je već mrtav, počiva u miru. Ali vijest o njegovoj smrti došla je nenadano, kao što dolaze vijesti sa bojnog polja. Pa nije li on i pao na bojnom polju? Da, dobar je boj bio, trku svršio, vjeru sačuvao, a Gospodin, pravedan sudac dat, će mu vijenac pravde.

Katolički List 1916.

Crkva ne zabranjuje narodnih krsnih imena.

Opaža se kod mlađeg naraštaja u Hrvatskoj težnja za narodnim imenima.

Poznajem Davorina Martina, koji je u krsnoj ispravi ubilježen samo kao Martin, a ime Davorin dodao si je sam, jer drži, da ime Davorin, koje dolazi od Davor — slovjenski bog rata, odgovara Martinu, koje dolazi od Mars — rimski bog rata. Znam za Ljuboslava Karla, koji se uvijek potpisuje sa ova dva imena, a držim da to čini samo zato, jer misli, da Ljuboslav nije njegovo pravo ime, a Karlo ne će da bude. Ako Ljuboslav uopće ima da bude prijevod od Karlo. U nas se već uobičajilo za tu svrhu ime Dragutin. A sve su to moji dobri prijatelji — svećenici. A dolazi mi na pamet i slučaj jedne moje rođakinje, koja je vrlo željela, da joj se dijete nazove Zdravko, ali joj svećenik nije djeteta krstio tim imenom, već Valentin, pa ga je pod tim imenom unio i u maticu krštenih zato, što je to pravo ime sveca, a Zdravko je samo prijevod. Kad je to mati saznala molila ga je, da u maticu unese još i ime Zdravko, ali joj odgovori, da se u knjigu ništa naknadno ne smije da unese. A ime koje se ne unese u maticu i nije pravo ime, nije službeno ime i nema prava da uđe u druge isprave. Takvo ime ima vrijednost kao i ono, što ga mati tepa djetetu, dok je još malo.

Čemu da duljim, i cijenjeni čitači »Kat. Lista« poznavaju i više takvih slučajeva. Kome nije poznata ljubav k narodnim našim imenima i težnja, da i taj znak narodnosti svoje sačuvamo na sebi? A tko nije osjetio bojazan, da se ogrješuje o propise Crkve, kad je trebalo, da udovolji volji roditelja i djetetu na krstu nadjene narodno ime? Ja sam se uvelike iznenadio, kad sam čuo, da se jedan kardinal rimske crkve u samom Rimu zove Romulus.

Ipak stoji, da katolička Crkva ne zabranjuje djetetu na krštenju nadjeti narodno ime.

U Kazuistici dra. Štiglića zabilježen je slučaj kardinala de Tournon. On je kao apostolski poslanik u Kitaju godine 1704. izdao ovu naredbu: »Praecipimus ut, iuxta laudabilem Ecclesiae consuetudinem, semper imponatur baptizando a baptizante nomen alicujus Sancti in Martyrologio Romano descripti, omnino interdictis nominibus idolorum vel falsae religionis Poenitentium, quibus gentiles utuntur, et neophyti hactenus appellari consueverunt, antequam essent per baptismum divinae gratiae renati.« Sv. zbor Oficija je ovu naredbu osudio, jer ju je pronašao potrebitim ispraviti ovako: »Eminentisimi dixerunt: Moderandum esse decretum, delato verbo praecipimus; cum clausula: Curet quantum fieri potest; firma remanente interdictione quoad nomina idolorum et falsae religionis Poenitentium.« Ovaj zborov ispravak potvrdio je Papa Klement XII. i Benedikto XIV.* A isto veli i Ritual rimski De bapt. 10. n. 24.: »Curet parochus ne obscoena, fabulosa aut ridicula, vel inanium deorum vel impiorum ethnicorum nomina imponantur; sed potius, quatenus fieri potest, sanctorum; quorum exemplis fideles ad pie vivendum excitentur, et patrociniis protegantur.« Zabrana se dakle Crkve kod nadijevanja nesvetih imena nikako ne odnosi na narodna imena, jer se za njih ne može reći, da su ružna, ili bajovna ili smiješna, a niti su to imena bezbožnih pogana ili isprazniih bogova — takvima se naime ne drže. I ako Martin dolazi od Mars a Davorin od Davor, na to nitko niti ne pomišlja, jer se misao na poganska božanstva već davno u narodu izgubila, pa treba poznavanja davne povijesti i jezikoslovlja, a često i velike nategé, da se neka imena istumače naukom o poganskim božanstvima.

No ne može se zanijekati, da Crkva želi krćanskoj djeci nadjeti imena svetačka i to s razloga, da ih primjerom onih, čija imena nose, potakne na nasljedovanje u kreposnu životu i da im oni budu zagovornici kod Boga. I brigu oko toga preporučuje župniku. Tako pia mater ecclesia podržava uspomenu na najodličnije svoje sinove i kćeri, i uzgaja podmladak dostojan svojih predaka.

Uza sve to Crkva ne isključuje ni drugih imena, ako ni-

* U bulli »Omnium sollicitudinum« od 12. IX. 1744.

jesu ružna, ili smiješna, očito isprazna i bezbožna. Pogotovu ne isključuje narodnih imena. To dokazuje prije pomenuta odluka sv. zbora Oficija i bule pomenutih Papa, vrhovnih poglavara katoličke Crkve. Što više, i sv. zbor Oficija i oba Pape očito su ustali protiv zeloznoga kardinala, koji je zahtijevao, da se kršćanska djeca krste jedino imenima svetaca. A sva je prilika — jer mi o stvrari samoj nije poznato više nego je izneseno u Kazuistici — da su se oni postavili na narodno stajalište Kitajaca, koji su nerado primali nekitajska imena.

Događaj je taj vrlo poučan. Crkva dakle ne zapovijeda, da se samo svetačka imena na krštenju nadijevaju. Što više, ona brani običaj narodni i daje pravo narodu, da se služi svojim narodnim imenima. To vrijedi osobito u onome slučaju, u kojem postoje za to osobiti razlozi.

Pita se sada, da li postoje za nas kakvi osobiti razlozi s kojih bi mislim crkveno poglavarstvo, moglo braniti običaj nadijevanja narodnih imena protiv zelotizma onih svećenika, koji takva imena isključuju kod krštenja. Ne radi se dakle samo o tome, da li je slobodno djetetu na krštenju nadjènuti narodno ime.

Mi katolici u Hrvatskoj živimo među vjernicima istočne crkve i u neposrednoj blizini njihovoj. Poradi toga su se kod nas sačuvali neki prastari običaji zapadne Crkve, koji su zajednički sa onima ostočne Crkve, ali su na zapadu već davno prestali, a postoje i neki takvi, kojih zapadna Crkva uopće ne poznaje. Poglavarstvo Crkve ih trpi, dopušta, pače i preporučuje već prema tomu u kakovu su odnosu prema duhu kršćanstva. Među takve običaje mogao bi da se ubroji i običaj naroda istočne Crkve, da se rado zove narodnim imenima. Činjenica je naime, da je onaj dio našega naroda, koji pripada istočnoj Crkvi, u velikom broju zadržao nekadanja narodna imena, i da ta imena, kad ih čujemo, podižu naše narodno osjećanje. A narod malen i koji istom dolazi do svijesti ne smije da prezre nijednoga sredstva, koje do narodnoga osvješćivanja vodi, dakako, ako je pošteno. Dosljedno, tko ne upotrebljava sredstava, ili ih očito odbija, udaljuje se od cilja, svrhe. Prema tome može i na onaj dio naroda, koji odbija narodna imena pasti omraza, da ometa rad oko narodnoga osvješćivanja. A ja

sam i doživio to, da sam čuo obrazovanoga pripadnika istočne Crkve, gdje ističe, da katoličko svećenstvo nije narodno. Čitava je duša moja odbijala to kao podvalu od sebe. Ali nama je i za duhovni i skroz crkveni rad u narodu potrebito, da u tome pogledu nikakva sumnja ne padne na nas. Stoga razloga držim, da bi poglavarstvo katoličke Crkve upravo osudilo postupak onih, koji narodna imena isključuju kod krštenja. U ostalom isključivanje nesvetačkih imena kod krštenja previše podsjeća na pomisao, kao da je kod svetaca katoličke Crkve nastupio numerus clausus. A ipak — mi Hrvati još nemamo svoga sv. Vjenceslava, sv. Stanislava, sv. Ljudmile i t. d.

No, puk je naš već davno povrgao lijepa svoja narodna imena. Popustio je pritisku zeloznosti nekog dijela svećenstva. A da ne budem nepravedan predcima našim, ističem, da se taj pritisak u ona vremena, koja su bila poganstvu bliže može protumačiti i sa bojazni, da puk se ne veže narodnim imenima svojim sa poganstvom i da se ne vrati u nj. Ali ta je pogibao već davno minula. Zato držim, da narodno osjećanje nas katoličkih svećenika bude nad svakom sumnjom, da imamo nesamo udovoljiti roditeljima, kad oni zatraže, da se njihovome djetetu nadjene narodno ime — a to traže samo obrazovani slojevi naroda — nego nam je slobodno i samima ponuditi pučaninu, da djetetu narodno ime nadjene, kad se za to prilika nada. Gjekad naime ima više čeljadi istoga prezimena u selu i isto ime, a to je ne mala neprilika. U takovu slučaju je župnik ovlašten, da dijete ne krsti na ono ime, što ga već više njih ima, ma da to roditelji traže. Tada mjesto da uzme ime nepoznata sveca, koje bi narodu bilo posve tuđe, ili bi se možda i naopako izgovaralo, neka djetetu nadjene narodno ime — pa će ga roditelji rado prihvatiti i narod će ga ispravno izgovarati.

Pada mi na um slučaj nekoga župnika, koji je običavao dijete, doneseno na krst u nevrijeme, krstiti imenom sveca, koji pada na onaj dan, bez obzira na to, da li je to ime narodu poznato, ili nije. A župnici su često prisiljeni odrediti vrijeme, kada se krsti, kad vjenčava, kada se ispovijeda i t. d., jer inače ne bi mogli u mnogim župama da udovoljavaju svim svojim dužnostima. Tako se dogodi, da su mu u nevrijeme donijeli na krst dijete na dan sv. Tiburcija, i on dade djetetu ime Ti-

burcij. Kumovi su se doduše tome opirali, ali nije bilo druge, napokon su postiđeni i potišteni odnijeli kući Tiburcija. Ali kako će naš Zagorac da to ime izgovori? Prozvaše dijete: Purcek. I tako se kršteno čeljade zvalo Purcek na sramotu sv. Tiburcija i naroda našega. A da sramota bude jošte veća, to se ime nekomu i svidjelo, jer se naučio na nj slušajući ga danomice, pa je poslije netko i sam zatražio, da se i njegovo dijete na krstu nazove Purcek. Tako imade u župi već i više Purceka. Da, tako postaju Purceki.

S time bih mogao da svršim. Ovaj člančić i onako ima samo karakter upozorenja. Mudroj glavi jedno oko dosta. Narod naš, istina, veli: «Nije ime nikoga još onepoštenilo«, ali pazimo, da se ne nazovemo i ne nađemo protivnicima narodnih težnja.

Katolički List 1916.

Hrvatska narodna imena

U starim pismima, na kojima je stotine godina ležala prašina, i na razbitim kamenitim pločama, što ih je dugo zemlja pokrivala, pročitaše naši učenjaci neka čudna imena kao Domagoj, Trpimir, Mutimir, Krešimir i t. d. A proslava tisuće godišnjice hrvatskoga kraljevstva upoznala je sav narod sa imenom kralja Tomislava. Sve su to imena najstarijih hrvatskih knezova, banova i kraljeva. Još u XIV. stoljeću zvali su se neki Šubići krsnim imenom Mladen. To je ona ista porodica, koja se poslije zvala Šubić-Zrinjski. Jedan im se djed zvao Mrmonja. A još kašnje se i znameniti jedan bosanski ban krsnim imenom zvao Hrvoje. Sve je to zabilježila povijest.

Sva ta imena svakome, koji govori hrvatski, zvuče nekako poznato. Sjećaju nas na dom, na mir. Kažu, da neko goji i odgaja dom, a drugi da muti mir ili da trpi mir ili da kreše mir. I Mrmonja Mladen, Hrvoje isto su nam tako razumljiva imena.

Sve su to naša narodna imena, kojima se sav naš narod u starini nazivao. Danas se narod obično nazivlje Franjo,

Mato, Petar, Stjepan ili Ana, Kata i t. d. Ali ta imena nijesu narodna hrvatska imena. Zašto? Zato, jer to nijesu ni hrvatske riječi. Najbolje se vidi po tome, što na našem hrvatskom jeziku ništa ne znače. Promatrajte vi ta imena, koliko hoćete, riječi Franjo, Mato, Petar, Stjepan, Ana, Kata u našem jeziku ne znače nešto takvo, kao što znače riječi Mutimir, Krešimir. Mladen. A ne znače zato, što su to tuđe riječi. Franjo je zlo izgovorena talijanska riječ Frančesko, Mato je nastalo od židovske riječi, Petar od latinske, Stjepan od grčke. Ta imena u talijanskom, židovskom, latinskom i grčkom jeziku nešto znače, ali u hrvatskom jeziku ne znače ništa. I Hrvati ih ne mogu pravo ni izgovoriti, pa su ih iskrivili, te ih uistinu krivo izgovaraju. Dakle Franjo, Mato, Petar, Stjepan nijesu ništa drugo već zlo izgovorene talijanske, židovske, latinske i grčke riječi. Pokojni kanonik Franjo Iveković, koji je dobro poznavao naš hrvatski jezik, nije se nikad htio potpisati Franjo, nego Francisko. Mi, koji smo se na to naučili, ne osjećamo tih nagrda u našem izgovoru. To čini navika. Ali će se svakomu učiniti smiješno, kad prvi put čuje, da je jedno dijete kršteno na ime Tiburcius (tako se zvao jedan svetac), pa ga je poslije narod zvao Purcek. To je otprilike onako, kao kad smo mi Hrvati onoga vojnika, koji se zvao korporal, nazivali »kapral«, a Srbi su još većma zagrdili izgovarajući »kaplar«, jer je to još manje slično riječi »korporal«, od čega je nastalo.

Imena Franjo, Mato, Petar, Stjepan i slična nijesu dakle hrvatska narodna imena. To su imena drugih naroda i sastavljena od riječi drugih jezika. Hrvatski ih je narod samo malo prekrojio prema svojemu izgovoru. A uporabom su se kod nas tako udomaćila, da ih običan čovjek smatra našim narodnim imenima. A zavolio je narod ta imena i zato, što su to imena svetaca, pa ih radi toga i uzima i njima se rado nazivlje.

I ako netko iz osobitoga poštovanja prema kojemu svecu hoće da nosi njegovo ime, ili da ga nadjene svojemu djetetu, to je lijepo i hvale vrijedno. Ali Crkva nije nikad zapovijedala. da se na krstu djeci nadjevaju svetačka imena. I najnoviji crkveni zakonik određuje samo to, da se na krstu imaju nadjevati imena kršćanska. A nekršćanska su imena samo ona

imena, koja bi nas sjećala poganskih bogova ili poganskoga bogoslužja, ili bi nas poticala na grijeh ili bi vrijeđala stid, dakle imena praznovjerna i ružna. To se nikako ne može kazati za naša narodna imena. Što je nekršćansko u imenima: Čedomil, Zlatan, Mladen, Svetoslav, Radoslav, Dobroslav, Branimir, Berislav, Radovan, Miroslav, Milivoj, Predrag, Žarko, Velimir, Bogoslav, Stojan, Dragan, Bogdan, Bojan, Ranko, Tvrtko, Milovan, Božidar, ili u ženskim imenima kao Vjera, Nada, Bosiljka, Nevenka, Jagoda, Milena, Danica, Zora, Kruna, Ruža, Đurđica, Ljubica, Cvijeta, Boža, Uzdanica, Zjenica, Blaženka i tako dalje? To su očito posve kršćanska imena.

O štovanju svetaca uči nas Crkva u katoličkom katekizmu, da svete najbolje štujemo, ako ih u životu nasljedujeme, to jest onako živimo, kako su oni živjeli. A svijet, kad uzima imena, rijetko pomišlja na život onih, čija su. Kod toga odlučuje najviše običaj. Čuo sam jednoć, da se u jednome velikome dijelu Like svaki drugi čovjek zove Dane, a u drugome opet Mane. Tako se zna, da su za prijašnje uprave u našoj domovini jednu našu domaću pukovniju nazivali «Mateki», jer su se vojnici u velikoj većini zvali Mato. I kad već spominjem to ime, spominjem i to, da ti imenjaci jedni slave svoj imendan u proljeće, a drugi u jesen i ne misleći, da su to dva posve različita sveca i različite osobe. I svaki se od tih imenjaka hoće da zove Mato, ali onaj svetac, čiji imeni dan pada na 24. veljače, zove se u crkvenome jeziku Mathias, dok se onaj, čiji imeni dan pada na 21. rujna, zove Matthaeus — što bi odgovaralo našim književnim nazivima Matija i Matej.

Ne može se dakle ustvrditi, da je uzimanje svetačkih imena na krštenju znak veće pobožnosti i dubljega razumijevanja kršćanske vjere. Sveci su bili ljudi velike ljubavi k Bogu i k bližnjemu i svojom duševnom jakošću zaslužili su, da ih svijet spominje i da ih poštuje. No pitanje je, da li je na čast svecu njegovo ime, što ga nosi nevrijedan čovjek. Pripovijeda se o velikome kralju staroga doba Aleksandru, da je po imenu poznavao svoje vojnike. A kad mu jednoga dana dovedoše vojnika optužena radi raznih nedjela, koji se zvao Aleksander kao i kralj, reče mu kralj: »Ili se odreci mojega imena, ili se odreci nevaljala života!»

Imajući sve to na umu i ja kao katolički svećenik preporučujem hrvatska narodna imena, i to zato, što su kršćanska i što su naša narodna. Hrvatska narodna imena su naša osobitost i naša odlika. A isto vrijedi i za narodna imena drugih slavenskih naroda.

Kako se ugodno dojimlje, što su strani narodi, koji su kao osvajači navalili na slavenske narode i skučili ih pod svoju vlast, često od njih uzimali narodna imena. Tako je povijest zabilježila ime madžarskoga kralja Ladislava. Ladislav je isto što i Vladislav. Tu je ono slovo V u imenu ispalo. Istina, Madžari toga kralja zovu Laslo, ali to su opet oni napravili od imena Ladislav, jer te riječi nijesu mogli izgovarati. Da je tome kralju doista bilo pravo ime Ladislav svjedoči nam i to, što ga i Crkva zove latinski Ladislaus, jer je svetac. A došao je on do toga imena po svojoj majci, koja je bila slavenskoga roda. Ona mu je tako tepala i svoje dijete u tuđem narodu tim imenom nazivala. Tako su se i nekoji bugarski knezovi zvali Boris. Zvao se Boris i onaj, koji je uveo kršćansku vjeru u bugarski narod. To ime Boris nije ništa drugo već pokraćeno slavensko ime Borislav. I majka Borislavova morala je biti Slovjenka, ili su se onim ratobornim ljudima, što su se nametnuli Slavenima, koji su stanovali u zemlji, današnjoj Bugarskoj, tako svidjala slavenska narodna imena, da su i svojemu kneževskom djetetu dali slavensko ime Borislav.

Tako su dakle bila nekoć u cijeni slavenska, a potom i hrvatska narodna imena. I jesu lijepa, mila, u njima kao da čovjek osjeća majčino tepanje. Posvema odgovaraju blagoj ćudi starih Slavena. Ta su imena tako usko povezana sa našim životom i tako označuju naš način života, da u njima gledamo svoju prošlost, sebe. Zato se mi naših narodnih imena ne smijemo odreći, kao što se ne smijemo odreći ni svoje prošlosti, sebe. Ne smijemo da se odrečemo naših narodnih imena i zato, jer je svaki narod dužan, da u veliku zajednicu roda ljudskoga donese nešto svoga. Takva je dakle zajednica roda ljudskoga i katolička Crkva. A mi joj još nijesmo dali svetaca, koji bi od Crkve bili svetima proglašeni, a zvali bi se našim narodnim imenima. Česi imadu sv. Vjenceslava i sv. Ljudmilu, Poljaci imaju sv. Stanislava, Rusi sv. Vladimira. Po

tim njihovim imenima sav katolički svijet odmah znade, kojega su jezika i odakle su ti ugodnici Božji.

Katolička je Crkva svenarodna (internacijonalna, međunarodna.) Ali to ne znači, da se u katoličkoj Crkvi i u općoj kulturi svi narodi gube, već da su svi narodi pozvani, da im pristupe i svaki od svoga doprinese, što ima. I tko više doprinese, veća mu je čast u kolu naroda. Zato se slave veliki narodi zapadne Evrope, jer mogu dokazati, da su najviše doprinijeli evropskoj kulturi, a tim su joj ujedno dali i svoje narodne oznake. Dakako da ni pojedini ljudi ni čitavi narodi ne mogu ništa promijeniti u nauku vjere, kako ga katolička Crkva uči. Istine vjere su od Boga objavljene. I te istine vjere svaki kršćanin treba da prihvati i da prema njima svoj život udesi. Ali je svaki svetac te istine na svoj način, prema ćudi, od Boga mu danoj, u život provodio. A kako svaki pojedinac ima svoje posebne značajne osebine, kojima se razlikuje od drugih, tako se i čitavi narodi razlikuju jedan od drugoga. Otuda onda ona velika razlika u životima svetaca. Svi su oni živjeli po jednome nauku Kristovu; ali svaki prema svojim osobinama, koje opet odgovaraju osobinama naroda, iz kojega je koji nikao.

Bog je hotio da bude raznih naroda, i svakome je narodu dao posebne darove i duševne i tjelesne. Prema tome i ne može biti, da Bog traži ili da napredak čovječanstva traži, da se narod tih posebnih darova odrekne. Ponosan narod toga i ne čini. Ponosan narod ne prima gotovo tuđe, a svoje da zabacuje, već sa drugima sarađuje u stvaranju novoga i tako izgrađuje svoj napredak. Zato ne odbacujmo ništa, što se zove narodno, jer je to naše, hrvatsko. Služimo se našim narodnim imenima, narodnim pjesmama i poslovicama, narodnom nošnjom i našim narodnim kućnim obrtom, tkanjem, vezenjem, rezbarstvom i t. d. Ima u svemu tome mnogo lijepo i korisno za opći napredak i čovječju kulturu. I ista narodna nošnja ima u sebi mnogo, u što se mogu ugledati oni, koji kroje haljine najvišim krugovima društva ljudskoga. I oni kod nas, koji se služe zapadnoevropskom nošnjom, mogli bi tu nošnju ukrasiti znakovima narodne naše nošnje. Treba da imamo ljubavi k svemu, što je narodno.

Još manje bi trebao da propadne naš kućni obrt, ono, što se kod nas po kućama radi, osobito zimi, kad nema poljskih poslova. Ta, mi time gubimo vrelo zarade. Mjesto onoga, što je naš svijet radio sam kod kuće, dolazi k nama roba načinjena negdje na zapadu Evrope, kamo onda odilazi naš novac izdan za nju. Tuđi rad plaćamo, a sami se tužimo, da nemamo zarade, da ne možemo doći do novca.

Naš život je neprekidna borba za opstanak. A u borbi ne smije nitko da ostane sam. Svatko treba da se oslanja na svoju okolinu, s kojom ima iste težnje i iste neprijatelje. To su njegovi prirodni pomagači i saveznici. S njima treba da se što uže poveže. A narodna obilježja predstavljaju narodnu dušu. Ista narodna obilježja znače i istu narodnu dušu. To znači u borbi za život više, nego ista uniforma boraca. To znači jedan te isti duh boraca.

Zato čuvaj svoje narodne osobine i odlike, pa će one čuvati tebe.

Mi smo Hrvati u neposrednom dodiru sa stranim narodima — često i neprijateljskima nama — mnogo od svojih narodnih odlika izgubili. Zato se ne smijemo zadovoljiti time, da sačuvamo, što nam je ostalo. Treba da povratimo i ono, što je izgubljeno, da oživimo, što je bilo umrlo. Među takve naše osobine i odlike spadaju naša narodna imena. Tko je dakle Hrvat i hoće da to ostane on i njegovi potomci, neka svojoj djeci na krstu daje hrvatska narodna imena. I to će doprinijeti preporođenju budućih naraštaja u hrvatskom narodnom duhu.

»Danica.«

Narodna umjetnost u crkvama.

U nas se je razmahao pokret oko promicanja narodne umjetnosti. I dosad je naša narodna umjetnost postojala i mi smo je ljubili, ali smo je slabo promicali, unapređivali, jer — nije bilo organizacije. Sada imamo i organizaciju s tom svrhom, imamo: »Žensku udrugu za uščuvanje i promicanje narodne pučke umjetnosti i obrta« u Zagrebu i Petrinji.

Nikad više ne smiju da se povrate vremena, kad smo mi uz umjetnička djela puka našega prolazili, divili im se, a u isto vrijeme kupovali tuđu robu. Ta, mi smo time, kraj svih hvala, što smo ih imali za narodna djela, rad narodni omalji-vali i teško se ogrješivali o svoj narodni život.

Doista, to je bio velik grijeh svih nas, ali je svaki poje-dinac mogao s pravom od sebe odbiti krivnju za to, jer je teško pučku umjetnost primijeniti potrebama onih, koji ne živu na pučku. Tome treba poznavanja i pučke umjetnosti i savreme-nih potreba viših slojeva naroda, a i ukusa. A to se ne može očekivati od svakoga pojedinca. Sasvijem je drugo, ako postoji u narodu organizacija sa svrhom promicanja narodne pučke umjetnosti. Takova organizacija može da se bavi ispitivanjem postojeće pučke umjetnosti i dalnjim stvaranjem, može da uz-goji članove, koji će se posvema posvetiti tome radu. Tada je dovoljno, da se čovjek samo na tu organizaciju obrati i sa malo dobre volje bit će mu moguće, da se obogati djelima narodne pučke umjetnosti.

Ne spominjem ja toga samo sela radi, već i sebe radi. Hoću da sam odlučan branič narodne pučke umjetnosti, a nemam u svome stanu djela pučke umjetnosti, a tako ni u crkvi. A ne-mam zato, što nije dovoljna samo ljubav k narodnoj umjetno-sti, već treba i njenog poznavanja. U drugu ruku opet imam previše ukusa, a da uz djela, što ih je druga kultura stvorila po najodličnijim svojim silama i nakon dugih studija, postavim rad seljačkih ruku naše hrvatske narodne kulture, da ondje stoji kao uz nakićenu kćer Pepeljuga.

Ipak smijem kazati, da sam i ja pokušao djela narodne pučke umjetnosti primijeniti svojim potrebama. Bilo je to još pred šesnaest godina, kad sam došao kao kapelan u Slavoni-ju. Opazio sam, da narod običaje ukusno vezene ručnike. (peš-kire) prebacivati preko otvorenih nutarnjih prozora. To ne slu-ži kao zastor. Zastori su obično od kupovna platna i vise na uzici, da se mogu raširiti ili skupiti, već prema potrebi. A ruč-nici služe samo kao nakit. To je u meni potaklo misao, da si dadem za kapelansku sobu načiniti od takvih vezenih ručnika zastore. A dao sam to načiniti ovako. Ručnici su bili od bijela tkiva, usnovanog sa bijelim koncem, a na jednom i drugom kra-

ju sam dao navesti crvenim koncima i prišiti rese. Takve ručnike prebacio sam preko vrpce, koju sam čavličima pričvrstio na gor-njem dijelu okvira od prozora. Vez gornjega dijela ručnika imao je samo lice, jer se taj dio preklanjao preko vrpce, pa se na-ličje i onako vidjeti nije moglo, a jer se donji dio ručnika mogao vidjeti i izvana i u sobi, dao sam navesti tako, da je bilo jednako lice i naličje. Tako sam dobio zastore, koji su potpuno odgovarali mojim potrebama, a opet su bili djelo narodnog umijenja. I ti su zastori vrlo dobro pristajali maloj kapelanskoj sobici, pa su se i oči mnogih za njima otimale. No kad sam postao župnikom i dobio visoke prozore i sebi stan uredio, morao sam one zastore ukloniti, jer više nijesu pri-stajali. I jasno vidim, da za uređenje tome stanu prikladnih zastora, da se na njima dostojno prikazuje naša narodna umjetnost, nedostaje moje poznavanje narodne umjetnosti ni moja invencija.

A mi treba da našoj narodnoj pučkoj umjetnosti otvorimo putove do svih, pa i najviših mjesta, i do sama oltara. Ona to zaslužuje. Lijepo to razlaže profesor Šantel (vidi članak: »Prof. Šantel o narodnom vezivu« u Luči 1916./17.) pišući: »Osobito sam zadivljen nad ručnim radovima i narodnom nošnjom u Slavoniji. To je nešto izvanredno. Zamišljaji raznovrsnih motiva i vješta izradba odaju istančan ukus i smisao za umjetničke li-jepe oblike tako, da obrazovan čovjek, koji nije iz onih kraje-va, gotovo teško vjeruje, da je to doista sam narod zamislio; prije dolazi do pomisli, da narod u Slavoniji izrađuje takve radnje pod vodstvom kakvoga profesora koje obrtne škole. Zato bi po mojemu mišljenju trebala crkva u Istri da imade sve predmete izrađene narodnim vezom i to baš onim iz Slavonije, da se tako u narodu budi zanimanje za tu važnu granu narodne umjetnosti. Crkva naime jedina pruža narodu na selu estetsko obrazovanje, pa zato bi trebala da tome po-sveti što veću pažnju.« A što vrijedi za Istru, vrijedi i za sve hrvatske pokrajine. »Narodno vezivo kao neka kristaliza-cija estetskog osjećanja hrvatskog naroda ima umjetni-čku kvalitetu, i djeluje na sav narod i na pojedinca uzgojno i istančava mu ukus.« A u koliko narodno vezivo ima umjetni-čku kvalitetu, dostojno je, da mu se dade mjesta i u crkvi,

pače mu je i dužnost da pridonese svoj dio slavi Božjoj; u koliko pak pruža narodu estetsko obrazovanje, dužnost je Crkve, da ga kod bogoslužnih čina upotrebljuje i unapređuje. To, mislim, ne treba dokazivati, ali bi trebalo odmah prijeći i na rad u tome duhu.

No, može li u tome duhu raditi svećenik na selu ili recimo svaki svećenik na selu, bez pogibli, da misno ruho i drugi crkveni predmeti poradi naveza ne postanu nagrde, karikature? Da se to ne dogodi, treba nam i opet organizacije. Malo ima svećenika, koji bi posve dobro poznavali narodnu ornamentiku i umijeli je s umjetničkim ukusom upotrijebiti na crkvenim predmetima, ali će svaki lako naručiti crkvene predmete sa ornamentikom po narodnim motivima kod institucije, koja je preuzela na sebe zadatak ispitivanja i promicanja narodne umjetnosti. Ali se »Udruga za promicanje narodne umjetnosti« jošte nije bavila o predmetima potrebnim kod službe Božje. Zato držim, da bi naše »Društvo za klanjanje presv. oltarskom Sakramentu«, koje siromašne crkve opskrbljuje crkvenim ruhom, dobro učinilo, kad bi sa prije pomenutom udrugom stupilo u dogovor, kako da se crkveno ruho ukrasi ornamentikom izrađenom po narodnim motivima, i tako ono započne rad oko uvođenja narodne naše pučke umjetnosti u crkvu. Ne bi škodilo, kad bi se k tome pozvalo i kojega od umjetnika slikara. Tako izrađeno ruho, podijeljeno siromašnim crkvama, služilo bi kao uzorak bogatijima već prigodom izložbe, što se svake godine upriličuje, prije nego se ruho razdijeli nadarenim crkvama, a pogotovu poslije, kad bi se po njima izrađivalo i drugo ruho. A moglo bi »Društvo za klanjanje presv. oltarskom Sakramentu« trajno davati upute u tome pogledu župnicima, koji bi se nanj obraćali, pače voditi i nadzor nad pripravljanjem crkvenoga ruha uopće tako, da crkve kod raznih stranih trgovina nebi ni kupovale.

To je po mojemu mnijenju najjednostavniji način, da i u crkvi našoj narodnoj pučkoj umjetnosti dademo ono mjesto, koje joj pripada, a da ne ostanemo kod pustih želja, što ih je i »Kat. List« još pred koju godinu iznio.

No moglo bi se prigovoriti, da će tada crkveno ruho biti skuplje, pa se neće moći toliko crkava nadijeliti. Dopuštam.

Ali to ne može biti razlogom, da se napusti misao promicanja naše narodne umjetnosti kod crkvenoga ruha, a to s razloga prije navedenih. I ja sam mislio da zamolim za svoju crkvu radi njezina siromaštva jedno ruho, ali sam ga se pripravan odreći, da druga crkva dobije nešto bolje. A tako će i mnogi župnici rado pričekati i služiti se starim ruhom, ako im se pruži nada, da će zato ma i koju godinu kasnije dobiti nešto ljepše i vrednije. Ta crkveno ruho nije što i svakidašnje odijelo, koje se mnogo dere i često mijenja, nego se rabi kroz pokoljenja.

Moje je uvjerenje, a temelji se na opažanju, da se nikad ne smiju pojedincu čovjeku nametnuti prevelike obveze. Brige, terete i obveze treba da uvijek nosi čitavo društvo, a to se postizava organizacijom. Pogotovu to vrijedi u ovome slučaju, gdje nije dosta samo nastojanje, već treba i znanja i sredstava, koja ne stoje na raspolaganje pojedincima, ali društvu da.

Neka ugledna uprava »Društva za klanjanje presv. oltarskom Sakramentu i za potporu siromašnih crkvi«, ovo nekoliko riječi na njezinu adresu upravljenih uvaži, pa će udovoljiti ne samo potrebi siromašnih naših crkvi, već i jednoj velikoj našoj narodnoj potrebi. Neka to učini već prigodom ovoga dijelenja crkvenoga ruha, kad je u ovoj godini, poradi društvenoga poziva i poradi okružnice preuzv. g. Nadbiskupa, i narod društvo obilatije darivao.

Katolički List 1917.

Sa posijela na selu.

Ne znam kuda bih s ovim, što sam nakan napisati. Osjećam »onus«, i znam da ne će biti mira, dok ga ne skinem sa sebe, ali ne znam, gdje da ga odložim. Čini mi se, da bi najbolje pristajalo u »Vjesnik« svetojeronimskoga društva, ali eto prvi ovogodišnji broj je već izišao, a drugome je red da iziđe sredinom ljeta. A ja bih želio tim pisanjem koga potači, da još prije što slično i bolje učini, dok je još vrijeme za to.

Odlučio sam članove svetojeronimskoga društva okupiti u zajednicu i tumačiti im knjige prošlogodišnje. Nekako poslije

Božića sam to oglasio u crkvi i pozvao ih javno, da mogu doći i oni, koji nijesu članovi, u župni stan na sastanak. Došlo ih je samo troje. Dakako da sam radi toga za dulje vremena morao napustiti misao svetojeronimske zajednice. A to je ujedno i posljednji put, da ovako javno sazivam župljane. Na drugi dan poklada pozvao sam ih po pouzdanom čovjeku i odazvali su se u velikome broju. No to se više nije moglo zvati sastankom svetojeronimske zajednice. Sazivač je pače na svoju ruku, bez moga prethodnoga znanja, svašta obećavao. Ženama je govorio, da ću ja napisati molbu za što skoriji mir, a one će to trebati da potpišu. I u času se napunila kuća tako, da sam bio u neprilici i za mjesto i za izgovor. No sve se to lijepo izravnalo, kad sam ih, kao domaćin goste svoje, srdačno pozdravio i razložio im svrhu poziva. A spomenuo sam im i to, kako su oni noć prije napunili krčmu i ostali tamo do jutra, a nije ih nitko zvao. Nije tih riječi popratio smijeh, kako sam očekivao, ali nije nitko ni prigovarao.

Započeo sam razgovor o prošlogodišnjim knjigama. Kad nitko nije htio da kaže, koje je knjige pročitao i što je upamtio i bili imao štogod da pita, počeo sam da sam ispitujem čiču Ivana (nije to onaj čiča Ivan, o kojem sam pisao onomlani i prošle godine pod naslovom »Iz skromne obuke«; onaj se starac već preselio k ocevima, a tijelo sam mu, oprostivši se s njime tom zgodom sa nekoliko toplih riječi, sahranio u rođenoj zemlji), a taj je mojih godina i znam, da voli čitati. Vidjelo se, da je i njemu teško polagati ispit, pa još pred mlađima, pa sam ga, da mu pomognem, sam zapitao, da li je pročitao onu moju knjižicu i što mu se u njoj dopada, a što mu se ne dopada. Odmah mi je odgovorio, da mu se ne dopada, što su Hrvati sa svojim knezom toliku borbu vodili protiv Franaka, a nijesu postigli, za čim su išli. Bio sam ugodno iznenađen ovim odgovorom, pa sam mu rekao:

— Čiča Ivane, vi imate posve pravo. Pripovijest se mora tako svršiti, da čitatelj bude zadovoljan. To kažu i učeni ljudi. Vi se u tome s njima slažete. Ali se pita, da li se mi ne bismo mogli zadovoljiti i sa onim, što je knez Ljutovid sa Hrvatima postigao?

Na to se odmah javio jedan i uskliknuo je:

— Ostala je misao. Još danas . . .

Svatko može da si zamisli moj užitak, kad sam od jednostavnih seljaka slušao ovakve izjave.

— Tako je — nastavio sam ja — i, za pravednu i svetu stvar, dužan se čovjek boriti, pa i ne pobijedio. To čovjeka odlikuje, to mu služi na čast, a nipošto nije mu na sramotu, ako i nije postigao, za čim je išao. Uostalom, Hrvati su svojim ustankom postignuli, da im Franci poslije više nijesu sile činili, a napokon je i svaka njihova vlast nad njima prestala. A možda je i danas još poradi te borbe položaj nas Hrvata u Austro-Ugarskoj bolji, nego li položaj onih Slovjena, koji su ostali trajno pod franačkom vlašću, a zovu se Slovenci.

— Svejedno! — nastavljao je dalje čiča Ivan: — Kad sam čitao o onim robovima, kako su morali vući lađe i kako su postupali s njima, onda je u meni sve nešto vrelo, moglo bi tu biti i zatvora. To nije za čovjeka seljaka, da on takvo što čita, jer se ne zna svladati.

Sjetio sam se negdje čitane zgode, da su seljaci u beogradskom kazalištu kod prikazivanja borbe između kršćana i Turaka, udarili u viku i hvatali se handžara i pušaka za pojasom, da pomognu svojima na pozornici. Nešto slično vidio sam tu pred sobom, no ja sam bez svakoga straha nastavio:

— Tako i treba! Na zlo i treba da uzavrije krv u čovjeka. Zar da trpi očitu nepravdu, a da se i ne pokuša braniti? Toga nije Bog rekao. No ropstvo je prestalo. Ali dugo se zadržalo nešto slično. Zar nije i kmetstvo bilo nalik na ropstvo? A zar nije i danas čovjek siromah na malo zemlje sa velikim dugom za vratom — rob? A zar nemamo mi svi razne dužnosti, kojima moramo služiti, robovati? Nije to isto. I, hvala Bogu, da je ono pogansko ropstvo prestalo, ali sve se nikad ne će izravnati i izgladiti.

Iza toga se čiča Ivan umirio, a i ja sam se s njime izmirio.

Poslije sam na zemljovidu Evrope, koji sam dao donijeti iz škole, u kratkim crtama pokazivao put, kojim su se u ona davna vremena selili narodi evropski. Spomenuo sam i protumačio i jedno i drugo mišljenje: da su se narodi selili iz

Azije, dakle sa istoka u Evropu, ili pako sa sjevera na jug. I uzroke seobe i razlike, što među jezicima tokom vremena nastaju sve veće, nastojao sam protumačiti. Sjetio sam se i onih slonova i drugih životinja žarkoga podneblja, što su se našle u naslagama zemaljske kore na krajnjemu sjeveru. A jednoga se nijesam sjetio, čega bih se kao svećenik svakako sjetiti bio morao, ali me je sjetio jedan od slušatelja: kule babilonske. Errando discimus. Govorili smo i o drugim dijelovima zemlje, napose o Kitajcima i o žutoj pogibelji.

Tako je u neprisiljenom razgovoru prošao naš sastanak — dan prvi

Nekoliko dana iza toga bio sam u jednom filijalnom selu i tamo me jedna gospođa pozdravila riječima: Čula sam, da je neki dan kod vas bilo posijelo. Tek tada sam pomislio, da je to pravo ime za ono, što je bilo kod mene. Doista nije zgodno nazivlje ni sastanak, ni skupština, ni pučko predavanje. Zato sam ja i u ovome sastavku prihvatio to nazivlje. Ako ne dosađujem uglednome čitatelju, pričat ću o drugome posijelu i o trećemu, i dalje, iskreno, i točno, kako su tekla.

Drugi dan došao je k meni čiča Ivan, da mi prišapne, o čemu bi bilo dobro govoriti.

— Bilo bi dobro, velečasni, — govorio je on, — da vi malo naše žene u ovo ratno vrijeme utješite. Na njih je pao velik posao, a ima nekih, koje su okrenule zlo. Nije kod nas tako zlo, kao što pripovijedaju za druga mjesta, ali prije je bilo bolje. I mladež ne će da sluša. Po nedjeljama obnoć pune krčme, a idu i žene, kojih nikad prije nije bilo u krčmi.

I taj je naš razgovor bio dragocjen plod održanoga posijela i znatna pomoć u mojoj duhovnoj službi.

* * *

Drugi put smo se sastali na posijelu slijedeću nedjelju uveče.

O čemu da zapodjenemo razgovor — počeo sam taj put — ako ne o onom, što je svaki dan pred nama, o čemu neprestano mislimo, naime o ratu. A da je među nama tko, koji je prije bio u ratu sa Pruskom ili sa Italijom ili u Bosni za okupacije, on bi odmah počeo pripovijedati, kako je bilo

tada njemu. Ja nijesam bio u ratu niti sa Pruskom niti sa Italijom, niti u Bosni za okupacije, ali sam čitao o mnogim ratovima u knjigama i učio o njima u školama. Zato se sada često sjećam tih ratova. Kazat ćete, Ovakovoga rata još nije bilo, ali bilo ih je sličnih. Ovome su ratu vrlo slični ratovi, kad su čitavi narodi provaljivali u druge zemlje, da ih zauzmu i nasele, bilo je to u vrijeme seobe naroda. I nikad nije bilo ogorčenijih ratova, a zato je valjda i ovaj tako ogorčen i dug. Dakako, da se za pojedinosti takvoga ratovanja ne zna, kao što mi danas možemo da saznamo za sve, što se dogodi i na posve drugom kraju svijeta još isti dan putem brzojava. Onda nesamo da nije bilo brzojava, nego se nije znalo ni za pismo. Ono, što se događalo, znalo se samo po pripovijedanju, a sposobniji su to pripovijedanje sastavljali u pjesme i tako ih pamtili sami i predavali ih dalje od koljena do koljena. Tako su pjesme pripovijedale događaje kroz više stotina godina. Dakako, da se tako u pjesmama koješta promijenilo i dodalo, da su poradi toga postajale pomalo čitave pripovijesti i bajke. Ali glavna ona i istinita uspomena na taj rat sačuvala se tako stotine i stotine godina bez pisma i bez knjiga. Tako je to u ona stara vremena kod svih naroda bilo. Ali ima jedan narod, koji je te pjesme, koje su pjevale o njihovim ratovima za vrijeme seobe, pokupio i sastavio u dvije knjige, a to su bili stari Grci. Knjige te se još današnji dan čuvaju i u učenome svijetu sa velikom nasladom čitaju, a zovu se Ilijada i Odiseja. I ja sam iz tih knjiga morao učiti u školama.

U prvoj od tih knjiga opisuje se, kako su Grci samo jedan grad po imenu Ilion iliti Troja osvojili tek nakon devet godina, a u drugoj knjizi se opisuje, kako se jedan od kraljeva grčkih sa svojom družinom drugih deset godina vraćao kući. Tko da se tu ne sjeti današnjega rata? Kako dugo već traje . . . Još mu se ne vidi konac! A kako će dugo neki te neki vraćati kući, kad rat prestane! Kada će doći oni, koji se nalaze Bog zna gdje u Sibiriji? Tko može danas doći na sve neprilike, koje se mogu njima na putovanju desiti?

Opisuje se u Odiseji i to, što se događalo kod kuće. A na to sam vas nakan na osobiti način upozoriti. Kod kuće su ostale žene i djeca. Dok su ljudi ratovali i dok su se vra-

tili, događalo se često svakakovo zlo kod kuće. Vođa Grka kralj Agamemnon ostavio je kod kuće ženu Klitemnestru sa sinom Orestom i kćerju Elektrom. Kad se kralj dugo nije vraćao, kraljica žena našla je sebi muža po imenu Egista. A jedno zlo djelo rađa drugim zlom. Kad se Agamemnon vratio kući, ona ga je sa Egistom ubila. A bilo bi to dvoje ubilo i sina Oresta, da ga sestra nije kradom otpremila iz kuće daleko, da tamo raste i osveti oca. A kad je odrastao, doista se povratio i pogubio nesamo Egista, nego i rođenu mater svoju. Eto: Jedno zlo djelo gotova nesreća, koja se više nikako odvratiti ne može! Ali se u Odiseji pripovijeda i o jednoj kreposnoj ženi i to Odisejevoj, koja se zvala Penelopa. Ona je čekala svoga muža, premda je on još nakon rata, koji je deset godina trajao, još deset godina lutao morem, dakle u svemu dvadeset godina, i brižno uzgajala sina Telemaha. A kako je Odisej bio kralj, našlo se ljudi, koji su dodijavali Penelopi i prosili je za ženu, da tako postanu kraljevi. Što više, oni su svaki dan dolazili, pače nijesu gotovo ni odlazili iz kuće, nego su klali goveda, ovce i koze Odisejeve i ispijali njegovo vino na gozbama. Tako gosteći se, rastakali su baštinu Telemahovu. Ali Penelopa nije hotjela da se uda, nu nije mogla da naprečac odbije prosce, jer je narod trebao kralja, pa bi se možda i pobunio protiv nje i sina njezina. Zato je varala prosce čitave tri godine tako da im je rekla, da mora prije nego iz kuće iziđe svekru satkati haljine, u koje će ga odjeti, kad umre, da joj svijet ne prigovara, da je zanemarila muževa oca. I tu je haljinu tkala tri godine, što je obdan satkala, obnoć bi rastkala. Ali je to izdala proscima neka njezina dvorkinja, pa je onda morala da tkanje završi. Sad se napokon nije dalo više kud ni kamo. Ona se uvijek molila bogovima, da joj dadu izdržati, dok joj sin doraste, da ga podbije brada, da preuzme baštinu očevu. To se dogodilo nakon dvadeset godina, pa je on već počeo da poprijeko gleda prosce, koji su rastakali njegovu očevinu i tjerati ih, da se goste kod svojih kuća. Nu prosci su postali tako drzoviti, da su odlučili ubiti Telemaha, i postavili mu zasjedu, ali je Telemah njihovoj zasjedi izmakao. U to se povratio Odisej. Došao je kao prosjak. Nije odmah pošao u dvor, već na zaselak, gdje je njegov vjerni stari slu-

ga čuvao svinje. Sluga ga nije prepoznao, ali je svašta lijepo govorio o Odiseju pred njim. Drugi dan je pošao u dvor svoj. Nakon dvadeset godina ga nije nitko prepoznao osim pseta, koje je od radosti onaj čas poginulo. Poslije ga prepoznala stara sluškinja po požiljku, što mu je ostao na nozi od rane, koju mu je nekoć zadao vepar u lovu. A sluge su ga pače napadale. Kao prosjak išao je redom oko prosaca, koji su se u njegovoj kući gostili, od njih je molio, da ga nadare. Najprvi među proscima bacio mu je u rame podnožak. Došao je i prosjak Ir, koji je obično u kući prošjačio, pa kad je opazio novoga prosjaka Odiseja, stao ga pogrđivati i tjerati iz kuće. Proscima je to činilo veselje, pa su još nabrkali Ira, da se porva sa Odisejem i obrekli su, koji nadvlada, da će se s njima gostiti, a pobijeđenoga će spremiti na lađu i odvesti na osamljeni otok, da tamo pogine od gladi. A bio je Ir tijelom velik čovjek. Odisej se tobože molio, da je star i slab, da se ne može rvati sa Irom, ali kad su ga prisilili i on se morao spremiti za borbu, svi su opazili jaka njegova prsa i velike mišice. Ira je obuzeo strah i hotio je da uzmakne, ali ga Odisej prihvati i udari njime o zemlju, da mu je udarila krv na usta, a onda ga je podigao i onako slomljena prislonio uza zid i dao mu u ruke štap i rekao mu, neka miruje i neka se brani štapom od pasa i od svinja, da ga ne pojedu. Za slijedeći dan naredila je Penelopa natjecanje među proscima i obrekla, da će poći za onoga, koji se najvećma odlikuje, a za natjecanje donese luk Odisejev, što je kod kuće ostao bio i rekne, da će poći za onoga, koji tetivu na luku najlakše rukama zapne i sedam sjekira jednu za drugom postavljenih mjedenom strjelicom prostrijeli. Vjerne su sluge svinjar i govedar zaplakali nad tim oružjem, sjetivši se gospodara svoga, kao što je plakala i Penelopa, kad ga je vadila iz ormara. Prosci su se doduše nadali, ali su se i pobojavali, da im ne će poći za rukom saviti luk i prostrijeliti sjekire. Telemah, kojemu se jedinome otac bio već prije javio, stade sokoliti prosce i hvaliti mater govoreći; »Nema žene više ovakve u ahajskoj zemlji, Nema u Pilu je svetom, u Argosu ni u Mikeni, Niti na kopnu crnom, na samoj je Itaci nema, Ta to i sami znate, što treba mi, mater da hvalim? Nikakvim izgovorom

zavlačit već nemojte poso«. I sam pokuša, da vidi, je li dorasao očevu oružju. Tri put uzdrma lukom želeći ga pritegnuti k sebi, ali ga tri puta izdade snaga. Četvrti put bio bi ga pritegnuo, ali mu otac namigne, da to ne učini. Ali od prosaca nije mogao nijedan da to učini. A Odisej lukavošću svojom prisili prosce, da su mu morali dopustiti, da i on pokaže svoju snagu na luku. Telemah na to otpremi majku u njezine sobe. Odisej lako savije luk, odapne strjelicu i prostrijeli sjekire. A zatim naperi na prosce i uz pomoć Telemaha, svinjara i govedara sve ih poubija, jer bi inače oni bili smaknuli njega, i tako ih kazni za njihova nedjela. Poslije toga javi se ženi Penelopi, a najposlije svome ocu Laertu.

Kazavši im ovako ukratko sadržaj Odiseje, opet sam ih upozorio, da se uspomena na one davne događaje nije sačuvala na papiru, nego u pjesmama, i da su zato ti događaji često isprepleteni svakakvim bajkama, koje su kroz stotine godina nastale. Iza toga sam im čitao neke odlomke iz Odiseje po krasnom hrvatskom prijevodu Maretićevome. Uvijek sam im prije sadržaj u kratko kazao svojim riječima, da vezane riječi pjesme lakše razumiju. Tako sam im čitao, da prikažem lutanje Odisejevo, pripovijest o Kiklopu iz 9. pjevanja. Sami su poslije raspreli razgovor o morskim djevojkama, vilama, a ja sam im tada spomenuo Sirene. Čitajući o žrtvovanju Odisejevu, kad je sa drugovima stigao u špilju Kiklopovu, upotrijebio sam priliku, da govorim o vjeri uopće i o Bogu jedinome i pravome, kao i o krivim bogovima pogana. I Kiklopovo oslijepljenje bila je kazna za bogumrske njegove riječi. A da im podam sliku Penelope, kako je ona mislila na muža i čekala ga, dok se vrati, čuvala dom i uzgajala sina, pročitao sam ulomke iz 18. pjevanja. I sastanak Odisejev sa ocem sam im pročitao. Ova su čitanja bila uvijek popraćena razgovorima. Tako mogu reći, da su moji slušatelji više naučili jedne večeri, nego ja za dugih onih godina u školskim klupama — jer ja sam Ilijadu i Odiseju zavolio tek danas, i čitam je sa nasladom, dakako u klasičnom prijevodu hrvatskom.

No nijesam zaboravio pripovijedati mojim slušateljima ni o velikoj najezdi turskoj u naše krajeve i o stoljetnoj borbi našega naroda s Turcima i o pjesmama, koje kod nas narod pjeva o toj borbi, napose o pjesmama o Kraljeviću Marku. Da, kod nas se još nitko nije našao, da od tih pjesama sastavi jednu, jedinstvenu, ali sam istaknuo, da se našao čovjek, ban-pjesnik Mažuranić, koji je u jednoj pjesmi orisao borbu kao i jade i nevolje, što ih je narod kroz stoljeća trpio od Turaka. S time u savezu pročitao sam jedan dio Harača iz Smrti Smailage Čengijića.

Tako je svršilo naše posijelo drugo — dan drugi.

* * *

I treći put smo se već sastali. Tada sam opet uzeo kao predmet našega razgovora knjige svetojeronimskog društva i to knjigu dra. Markovića »Zarazne bolesti«. Učinio sam to ovako:

Tko od vas nije kao dijete mislio, a ima vas koji i sada mislite tako, da svijetom obilazi Smrt, — pitao sam ih — neko živo biće, koje udavi čovjeka, da umre. Pače znadete i kako izgleda, premda je nijeste nikad vidjeli. Je li, to je kostur? A čuli ste i svakakvih pripovijesti o smrti. Nu sve su te pripovijesti bajke. Takve smrti nema! Ali liječnici su ustanovili, da doista ima nekakvih živih bića, koja zadavaju smrt. Nije to žena — kostur, nego sitna živa bića, koja se prostim okom ni vidjeti ne mogu, pa se zato i zovu sitnoživi. Vi dakle, koji ste dosad vjerovali u smrt kao živo biće, vjerujte od sada, da doista imade živih bića, sitnoživa, koji kad dođu u čovjekovo tijelo, prouzrokuju bolest i potom smrt. Ja sam nekoć čuo pripovijedati o nekom čovjeku, da mu je Smrt povjerila tajnu, kako će poznati, da li će bolesnik umrijeti, ili će ostati u životu. Kazala mu je, ako nju vidi kod glave, da bolesnik mora umrijeti, ako ju pak vidi do nogu bolesnikovih, onda će ozdraviti. Tako je taj čovjek postao glasovit liječnik, jer je za svakoga bolesnika znao, hoće li preboljeti. No kad je jednoć kod bolesnika vidio Smrt kod glave, a bolesnika hotio da izbavi od smrti, dade okrenuti postelju sa bolesnikom i tako produljivao dulje vremena život bolesnikov, ali je time izgubio milost Smrti, pa je više nikad nije vidio kraj bolesnika. Tako se eto onoj Smrti, o kojoj pripovijest govori, ne može ukloniti, ali sitnoživima, koji mogu čovjeku smrt zadati, čovjek se može

ukloniti. O tom uči i knjiga, što ju je izdalo svetojeronimsko društvo pod imenom: »Zarazne bolesti«.

To je bio uvod. Iza toga smo malo razgovarali o onome, što su oni čuli o Smrti, a ja sam im na to polagano i razgovijetno pročitao Šenoinu pjesmu »Kugina kuća«, kazavši im prije ukratko sadržaj.

O knjizi »Zarazne bolesti« govorio sam ono, što je pisac napisao općenito o zaraznim bolestima, t. j. o sitnoživima, o njihovoj naravi, o razvijanju i o prenašanju njihovu; a zatim o razvijanju protuotrova u čovjekovom tijelu, o tamanjenju sitnoživa držanjem čistoće, zrakom, sunčanim svijetlom i raznim raskuživim sredstvima, napose pak o najnužnijem i najobičnijem raskuživanju. Na ono, što knjiga govori o pojedinim bolestima, upozorio sam ih, da čitaju sami.

Tako je u pripovijedanju i razgovoru svršilo i treće posijelo — dan treći.

Na četvrtom posijelu nakan sam povesti riječ o knjizi »Katolik na djelu«, izdanoj po svetojeronimskom društvu. Govorit ću ponajprije o potrebi čitanja i zadatku štampe u naše vrijeme i u budućnosti. Zatim ću govoriti o Katoličkoj štampi. Polagano, pazljivo i uz komentar pročitat ću Preradovićevu odu »Bogu«. Neka ne misle, da samo biskupi i svećenici pišu o Bogu. Govoreći o knjizi »Katolik na djelu« kazat ću im najprije kratak sadržaj, a najposlije ću pročitati odabrana mjesta iz knjige, koja ću si prije zabilježiti.

A na petom, šestom posijelu i dalje — ako ustrajemo — naći će se još, o čemu ćemo razgovarati. Dok će biti knjiga, bit će i predmeta razgovora. Jedno predavanje, i razgovor iza njega, bit će i čitanje ovoga sastavka. Na taj će se način u neku ruku i ovjeroviti ovaj zapisnik.

* * *

Nijesam mislio nastaviti otkrićima sa posijela na selu, ali me prilike, u kojima se nalazim, sile na to. Nalazim se naime u čekaonici na željezničkoj pruzi. Polovicu puta sam srećno prevalio, ali dalje se ne može. Ne preostaje drugo, nego da čekam, jer se ni kući ne mogu da vratim. Dok je bilo o čemu, pripovijedali smo mi svi suputnici. Onda je jedan za drugim prestao, zavukao se u svoj kutić, da ga ogrije, jer nije naloženo u čekaonici, a ja sam sjeo k stolu, uzeo papir i olovku i — pišem Tebi, ljubazni čitatelju.

Prošle nedjelje bilo je u mene opet posijelo. Ali ovaj put nije to bilo posijelo u pravom znamenovanju te riječi, jer se u mene našao i jedan neočekivani gost, mojim uzovnicima stran, a uz to nije došao ni čiča Ivan, pa se razgovor nije onako nevezano i prijatno raspreo kao prije. Taj put sam, neprekidan po slušateljima, jer opozicije nije bilo, sam govorio. A govorio sam o knjizi ili o štampi ovako:

U velikome svijetu, a i u nas, sve većma se osjeća potreba čitanja. No svijet naš na selu te potrebe još posve potpuno ne osjeća. I danas još mnogi naš čovjek, koji ne umije čitati, taj nedostatak obično žali zato, što ne može da pročita pozivnicu, kad mu dođe od suda, od kotara ili od općine. Za drugo bi on prežalio, što čitati ne umije. To je već mnogo, ako neko šalje dijete u školu riječima: Neka ide, naučit će iz knjige Boga moliti. Na daljnju korist čitanja nitko gotovo i ne pomišlja. Ali ovo je doista i lijepo i korisno i pametno, ali još nije sve. Korist čitanja je daleko veća, a prema tome i potreba toga znanja.

Sjećate li se, kad je pred skoro tri godine buknuo rat, da su kobnoga onoga dana na zidovima po našim mjestima osvanuli veliki tiskani oglasi? Ja sam se upravo nalazio u susjednom mjestu na proštenju. Silni se narod tamo sakupio. Kako su se lijepili oglasi, tako se narod rpimice sakupljao oko njih i čitao ih. Mnogi su smjesta kretali svojim kućama, drugi su se zaklanjali u crkvu, a opet drugi hrlili pod šatore, da zatome strah i tjeskobu, koja im je stezala srca. Oni su oglasi pozivali momčad na oružje. Već u podne bilo je veliko ono mjesto, trgovište, gotovo prazno. Svatko je znao, što se dogodilo i odmah naslutio, što ga čeka. Tako je bila kod nas provedena mobilizacija. Kolika razlika između ove mobilizacije i onih, koje su se nekad obavljale, kad svijet nije umio čitati, pa se moralo ići od kuće do kuće, momčad tražiti i svakoga napose upućivati! Kako bi se bez tiskanih oglasa i bez čitanja mogla provesti mobilizacija tako brzo, kako se provela? Tako bi mogla država sve, što želi, provesti pomoću tiskanih plakata.

U Zagrebu i u drugim gradovima i nema nedjeljnih sastanaka, gdje bi se čitale zapovijedi, jer sav svijet umije čitati, pa je dovoljno na vijećnici izvjesiti oglas. A kako se mogu raširiti pomoću oglasa, dakle pomoću tiska ili knjige, razne zapovijedi, tako se može raširiti i mnogo drugo znanje, korisno i potrebno za gospodarski i duševni napredak čovjeka. Što više, takvo čitanje može čovjek tako zavoliti, da ga se ne može odreći ne samo poradi koristi, nego i poradi ugode, što je osjeća čitajući. Kako vi na selu tražite društvo, da se u njemu rastresete i proveselite, tako čovjek od knjige posiže za knjigom. Sada, za vrijeme rata, neki između vas drže novine. Ti znadu iz iskustva, kako teško čekaju čas, kad dolaze novine i kako su zle volje, ako novine slučajno poštom ne dođu. Čovjek se tako na njih priuči, kao na prijatelja, koji ga često posjećuje. I ne samo to, već kašto prijatelj od prijatelja poprima običaje i mišljenje, tako čitatelj postaje iste misli, kakvu zastupaju novine, što ih čita. Novine svojim pisanjem nad čitateljem zadobiju vlast. Zato se danas novine rado i nazivlju vlast, pače velevlast. Obično se država zove vlast, jer država mnogo može, a velike države zovu se i velevlasti. Takve su velevlasti Rusija, Engleska, Njemačka, Austrougarska, a Srbija, Bugarska, Rumunjska zovu se male vlasti. Kad se dakle i novine zovu velevlast, onda se time hoće reći, da novine svojim pisanjem mogu toliko, koliko i država kao Rusija, Engleska, ili koja druga svojim oružjem i silom, što je ima.

Da vidimo, koliko je istine na tome!

Vidjeli smo, kako novine djeluju na mišljenje čovjekovo. A tako mogu djelovati na mišljenje mnogih, gotovo svih svojih čitatelja. Kad svi ili barem većina njih jednako misle, veli se: Takvo je javno mnijenje, t. j. svi tako misle. A kad svi jednako misle i žele, onda kažu, to je glas naroda, a glas naroda je glas Božji, dakle tako je i pravo. A ipak često nije to ni glas naroda, a kamo li glas Božji, nego je to glas novina, odnosno onoga, koji novine štampa i u svijet šalje. Tako se gdjekad u svijet raširi misao, na koju do onda narod nije ni pomislio. Evo vam primjera iz nedavne prošlosti. Za provale Italije u Tripolis, koji je bio pod turskom vlašću, najednoć se kod nas počelo sa pohvalom pisati o Turcima i njihovu junaštvu. Naše su novine slavile njihovog vođu Enverbega, kao narodnoga junaka, kao njihova Kraljevića Marka. A kako su pisale novine, onako su govorili i ljudi, koji su novine čitali. Kao da se čitav svijet kod nas preokrenuo. Zaboravilo se, što su Turci učinili plemenu našemu, kad su u ove krajeve naše provalili, čitave krajeve u pustoš obratili, a narod naš listom poubijali, ili u tursko ropstvo odveli. Zaboravilo se na tristo — i još više — godišnje ropstvo, pod kojim je stenjala naša krv i naša zemlja. A zašto? Je li možda zato, što su oni proti Italiji branili svoju domovinu? Nipošto. I Tripolis bio je nekoć kršćanska zemlja, koju su oni poturčili i pod svoju vlast silom spremili. To je dakle bila borba jednoga osvajača protiv drugoga. A što su naše novine hvalile turske junake, to je jamačno bilo djelo dalekovidnih državnika, koji su pripravljali današnji savez sa Turskom. Tako su naše novine poslije slavile junaštvo Albanaca ili Arbanasa, kad je trebalo da se pripravi put princu Wiedu.

Tako se, vidite, pomoću novina stvara javno mnjijenje i i polučuje se često ono, što se postići ne bi moglo nikakovom silom.

A može se preko novina tako učiniti mnogo dobra, kao i mnogo zla. Tako se može raširiti i kriva i štetna misao. A ima i takovih vlasnika novina, koji namjerice pišu, što znadu, da bi svijet rado čitao, pa potiču nagon i različite strasti u svijetu, samo da se novine više kupuju i oni time više zaslužuju. I tisak iliti štampa je izum ljudski, a sve, što je čovjek izumio, može se upotrijebiti na njegovu korist i na štetu. Eto vam puške! Kolika su stoljeća i tisućljeća prošla, dok je čovjek izumio pušku. A ta ista puška uništava danas na bojnim poljanama tisuće članova ljudskoga roda, — a druge tisuće i milijone čini bogaljima za čitavi kasniji život njihov. A tako može i tisak i svaki drugi izum ljudski biti čovjeku na propast.

E, ako je tako, onda je bolje i ne čitati! Ne treba nama knjige, ne treba škole!

Tko bi tako rekao, bilo bi isto, kao kad bi rekao, ako je puška tako ubojito oružje, onda nam je se ne valja prihvaćati. A što bi bilo onda, kad bi na nas neprijatelj navalio? Kako bismo se obranili od njega?

I ovo nas kratko promatranje o važnosti tiska ili štampe uvjerava, da je život borba. Ne koristi glavu turiti u pijesak, kao noj što čini, kad ga lovci progone i misli valjda, da i oni njega ne će vidjeti, kad on ne vidi njih. Protiv svakoga oružja valja se boriti, ako ne boljim, a ono barem jednakim oružjem. A ako ima zlih novina i knjiga, ima i dobrih. Danas imademo mi Hrvati, hvala Bogu, nesamo dobrih knjiga, kao što su knjige društva svetoga Jeronima, nego i novina svakidašnjih, koje se bez straha svakom mogu preporučiti. Imademo i novina, kojima se na pobožnost potiče i u pobožnosti poučava, Toga se oružja hvatajmo, pa se nebojmo ničega. A da se približuje vrijeme, pače već je i ovdje, kad će se od svakoga tražiti, da umije čitati i pružat će mu se u ruke svakakve knjige i novine, o tome nema sumnje. Pa sam i ja hotio, da vas ovim govorom samo na to upozorim i za to pripravim. — Tako sam govorio na četvrtom posijelu — dan četvrti.

* * *

Da nastavim? Dobro! Ali ovaj put ne pišem na željezničkoj postaji olovkom, već kod kuće nakon posijela, održanog slijedeće nedjelje.

Vama je, dragi moji gosti, — tako sam započeo — iza poslednjega sastanka našega lako na um pala misao: A kako je to bilo, kad se za tisak nije znalo? Pisalo se! A dok se još ni za pismo nije znalo? To su nesumnjivo bila vremena vrlo teška, ali što se tada događalo, o tome mi znademo malo, ili ništa. Nestalo je ne samo kraljeva i ljudi, koji su mnogo dobra učinili, nego i čitavih naroda, da mi o njima upravo ništa ne znamo. A danas, kako znadete i sami, čim se dijete rodi ubilježi se u maticu krštenih njegovo ime, dan kad se rodilo, ime roditelja, kumova njegovih i onoga, koji je krstio. I, ako ovoga prvoga dana niti ne preživi, zabilježi se u maticu umrlih, od čega je umrlo, tko i kada ga je pokopao. Kolika razlika između ovoga vremena, koje mi živimo i onih vremena, kad se za pismo nije ni znalo!

Ipak se uspomena na neke velike događaje iz onih vremena sačuvala u pripovijestima i u pjesmama. Sjetite se, što sam vam u jednome od prijašnjih razgovora govorio o Ilijadi

i Odiseji, o onim pjesmama grčkim, koje su u velikoj starini, dok još Grci pisati nijesu znali, nastale, a poslije se popisale. Tada sam vas upozorio i na to, da su se uspomene na one davne događaje, o kojima pripovijedaju, u pjesmama od jednoga pokoljenja na drugo predavale i da se tako u njih uvuklo mnogo bajki i pripovijesti. Za neke događaje, koji se tako pripovijedaju, izvjesno je, da se nikad nijesu dogodili, jer je nemoguće, da bi se dogodili, a neki bi se bili mogli dogoditi, ali tko zna, jesu li se kada dogodili. Može se dakle iz njih samo nagađati.

No, sada bi mogao tko reći: A kako nam onda Sv. Pismo može pripovijedati događaje od postanka svijeta? Nijesu li i u Sv. Pismu kojekakve bajke i pripovijesti?

Ni Sv. Pismo nije napisano odmah, kad su se događali događaji, o kojima pripovijeda. A postajanja svijeta nije vidio nijedan čovjek, jer je prvi čovjek stvoren, kad je stvorenje svijeta bilo već dovršeno. I upravo u tome je dokaz, da o onome, što nam Sv. Pismo pripovijeda, imamo suditi drukčije nego o pjesmama i pripovijestima, što su se među narodom sačuvale. One prve knjige Sv. Pisma napisao je Mojsije, koji je živio prije 3400 godina, a čovjek živi na zemlji već do deset tisuća godina, možda i dulje. A koliko je vremena prošlo, dok je Bog stvarao svijet, to se i ne zna jer ono, što se pripovijeda u Sv. Pismu, da je Bog prvi dan rekao: »neka bude svjetlo«, drugi dan: »neka bude svod nebeski«, treći dan opet: »neka se skupi voda pod nebom na jedno mjesto i neka se pokaže suho« — oni dani ne moraju da znače baš vrijeme od 24 sata, nego mogu značiti svako vrijeme. Vidi se to po tom, što i samo Sv. Pismo pripovijeda, da je tek četvrti dan Bog rekao: »Neka budu svijetlila na svodu nebeskom, da dijele dan i noć i da budu znaci vremenima«. Prije toga se dakle na zemlji nije razlikovalo vrijeme po danu i noći, jer se svijetlo sunčano nije na njoj ni vidjelo. Mogla bi riječ dan značiti i viđenje. Bog je naime Mojsiji dao da vidi kao u nekoj slici, kako se to događalo, onako, kako je to u viđenjima kao u snu pokazivao prorocima buduće događaje. Možda je takva viđenja Mojsije nazvao danima onako otprilike, kako je običaj u našem kraju, da se svjetionica, fenjer, zove vidjelo, dok bi drugdje prije oko nazvali vidjelom, jer ono vidi, a ne svjetionica.

Mojsije dakle ono, što je napisao o stvorenju svijeta, nije mogao čuti, da se u svijetu pripovijeda. A nije mogao ni iz svoje glave da to napiše, jer nije mogao znati, što svijet danas znade. Bog je naime u kori zemaljskoj ostavio tragove postajanja zemlje i života na njoj. Tako je sama zemlja knjiga, u kojoj piše, kako je postajala. Ali tu knjigu može da čovjek čita istom u naše vrijeme, kad ima strojeva, kojima mu je lako zemlju bušiti, kad ima mnogo iskustva i nakupio je svakakova znanja. Zemaljska kora nam pokazuje, da ona nije najednoć ovakva postala, kakva je sada. Kad se u župnome stanu kopao bunar, gornji sloj zemje bio je crn, iza njega je došao sloj žut, žutulja. I tako je to išlo nekih 8 hvati duboko, a onda su se oni, koji su kopali, najednoć namjerili na pijesak i to onakav okrugli pijesak, kakav se samo u tekućoj vodi, u potoku nalazi. Kamen se naime zaobli i postane okrugao od toga, što ga voda oplakuje i sobom valja. Tako postaje i sve manji, štoga voda dalje valja. Zato i u istom našem potoku u susjednom selu, koje je bliže izvoru, imamo još kamenja velikoga, da se njime može i cesta zidati, a kod nas je na dnu potoka samo sitni pijesak, mulj, a i taj je dovaljala sobom voda, jer u našem polju; kojim potok teče, nema nikakvoga kamenja. A što se, kopajući bunar, u dubljini od 8 hvati naišlo na potočni kamen, znači, da je nekoć ovuda tekao potok ili rijeka, a može biti, da je i ovaj isti mali potočić, što danas protiče poljem, nekoć kao velika rijeka tekao čitavim krajem, a naša polja i selo počiva na naplavama njegovim. Tako su u razna vremena i iz različitih uzroka nastajale naplave jedna iza druge. Najstarije naplave su one najdonje, a poslije su sve mlađe i novije. Kako se to često nenadano i velikom brzinom događalo, pokopale su one sve, što su zahvatile i bilje i životinje i ljude, a kako zrak nije imao pristupa k tome, nije moglo da sagnjije, nego se pomalo pretvaralo u kamen. Tako je od drva i bilja postao kameni ugljen. Iz takvih naplava, koje su se jedna na drugu naslagale, može se čitati, kojim je redom postajala zemlja i život na njoj. A to, što mi danas nalazimo u tim naslagama, potpuno se podudara sa onim, što Sv. Pismo pripovijeda o postanku svijeta. Na temelju ispitivanja tih naslaga došli su učenjaci do zaključka,

da se zemlja i život u njoj, razvijao ovako: Najprije je bila neka tvar plinovita, koja je ispunjavala čitavi prostor svijeta, ali nije imala određena oblika niti ikakve sile u sebi. Onda se ta tvar počela gibati i radi toga se sgušćivala i napokon usijala. Tako je nastala zemlja i druga nebeska tjelesa. Zemlja je dakle u svojem početku bila usijana kruglja. Nu ta se kruglja u praznome prostoru svemira sve većma izvana ohlađivala. Tako je nastala na njoj izvana tvrda kora, dok je iznutra i danas još užarena. A to se znade po tome, što na mnogim mjestima još danas iz svoje utrobe riga vatru. Dok je zemlja bila osijana, sa svih ju je strana opkoljavala gusta para, a kako se ohlađivala i para, tako se para pretvarala u vodu i padala je ne zemlju kao kiša, te ju je čitavu pokrivala. No vatra je iz zemlje često provaljiva kroz vanjsku koru, podizala ju na tim mjestima i tako su nastale gore. Voda, koja je do tada pokrivala čitavu koru zemaljsku, slila se tada u doline i tako je nastalo kopno i more. Neprestane kiše ispirale su zemlju sa brda i nosile u doline i tako su nastale naplave, a od njih nastale su čitave naslage na kori zemaljskoj, u kojima se nalaze tragovi bilinstva i životinjsva onoga doba. Iz tih se pak naslaga razabire, da se na zemlji najprije pojavilo bilje, zatim životinje i to ovim redom: najprije one, koje živu u vodi, onda one u zraku, napokon sisavci, što žive na zemlji, a najposlije čovjek, jer se tek u najgornjim naslagama nalazi ostataka čovjeka i sisavaca, pa onda ptica i riba, još dublje ostaci bilja, a u najdubljim naslagama nema nikakova traga životu niti biljevnome.

Tako tumače postanak svijeta, koji ispituju i istražuju koru zemaljsku. A što je napisao o postanku svijeta Mojsije u Sv. Pismu prije 3400 godina, a da zemlje nije ni mogao istraživati? Isto. Da vidimo!

»Reče Bog: neka bude svjetlost. I bi svjetlost. I bi — da prvi«. To je ta usijana tvar učenjaka.

»I reče Bog: neka bude svod . . . I bi tako. I Bog nazva svod: nebo. I bi — dan drugi». Bog razdijeli kruglju zemaljsku od ostalih nebeskih tjelesa i postavi im zakone gibanja.

»Tada reče Bog: neka se skupi voda pod nebom na je-

dno mjesto, i neka se pokaže suho . . . I bi tako. I izvede zemlja travu i bilje. I bi — dan treći«. Kad se radi ohlađivanja površine na kruglji pojavila tvrda kora, pokri ju voda od kiša, što su padale. A kad je vatra iz utrobe zemlje provaljujući nadizala zemlju i stvarala kopno, na njemu počne najprije rasti bilje.

»Onda reče Bog: Neka budu svjetlila na svodu nebeskom, da dijele dan i noć, i da budu znaci vremenima, danima i godinama, da svijetle na svodu nebeskom i da obasjavaju zemlju. I bi tako. I bi — dan četvrti«. Istom kad se kora zemaljska dosta rashladila, prestala se iz vode i iz kopna dizati silna para, nestalo je gustih oblaka i iza vedrine pokaza se sunce i razlikova se na zemlji dan i noć.

»Još reče Bog: Neka provrve vodom životinje, što gamižu i krilate životinje neka budu nad zemljom pod svodom nebeskim . . . I blagoslovi ih i reče: Rastite i množite se . . . I bi — dan peti«. Dakle od životinja stvori Bog najprije ribe i krilate životinje.

»Po tom reče Bog: Neka izvede zemlja bića živa po vrsti njihovoj, stoku i životinje, što gamižu, i zvijeri zemaljske po vrstama njihovim. I bi tako. I reče. Načinimo čovjeka na sliku i priliku svoju, da bude gospodar ribama morskim i pticama nebeskim i zvijezdama i cijeloj zemlji . . I stvori Bog čovjeka na sliku svoju, na sliku Božju stvori ga, muža i ženu stvori ih. I bi — dan šesti«. I zbilja te u najkasnijim naslagama ispitivači kore zemaljske nalaze čovjeka.

Odakle to Mojsiju? Ta od koga, nego od Boga. Od sebe nije toga znao, drugi mu nije mogao reći, jer jednako nije toga mogao znati. Jedino Bog, sveznajući i sam stvaratelj, mogao mu je to kazati. Zato i uči crkva: Sveto pismo jesu knjige, koje su napisali ljudi Duhom svetim nadahnuti, te ih crkva drži za riječ Božju. Pa kako je Mojsije po nadahnuću Božjem opisao stvorenje svijeta, o kojem se nije ništa znalo niti pripovijedalo, tako je i opisao i ostale događaje, koji su se poslije do njegova vremena dogodili. Mnogi od tih događaja ostali su u pameti narodu i među narodom su se kroz pokoljenja pripovijedali, ali su isprepleteni svakakvim bajkama i pripovijestima, pa samo ono potvrđuju, što sam ja prije

ustvrdio, da se iz njih prava istina ni saznati ne može, ali dokazuju i to, da Mojsije nije Sv. Pisma po takvim pripovijestima napisao, nego po nadahnuću Božjem. Društvo svetojeronimsko od godine 1908. izdaje Biblijsku Povijest, svake godine po jednu knjižicu. Dosad je izišlo osam knjižica. Tko je od onda bio član i čuvao knjižice, sada ima već čitavi Stari Zavjet i Život Isusov opisan. (Tu sam im pokazao te knjige.) U prvoj knjizi na str. 40. i dalje navodi se za primjer nekoliko ovakvih pripovijesti, koje su se sačuvale među narodima, koji Sv. Pisma nijesu poznavali, ali se i kod njih pripovijedalo o padu anđela, o grijehu prvih ljudi i o potopu. (Tu sam im pripovijest pročitao i pokazao golemu razliku između tih pripovijesti i onoga, što nam pripovijeda Sv. Pismo). Tako je eto sa čovjekovom pameti i tako je to bilo, dok se nije znalo za pismo.

A kako su ljudi došli do toga znanja, do pisma? Prvo pismo su nesumnjivo bili samo znakovi, kakve još i danas pravi gdjekoji, koji ne zna pisati, da zarezuje štapić tako zvanim rovašima. Drugi su opet slikali, što hotjeli da jave ili zabilježe. Mjesto da napiše: riba ili ptica ili čovjek, on je to naslikao. Mi imademo nekih dvadesetak slova, koje spajamo i onda od njih možemo svaku riječ sastaviti. Kad hoćemo, da napišemo riječ kuća, slažemo jedno uz drugo slovo k-u-ć-a. Kitajci pišu posve drukčije, njihovo je pismo slikovito i za svaku riječ imaju posebne znakove, a ne za svako slovo. A našlo se pisama nekih starih naroda, koji su izumrli, za koja ni danas ne znamo, što je napisano.

Pismom je svakako u životu svakoga naroda nastao preokret na bolje. Pisali se razni propisi i zakoni, bilježili važni događaji. No pravu važnost, ovako veliku, kako sam vam je posljednji put predočio, dobilo je pismo istom, kad se pronašao tisak, štampa. Pomislite samo, koliko je vremena prošlo, dok se prepisala jedna knjiga kao što je Sv. Pismo! To je često bio posao jednoga čovjeka za čitavi njegov život. Zato je bilo malo knjiga. A pisalo se i prepisivalo kroz čitavi srednji vijek, to jest za vrijeme one velike seobe naroda, samo po samostanima. Mnogi knezovi, pa i kraljevi, nijesu znali čitati ni pisati, već su samo rukoznak i žig stavljali na spise. Istom

u petnaestom stoljeću pronašli su ljudi tisak. Izumili su naime način, kako će iz kovine lijevati slova, slagati ih u ploče i onda otiskivati ih na papir. Tu je ploču trebalo samo namazati crnilom i mogla se otisnuti na papir, koliko puta se htjelo. Tako je prestala potreba prepisivanja knjiga. U Zagrebu, tamo, gdje se tiskaju knjige društva svetojeronimskoga, ja sam vidio stroj, koji sebi sam pravi i slova. U njemu je naime rastopljeno olovo, a tiskar ima na stroju samo onakva puceta, kako se na pisaćem stroju kod kotara mogu vidjeti. Kakvo slovo pritisne, onakav kalup od slova se slaže jedan do drugoga, to se zalije rastaljenim olovom, i tako se sastavi čitavi redak. A tamo, gdje se to otiskuje na papir, drugi stroj sam okreće papir i pregiba arak, te na koncu izađu iz stroja onako savinute novine, kako se to na poštu nose. Vi se tome i ne čudite, kad ste vidjeli kod ovdašnjega vlastelinstva stroj, koji žito kosi, klasove sabire u snopove, sam ih povezuje i gotove odbacuje.

Sada lako razumijete, zašto je važnost tiska istom danas postala tako velika. Pomoću tiska širi se knjiga i novina vrlo brzo među narod. Ona može da zađe u svaku kuću, dođe u svačije ruke. Njom, ako je dobra i poučna, može da se okoristi svatko. Ali — dok su se knjige s velikom mukom prepisivale, nije bilo toliko zlih knjiga kao danas. Danas, bez ikakve muke možeš u svijet turiti knjigu, koja za sobom vuče u propast tisuće. Knjige i novine postaju velevlast, kako smo to posljednji put čuli. A postaju i jedna velika pogibelj za sreću čovjeka na ovom i na drugom svijetu. Zato je rekao Vindhorst, vođa njemačkih katolika: »Treba nam jedne nove crkvene zapovijedi, koja bi glasila: ne čitaj zlih novina i knjiga.«

I time svršavam. A vi upamtite ovo uz ono, što ste posljednji put čuli o važnosti tiska, pa tražite i čitajte rado knjige, ali birajte dobre.

Tako ispunih posijelo peto — dan peti.

* * *

— Nekako je slab odziv; danas skupilo vas se manje nego obično — počeo sam da govorim. — Toliko puta sam čuo naše ljude, gdje govore nema tu sloge, i uzdišu, e da je tu

sloge! Ajde da jedanput zapodjenemo razgovor o slozi i složnome radu u dobru.

— Upravo smo se tužili na neslogu. Kao da ste nas slušali, — jave se nekoji.

— Ne, nijesam vas čuo, a i ne govorim vam o slozi zato, što vas se danas na posijelu našlo manje nego obično. I drugdje se svijet tuži na neslogu i vapi za slogom. I svagdje misle, da drugdje ima više sloge nego kod njih. Čuo sam u kraju, gdje sam rođen, o tome i poslovicu; nije lijepa, ni potpuno istinita, a trpka je, ali ću vam je ipak reći, jer slikovito žigoše našu sramotu. Govori se: »Muži su kak cucki, a gospoda su kak svinje«. Hoće time da kažu, da su seljaci nesložni, a gospoda složna. Udariš li naime pseto, ono se pokupi i bježi, s njime će zajedno pobjeći i ostali, a učiniš li štogod krmetu, recimo dok se veže ili kolje, svi se krmci slete, stane ih rokot, a ti gledaj kako ćeš uteći, jer bi te raznijele. Tako, kažu seljaci ondje: učiniš li što na žao kojemu seljaku i drugi se od toga uplaše; a učiniš li što kojemu gospodinu, gospoda se odmah slože, da ga obrane. A što vi mislite, jeli tako?

— Ma, prilika je — javi se netko.

— Ja mislim, da nije, nego se tako uvijek čini ljudima, da je u drugih više sloge, jer je svi žele, a rijetko je gdje ima. Ako pak u istinu jest tako, onda ste sami krivi, zašto nijeste složni.

Ja se sjećam, da ste se više puta pokazali i te kako složni. Prvih godina, kad sam došao k vama, kad se god svršila žetva, i strani žeteoci, koji su preko žetve radili kod vlastelinstva, vraćali se svojim kućama, došlo je u birtiji do krvave tučnjave. I tu su naši momci svi bili složni na jednoj strani, a proti onim stranima. A vi se eto tužite, da nema sloge! I, kad se neke godine jedna cura udavala iz našega sela u drugo selo, momka, koji ju je isprosio, napali su naši dječaci kamenjem. Moglo je biti i zla. Bilo je dakle i u nas sloge, ali tamo, gdje je ne bi trebalo, a ne tamo gdje bi je trebalo. U dobru samo nikako ne možemo da se složimo!

Slaganje ljudi u jednoj stvari je isto što i udruživanje. Čovjek je od Boga stvoren takav, da mu trebaju drugi. Eto, dijete ne bi ni jedan dan ostalo na životu, da mu nema ro-

ditelja! A koliko godina prođe, dok doraste, da se samo može uzdržavati. Kolika je razlika između čovjeka i nekih drugih živih stvorenja Božjih, koje ćim dođu na svijet, odmah se odijele od svojih roditelja, jer ih ne trebaju, pa i ne pitaju za njih. A i odrastao čovjek treba drugih, zato ljudi nastoje, da stanuju jedan kraj drugoga i tako osnivaju sela i gradove. Tako je već svako mjesto, selo ili općina neko udruženje. Ali ovako smo mi danas udruženi kao slučajno i pod moraš, jer smo se slučajno tu rodili ili tu živimo. Zato često u takvome udruženju nema unutarnje veze, već je samo izvanjska. Drugo je to, kad više ljudi hoće isto, kad idu za istom svrhom, pa se svojom voljom udruže, da ono za čim idu lakše postignu. Ovakvo udruženje iliti društvo je kao tijelo, pa se obično i zove u svijetu organizacija, a to dolazi od riječi organizam, koja znači tijelo za sebe. Što su tijelu različiti udi, to su u ovakvome udruženju pojedini članovi. Svi udi rade, ali ne svaki samo za sebe, nego svaki za čitavo tijelo. I različite su im službe. Pripovijeda se u povijesti Rimljana, dok još nijesu bili gospodari gotovo čitavoga svijeta, da se jedan dio stanovnika grada Rima, puk, pobunio i iselio na susjedno brdo. Kad je radi toga zaprijetila pogibao od neprijateljskih susjeda onim stanovnicima, koji su ostali u gradu, a u neku ruku i onima, koji su se iselili na brdo, pošao je iz grada k onima na brdo Menenije Agripa, da ih nagovori na povratak. I nagovori ih, jer su ovi prigovarali onima, što su ostali u gradu i imali vlast u svojim rukama, da sami najveće terete nose, a nemaju nikakvih prava, pripovijedajući im ovu priču: Nekad nije čitavim tijelom vladala jedna volja, već je svaki ud na tijelu imao svoju volju, mogao je raditi, što je htio. A kako se nogama, rukama, ustima i drugim udima činilo, da želudac ništa ne radi, nego samo jede, što mu oni priprave, dogovore se, da noge neće ići za hranom, ruke je ne će dodavati, usta ne će gristi, neka želudac gladuje. I učiniše tako. I želudac, taj lijenčina, kako su oni mislili, nije dobivao hrane. Ali domala klonule su noge i ruke i ostali udi. Nije im pritjecala krv, koja hrani i snagu daje tijelu, a stvara se od hrane u želucu. Tako in nije preostalo drugo, nego da se opet prihvate posla i skrbe za hranu želuca, jer su uvidjeli, da hraneći njega hrane i sebe. Ova je

priča vrlo poučna. Ona nas uči, da bi čitavo tijelo propalo, kad njime ne bi upravljala jedna pamet i jedna volja. A rekao sam, da je svako udruženje ili društvo, jedno tijelo, jedan organizam, pa i za nj vrijedi isto. I udruženjem treba da upravlju jedna pamet i jedna volja. A to je ono pravilo, što ga oni, koji se udružuju, sporazumno uglave. Nije dakle predsjednikova ili koga drugoga u udruženju pamet i volja, kojoj se svi članovi moraju pokoriti, već su to pravila. I čim članovi ne će da se toj pameti i volji pokore, nego počnu raditi svaki po svojoj pameti i volji, udruženje mora se raspasti, mora propasti, kao što bi propalo i tijelo, kad bi svaki ud na tijelu radio po svojoj pameti i svojoj volji, a ne bi se svi pokoravali jednoj. Za slogu dakle treba mnogo toga.

Kazao sam, da je čovjek već od Boga takav stvoren da traži društvo. Ali od udruživanja imade čovjek i koristi.

— Dá, čovjek je jači, — padne mi u riječ čiča Ivan.

I zato su se ljudi od uvijek udruživali, — nastavio sam ja. Ali u dobru društvu čovjek biva nesamo jači, nego i bolji. Društvo djeluje na pojedinca. Kad sam ja ovako okružen vama, meni se čini, da nema žrtve, što je ne bih pridonio općemu dobru. A držim, da se i vi u ovome času osjećate boljima. I sama božanska ustanova, Crkva, koju je Isus osnovao, da po njoj ljude vodi u život vječni, temelji se na udruživanju. Crkva katolička, veli katekizam, jesu svi kršćani na zemlji, koji vjeruju katoličku vjeru i koji su pod jednom vidljivom vrhovnom glavom, svetim Ocem papom. A Crkva je osim toga u razne svrhe među vjernicima osnivala udruženja. Razne bratovštine nijesu drugo, nego udruženja ili društva. Sjećate se, kako je naš nadbiskup prošle godine pozvao sve vjernike svoje nadbiskupije, da osnivaju udruženja u svrhu suzbijanja psovke, te naše narodne sramote, jer ima čitavih naroda, u kojima se nikad i ne čuje, da bi tko opsovao Boga, a kod nas psuju i djeca, jedva što su progovorila. Kod nas je poziv nadbiskupov našao slab odziv. Kao da mi nemamo smisla za udruživanje. Danas i neprijatelji pokazuju na Njemačku kao na uzor udruživanja i organizacije. Tamo je to sada u vrijeme rata tako daleko došlo, da već i ne kuhaju po kućama svaki za sebe,

nego imadu zajedničke kuhinje za čitavo mjesto, gdje se za sve kuha i svi idu onamo da jedu.

— Ne kuhaju, kad nemaju što. To je samo nužda — javi se netko.

Pa i nije bila uvijek uzrok udruživanju nužda, — nastavio sam dalje. Tko bi izbrojio sva udruženja, što postoje u Njemačkoj, a nastala su samo zato, što donose koristi. Evo vam naših Miljanovčana. I oni su podrijetlom Nijemci. Neka umre među njima samo dijete, gotovo čitavo selo ide mu na sprovod, a dok nijesu imali svoga groblja, sprovodili su ga i u naše selo. Još prije mnogo godina udružili su se u syrhu osiguranja stoke. Ako je kojemu od njih poginulo govedo, prema međusobnom dogovoru, svi su doprinosili, da jedan sam ne kvaruje čitavo govedo. To su uredili sebi sami seljaci bez gospode i bez poglavara. A kad smo ovakvo udruženje hotjeli da osnujemo u našem selu, pa sam se i ja mnogo trudio oko toga, nijesmo se mogli složiti. Evo nam Hrvatske seljačke zadruge! Danas je ona ugledno društvo, koje je učinilo mnogo dobra kroz deset godina svoga opstanka i još je steklo pričuvnu glavnicu ili prištednju od preko pet tisuća kruna, a kad smo je nakon mnogo dogovora i razgovora osnivali. prigodom osnovne skupštine morali smo po pojedince kući slati i na skupštnu ih dovoditi, jer nas nije došlo ni dvadeset, koji su po pravilima bili potrebni za osnutak zadruge. Dajte, recite mi, što bi moglo biti uzrokom, da je kod nas tako malo duha za slogu i udruživanje? Korist od složnoga rada i udruživanja je očevidna! To sav ostali svijet uviđa. Udružuju se i milijunari i milijarderi američki. Svaki od njih posjeduje imutak, da ga ni izbrojiti ne možeš, pa opet ne će da svaki sam za sobe radi, nego se slažu u udruženja, tako zvane trustove, da zajednički proizvode svoje prodavaju i cijene im određuju. I oni od udruženja imaju korist. Većini njih i ne treba veće glavnice, ali kad bi radio i proizvode svoje prodavao svaki napose, jedan bi drugoga nadbijao ili pobijao u cijeni, a kad su udruženi, cijene određuju sporazumno, jedan drugome ne škodi.

Nijesam trebao da dugo čekam na odgovor. Odgovori su padali:

— Pa, nerazumnost, što bi drugo moglo biti uzrok. — Svijet ne vidi. — Kako će vidjeti, kad ne zna; ne veli se uzalud: lud kao noć. —

— Vi dakle mislite, da je svemu uzrok nerazumnost i kad bi se ljudi urazumili, da bi se dali i na udruživanje? A ja sam uvijek mislio, da smo nekakvi drugi ljudi, da svaki kod nas hoće da živi po svojoj pameti i po svojoj volji, a ne će da se drugome pokorava.

— Nije to, — odgovarali su oni, — ali, tko ima nešto, misli da mu drugih ne treba i ne će da bi se drugi pomogao — i ne zna nitko, što drugi ima u glavi — i čovjek bi mogao radi tuđe nemarnosti stradati — a nije ni jedan narod kod nas . . .

— Ne mislite dakle, da je uzrok nesloge u volji, u tome što nitko ne će da se pokori drugomu?

— Ne će biti! Tko se ne bi pokorio, ako vidi, da mu je od tuda korist.

— E, onda vi sami tvrdite, da za udruživanje treba razumnosti i čestitosti, da do sloge i udruživanja može doći samo među ljudima razumnima i čestitima.

— Upravo je tako! — potvrdiše neki.

— Čega dakle nama nedostaje, da se tako teško dajemo na udruživanje? Jesmo li nerazumni ili nijesmo dosta čestiti?

Na ovo pitanje odgovori mi grohotan smijeh. Moji posjetnici našli su se u stupici, iz koje nijesu znali, kako da se izvuku.

A došlo je taj put na posijelo i nekoliko dječaka. Obratih se dakle na njih pitajući ih, hoće li oni da osnuju kakvo udruženje. Pripovijedao sam im, kako danas ima raznih udruženja ili organizacija za raznu dob i stalež. Ima organizaciia i za dječake i za djevojke. Nijesu odgovorili. Obećao sam sazvati jednoć njih same, kad odraslih ne će biti. Dok sam ja tako govorio, u isto vrijeme su ih stariji tužili, da se po noći skiću po selu, da zalaze u birtije, da kući dolaze tek u jutro, da ih onda matere ne mogu ni probuditi, jedan da se pače prijetio vilama . . .

— A tko je tomu kriv? — pitao sam ih ja.

— Ma zlo je navalilo. Takva su vremena nastala. Jedan se uči od drugoga.

— A, što bi! Krivi smo sami. Mi svi smo krivi. I ja sam kriv. Zašto mi to trpimo?

— Pa nijesu to ni momci nikakvi. To su djeca, — nastavljahu dalje.

— Kako to onda mi, ako se osjećamo jedno, ne bismo mogli zapriječiti? Naše udruženje, općina, može izdati zapovijed, da se nakon određenoga sata ne smije niti jedan naći na ulici.

I upravitelj općine, koji je također bio na posijelu, obeća, da će u tom pogledu nešto učiniti.

I svrši tako posijelo naše — dan šesti.

A rekao je Gospodin: Šest dana radi i izvršuj sve poslove svoje! A sedmi je dan subota . . . u taj dan ne radi ni jednoga posla . . . jer je za šest dana stvorio Gospodin nebo i zemlju i more i sve, što je u njima, a u sedmi je dan počinuo . . .« Pa ću i ja sa šestim danom završiti spominjanja i zapiske ove, koji su mi prouzročili mnogo radosti, ali me stajali i dosta truda.

Katolički List 1917.

† Matej Ilišević.

Vijest, da je umro župnik Mato Ilišević iznenadit će svećenstvo nadbiskupije, kako je iznenadila i nas najbliže njegove drugove.

U prošli četvrtak još je vršio dužnosti svoga zvanja, u večer mu je nenadano pozlilo, poslao je u susjedni Uljanik po svećenika i liječnika, a u 11 sati bio je već mrtav. S njime je i opet legao u grob svećenik i jedan naš narodni čovjek, sudeći po izgledu i po radu, u naponu svoje snage.

Matej Ilišević rodio se u Štitaru, dakle u đakovačkoj biskupiji, 8. rujna 1866. Kao kapelan služio je Podgoraču, Suhopolju, Lipovljanima i Pakracu. U Rajiću je po duhovnoj oblasti bio imenovan upraviteljem župe, ali kad ga poradi njegova političkoga držanja za vrijeme Khuenova banovanja svjetovna vlast

nikako nije hotjela priznati župnikom, podijelio mu je pokojni nadbiskup Dežanovac, župu liberae Ordinarii collationis.

Ilišević je bio skroz izgrađena ličnost. Imao je svoja određena načela i od njih nije odstupao ni komu za volju. Radi toga je došao često u sukob i sa svojim najbližim drugovima. Ali on nije poznavao kompromisa, paktiranja. To bi se lako smatralo nedostatkom nježnijih osjećaja, čuvstva, ali tko da zagleda u srce čovjekovo! Tko može reći da on nije trpio radi toga, osobito nakon toga, što smo čuli, da je one posljednje večeri neprestano ponavljao: opraštam svima, koji su mene uvrijedili, neka i oni oproste meni.

Njemu bi se punim pravom na grobni spomenik mogle u tvrdi kamen urezati riječi Sv. Pisma: Militia est vita hominis super terram. Njegov je život bio neprekidna borba. Otkako sam negdje čitao, da su Shakespeareov Hamlet i Cervantesov Don Quihot reprezentanti čitavog roda ljudskoga, te je u svakome čovjeku jedan ili drugi od ove dvojice, često sam u duhu gledao našega popa Matu, kako se isprsio i neodoljivom bujicom riječi navalio na svojega protivnika. A kako je u takvim časovima bio, što je neko rekao, u svojem elementu, a bio je skroz pučki i narodni čovjek, izmakla mu se rado koja naskroz pučka, pa je i radi njih imao često neprilika, a prijatelji su rado takve izričaje rabili za šaljiva bockanja.

Pop Mato je visoko cijenio svoje svećeničko dostojanstvo. Osobito je osjetljiv bio u pitanju čistoće. Tu nije nikad dopuštao, da i najmanja sjenka padne na njega. Rado je propovijedao. Još nekoliko dana prije smrti sâm se svome susjedu prijavio, da će propovijedati na »klečanju«, pa kad mu je on rekao, da je već drugoga zamolio, odgovorio je: ništa zato, ja ću se pripraviti, on i onako nema zubi, pa ga je teško razumjeti. Na isti dan bila je za njega missa de requiem.

Bio je žarki rodoljub. Za mlađih dana je mnogo pisao u »Hrvatski narod«. Osobito ga jedila tuđinska najezda u našoj domovini. Mnogi mu je čas ogorčilo nasilje, kojim je madžarsko društvo »Julian« podizalo škole u njegovoj župi, pače je u posljednje vrijeme u njegovoj župi podiglo i crkvu zahtijevajući u njoj madžarske propovijedi i mise. A svega toga nije tražio ondašnji narod, već učitelji iz Ugarske onamo poslani,

koji su počeli narodu madžarske večernjice i druge pobožnosti držati, a bili su i sudbeno kažnjeni zato, što su javno Boga psovali. I ti pobožnjaci tužili su duhovnoj vlasti svoga župnika, da nije dosta »pobožan«. Članci, što ih je u to vrijeme pisao u novinama, općenito su u nas pobuđivali pažnju. On nije popuštao, ali su ga mimoilazili i prodirali tamo, gdje je otpor bio slabiji, a njemu nije preostalo drugo, nego da se jedi. A oni, koji su popuštali, još su ga i optuživali.

Nije imao velikih potreba. Patio se sa družinom i vazda sâm, osim zvaničnih dužnosti, vodio brigu i za sitne kućne poslove. A što je takvim načinom života uštedio, upotrijebio je za poboljšanje župne nadarbine. Neobično maleni župni stan on je svojim troškom povećao prigradivši mu trijem, sagradio je kukuruznjak i štagalj za sijeno. Njegovim nastojanjem obvezali su se župljani na doprinos za popravak župne crkve, a on je sâm obećao podignuti oltar u crkvi na svoj trošak.

Pokojnik je bio sebi svijestan poziva, što ga je imao u svojem narodu i sa najvećom žilavošću mu zadovoljavao.

Sve je to bilo potrebno istaknuti u ovome našemu glasilu, da jedan ugasnuli život, koji je doduše zabilježen u knjizi života, bude zabilježen i u ovome ogledalu svećeničkoga našega rada. »On je to zaslužio«, pisao mi je susjed, potičući me, da oglasim smrt njegovu u »Kat. Listu«. A mi prijatelji, koji smo mu bili bliže, sačuvat ćemo mnogu dragocjenu uspomenu iz intimnoga njegovoga života.

Na sprovodu, koji je pao na nedjelju dne 14. o. mj., sakupili smo se u Dežanovcu samo mi najbliži susjedi. Prodekan Etinger, župnik daruvarski, rekao mu je u crkvi oprosno slovo, u kojem je istaknuo njegov svijetli značaj, jasno čelo i otvorena prsa, kojima je zalazio u borbu života.

Neka mu bude trajna uspomena. Počivao u miru!

Katolički List 1917.

Mjesto odgovara — pitanje.

Na članak veleč. gosp. Jos. Šafrana, župnika i zač. prisjednika nadb. duhovnoga stola, o uzroku pomanjkanja svećenstva.

Da pobije mnijene gosp. Ivana M. Stankovića, kao da je pomanjkanju svećenstva krivo siromaštvo i nesređene gospodarske prilike svećenika, nanizao je veleč. g. Šafran u broju 3. ovoga »K L« »Nekolike misli mjesto odgovora«. Neka mi dopusti, da s time u savezu upravim na nj nekoliko pitanja.

Nije li onaj članak, iako je pisan na Badnjak, iako odaje pouzdanje u Providnost Božju, iako se spotiče o mišljenje, kao da bi slaba dotacija bila uzrokom pomanjkanju svećenstva, na koncu konca ipak izričaj neke potištenosti i vapaj za pomoć?

Ne tuži li se on tamo, da mu je do konca godine uplatilo župni bir samo 11 župljana?

Ne spominje li svoju starost i bolest i potrebu liječnika i lijekova?

Ne sastavlja li predstavke i ne traži li od vis. vlade i od prečasnog nadb. duhovnog stola uređenje župničke plaće?

Ne govore li ove činjenice njegova članka jasnije nego li riječi: »Ovom prilikom želio bih . . . zasaditi u srce: prvo, ljubav za čednim kršćanskim životom i drugo, jako pouzdanje u vječnu i svemoguću Providnost Božju?«

Badava, veleč. g. Šafranu je teško! I, neka bude uvjeren ako bude čaglićkoga župnika uzdržavalo ono jedanaest župljana i hranilo ga svojim kukuruzima, bez stida i bez straha izjavljujem, da ja prvi ne ću nikada kompetirati te župe, ako bude njegovom amocijom ili promocijom upražnjena, a ne će ni drugi ni treći. Ne ćemo dakle mi, koji smo već zaređeni i primili već na sebe obveze našega staleža, kako će onda oni, koji su još slobodni, stupati u njega! Ne, tu ne će pomoći ni dječačko sjemenište, jer ako i bude više svećenika, bit će i više staleških nezadovoljnika.

Bilo je, a i sada ima, i u drugim staležima tužbi na premalene plaće. S vremenom u jednu ruku nastaju nove životne

prilike, koje iziskuju veći potrošak činovnika, u drugu ruku opet raste državi dohodak u porezu, pa je ona i u stanju povisiti plaće svojim činovnicima. Ne čini to ona uvijek s dobra, ali kad osjeti potrebu činovnika neke struke, stavi u izgled dobru plaću, i za koje vrijeme evo joj tih činovnika sve više i sve vrsnijih. Nije tome davno, da su učitelji počeli ostavljati svoje zvanje i vlast se požurila, da uredi učiteljske plaće. Nije dakle čudo, ako su se stali i u svećeničkim redovima javljati vapaji za uređenjem plaće, ali je začudno, što se javljaju i takovi, koji hoće da te vapaje ušutkaju. I pokazuju jedni na činjenicu, da se mladež sve manje posvećuje svećeničkom zvazvanju, ali drugi ne daju ni čuti o tome, da bi tome mogla biti uzrokom i oskudica, što je trpe mnogi svećenici. I veleč. gosp. Šafran nesamo što odbija tvrdnju da su neuređene plaće svećenika uzrokom pomanjkanju svećenstva, nego ne dopušta ni tužbi ni raspraljanja o neuređenim materijalnim prilikama svećenstva u pastoraciji. To je ono, što je na čitavoj toj stvari čudnovato, i što mi je silom utisnulo pero u ruku. Ja mislim: Ako nije istinita tvrdnja, da je oskudica svećenstva uzrokom pomanjkanju svećenika, onda ili ne stoji da je svećenstvo slabo datirano, ili ne stoji, da za ljude, koji stupaju u svećenički stalež, vrijedi ono što vrijedi za sav ostali svijet. Dakako, da ne vrijedi — bit će mnogi odmah pomislio — dopuštam, da ne vrijedi za klerika, ali da pomisao na slabo materijalno stanje svećenika, ne bi mladića u svijetu odbijala od toga, da se odluči poći u svećenički stalež, ne mogu dopustiti. Preostaje dakle, da se ispita, da li je svećenstvo slabo dotirano, ili drugim riječima: da li su tužbe na slabu dotaciju velikoga dijela svećenstva opravdane.

Čuo sam, da je jedan veliki gospodin našega staleža rekao: »Kaj se vi popi vani puntate, se saki ima toliko, da more živeti.« I, ja doista još nijesam čuo, da je koji svećenik u Hrvatskoj umro od gladi. Jednom prigodom sam čuo, da je u analima župe Noršić-selo zabilježeno, da je svećenik odanle pobjegao, jer nije imao šta jesti, ali opet ni taj nije umro od gladi. A što je pobjegao (reći će tkogođ), to ništa ne dokazuje, jer se poslije našao drugi, koji je tamo pošao, ustrajao i — ostao živ. Drugi su opet na vrlo slabo dotiranim župama iza

sebe ostavili lijepu uštednju. I, ovi su, držim, najviše krivi, da se onda nikome ne vjeruje. No, pita se, da li mogu ovakvi pojedinci biti mjerilom za sve? Ja sam bio kapelan kod župnika — sada je već pokojni — koji je iza svoje smrti ostavio čitavi imutak. Spominjem to samo u intresu stvari. Nijesam poznavao njegove dotacije, ali susjedi su smatrali njegovu župnu nadarbinu jednom od siromašnijih. Ja kao kapelan znadem samo to o tamošnjoj dotaciji svećeničkoj, da sam imao plaće 210 kruna godišnje, i još sam na račun te plaće (a drugud su u isto vrijeme kapelani imali 240 kruna) morao odslužiti 48 misa na godinu (koja obveza za moje kolege drugdje nije postojala). Uz to je bilo moje, što sam dobio prigodom blagoslova kuća. A kad sam vršio blagoslov kuća, u svakoj našao sam na stolu tri kupa novčića. U prvome kupu bilo je 3 do 5 novčića, u drugome 2 do 4 novčića, u trećemu, 1 do 3 novčića. Prvi je kupić bio meni, drugi školniku, treći zvonaru. Takva je dotacija bila kapelanska, a župnička mi nije bila poznata, no to sam vidio, da je župnik za uvod žene dobivao 10 filira — groš. I nikad se nije desilo, da bi ja kao kapelan taj uvod obavio! Zvonar je valjda znao, da to ide »gospodina«. Bio sam jednoć nazočan kod takvoga uvoda i vidio sam, kako je gospodin kod oltara morao čekati nakon svršenoga uvoda, dok je žena iz njedara izvadila rubac, otvorila ga i dala gospodinu groš, a kad ga je gospodin na dlanu okrenuo, vidio je, da ni taj nije bio pravi, i tada se je opet nastavilo čekanje gospodina i nas, koji smo bili u crkvi — a za mene bila je to vječnost. U kuću toga istoga gospodina, da ne govorim o knjigama, dolazile su samo jedne novine i to svakih osam dana po jedan broj »Katoličkog Lista«. A tako je bilo godine i godine i prije mene. U stanu nije imao ničega, što bi mu stanovanje činilo prijatnim, osim jednog divana, obučenoga kožom, na kojem je uvijek sjedio. Ima li u takovu načinu života išto, što bi mogla željeti Crkva od svojih službenika i što bi moglo mlada čovjeka privoljeti, da stupi u svećenički stalež? Može li okolnost, da je ovako živeći župnik ostavio iza sebe novaca, služiti kao dokaz dobre ili dostatne dotacije svećenika i mogu li se njegove potrebe smatrati mjerilom za potrebe svećenstva uopće? Neki dan su donijele »Novine« vijest, da

je na Rijeci umro neki prosjak, koji je iza sebe sakriveno u krevetu ostavio nekoliko tisuća komada novca po 10 fil., nekoliko stotina po 20 fil., pače i nekoliko kruna srebrnih. Bili ti tko nakon toga smio ustati i reći: Ne treba prosjacima davati toliko milostinje, jer zgrću novac i obogaćuju se?

Iz toga dakle, ako neki svećenici i na slabim župama mogu da žive, pače mogu pokazati i prištednje, ne slijedi da je svećenstvo za današnje prilike i potrebe dovoljno dotirano.

Zašto dakle neki ne dopuštaju, da se to pitanje iznosi u javnost i da se o njemu raspravlja?

Odgovor nam na to daje veleč. g. Šafran. U pomenutom članku piše: »Bilo bi dobro, a negdje negdje i nužno, da se mi svećenici učimo čednomu kršćanskomu životu od Krista-Boga. On je pretrpio najveće siromaštvo. Rodio se u štali, za života nije imao kamo bi glavu položio, a umro je gol na križu! Isus, Gospodin naš, poslao je apostole širom židovske zemlje u duhovnu pastvu. Kad se oni povratili, reče im Gospodin: Misi vos sine pera et baculo; quando defuit vobis? I knez sv. apostola odgovara: Nunquam Domine. Ponavljam ovaj predivni razgovor hrvatski: Poslao sam Vas bez torbe i štapa. (To je zaista golo siromaštvo). Pa kada vam je što manjkalo? Nikada ništa, Gospodine! Ja se klečeći klanjam toj vjeri, tomu pouzdanju Apostola u dobrotu i pomoć Božju«.

Proti takovim navodima je vrlo teško operirati, pače i pogibeljno, da se ne bi tko našao i rekao, da smo neprijatelji križa Kristova. Ja vjerujem, da je odlični, i u tegotnom radu oko prosvjetljenja i posvećenja naroda našega ostarjeli župnik Šafran u svojoj samoći i nevolji na Badnjak tako osjećao. Ali nije svaki dan Božić, pa ni Badnjak! A život traje neprekidno. A svaki ne može ni na Badnjak, da se vine nad svakidašnjost i otrese briga svagdanjih, pa mu se i uzvišena služba, što je vrši, čini jaram. A znademo za onu: Hilarem datorem diligit Deus. Krist Gospodin je »i jučer i danas isti,« ali se svaka Njegova riječ, i uopće svaka riječ Sv. Pisma, nema doslovno razumijevati. Pada mi na pamet upozorenje preč. g. dra. Vimera kod onih riječi u Očenašu »kruh naš svagdanji daj nam danas«, da je na istoku još danas običaj, da se u žeri i pepelu peče kruh svaki dan i samo za onaj dan. Mislim, da su savremenici Isusovi (ne Isus, jer je on imao pred očima sve ljude i sva vremena) uvijek pomišljali na taj svoj običaj, a nas ova prošnja ništa ne smeta, da pečemo kruh za čitavi tjedan. Jedan između apostola, Pavao, bio je i košarač. I u jednome listu svojem hvali se, da od učenika svojih nije primao darova, nego se radom ruku svojih hranio. Crkva ipak nije preporučila svećenicima, da svaki izući kakav obrt, ona pače brani, da se bave obrtom. Apostoli bijahu bosonogi, a ja sam prošle godine čitava dva mjeseca morao sam čistiti svoje cipele, pa moram priznati, da sam brižno pazio, da me koji od mojih župljana ne bi kod toga posla našao. Bila bi sramota, da si župnik sam cipele čisti, a sveti učenici Gospodinovi nijesu cipela ni nosili! U ostalom u svojem zakoniku, danome na gori, stavio je Isus na prvom mjestu riječi: Blago siromašnima duhom, t. j. voljom, srcem. Takvim siromaštvom treba da svećenik živi i da ga propovijeda. Nikad ne ću zaboraviti prijezirna smiješka, što se pojavio na usnama jednoga Poljaka, kad sam mu rekao, da se kod nas čitanje tihe mise honorira sa 1 K. U njegovoj se domovini davalo svećeniku 1 rubalj. On je prema tome prosuđivao stupanj blagostanja i i kulture naroda. U ostalom kako da mi svećenici trpimo oskudicu, a u isto vrijeme radimo na tome, da se podigne blagostanje naroda?! A oskudica uz to ruši ugled, priječi pristup naobrazbi. Rečenica »paupertas meretrix« nije posljedica samo svjetovnoga naziranja svijeta, nego se osniva i na iskustvu.

Kad smo se pred tri godine sastali kod jednoga saučenika svi, koji smo zajedno svršili sjemenišne nauke, od jednoga, koji nije došao, primili smo pismo, u kojem nam se tužio na oskudicu, radi koje nije mogao da si priušti put na naš sastanak. Kako teško mora da je to osjećao naš brat! Mi smo među sobom učinili collectu za svoga kolegu župnika. Svaki je nešto doprinio — znak da smo bili uvjereni o teškim prilikama njegovim. U istim teškim prilikama drugi bi se snašao, ali poznavajući njega znali smo, da on teško živi, životari. I to je baš ono, na što se malo misli. Dotacija svakoga župnika morala bi biti takva, da svaki staležu primjereno može u župi živjeti. To bi trebalo da ima pred očima i povjerenstvo za po-

pis dohodaka katoličkih crkvenih nadarbina, a poslije i kod uređenja plaća dušobrižničkog svećenstva. Stoga se u plaću župnikovu ne bi smjelo računati svaki onaj groš i sekser, što ga svećenik dobije za krštenje ili za uvod žene, jer je to često za svećenika skopčano sa takvim poniženjem, da će se toga mnogi radije odreći, nego tražiti. A nije li ono stiskanje novca i nizanje novčića do novčića uzrokom, da svećenik izgleđe kao da je škrtica, pače da uslijed toga i postane škrtica? Ta može li biti velika srca i otvorene ruke, kad su mu oni sitni novčići izbrojeni, da od njih živi? Ne bi se u plaću smjelo računati ni ono 2 do 4 K, što ih svećenik dobije, kad ide na sprovod, jer često svećenik dobije za sprovod 2 K, a gdjekad i ništa, a za isto toliki put, ali manji posao, dobije svaki općinski činovnik 10 do 20 K putnoga troška — a nikome ni na kraj pameti ne pada, da taj iznos oćinskom činovniku, ili kotarskomu, ili kojemugod drugome, uračuna u njegovu plaću. A mi smo u popis dohodaka župničkih morali i to uvrstiti, te se misli i prema tome odmjerivati plaću. Tako će nam se u dohodak uračunati i ona kruna (ako je taj iznos uvijek tolik), što nas u ime trećine ide u nedjelju od crkvene milostinje. Ja sam za kratko vriieme moga župnikovanja, što u župnoj crkvi, što kapeli, kroz čitavih 5—6 godina puštao svoju trećinu. Sad više ni to neću moći, jer je to dio moje plaće, a ne više milostinja, dar župljana. U isti popis morali smo točno uvrstiti i dohodak od zemlje, koji u mnogo slučajeva postoji samo na papiru. Ne velim, da se to ne bi smjelo računati u plaću, ali je zanimljivo, da se dohodak od zemljišta nije uzimao u obzir, kad su se uređivale plaće učitelja. A i učitelji uživaju zemlju, ako i ne svi. U mojoj najbližoj okolici, dva učitelja, imaju svaki na uživanje po 12 jutara zemlje. Župnicima — tako sudim prema naputku za sastavljanje pomenutog popisa dohodaka župničkih — će se kao sigurna plaća u novcu računati sve osim vrta. A je li tko misli na to, da župnik danas nema vremena baviti se ekonomijom i da ekonomija sama od sebe, bez truda gospodarova, ne nosi ništa?

Čim svrši rat, nama svećenicima u pastoraciji, krojit će se u Zagrebu haljine i određivat će se hrana i položaj, što ćemo ga u buduće u društvu zauzimati. Ne dajmo se ni

od koga i ničim ušutkati. Mi ne trebamo i ne ćemo milostinje. Mi smo važni kulturni radnici u svojoj domovini. Dignus est operarius mercede sua! Pretresimo svestrano i ozbiljno pitanje o uređenju župnićkih plaća, a i kapelanskih, prije nego se sastane povjerenstvo za uređenje toga pitanja. Ne raspravljajmo i ne pišimo o tome pitanju u ekstazi, već hladno i razborito, kako se to radi sa brojevima i u životnim pitanjima. Pa, dok preuzvišeni gospodin Nadbiskup gradi dječačko sjemenište, radimo mi na tome, da obezbijedimo život budućih svećenika doličnom plaćom, pa ćemo zacijelo doskora u vinogradu Gospodnjem, gdje nas na poslu ima premalo, dočekati vrijednih pomoćnika i — nasljednika.

»Katolički List« *1917.*

Svećenik i siromaštvo.

Vrlo nezahvalan tema. Poznata mi je ona Svetoga Pisma: »Audiebant autem omnia haec Pharisaei, qui erant avari, et deridebant illum (Luc. XVI. 14.)« A znam, da će se oni, koji nose teret siromaštva, pročitavši naslov, pod njim sagnuti još većma. Ipak sam odlučio, da napišem, koju i o siromaštvu svećenika, nakon što se toliko raspravljalo, o njegovoj plaći. A potakla me je nato ista misao kao i ono prvi put, kad sam pisao u broju 6. ove godine, samo joj je ovaj put povod članak: »Uzrok pomanjkanja svećenstva« u broju 28.

Dosadašnje raspravlanje o uređenju župničkih plaća iznijelo je u glavnom na vidjelo dvije struje, dvije protivne sile: jedna vidi u neuređenome pitanju župničke plaće pogibelj nestašice svećenstva, pa hoće da se to pitanje uredi i sama da o njemu raspravlja, druga svraća pažnju na druge uzroke nestašice svećenstva i time kao da svećenstvo odvraća od raspravljanja toga neugodnoga pitanja u javnosti. Tako, dok je u jednu ruku i vlast priznala potrebu uređenja svećeničke kongrue, a da je jednome dijelu svećenstva dogorjelo do nokata pokazala je »Riječka rezolucija«*; u drugu ruku, drugi ne prestaju pokazivati na Raspelo i propovijedati siromaštvo.

Ti si valjda rad složiti ove dvije struje i povući rezultantu između raznih sila — bit će da je tko pomislio čitajući to. Ni-

* Misli se sastanak svećenstva iz Primorja.

pošto. To će biti posao drugih. I upravo radi toga je osobite hvale vrijedna objektivnost, kojom ugledno uredništvo »K. L.« iznosi mnijenja jedne i druge struje. Ja se ne kanim tuđemu mišljenju prilagođivati, a nije to ni potrebno. Mi smo i onako previše skloni prilagođivanju tuđoj misli. Svjedoče to naše domaće riječi: Poturica, talijanaš, mađaron, njemškutar. Da, mi se umijemo tako daleko tuđoj misli prilagoditi, da bude »poturica« gori od Turčina. Zato i stojimo tako zlo u narodnome pogledu, jer sami svoju narodnu snagu slabimo, preuzimajući lako na sebe dužnost izravnanja opreka između naše narodne misli i tuđe. Do juče lavovi u borbi za narodnu misao, danas mijenjaju svoj program i izjavljuju svečano u saboru: »Mi nijesmo više lavovi, . .« Ne mijenja puno na stvari, ako u istinu ostaju kod iste narodne misli, samo je prikrivaju, jer nije lav, što ne riče, već hoda za čovjekom, a možda niti ne laje više.

Naše riječi moraju biti izričaj misli i našega uvjerenja. Pa evo, što ja mislim o siromaštvu svećenika.

Božanski naš Učitelj provodio je život u savršenom siromaštvu. A i učenicima je svojim rekao: »Sic omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipuls. Luc. XIV, 33.« Ali se to nema razumjevati o potrebnom za uzdržavanje života. Dokaza za to ne treba ni spominjati. I onome mladiću, koji ga je pitao, što da učini da dobije život vječni, reče: »Si vis perfectus esse, vade, vende, quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelo, et veni, sequere me. (Math. XIX, 21.)« Kad su ga iza toga učenici upitali: »Ecce, nos reliquimus omnia, et secuti sumus te: quid ergo erit nobis «, reče im Isus: »Amen dico vobis, quod vos, pui secuti estis me . . .« A čitamo gdje sv. Jeronim te riječi tumači ovako: »Grandis fiducia: Petrus piscatur erat, dives non fuerat, cibos manu et arte quaerebat, et tamen loquitur confidenter, reliquimus omnia. Et quia non sufficit tantum relinquere, jungit quod perfectum est: Et secuti sumus te. Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis: quod vos qui secuti estis me . . . Non dixit, qui reliquistis omnia: hoc enim et Crates fecit philosophus et multi alii divitias contempserunt; sed, qui secuti estis me: quod proprium est apostolorum, atque credentium . . .« Dakle sv. Jeronim smatra većim i savršenijim poći za Isusom, nego li sve ostaviti. A sv. Augustin veli njegdje: »Pauper Dei in animo est, non in saeculo«. Tumači to dobro riječi Isusove: Blago siromašnima duhom.

Takvo siromaštvo može biti ideal svećenika. I mnogi naši odlični svećenici takvim su se siromaštvom odlikovali i danas se još odlikuju.

Takovo se siromaštvo očituje na mnogo načina.

Takav svećenik je spreman da čitavi vijek svoj provede na župi u kakvome zabitnome selu. Koliko ima liječnika, advokata i druge gospode jednake školske naobrazbe, koji bi se tim životom zadovoljili? A svećenik sve svoje znanje i što jest dijeli sa svojim seljacima i htio ne htio snjima se izjednačuje kao što peć, koja je grijala sobu, biva sve hladnija.

Koliko sirotinje gleda, što je nastala vlastitom ili tuđom krivnjom. Ako i ne može reči poput sv. Pavla: »quis infirmatur et ego non infirmor« može li mu se poreći, da je trpio siromaštvo i sam, dok ga je na drugima gledao?

Neukost seljakovu mnogi zlorabe u svoju korist. Otuda ono nepovjerenje seljakovo u gospodina. Njemu se povjerava, jer vjeruje, da ne hlepi za tuđim.

On se daje na kakva osobita preduzeća u svrhu stjecanja imutka, ma da mu se i prilika pruža.

Nesebičan je u radu za opće dobro. Prima se rado posla na korist opću ili pojedinca, a ne nastoji, da iz toga izbije svoju korist, vlastiti dobitak. On osniva razna udruženja u gospodarske svrhe. Žilavo radi na tome da podigne blagostanje svojih župljana. Savjetuje i potiče druge, imovinu svojih udruženja čuva kao škrtac, povećaje kao trgovac, a sam kraj toga ostaje zadovljan sa svojom župničkom plaćom.

Nađe li se koji župljanin u nevolji, rado se k njemu uteče, uvjeren da će mu pomoći, ako može. Barem dobra savjeta ne će mu uskratiti.

On je umjeren i čedan u jelu i odijelu. U opće za svoju osobu malo treba. I dom mu je nekud samotan i tih.

To je paupertas Dei. Tako je siromah bio i Gospodin, koji je ipak bio i ostao gospodar svega.

Tko bi mogao poreći siromaštvo takovu životu? Ni siromaštvo redovnika nije uvijek savršenije. A takav siromah mo-

že biti i vojni duhovnik sa 500 kruna mjesečne plaće, pače i visoki crkveni dostojanstvenik.

Ja gdjekad — horribile dictu — i javno u crkvi propovijedam proti siromaštvu.

Pristupite samo bliže siromaštvu, pa ćete vidjeti, koliko je ono zlo.

Ispitujte uzroke, pa ćete se uvjeriti, da mu je prečesto uzrok — grijeh. Nezadovoljstvo, zavist, razne bolesti tjelesne i duševne su mu posljedice.

A ima takvih siromaha, koji gledate li njihov mir, nebrigu, lagodan život, čine vam se kao da su i prebogati.

Imao sam slugu, koji čitave godine nije imao u kući masti za sebe i svoju obitelj, a o Božiću je zaklao prase za sto dvadeset kruna i pojeo ga za pečenicu. A prošle si godine toga nijesu mogli da priušte ni dobri gazde u selu — da ne govorim o župniku.

I, dok po našim selima ima mnogo takvih, dolazi stranac, dolazi žid i sakuplja blago, kupuje zemlje i postaje gospodarom čitavoga kraja. U njegovim rukama budu sve žile života.

No, ne ću ja time da hvalim one, koji su uvijek »gladni« i sve hoće da zgrnu preda se, njih je Bog kaznio, davši im srce »nesito«. I ti su veliki siromasi, jer nikad dosta nemaju.

Preostaje, da samo pauper Dei esse može biti ideal svećenikov. A to ne može ulaziti u račun, kad se radi o reguliranju svećeničke plaće. To bi mogli samo zlorabiti oni, koji hoće da svećenika i njegovu službu u narodu potisnu. Niti prijetiti se, da će iza rata biti možda i gore, kako to čini pisac članka »Uzrok pomanjkanja svećenstva«, ne valja. Jer ako se ne udovolji opravdanim željama onoga dijela svećenstva, koje oskudicu trpi, mi ćemo i iza rata tražiti poboljšicu, ili će trpjeti stvar Crkve. I svako ometanje rada u tome smjeru je, po mom uvjerenju, slabljenje naše snage.

Katolički List 1917.

Uz brata brat, tvrd je grad.

Ne mogu ne dati oduška osjećanju zahvalnosti g. dru. F. B. (jamačno je to sam g. urednik) za članke »Neki povodi naših jada«. Članci su bili prijeko potrebni nakon članaka g. I. M. »Indolentnost«. Sada znademo, da uredništvo »Kat. Lista« razumije naše nezadovoljstvo i da nije protivno našim težnjama. A kako bi se za članke poput onih pod naslovom »Indolentnost« prije moglo kazati, da su na štetu ugleda našega staleža, nego li za otvoreno i iskreno isticanje nezadovoljstva i potrebe reforama, držim, da će nam ugledno uredništvo otvoriti naš list, da i dalje svoje težnje iznosimo. Ako ima što da se popravi, mi ćemo to sami i popraviti, neka nam je samo slobodno govoriti. A ta nam se sloboda govora eto daje.

Podignite dakle Vi braćo, glave svoje, koje su visoke godine u dugotrajnoj službi sagnule k zemlji. Recite mlađima, što je uzrokom, da se ne odazivljete glasu trublje i ne hrlite u bojne redove zajedno s njima.

Podignite glave svoje, Vi »glebae adscripti«, koji poput nadničara obrađujete pustu zemlju na njivi Gospodinovoj. Riječi uma svoga sijete, znojem lica svoga natapate tlo obraslo trnjem, ili je kamenito, ili je kraj puta, kojim prolaze narodi, čitave vojske. Zašto sjeme riječi i znoj lica vaših ne donosi stostruk rod?

Gore glave, Vi, koji ste ulazili u zvanje visoko uzdignutih glava. Dajte, da Vam svijet zagleda u oči, da kroz njih vidi dušu, da sazna uzrok, zašto ste tako potišteni i postiđeni. Klonuli ste. Hrabra nekoć srca sad predaju pred borbom, orlovska krila ne dižu se nad kuće svojega sela. Zašto?

Ne bojte se, ne stidite se. Sve recite, da se opravdate, da opravdate takav način rada i života, kakav provodite. Mlađi naraštaj, koji ne vidi, kako vi gledate, ne misli, kako vi mislite, ne trpi, što vi trpite, kaže, da ste indolentni.

Ne, nije indolentnost uzrokom slabomu odzivu na zanosne pozive nekih na intenzivniji rad u pastoraciji. Ta eto,

svećenstvo ne reagira ni na oštrije ispade, pače ni na životna pitanja, ili ako reagira, onda to biva s tolikim ogorčenjem, te dolazi u — urednikov koš.

Zašto dakle šute toliki talenti i toliki za svoje zvanje oduševljeni mladići iz sjemeništa?

Ja sam uvjeren, da će mnogi radije primiti na sebe i veću krivnju, nego li je »indolentnost«. Dopustit će, da se njegov rad zove pasivnom resistencijom i otvorenim štrajkom, pače i kažnjivim opiranjem zakonitoj oblasti, ali ne indolentnošću. Slabome odzivu su uzrokom dublji razlozi. I ti se razlozi moraju ispitati i ukloniti. Jedan dio njih otkrivaju članci »Neki povodi naših jada«, U njima se ističu razne zapreke intenzivnijem radu, prema zahtjevima našeg doba, u pastoraciji. Ali treba da se ispituju i pozivi na intenzivniji rad, dakle ideje, s kojima se dolazi i način, na koji se dolazi s njima.

Velika ideja ima sama u sebi i silu. I ako velika i dobra ideja ne pobjeđuje, krivi su nosioci i širitelji te ideje. Treba ideju tako prikazati, da je svi razumiju i usvoje.

I u školi, tako ja držim, najveći dio krivnje za slab napredak djakâ jest na učiteljima. Zato moderna didaktika najveću pomnju obraća na to, da se predmete obuke učini učenicima zanimljivima. Je li učitelj postigao zanimanje učenika za predmet, onda je postigao i uspjeh. Tako je došlo, da se na priliku ja sjećam nekih stvari iz školskih klupa do najtanje sitnice, a čitave sam knjige zaboravio, kao da ih nikad ni vidio nijesam.

A dobro je da oni, koji dolaze s novim idejama, misle i na razne zapreke, i da ih nastoje odmah ukloniti.

U nas ima još snage i života. Ali meni se čini, da se dolazi k nama s novim i savremenim idejama, ali na stari način. Ne valja istupati uvijek među nas sa Biblijom ili sa kakvom knjigom duhovnih vježbi u ruci. Ne autoritetom visokim, već razlozima razuma. Uopće, ne previše zahtijevati, zapovijedati.

Ja sam za kratko vrijeme svoga života na selu opazio, da su bolji nadničari, koji su mladost svoju proveli na paši, a tek u kasnijoj dobi i od svoje volje dali se na nadnicu, da štogod zasluže, nego oni, što su od djetinjstva hodali po nadnicama i radili pod okom gospodara ili njegova zamjenika. U

prvi čas to iznenađuje, ali je razumljivo. Ovi su uvijek bili pod tuđom paskom i zapovijedi, a oni su od svoje volje okušavali svoje sile, naprezali ih, da vide, koliko će moći i došli tako do snage, koja im je pribavljala veselje, pa i kasnije kad rade, rade s voljom i veseljem k radu, pa i za drugoga. Zato je općenito i naš Slavonac, kad radi, bolji poslenik od Zagorca.

Naš rad u duhovnoj službi treba da ima izvor u našem uvjerenju. Mi hoćemo, da se sami odlučujemo. A put do toga su sastajanja i skupštine svećenstva. Žive i slobodne riječi ne mogu nadomjestiti nikakve brošire i novine. Radi toga je pisac članka članka »Indolentnost« s pravom spomenuo naše korone. Ali bi se korone svakako morale preudesiti. Njihov bi se djelokrug morao proširiti (vidi moj članak »Naše korone« iz g. 1916. br. 32.). Dodajem još, da bi svećenstvo sebi samo moralo birati predsjednika, ako treba i odbor. Gospoda dekani neka budu na koronama povjerenici duhovne oblasti, što i jesu. Uopće, nije dobro, da se gg. dekani smatraju predstavnicima svećenstva u pastoraciji. Oni bi se prije mogli smatrati nekim poglavarstvom. Ta kažu, ne znam, je li istina ili nije, da svaki (to svakako ne stoji) živi u nadi, da će jednoć ljubičasti pojas zamijeniti crvenim. Nu to stoji, da skupštine, na koje se sazivaju oni, kao predstavnici svećenstva u pastoraciji, proteku u najljepšem redu. Nema u njima nikakvih trvenja, ali zato ne vrcaju ni iskre, koje bi u život svećenstva unijele svijetla i topline. Zato je i zapisnik skupštine u pogledu uređenja mirovine svećenika za sva vremena zabilježio i ovo. Netko se usudio na skupštini zapitati, zašto prečasna gospoda kanonici ne doprinose za mirovinski fond kuratnoga svećenstva, ali mu je odgovoreno, da se na korist toga fonda ne popunjuju neka mjesta kanonička, a gospoda da ne reflektiraju na pripomoć iz mirovinskog fonda. Odgovor je po skupštini primljen na znanje. A trebalo je, da je još župnik sv. Marka u Zagrebu, pak sv. Marije na Bistrici et consortes odreknu penzije, pa bi si neka župnik čaglićki, svetoduški et consortes osnovali mirovinski fond sami za sebe!

Godine 1916. donio je »Kat. List« lijepu radnju pod naslovom »Gospodarske župe«. Radnja je pisana doista lijepo,

jamačno po uglednim autorima, i jezik teče glatko, ali nije realno napisana. Napisao ju je svećenik, koji nikad nije živio u pastoraciji na selu. Ne zna on, što je to, ako svećenik mora da bude u župi, kojoj služi, na svojem gospodarstvu, od kojega živi, u staji, gdje mu je blago, i u kuhinji, odakle jede, svagdje sâm. A ne mora to biti ne znam kakvo veliko gospodarstvo. Nekakvo gospodarstvo župnik na selu nužno mora da ima, jer se na selu ne može živjeti za gotov novac kao u gradu. Pisac u svojoj radnji — koliko se sjećam — i ne vodi računa o tome, da su župniku u najviše slučajeva maximi inimici domestici eius i da ih neprestano mora držati na oku. Čuo sam, da se mnogi gospodari drže načela: Ne uzimaj sluge, koji je bio kod popa. Pisac se tek boji, da bi vjerna družina, osobito t. zv. gospodarica svojom privrženošću mogla zavladati srcem župnikovim. Kolika naivnost! I od toga ga odvraća ozbiljnim mislima na sablazan, što bi je time pružio narodu.

I g. pisac »indolentnosti« kao da ne može oprostiti, što je svećenstvo pokazalo interesa za uređenje kongrue i toliko pretresa »materialia«. Smetnuo je s pameti, da župnik ne živi u zraku i od zraka, već ima na zemlji sagrađeni dom — zovu ga pače gdje-gdje i dvor — i mora jesti, a sve to traži družinu. I tu družinu redovno mora da plaća bolje nego drugi, jer ona s tom nakanom ide k njemu. Ja sam imao kuharicu, kojoj je bilo već 70 godina. I mogla je biti srećna što ima krov nad glavom. Ali nije bila zadovoljna s malim izdacima mojim za hranu, i ako je s onim, što je u kući bilo, slobodno gospodarila. Radi mojih malih izdataka njezino joj je kuharsko umjeće bilo uzalud. Jednoga dana mi je rekla: »Oni si nikaj nečeju poželeti. Zakaj sem onda ja tu.« I otišla je. A tako i sva družina, ako ne može više zasluživati ili barem komotnije živjeti, otići će dalje, jer je to svijet župniku tuđi, nije uz župnika vezan. I ako je već župnik vezan na samozataju i odricanje, nije njegova družina, a bez nje ne može da bude. Moji dohoci nijesu baš najgori i moji zahtjevi su čedni — tako da se eto ni družina njima ne zadovoljava — pa sam ipak tek ove godine isplatio dug, koji mi je godine i godine bio na leđima. To može i duhovna oblast uredovno potvrditi.

Neka pisac članka »Indolentnost« bude uvjeren, da je zanimanje svećenstva za poboljšanje materijalnih prilika početak velike općenite akcije i intenzivnijeg zvaničnog rada. Tu mi dolazi na um, kako je dr. Antun Radić u onome prvom »Domu«, pučkome listu, nastojao narod probuditi iz drijemeža. U tu svrhu govorio je on u listu o svemu i svačemu. Osobito je nastojao popularizovati ideju katoličkoga kongresa o osnivanju Rajfajzenovih zadruga. Činilo mu se, da nikako ne ide. A onda je počeo pisati ovako: »Ljudi, mičite se barem za svoje novce.« Držim, da mu je ta najbolje upalila.

Toliko za sada.

Katolički List 1918.

Povodom uređivanja kongrue.

Visoka vlada i prečasni episkopat počeli su s ispitivanjem valovnica u svrhu zakonskoga preuređenja kongrue i lukna. To nam je javio broj 11. »Kat. Lista«.

Znam, da će s razloga, poznatih čitateljima »K. L.«, mnogi naš čovjek na to samo slegnuti ramenima. Ali se bojim, da će tu vijest pregledati i mnogi od onih, koji nijesu na takve vijesti ravnodušni, poradi velike navale poslova u vrijeme korizmeno.

A budimo iskreni: mnogi vole, da vlast uređuje svećeničke dohotke, jer se boje, da će ih seljak slabo hraniti, kad on bude dijelio. Uči nas to žalosno iskustvo. Ali mi se i onako s time moramo sprijateljiti. To nova doba zacijelo nosi sa sobom. A kad bude seljak jednoć poznavao naše svećeničke dohotke, drukčije će nam i suditi. Zato je potrebno, da mi svoje pravo materijalno stanje otkrivamo i zahtjeve na javnost stavljamo.

Da izbjegnem daljnjem raspravljanju o nabačenom pitanju, a da donekle ilustriram posljednju tvrdnju svoju, opisat ću ukratko razočaranje, što ga je doživio moj otac na župi kod svoga sina. Ne radi hvale, već radi boljeg razumijevanja spominjem, da je on vrlo nabožan i u potpunom smislu riječi »muž molitve«.

Otkako sam župnikom, posjetio me je samo jednoć i to na dva ili tri dana. Sada, kad je na domu u starosti radi smrti majke i sestre ostao sâm, odlučio je, da se posve preseli k meni, ali me je brzo ostavio. Nije to bilo samo za to, da ondje, gdje je živio, radio i stjecao, smrt dočeka. Njemu nije prijao život na župnom »dvoru«.

Evo naših dugih razgovora ukratko:

— »No, sad sem i to videl, budem barem znal pripovedat tam, kad dojdem« — često je ponavljao odmah nakon dolaska k meni, ali mi dugo nije hotio da kaže, što je to vidio. Ono »tam« znao sam, da je drugi svijet, drugi život.

Jednoga dana reče mi drhćući: — »Sinko, ja sam ob tvojoj hrani čisto oslabel. Pred očmi mi se megli, a pod menom noge podrhtavaju. Ja sem obrtnik, pak nisem nigdar tak slabo živel, kak ti živiš.«

Bilo mi je starca neizmjerno žao. U mojim očima je on uvijek bio krepak muž, radin i vrlo odlučan. Takova sam ga poznavao i sa strahopočitanjem o njemu mislio kao dječak i kao mladić. Poslije sam rijetko i samo na dan dva kući dolazio, pa i ne znam, kad je ostario. Sada su mu oči bile pune suza. Nijesam mu pao na prsa, jer nijesam bio naučen na takve izlive čuvstava, ali boljele su me te suze jako.

Uistinu pak, u župnome stanu se mnogo bolje jelo, otkako je otac bio kod mene. Smatrao sam svojom dužnošću, da njega dvorim. No, goveđe čorbe nije bilo ni tada, jer u selu mesara nema, a činilo mi se preveliki luksus po meso slati 11 kilometara daleko — a bio bi to za župničke dohotke i prevelik izdatak. Ja po govedinu, dok sam bio sâm, nijesam slao nikad, osim kad su bila vicinija: inače često ni na Božić, ni na Uskrs.

Ja sam skrušeno obećao ocu, da ću se popraviti. Obećao sam slati po meso. On je stavljao svoju prištednju meni na raspolaganje, jer da vidi, da ja nemam odakle. Nijesam hotio, da na to pristanem, pače sam se hvalio govedima i drugim gospodarstvom svojim, ali mi je on odgovorio:

— »Nemoj ti meni govoriti. Misliš, da ja ne vidim, da si to sve ti pristradal. Denes u ratno vreme to slučajno nekaj vredi, priznajem, ali da si ti sebi vuščil, kak si vuščiju drugi, ne

bi ni tega imal, bil bi navek dužen, kak sem ja nekoje zapametil. Ali i sada krava vredi kravu, a konj konja i nikaj više. Vidim ja, pri vas svećenikih, gde bi baš moralo biti najviše pravice, ima je još najmanje.«

— »Vi mislite, da se novcem mora sve naplatiti. Naša duhovna oblast nas sve poznaje. Pa onda ugled, što ga tko uživa, visi o vrijednosti njegovoj.«

— »To ti meni veliš. A kaj ne vidiš, da ljudi župe dobivaju po prijateljstvu. I, koji dobije veću i bolju župu, ima i veći ugled. Pa i sama vaša oblast daje veću čast onomu, koji je na boljoj župi i u većemu mjestu. Ja ne vjerujem da ti to ne vidiš.«

— »Tatek, ako je veća župa, veća je i odgovornost i više je posla«.

— »Kaj?! Kak bi to bilo, da onaj župnik, koji ima kapelana, dela više neg' ti, koji si sam. Kakvi je to život? Cela župa na tebi samomu visi. Ja nisem nigdar hotel biti bez detića. To bi bila najveća sramota, da ja kak majstor sâm sedim na stolcu i samo šivam čitav svoj život.«

— »Ali to nije svejedno. Ja ne radim kao obrtnik.«

— »Još više radiš! Naj me Bog kaštiguje, ako sem ja toliku brigu vodil, kak ti, a ti znaš, da se je pri nas puno delalo. Iz ničesa smo počeli, da smo do nečega došli i vas djecu othranili. Ti si celi dan u poslu i svaki dan, a u nedjelju, kad bi trebalo da počivaš, kak mi drugi ljudi, delaš još najviše. Neprestance si na tih kolih.«

Bio je ogorčen, ali ne radi sebe, već radi mene. Rekao mi je i to, da nijesam nikakav »gospon«, da mi se ne bi ni čudio, da sam se rodio u kakvome zabitnome selu i da nijesam ništa bolje vidio. On se rodio u selu, obišao dosta svijeta kao djetić, ali se nikada nije hotio ustaviti na selu, da ondje u majstora radi, iako su ga često pozivali majstori, a meni je spočitavao, da sam se zabio u selu i život svoj provodim »med mužmi«.

Da ga sprijateljim sa stanjem, u kojem smo se nalazili — a meni se dotada nije tako zlo činilo — dao sam mu Baarovu knjižicu »Putem ljubavi«, da si je pročita. Kad ju je pročitao, rekao mi je:

— »Kad ti bude koji dijak rekel, da bi rad bil svećenik, onda mu samo daj tu knjigu čitati . . .«

Od tada smo imali za užinu uvijek čorbu od govedine, ali otac toga nije mogao dugo podnositi. Jednoga dana mi reče otvoreno:

— »Sinko, ja vidim, da ja tebe zatiram. Ovako to ne more dalje iti. Ti trošiš puno, a malo od toga vžiješ. S tvojim dobrom tuđin gospodari. Tebi kuharica da, kaj ona hoće. Ona bolje živi od tebe. I slugi ona privušči više neg' tebi. Treba ga. Kad mu nebi dala bolji komad mesa, ne bi ju hotjel posluhnuti, ne bi joj prinesel, kaj joj treba. On joj više vredi neg' ti. Ti joj moraš njezino dati, drugač te ostavi, a onda je za te još gore, a ona bu otišla kam u grad, pak joj bude još lepše. Se, vidiš, da se ni njoj ne dopada na selu. A da ti ove sve nahraniš radi mene jednoga, to ja ne morem podnesti, a bome ne more ni tvoj dohodak. Ovakvo gospodarstvo, gdje je sve na tuđim ljudima, je skupo. Da si oženjen, to bi čisto drugač bilo. Žena bi za nas kuhala bolje, nigdo ne bi tomu prigovaral. Ni pri meni družina nije jela meso svaki put, kad smo ga mi jeli. I bila je zadovoljna. Nigdar se nijedno družinče moje nije potužilo, da je gladno. Pri tebi to ne more biti. Ja to sve vidim. Ti svojom plaćom ne možeš sve nas hraniti s mesom, zato onda moraš s družinom skupa jesti prostiju hranu — a ja to ne morem. Ja idem nazaj domom, otkud sem i došel. Ja znam, da idem u samoću. Nikoga svoga više tam nemam. Ali toga ja gledati ne morem.«

Branio sam se, da ja ne tražim nikakva izabrana jela, i ne ću da uživam u jedenju, ali on je to razumio, kao da njemu spočitavam pohlepu za jelom i vrlo se ražalio na mene. Uzalud sam ga sjećao, da i ja provodim samotan život i da mene ništa bolje ne čeka. To nije za njega bila nikakva utjeha.

I otišao je. Otišao je uvrijeđen.

Otpratio sam ga kući. Put nas je vodio preko Zagreba, kamo smo stigli vlakom uvečer. I ja sam po zagrebačkim ulicama od 9 do 11 sati u noći tražio stana. Hodali smo ulicama od hotela do hotela. Kiša je padala, a otac je stenjao kraj mene. Nigdje stana. Napokon sam pošao, ako i daleko od središta grada, do prijatelja župnika. Još u 11 sati gorjelo

je svijetlo u kancelariji. Pokucam na prozoru i kapelan, koji je još radio u kancelariji, pusti nas unutra. Nijesam mu dao da alarmira kuću, jer sam bio sretan, da sam pod krovom. Svakome od nas dao je jedan stolac, da na njemu prospavamo noć. Meni nekako taj položaj nije prijao, pa sam se obnoć spustio na pod i protegnuo po njemu. Prema jutru javi se otac:

— »Sinko, stani se. Mogel bi gdo dojti, pak bi te našel na podu.« Bojao se poniženja, pa je hotio da me očuva od njega. Nije opazio, da sam se ja već davno prije toga digao sa poda, jer je bilo hladno.

Tako se eto svršilo umišljeno »gospodstvo« sina popa. On je zacijelo temeljito promijenio svoje sne o popovskom bogatstvu. A tako će i sav narod, kad jednom vidi, kako u istinu jest.

»Katolički List« 1917.

Iz naroda.

Pred nekoliko godina u jednome od članaka pod naslovom »Iz skromne obuke« iznio sam u »Katoličkom Listu« misao, da se u propovijedima što više služimo narodnim poslovicama. U njima je nesamo velika mudrost, nego i prava narodna duša. Uredništvo se izjavilo spremnim i tiskati takve narodne poslovice, koje govore o Bogu. Dosad još nije uredništvo donijelo takvih saopćenja. (Jer nije dobilo Ur.) Ali možda se ipak tko od naših mlađih dao na sabiranje takvih poslovica? Sabiranje toga blaga bilo bi dostojno jednoga ljudskoga i svećeničkoga života.

Hoćemo li da nas narodna duša razumije, treba da joj govorimo njezinim jezikom; hoćemo li da je taknemo, u njezine žice treba da udarimo.

I ne samo poslovice narodne, već i način izričaja i riječi puka treba da poznajemo i rabimo, ako hoćemo da puku k srcu govorimo.

Slobodan sam iznijeti ovdje nekoliko svojih govora prigodom vjenčanja, koji nijesu drugo nego razlaganje riječi i

naziva, kojima se narod naš služi. Koliko je vremena trebalo, da je narod te nazive prihvatio i usvojio ih, a sada kad postoje, rijetko se tko na njih osvrće. Mrtvi kapitali, zakopano blago!

Pripominjem, da se tu radi samo o ideji, da se pouka gradi na narodnom shvatanju i da se ono, što u narodu već postoji, dalje kultivira. Drugi, koji su narodnome životu bliže, znat će toga više i bolje. Neka se ne krate saopćiti to i nama ostalima.

Kad sam prvi od ovih narodnih naziva tumačio kod vjenčanja, ugledan svećenik, koji je bio ondje nazočan, bio je iznenađen i pitao me je, gdje sam to našao . . .

1. Ima krajeva u našoj domovini, gdje se čeljade istom onda, kad se oženi, zove čovjek. U prvi čas čini se to nepametno. Znademo, da čovjek ima tijelo i dušu i — sve, što ima tijelo i dušu je čovjek. Čovjek je dakle staro i mlado, muško i žensko. Ipak, žena će i sama, kad spominje svoga muža, kazati moj »čovjek«. U tome je sadržana velika mudrost. Čitamo naime u Sv. Pismu, da je Bog stvarajući čovjeka rekao: »Načinimo čovjeka na svoju sliku i priliku, da bude gospodar i od riba morskih i od ptica nebeskih i od stoke i od cijele zemlje«. I stvori Bog čovjeka na svoju sliku i priliku, dade mu razum i slobodnu volju, a s time mu preda čitavu zemlju, da joj bude gospodar. I čovjek je iskrčio neprohodne šume, upitomio divlje zvijeri i metnuo na njih jaram, da mu služe, rabi vatru i vodu u svoju korist. Čovjek ne prestaje i dalje naprezati i svoju pamet i svoje mišice. A pitaš li za koga, čemu se toliko napreže i pati, čut ćeš u najviše slučajeva: Moram, imam ženu, imam djecu. Dakle radi žene i djece čovjek napreže svoje sile duševne i tjelesne. Nužda ga sili da radi iza svih sila, da teži za napretkom. Svaki je napredak težak. Mnogi, kad ne bi imao žene ni djece i ne bi imao za koga da se muči, ne bi potpuno upotrebio svoje duševne i tjelesne sile, pa ne bi ni bio potpun čovjek. Ali, dok je iza njega žena i djeca, on radi nesamo za sebe, već i za ženu i za djecu, on ne radi samo za danas, već i za sjutra i za budućnost, jer znade, da će i poslije smrti u djeci svojoj ostati na zemlji. Za takova onda mudrost narodna s pravom kaže: To je čovjek.

Od danas i ti ćeš biti takav čovjek. Imaj svagda na umu

tvoje dostojanstvo. Što ti mogu više željeti, nego da budeš dostojan toga imena. A ne zaboravi, da si to ime dobio po ženi. Zato joj budi čovjek, budi joj hranitelj i branitelj u životu. A ti, kao žena, budi svome čovjeku poticalo na rad, blagom mu rukom otari znoj sa izmučena čela i budi mu utjeha u muci . . .

2. Muž i žena zovu se u našem narodu i drugovima. »Moj drug«, kaže žena za muža svojega, a tako i muž zove ženu svoju. I deveta zapovijed Božja se negdje moli: »Ne poželi tuđega druga«. Muž i žena naime čine jedno društvo, udruženje. I to je udruženje najstarije. Tako ja staro, kako i rod ljudski. Kad je Bog stvarao prvoga čovjeka, čita se u Sv. Pismu, da je rekao: »Nije dobro, da je čovjek sam, načinimo mu družicu prema njemu.«

»Teško čovjeku, koji je sam, jer ako padne, nema tko će ga pridići«, čita se u Sv. Pismu. Zato se onda ljudi istoga staleža, koji idu za istom svrhom, slažu i stvaraju udruženja: seljaci se udružuju u seljačke zadruge, obrtnici u obrtne zadruge, trgovci u trgovačke. Znademo, da se u Americi milijuneri i milijarderi, koji imadu velike rudokope i tvornice, opet udružuju u t. zv. trustove. Eto, i oni, premda posjeduju golemi imutak, ne misle, da im ne treba drugova. Sve se danas udružuje, da laglje postigne svrhu, za kojom ide u udruženju. Svijet to uviđa sve više i udružuje se i organizuje. A Bog, koji je stvorio čovjeka i od početka poznavao narav njegovu, reče odmah, kad ga je stvorio: »Nije dobro, da je čovjek sam, načinimo mu družicu prema njemu«. Bog je dakle odmah čovjeku stvorio ženu, da mu bude drug u životu. Nije ženidbi samo to svrha, da se pomoću nje umnoža rod ljudski i napuni zemlja, već da se dvije osobe udruže i međusobno pomažu. Život donosi sa sobom i teških časova. Pojedinac im često podlegne. Ali vi ćete biti dvoje, pa kad nadođu takvi teški časovi, odmah treba da vas svatko pomisli na svoga druga. U njemu će naći najsigurnijega i najvjernijega pomoćnika. Neka znade muž, da mu je najsigurniji i najvjerniji drug u nevolji njegova žena, a žena neka znade, da joj je najsigurnije u nevolji obratiti se na svoga muža. Ali ne zaboravite ni tko vas je udružio. Ne zaboravite, da je Isus dao i posvetu tome

udruženju, kad vas je spojio svetim sakramentom ženidbe, u kojemu vam je obečao i svoju pomoć . . .

3. Muž i žena zovu se jednim imenom i supruzi. U gradovima se obično tako i nazivaju. Slično se latinski veli conjuges. Supruzi je isto što i spregnuti, skupa upregnuti. A zovu se tako, jer su se odlučili, da žive u zajednici i skupa nose jaram života. Rekao sam jaram života, jer život je težak. Vi i sami znadete, da vam ne će biti uvijek, kao što je danas. Sustat će sad ovaj, sad onaj, pod teškim teretom života. Kola života, što ćete ih vući, zapast će gjekad tako, da će trebati živo prionuti, ako ushtjednete da ih izvučete. I složna rada će trebati. Ne će biti dosta da povuće sad jedan, sad opet drugi, već zajednički, kako ste skupa i upregnuti. Ne zaboravite nikad, da ste supruzi i da ste obećali jedno drugome, da ćete zajednički nositi jaram. A sjećam vas Onoga, koji je i svoj nauk i život po tome nauku nazvao također jarmom, ali je ujedno rekao: »Jaram je moj lahak i breme je moje slatko«. On može i vama jaram učiniti lakim i breme slatkim. Molite mu se. Mnogo stoji do vas, da vam jaram života bude lahak i breme slatko, ali ne sve, ne zaboravite na Onoga, koji vam je danas u sakramentu ženidbe obećao svoju pomoć i milost . .

Katolički List 1918.

Naturae non imperatur, nisi parendo.

Vulkan se smirio. Istina, još se puši i zemlja oko njega podrhtava, ali to su posljednji trzaji, sve slabiji i slabiji. Podilazi me neodoljiva težnja, da se popnem na vrh kratera i da mu zagledam u dno. Hoću li to moći?

U promatranju ne će me smetati upravo ništa. Sve su veze sa svijetom prekinute, svi su putevi zatvoreni.* Ne će mi se dakle nitko približiti, da mi bude vođ i savjetnik. A nema ovamo ni knjiga ni novina, tih starih zavodnika.

Erupcija, kojom se gnjev naroda izlio, pokazala je veliku snagu. Dä, još smo barbari, još je u nas priroda jaka.

Ne ću da slavim barbarstvo, ali ne mogu da zaboravim, kako su u tvrdim, zidanim kućama iza željeznih rešetki drhtali,

*) To je bilo za prevrata.

dok se u gori skrivala puška. A to su drhtali oni, koji su na tuđem znoju i neznanju, gazeći pravo i pravednost, gradili svoje tvrdinje. Za njih prve nije postojao zakon i vlast je pred njima sagnula šiju. I gomilale su se nepravde na nepravde. Napokon je radi njih morao da izgubi svaku vrijednost zakon, vlast da prestane. Nekoliko dana lebdjeli smo između neba i zemlje. A seljak, onaj čovjek što živi na svojoj grudi zemlje i od nje se hrani, nije se bojao ničega. I, da ne stoji ona narodna »gdje vuci grabe tamo i lisice kradu« ne bi se mogla, a nebi trebala, da se na selu osnuje »narodna straža«, osim na obranu slobode osobe i imutka kojega pojedinca, kakvoga seoskoga — gavana. A taj je u selu obično nesamo, kako to narod slikovito kaže jedan po jedan, već doslovno jedan i, da se uzmogne podići taj jedan, mora da propadnu mnogi, jer se, kako je netko rekao, broj 1,000.000 ne može ispisati, nego da se kraj brojke 1 napiše šest ništica.

Žid u mojem selu, komisionar za dobavu sijena u ratne svrhe, prodavao je javno svoje sijeno za 90 K po mtc., iako mu je određena bila maksimalna cijena u neprešanom stanju sa 30 K.

Vlasti to nije upadalo u oči. Ali je istodobno seljacima otimala i žito i novce, ako su ga koji mjerov, da pokriju druge kućne potrebe, iznad maksimalne cijene prodali. Žida dakako ni u tome poslu nijesu nikad uhvatili. No, kad je u proljeće mnogima uzmanjkalo hrane, od kukuruza rekviriranog za prehranu potrebnoga pučanstva u općini, dobio je Žid uz maksimalnu cijenu 10 mtc., dok je istodobno predbilježenim već za kukuruz odgovoreno, da se pobrine svaki za hranu, kako znade, jer da kukuruza više nema. Aprovizacijoni odbor potužio se na tu nepravdu preko svoga predsjednika na kotarsku i županijsku oblast, tražio je jednaku mjeru za sve, i zahtjevao je kaznu radi prekoračenja maksimalne cijene sijena. Proces je trajao punih šest mjeseci. Žid se je smijao. Riješenje nije dolazilo. Kada se je čula podzemna tutnjava, vulkan je počeo da radi, tekar kad je ovih dana narod počeo da sudi, Žid se uznemirio, uzdrhtao i mene je nakon šest mjeseci opet — pozdravio iz daleka skidajući kapu. Pošao je kotarskoj oblasti i zaražio oružanu zaštitu, ali mu je kotarski predstojnik odgovorio, da više nije predstojnik već obični građanin.

Kad u duhu pogledam u nedaleku prošlost, pitam se, jeli to onaj mirni, gotovo do puzanja podložni seljak? Kako se dosad moglo njime vladati?

Naturae non imperatur, nisi parendo.

Zar nam i najstarija pisana povijest — povijest Egipta — ne pripovijeda o podizanju i pobunama puka? A povijest naroda izabranoga? A rimska?

Silnu rijeku ne možeš sustaviti, niti je možeš vratiti njezinu izvoru, ali je možeš svesti i upotrijebiti zašto hoćeš. Na lavi Vezuva raste najbolje vino.

U puku je narav čovjeka, priroda, koja je i u vodi i u vatri vulkana. Ispitaj je, prilagodi i pokori joj se, pa vodi kud hoćeš.

Znadu to dobro demagozi naše dobe, »kad ugađaju najgorim instinktima mnoštva«. Ali i mnogi veliki ljudi prošle dobe sagradili su svoju veličinu na puku, i ako su ga prezirali inače. Pa su i takve aristokratske naravi mnogo doprinjele tomu, da masa dobiva oblik, puk postaje čovječanstvo i svijetom vlada demokracija.

Puk ne treba samilosti i smilovanja viših klasa. Ne računa na altruizam i filantropizam. Za to se valjada i toliko općenito tužimo na crno »nezahvalnost« puka. Demos, puk hoće da vlada. U njemu je ne samo većina, već jezgra čovječanstva, u njemu je »neprofinjena priroda čovjeka«.

Misao demokracije je kršćanska. To može poricati samo onaj, koji nije čitao Evanđelja. No, mene više zanima činjenica, da puk kao takav ne vlada, već i dalje njim vladaju i vode ga pojedinci, ali vladaju non imperando sed parendo.

Demokracija ne će uništiti individua. Veliki duhovi će i dalje voditi čovječanstvo. Polje rada i vlasti bit će im i dalje otvoreno, tek će morati da se obaziru, da li je i puk za njma. Oni će se sve većma pozivati na puk, a puk će uvijek jače naglašavati svoju volju i svoje pristajanje. Nužno će dakle biti i upučivan u »tajne« izabranih od sad i tako brže napredovati nego dosad. A veliki duhovi neće dolaziti na misao, da su »nadljudi«, već će se zadovoljavati čednijim naslovom izabranih reprezentanata čovječanstva. I ti će reprezentanti moći više nego »nadčovjek«, div — sicut hodierna historia docet.

Okrunjene glave i državnici, koji su u svojim rukama imali sve niti državna ustroja, pali su sa svoje visine i ustupili svoja mjesta dosad prezrenim i bespravnim »teoretičarima«, koji su govorili »kroz prozor«.

Priziv na puk bit će od sad najviša instancija, a volja puka najjači argumenat. Koliko pravednih i plemenitih zamisli, koje su »mjerodavni« krugovi sa podsmijevanjem primali, doći će potporom puka do ostvarenja. Mislioci, koji su prije kroz sav vijek svoj na glavi nosili trnovitu krunu, laglje će se ovjenčati vijencem pobjede.

Ta, svijet današnji se je već bio tolikim i takvim ogradama ogradio, da je upravo potrebna bila ovakva prirodna sila, kakva je u puka, da ih poruši. Kajzer je njemački još pred nekoliko dana izdao nalog, da se svakome ministru ima davati naslov »Preuzvišenost«. A državnici Austro-Ugarske monarhije nijesu nikako mogli shvatiti, da bi se Monarhija mogla preustrojiti drukčije nego na temeljima, na kojima postoji — a ti temelji nijesu još ni bili stariji od pedeset godina. Puk je to pitanje riješio u času i radikalno.

I tome sam puku ja često zapovijedao. Sjećam se, da redovito nijesam postigao svrhe, kad sam zapovijedao: Argumenti! Gdjekad i kompromis ne će škoditi! Naturae non imperatur, nisi parendo.

Evo to sam vidio sa ždrijela smirenoga vulkana!

Jedan turistički izlet i ništa više.

Katolički List 1918.

Naturae non imperatur, nisi parendo.

(S e c u n d o.)

Kad sam dočitao u ovome listu otisnuti svoj članak pod gornjim naslovom i pročitao posljednje riječi: Jedan turistički izlet i ništa više«, sama sam sebe upitao: Zar zbilja ništa više?

Ne, ja nijesam nadisao sve, što sam vidio, ni sve, što sam mislio na ždrijelu vulkana. Toliko je toga ostalo u peru, među recima! Stoji, da je čovječanstvo, narav čovječja, u puku. Stoji, da će u napredak pobjeđivati samo one ideje, za

koje će se i puk boriti i samo oni ljudi, za kojima će puk stajati. A njegovo će se pritajanje dobivati non imperando sed parendo. Ali narav čevječja nije samo u puku, u čitavom čovječanstu, već i u pojedincu čovjeku. I za tu narav vrijedi pravilo: Naturae non imperatur nisi parendo.

Znam, da će mnogi na ovo nezadovoljno mahati glavom. Ništa za to. Ima ih, koji ne smiju niti čuti ništa o naravi i o prirodnim zakonima. Odmah u tome vide protivno nešto vjeri i Bogu. A ipak se ne može niti zamisliti narav sa svojim stalno određenim zakonima bez svoga Stvoritelja i Zakonodavca. Zar nije poredak i svršnost u prirodi jedan od dokaza za bivstvovanje Božje?

I Bog, reda i zakona, što ga je prirodi postavio, da po njoj živi, ne ruši. On ne čini ništa proti naravi. Onima, koji bi hotjeli, da Bog zakone, jednoč postavljene, prestupa čudesima, dovikuje jedan svetac: Najveće su čudo upravo ti stalni i određeni zakoni, po kojima se svijet ravna. Bog zahvati kadgod i u taj redoviti tok događaja svojom svemogućom rukom, ali ne čini ništa proti naravi. On čini što i liječnik, kad lijekovima svojim određuje tok bolesti kod bolesnika. Kad bi Bog učinio što proti naravi, činio bi i proti sebi.

Vidimo, da su zakoni naravi određeni, da se stalno ispunjavaju. U svom ispunjavanju, čine nam se često i krutima. Uza sve to pred njima nekud rado zatvaramo oči i ne ćemo da ih priznamo. Dakako da to naravnih zakona i naravnoga toka stvari ne može promijeniti. Tko im se suprotivi, bude pregažen. Ja sam vidio već potpuni slom jakih individua, koji nijesu htjeli da računaju s naravi čovječjom. U njihovu je ustroju nešto puklo, kao što pukne parni stroj, ako se previše pod njime loži, a para se ne pušta napolje. A doživio sam i to, da su ljudi, koji su isto tako počeli suprotiveći se naravi, poslije tu i tamo popuštali joj, a u istinu vladali njom parendo i, sačuvali se. Mene se uvijek duboko doimala tragika onih prvih, ali sam čuo o njima i niskih i prijezirnih riječi i tamo, gdje se nijesam nadao. Evo, tako se osvećuje narav.

Ali narav je čovjekova grijehom praroditelja iskvarena. Nijesmo li se dakle mi dužni suprotiviti toj naravi?

Doista, Crkva uči da je čovjek po grijehu praroditelja

izgubio vrhunaravne darove Božje. Ali i naravni darovi Božji, čovječja narav čovjekova, čini ga Bogu sličnim. Ta je slika Božja čovjeku ostala, tek je nešto nagrđena. Crkva uči, da mu je razum potamnio, a volja oslabila, ali je kao dogmat protiv reformatora na početku novog vijeka ustanovila, da čovjek svojih duševnih moći nije izgubio. Ja sam jednoć upravo nevjerojatnih stvari o naravi čovječjoj, naime nakon pada i o poniženju nakon grijeha naših praroditelja, slušao od jednoga profesora teologije (ali ne u školi). Sve, kud se okreneš sam grijeh i poniženje čovjeka — ispod životinje. Ali sv. Augustin veli: »Kad bi duša odmah u početku bila od Boga stvorena takva, kakva je sada nakon grijeha praroditelja, i tada bi posjedovala nemalu savršenost i mi bismo bili Stvoritelju dužni zahvalnost za to«. Često smo mi premalo zahvalni svome Stvoritelju za te darove i za život uopće. Smijemo li se onda čuditi, ako u njemu ne uživamo blagoslova i sreće?

Ne, čovjekova narav nije po grijehu postala sasvim druga. Čovjek nikad nije ni bio anđeo, da onda postane vrag. Čovjek je uvijek bio stvor Božji drugoga reda i druge naravi, koja mu je ostala. I nezahvalan je svome Stvoritelju, tko se time ne zadovoljava, već hoće da bude — kao Bog.

Premalo mi je poznat široki svijet i život u njemu. U skučenim sam se prilikama rodio i vijek svoj provodio. Ipak su doprle do mene vijesti, da ima zemalja, u kojima se prirodni darovi čovjekovi mnogo cijene, s njima sva odgoja mladeži računa i na njima se gradi. Mene su te vijesti napunjale uvijek udivljenjem. U tim je zemljama najmanje revolucijonaraca. I u odgoji vrijedi pravilo: »Naturae non imperatur nisi parendo.«

Govoreći negdje dr. Bazala o Nitscheu i njegovoj filozofiji i upozorujuć na njegovu rečenicu, »ako vidiš, da je nešto slabo i hoće da padne, nemoj da to pridržiš, nego još udari nogom, da padne«, zgodno spominje, kako je i on sam posljednje dane svojega života, tjelesno i duševno srvan, bio upućen na milosrđe svoje sestre, koja ga je u bolesti njegovala. Time je njegovu filozifiju doveo do apsurdnosti. Ali ja bih se usudio ustvrditi, da je Nitsche uopće morao biti slab i boležljiv

čovjek. Kao takav, a kraj toga čovjek velikih duševnih sposobnosti, mora da je teško osjećao nemoć svoju i skučenost svoje čovječje naravi. Iz toga osjećanja rađala se želja za zdravljem, za snagom ljudskom, da mu je napokon idealom postala snaga nadljudska, nadčovjek. Dakle ograničenje naravnih sila radi tjelesnih slabosti i bolesti bilo je izvor njegove revolte i filozofije o nadčovjeku.

Svako silovito ograničivanje naravnih sila čovjekovih osvećuje se na njemu, jer stoji: Naturae non imperatur nisi parendo. Što vrijedi za čitavo čovječanstvo, vrijedi i za pojedinca čovjeka. Razlika je samo u tome, što čitavo čovječanstvo laglje ruši razne ograde, nego li pojedinac. Treba se dakle osloniti na čovječanstvo, a ono je u puku. Kad se on upre, ograde će popustiti. Demokracija će dakle osloboditi i mnoštvo i pojedinca.

Katolički List 1918.

Synodus dioecesana MCMXXVanni.

U tamnoj noći, daleko od sela, na osamljenoj stanici željezničkoj ušao sam u vlak. No, još prije nego se razdanilo, taj je vlak primio i drugoga i trećega putnika. Svi smo mi bili u crnim haljinama, ali smo sa svijetlim nadama polazili na sinodu. I na ostalim prugama su k nama pridolazili ljudi u crnim haljinama, a sa svijetlim nadama.

Kad smo se približavali Gradu, već se on u svijetlu sunca sjajio, kao da je sazdan od kamena, koji je tek stigao iz gore. Onaj stari naš Grad prepoznavali smo tek po onim dvama šiljatim zvonicima stolne crkve i po tamnoj gori iza njih.

No, srca su nam u radosnoj uzrujanosti podrhtavala, osjećajući, da je to naš rodni grad, u kojem se dugim i mučnim školovanjem rađao naš duševni život, gdje smo primili svoj poziv, odakle smo se širom domovine razišli.

Sastali smo se svi na jednome mjestu, na onome istome mjestu, na kojem smo i niknuti.

Iste prostorije, iste sobe, hodnici, vrt, ali mi jedva da se

prepoznajemo. Koliko je sve to i jače i dugovječnije od nas!

Višeput mi se ovdje dogodilo, da sam promatrajući kojega svećenika, pomislio u sebi: Tko je taj stari gospodin? Kako sam se iznenadio, kad sam saznao, da je to moj konseminarista — mlađi od mene!

A što tek da rečem o starijima?! Jednoga počasnoga kanonika, pognuta starca, pratio je mlađi svećenik, kojega sam odmah prepoznao. — Tko je onaj starac? pitao sam nekoga. On mi reče ime svećenika, kojega sam prvi i posljednji put vidio na prvoj svojoj kapelaniji, kad je pohodio moga principala. Bio je tada visok, mršav. Na rukama je imao fine rukavice. Držanje mu je bilo u isto vrijeme čedno, svećeničko i elegantno.

A kad mi rekoše ime jednoga drugoga malena starčića, sjetio sam se svećenika, s kojim sam se pred 27 godina sreo u jednome vozu zagorske željeznice. On se tada u sav glas smijao radu svojega druga, što je pisao gospodarske knjige, a stoka mu je kod kuće pogibala. Bio je tada zdrav, jak, činio mi se jedamput viši i jači nego sada. Njemu se tada činilo, da se onaj idealni drug njegov poput Don Kihota bori protiv vjetrenjača.

Vidio sam dosta lica, opaljenih od sunčana žara, kao što je lice ratara, koji od zore do mraka prevrta zemlju i njezinim prirodom, te mukotrpnim radom svojih ruku hrani i sebe i druge. Čuo sam tu mnogo riječi u kajkavačkom dijalektu, i to ne u onom gradskom, već seoskom, koji upotrebljava samoglasnike, za koje ne znaš, da li su *a* ili *o*, *u* ili *o*, *e* ili *i*. Tâ naša braća su se posve stopila s narodom, tamo njegdje na brdu ili za brdom, i odijeljeni od ostaloga svijeta žive za svoj narod. Narodu su se posve približili i dali mu sve idući putem svojega zvanja. Oni mogu kazati sa apostolima: »Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus Te . . .« To je sjeme, koje kad se baci na zemlju, u njoj se rastvori i sagnjije, da iz njega nikne stostruk rod.

U tome je došlo vrijeme i približio se čas, kad se imala početi sinoda.

Mnogi su došli sa velikim tegobama. Sve će to biti druk-

čije, nego što je bilo dosad — misle pojedinci. S takvim se mislima sakupismo u katedrali.

Oglasi se veliko zvono. Onaj čas prostruji neka ugodna uzrujanost mojim žilama. Sjetih se onih sitnih radosti, što no ih je unosilo u sjemenište među nas klerike ovo veliko svečano zvono.

Velika vrata katedrale otvaraju se širom. U daljini, duboko dolje u crkvi, vidi se procesija, koja se posve polagano pomiče. Čini ti se, da su to pokornici, koji se pravo ne usuđuju približiti oltaru. Prvi su se približavali franjevački klerici, bosih nogu u sandalama, noseći križ. Posljednji je došao Nadbiskup, upirući se o dugačku pastirsku palicu. Crkvom zaori pjesma: »Salve regina, mater misericordiae . . .«

Tada se Nadbiskup sa asistencijom uputi k oltaru, u kojem je pohranjeno Presveto Otajstvo i donese Presveto u procesiji i položi Ga na veliki oltar. I zapjeva: «Veni Creator Spiritus« — a mi nastavismo — »Mentes tuorum visita, imple superna gratia, quae tu creasti pectora . . .«

Pomalo je nestajalo ratobornoga duha. »Stoji mnoštvo razboljeno . . . Jaganjci su rek' bi tihi, Što bijahu gorski lavi: Taka čuda božja riječ pravi«.

Iza toga se sinoda »konstituisala«.

Po svim pripremama vidjelo se, da je sinoda skupština, zakonodavno tijelo. I već mi se činilo, da je to nekakva moderna ustanova i gotovo nijesam bio zadovoljan time. Ali mi u to dođe na pamet, da je u našoj nadbiskupiji već bilo sinoda i to posljednja pred stotinu godina. To je dakle crkvena ustanova, koja je u mnogome slična uređenju modernih svjetovnih skupština i sabora, a ipak osjećaš iz svega tako dragi miris starine.

Članovima sinoda: i onima pozvanima po crkvenom poglavaru, i onima izabranim po kleru, točno su određena na sinodi mjesta (sjedala) po časti. Pače, svima se zajamčuje, ako je tko pomutnjom zapostavljen, da time nije izgubio svoga prava na odličnije, bolje mjesto, koje mu pripada.

Ha, to je bila jeka daleke starine! Državna skupština, sabor, ne može se danas ni zamisliti s takvom uredbom. Tako se sinoda protivi duhu naše dobe. No ja, koji sam prije požudno tra-

žio starinu, time sam bio zatečen. Čovjek bi rekao na prvi mah, da ta uredba nije u skladu nesamo sa jednakim pravom svih članova skupštine u suradnji, nego niti sa naukom Isusovom, koji je osudio one, što birahu načelja na gozbama i prva mjesta po zbornicama.

Dá, to je konservatizam — mislio sam u sebi.

U nekim stvarima krajnji konservatizam, u nekima opet (da tako kažem) najveći modernizam — sve to pokazuje gipkost i okretnost One, koja treba da potraje do svršetka svijeta, i koja je oko sebe okupila plemena davnine.

Još sjeća starine velika, solidna pomnja, kojom su izrađena Statuta dioecesana, i ono skraćivanje rasprava, te pristajanje »per acclamationem«.

Prijedlozi i govori pojedinaca odavali su temperamenat predlagača, jer je svatko uzimao riječ samo u onom predmetu, o kojemu se u praksi bavio i u koji je već prije dosta truda uložio, jer se mukom do riječi dolazilo.

Koliko je drage naravnosti bilo u onome mladome dekanu, koji je skupštini dokazivao opravdanost svoga predloga, a ona mu nije dala da govori, pa ga je sâm predsjedatelj — Nadbiskup — uzeo u zaštitu govoreći: »Pustite ga da govori, ta vidite, kako zanosno svoju stvar brani!« makar je i on sam bio protiv predloga. Ili, tko može da zaboravi iznenađenje i neutješnost starca dekana, pogrbljena i nemoćna, kad je čuo na sinodi, da se njegov kotar, kojemu je dugi niz godina bio na čelu, cijepa i dvije njegove župe drugome kotaru priklapaju radi bolje željezničke veze. »Kaj mi bute sve zeli« — govorio je on. Zacijelo je neutješen ostavio sinodu. S tom će tugom i u grob leći.

Dolazili su na vidik i karakteri pojedinaca. Jedan susretljivi i koncilijantni župnik Grada često je ustao, da intervenira, da opreke izgladi. Posve jasno su se razlikovali zanosni i svečanosni govornici od borbenih duhova.

I sve je to pred mojim očima prošlo brzo, i danas se toga sjećam kao kroz san, jer je prošlo prije, nego sam se pravo snašao. I posve razumljivo: sinoda, koje stotinu godina nije bilo u nadbiskupiji, trajala je samo tri dana. A ma-

terijal je tako velik, da bi se mogao podijeliti na dugi niz godina, kad bi se sinoda sastajala svake godine.

Osim toga nedostajalo nam je iskustva. Gdje su oni, koji su sudjelovali na posljednjoj sinodi biskupije! Dok je trajala sinoda, za nas je postojao samo jedan put, i to onaj, što vodi iz crkve u skupštinu i iz skupštine u crkvu. Iza toga svijet za nas nije postojao. Pravi »conclave«. No, uoči posljednjega dana, već iza 7 sati uveče primih iznenada poziv prvoga župnika nadbiskupije, župnika Grada. Pozva me na večeru. Pošao sam. Ondje sam našao više uzvanika župnika, u većini mlađih. Prvi župnik je i tu pokazao, da je čovjek duha. Upotrebio je priliku, kad su njegovi kolege sa raznih strana nadbiskupije bili gosti Grada, da ih okupi oko sebe na razgovor. To je bio i ugodan odmor u danima rada i duševne napetosti.

Ja sam promatrao društvo. Bilo mi je to tim lakše, što se kraj rječitosti i živahnosti drugih moja šutnja nije opažala. Divio sam se u sebi zanosu i snalaženju mlađih. Pripisivao sam to njihovoj mladosti. Ali odakle elastičnost domaćinu?

Tako sam i nehotice počeo da prispodabljam sebe s njima. Opazio sam, da u mene nema elasticiteta, ako ga je uopće ikad bilo. I ta mi misao ni poslije nije išla iz glave. Dolazili su mi na pamet moji župljani seljaci, koji su mojih godina, pa se tuže na starost svoju i čekaju smrt. Je li ih satro život, rad?

Ne bih rekao! A ipak čitavim svojim vladanjem oni su starci. Ali uzrok njihovoj starosti više je psihologijski nego fiziologijski. To su sve očevi obitelji. Rodili su i othranili djecu, pa im se čini, da su svoj životni zadatak izvršili. Sinovi su već pomalo na sebe preuzeli teže poslove, a pomalo upravljaju već i čitavim gospodarstvom. Roditeljima se radi toga čini, da je i njihov daljnji život na zemlji suvišan, i poradi toga iz dana u dan njihove sile sve većma popuštaju. Oni više ništa ne očekuju i ne žele.

Što se ne giblje, postaje negibljivo, okorjelo, ostari. Ja to opažam na sebi. No pita se, koji je uzrok tome. Navršujem doduše ravno pedesetu, ali svijet je pun ljudi, koji u tim godinama pokazuju veliku djelatnost. Eno državnika, političara,

bankara, književnika. Mene mora da su u to potisnule prilike, a ne godine. Što ja teško to podnosim, zaključujem, da još nijesam posve zreo, star. Za sinode, a i kod one večere nijesam mogao da ostanem u »desinteressementu«. Samo različiti događaji u životu osudili su me na nerad. Iz toga nastaje apatija, a od nje čovjeka izbavlja smrt. Čovjek je tako star, kako se sâm osjeća.

Synodus dioecesana anno jubilari MCMXXV. bila je za mene velik događaj, najznamenitiji događaj ove jubilejske godine.

Almanah MCMXXVI.

Uspomene s puta po Italiji.

Čitao sam, davno je već tomu, u »Korrespondenzblattu« primjedbu jednoga župnika, da rado pušta svojega kapelana na putovanje, jer je redovito, kad se sa putovanja povrati, kod kuće zadovoljniji i u službi revnosniji. A nedavno pružila mi se prilika, da i sam pođem u daleku, tuđu zemlju. Kako nijesam trebao za to dopuštenje od župnika, a sâm nijesam trebao da dopustim drugome već sebi, putovanje je bilo brzo smišljeno i učinjeno, pa danas već zadovoljan uživam i plodove duga i tegotna putovanja — u malome i tihome svojem selu. Ako bi i kojemu od cijenjenih čitatelja »K L« bila potrebna ovakova ekskurzija, moglo bi ga možda i samo pripovijedanje izliječiti i s manje troška i truda podati mu željeno zadovoljstvo kod kuće — barem onda, ako mu nije moguće da ide.

To me je potaklo, da svoje uspomene s puta po Italiji popišem i pred dobrovoljne čitatelje »K L« iznesem. No već unapred spominjem, da nebi tko očekivao više nego što jest, da nijesam nakanio opisivati gradove, građevine, likove, slike i druga osobita djela uma i ruku ljudskih. Ima o tome dovoljno knjiga, napisnih velikom spremom i velikim trudom. A ja se sada u svojoj samoći odmaram i hoću samo da vlastite utiske s puta ponovim. Rado priznajem, da sam mngo toga prošao, što se moje duše nije dotaklo i da se koješta u moju

dušu utislo posve drukčije nego u drugoga i da sam mnogo tamo vidio, što i kod nas biva, ali kod kuće nijesam ni opazio. Da, bit će da sam štošta i krivo vidio — no kazat ću, kako sam ja vidio i kako se meni činilo.

I.

Pošli smo iz Zagreba preko Zidanoga mosta i Trsta u Mletke. Da nebi tko pomislio, da pišem in plurali majestetico spominjem, da smo putovali dvojica zajedno, pa ću u koliko to bude nužno i povući u ovo pripovijedanje, ako i bez njegova znanja, svojega suputnika kolegu, a zvat ću ga naprosto drugom. Pišući to podilazi me neka tjeskoba, što sam se eto toliko raspripovijedao, a sve to je zapravo samo priprava za pripovijedanje, pa što će biti, ako me nakon takove duge priprave izda pamet i pero. Počinjem dakle.

Približavali smo se Mlecima. Moj drug je čitao Baedekera, a mene je svega zaokupila prošlost, krvava naša prošlost: iznajprije dugotrajni zatorni ratovi, a onda grobna tišina na našoj obali Jadranskoga mora, pa otuđeni gradovi i ogoljeli bregovi, a na dalekoj pučini čula se samo tužna pjesma mornara prikovana uz galiju, kako je Vladimir Nazor u »Hrv. kraljevima« vjerno prikazuje u pjesmi Galijotovoj: — »Pokle sú me prikovali zlízanê za ove daski, Ja nisan već dôma vidêl, ni svojê zagledâl májki. Sì l' cela mi, kuća bélâ? Sì l' mi majko prebolela? Môre môre sínje! . .« Već se vidio zvonik sv. Marka i već se željeznica dugim mostom preko mora približavala gradu sagrađenu na lagunama, a ja sam još uvijek ukočeno i nepomirljivo gledao kroz prozor željezničkih kola. I kad me je drug gotovo istjerao, nevoljko sam prihvatio svoj kovčeg i stupio na mletačko tlo. Nu kad sam izašao iz kolodvora i ukrcao se u ladju u Canal grande i njime se provezao, mene je sadašnjost Mletaka izmirila sa prošlošću, vidio sam, da se palače sazidani na našim šumama očito ruše.

Čitavi grad učinio je na mene utisak osiromašena bogotuna, koji nije u stanju, da stan svojim rukama u redu drži, a kad izlazi iz stana, oblači svilene haljine, koje su već moljci napolak izjeli i koje poradi svoga starinskoga kroja prolaznike sile, da na njih gledaju.

Nu, bio bi nepravedan, kad nebih priznao da u Mlecima ima i vanrednih djela uma i ruku ljudskih. U prvom redu je svakako između ostalih crkva sv. Marka, Ali ta znamenita crkva u mojim očima je više muzej nego crkva. Već na ulazu crkve, nad samim portalom postavljena su četiri skoro dva metra visoka pozlaćena brončana konja, dovezena s istoka — što se ne može dovesti ni u kakvu vezu sa crkvom. A u samoj crkvi, sagrađenoj u bizantinskom slogu, uz spomenike velikih umjetnika, nalaze se i spomenici velikoga, kroz stoljeća nagomilanoga bogatstva: tu ima mramora svake boje, stupova od alabstra, slika od zlata i dragulja. Čovjek se u njoj osjeća kao usred stare priče, a maštu mu još većma podražuju valoviti i vrlo uleknuti mramorni pod, kojim stupa i sjeća ga sudbine staroga campanila di S. Marco pred crkvom. Da, zvonik sv. Marka, sagrađen posve onakav, kakav je stari bio, kraj sve svoje veličine ima u sebi nešto osobito mila.

Bio sam i u duždvoj palači i gledao sredstva, kojima je nekolicina . . .

Uopće, ja sam u Mlecima vidio samo spomenike prošlosti. Nu, mjesto mletačke aristokracije, sa kojom je skopčana sva prošlost mletaka, a sada se nekud povukla, susretao sam na svakom koraku nasrtljive prosjake; na mnogoj od onih fantastičnih palača vidjeh naslov hotela, a u opjevanim kanalima na gondoli često sam se morao susprezati, da ne udišem zraka.

Sic transit gloria mundi!

Preko Padove, gdje smo pohodili prekrasnu crkvu sv. Antuna i bili na grobu svečevu, zaputli smo se u Bolonju.

Mleci i Bolonja. Kolike li razlike između ova dva grada. To je istok i zapad. Čovjek gotovo nebi vjerovao, da pripadaju istome narodu.

Sa kolodvora se ulazi do središta grada, a toje Piazza Vittorio Emanuele, širokom ulicom sa visokim zgradama, od kojih svaka počiva na stupovima tako, da put za pješake s jedne i druge strane ulice vodi pod trijemovima kuća. A toliku množinu zgrada, koje bi posve zadovoljavale oku, nijesam našao ni u kojem talijanskom gradu. I još sam opazio, da se u gradu osobito štuju starine. I na kućama, koje su se po-

pravljale upravo onda, kad sam ja bio ondje, očito se vidjelo, s kakovim pietetom se ostavlja starina netaknuta. I ono staro, što ostaje, ne smeta novome, pače mu podaje neki osobiti čar. A nije to istom ovdje ili ondje, nego je općenito. Bit će, da je u stanovnika osobito razvijen umjetnički ukus. Ne bi škodilo, da si grad izbliže ogledaju, koji se bave čuvanjem građevnih starina.

Na glavnom trgu nalazi se golema gotička crkva sv. Petronija. Izvana sva pocrnjela i na prvi pogled nedovršena. Duga je 117 metara, ali to je od vratiju do poprečne lađe, koje nijesu sagradili, nego su gradnju čitave crkve tu završili. Nutrinja crkve je veličanstvena i puna umjetnina. Tuj sam osjetio, kako gotska crkva čovjeka gotovo bez njegova sudjelovanja podiže i svojom duljinom i visinom napunja osjećajem neizmjernosti, u koju ga predaje. A kad sam izašao, i opet vidio, da to i nije tako veliko, kako je zasnovano i nije dovršeno, pao mi je na um onaj čovjek iz evanđelja, qui coepit aedificare et non potuit consummare . . . A ima toga mnogo u Italiji. što je započeto, a nije dovršeno. Vrijedi to ne samo za crkve, nego i za mnoga druga umjetnička djela. Sám div Michelangelo ostavio je mnogo toga nedovršeno, pa se čovjek nehotice zamisli, kad vidi pred sobom golemi kamen surov i neobrađen, a iz njega se izvija ruka ili glava, što ju je Michelangelo izradio — a poslije su prošla stoljeća i nije se našao nitko, koji bi se usudio djelo započeto i završiti. A tko da i ne požali, kad u crkvi S. Pietro in Vincoli u Rimu vidi lik Mojsije, izrađen od Michelangela, a nad njime lik pape Julija II. izrađen od njegovih učenika — koji su se usudili taj spomenik dovršiti.

Nu, ne samo ovakva djela nedovršena, iz kojih nam tvorci njihovi govore »dalje ne mogosmo,« nego i djela dovršena i općenito priznata, pače i razvikana kao savršena i najsavršenija u svojoj vrsti, često su u meni potakla pitanje: Zar je to sve? Zar čovjek zbilja nije mogao dalje, bolje, savršenije? Pa što se onda toliko hvali taj čovjek siromašak!

II.

Iz Bolonje pođosmo u Pisu. Moj drug hotio je svakako da vidi tamošnju katedralu i mnogo spominjani krivi toranj, premda smo već dva kriva tornja vidjeli i u Bolonji, a prema našemu nacrtu preostalo nam je za to vrlo malo vremena — bilo je to u mjesecu travnju — od četiri sata popodne do osam sati ujutro. Moj je drug poput dobra vojskovođe (a ne samo vođe) odlučio, da prvi dan »uzmemo« toranj, a drugi dan prije odlaska da uzmemo katedralu. Trebalo je dakle žuriti se. Kao na juriš skočismo iz vlaka i da ćemo ravno do krivoga tornja, ali da, na put nam stane množtvo ne samo ljudi nego i kola nuđajući nam svoje usluge, da nas povedu do hotela. gdje ćemo se nastaniti. Učinili su pravu navalu na nas. Pokušali smo, da se uklonimo i lijevo i desno, ali kuda smo se okrenuli mi, tuda su okrenuli i oni, neprekidno naglasujući imena svojih svratišta i otimajući nam iz ruku male kovčežiće. Bilo je očito, ako to ovako još neko vrijeme potraja, da će naš plan postati neizvediv i da mi toga dana ne ćemo »uzeti« krivoga tornja. Kod nas kažu, da je kriva lijevča, a u Italiji je kriv toranj. I da učinimo kraj ovomu navaljivanju nije nam preostalo drugo, nego da se jednome između njih povjerimo. Pošto smo obojica uviđali nuždu toga koraka, pristupismo k najbližemu, on odmah preuzme kovčežiće, i taj čas svi nas napadači ostaviše. Mi smo posve nesmetano mogli poći za njime do najbližega svratišta, koje se zvalo »Albergo de la pace«. Prvo nam je bilo da vidimo sobu, u kojoj će nas nastaniti, kad smo već i onako morali izgubiti toliko vremena sa uslužnim »fakinima«. Soba je bila čista. Ostavismo zato odmah svratište i pođosmo do tornja. Već se hvatao mrak, kad smo u brzome hodu stigli onamo. Nu straže su već pozaspale i vrata su na tornju bila zatvorena, pa smo se morali zadovoljiti gledajući sa zemlje, kako se naherio, a moj drug je rekao, da se ne bi ni »isplatilo« na nj uspinjati. Pošto se već uz noć bila spustila i sitna kiša, naše je uzeće tornja bilo za onaj dan dovršeno. Vratismo se dakle istim putem do našega svratišta, u kojem smo odsjeli. I dok smo mi još bili u neprilici, koje od više svratišta je naše, onaj isti koji nas je prviput oslobodio iz ruku napadača na kolodvoru i sada nas već izdaleka ugleda i jakom kretnjom ruke uz zvižduk pozove nas

k sebi. Pođosmo dašto, bijasmo i gladni. On nas odmah povede u blagovalište i dok smo se mi čedno stisnuli u jedan kut, on je slavodobitno prošao čitavu sobu, pristupio konobaru, valja nas je preporučio, pa se opet udaljio s jednakim dostojanstvom.

No pošto se njegovi koraci puni dostojanstva nijesu slagali sdrugim njegovim navadama i s njegovim malo predugim kaputom, ogledali smo se i mi malo s većom pozornošću po blagovalištu i ustanovismo, da nijesmo odsjeli u albergu prvoga reda. Međutim je došao i konobar, pak pošto smo se sporazumjeli, da želimo arrosto di vitello, kod nas pečena teletina, donese pred nas veliku pletenu bocu vina, usađenu među dva stalka, na kojima je visjela tako, da se nikako nije mogla prevrnuti, a kako smo opazili kod drugih gostiju, gosti su mogli iz nje točiti u čašu jednom rukom tako, da su čašu primili u šaku, a samo prstom dokučili vrat od boce i nagnuvši je iz nje točili u čašu, baš obratno nego kod nas, gdje se boca doprinosi k čaši. Dok smo mi promatrali sa čuđenjem taj izum praktičnoga duha, već se povratio onaj naš izbavitelj i dotjerao pred sobom novoga gosta, pa se onda sa opet jednakim slavodobićem vratio u — lov. Za večeru dobili smo mjesto vitella nekakvu sušenu svinjetinu, a da smo ga pitali je li to vitello, on bi nam nesumnjivo i opet odgovorio, »si si«, kao i kod narudžbe. Zato je najbolje bilo zadovoljiti se. Pogotovu nam ovakvi nesporazumci nijesu mogli pomutiti teka a ni dobre volje, kad smo opetovano vidjeli našega izbavitelja, gdje dovodi nove goste. Kad smo plaćali večeru, konobar odmah sebi sustavi i za sobu. To, a još viši što nakon isplate nitko više nije vodio računa o nama i o tome, kako ćemo u našu sobu doći, jer smo na hodniku morali žigice paliti, da nađemo vrata, napunjalo nas strahom, te smo najprije pretražili sve kutove po sobi, a zatim sve izlaze odnosno ulaze, da se ne bi tko uvukao, pa smo ustanovili, da je brava na vratima vrlo slaba, a druga vrata, koja smo u prvi mah smatrali prozorom, da vode na balkon, koji se opet nekud produljio kao hodnik, da mu ni kraja nijesmo vidjeli, te je po svoj prilici i još neke prostorije spajao s našom sobom. Mi smo se osigurali navukavši na vrata stol, stolce i umivaonik i tek se onda dali na

počinak. A ujutro također nitko nije pitao za nas — ali nijesmo ni mi ni za koga, već smo se obukli i otišli ravno do katedrale. Čini se, da je i jednoj i drugoj stranci bilo milije, što se nijesu više vidjele. To je bilo čisto talijanski.

Grad Pisa ima drevnu i burnu prošlost. To su Pisae poznate iz rimskoga doba. U vrijeme borbe sa Saracenima stajali su gradjani pisanski u prvim bojnim redovima, a tako su se isticali i u križarskim ratovima. U vrijeme borbe između rimskih papa i njemačkih careva stajali su na strani posljednjih, a s propašću Hohenštaufovaca gubi i Pisa svoju znamenitost, pače pomalo i nezavisnost. Sve što im je preostalo iz te drevne i burne prošlosti jest prekrasna katedrala i što se nje drži, krivi toranj, baptisterij i groblje, što leži doduše unutar gradskih zidina, ali izvan samoga grada.

Katedrala je uistinu prekrasna i sva je građena od bijeloga mramora, ali je uresa radi i drugih boja mramora umetnuto. Gleda li je čovjek izvana ili iznutra čini mu se nevjerojatno, da je gradnja započeta u jedanaestom stoljeću, a da je u šesnaestom dovršeno, tako je to sve novo. Sagrađena je u romanskom slogu s pet lađa na šezdeset osam antiknih stupova, su ih Pisanci za svojih slavnih vojna s raznih strana svijeta što za svoju crkvu donijeli. Osim toga urešena je prekrasnim slikarijama, nekoje od njih potiču od Andrije del Sarto.

Sama ova katedrala zaslužuje, da čovjek pohodi i taj grad, kad putuje po Italiji. A tako i mnogi gradovi ondje svu svoju prošlost imadu zapisanu u crkvama, bez crkava bili bi bez prošlosti. I kad su ratove vodili, sakupljali su antikne stupove i drugu građu za svoje hramove. Za njih su dakle krv svoju lijevali, ali su u njih i svoje srce i dušu pretočili. Kako je malena i neznatna današnja Pisa prema onoj, a takva je i čitava sadašnjost, jer nema jedne velike misli, koja bi je čitavu obuzimala, kao što je prolost obuzimala misao vjerska. Nu ne mogu a da ne priznam, da je vjersko oduševljenje bilo jako u svih naroda, ali nije kod svih stvorilo takvih spomenika kao u Italiji. Ovogodišnja »Matica hrvatska« donijela nam je prijevod Verežskovskijevog »Petra Velikoga«, u kojemu je ocrtan i vjerski pokret u Ruskoj, ali i tmine po kojima su ljudi u vjerskom zanosu lutali i stramputice, u koje

su zalazili. A kakvo vrenje bilo je na Balkanu, kad su se ondje pojavili bogomili, koji su i bili poglaviti uzrok propasti Bugarske, Srbije i Bosne. Nema sumnje, da su se i u Italiji slični pojavi događali i da bi jednako žalosno svršavali, da ondje nije bio blizu — taj omraženi i natražnjački Rim. Jest, jaka ruka vrhovnoga poglavara katoličke crkve davala je vjerskomu zanosu pravac, na kojemu se uspeo do visine stvaranja, kojemu će se morati diviti i najkašnja pokoljenja roda ljudskoga.

Još istoga dana stigosmo u Firencu, grad osobito živahan i pun umjetnina, a okolinom svojom prava Florentia, kako su je Rimljani nazivali. Prekratko je bilo vrijeme, što sam ga u njoj proživio i previše sam toga vidio, a da bi mogao u pojedinosti zalaziti. Možda bi napokon dovoljno bilo spomenuti: da je to grad u kojemu je vladala obitelj Medici; da se u njemu rodio Dante; da su u njemu radili Michelangelo, Rafael, Leonardo da Vinci, prvi i posljednji pače kao Toskanci rodom su iz okoline; da je firentinska škola dala Rimu i Italiji čitavo čislo umjetnika i umjetnina od neizrecive vrijednosti.

Kao svagdje tako i u Firenci započeli smo drug moj i ja razgledanje grada s katedralom. To je ponosna gradjevinama, duga 169 m, široka pod kupulom 104 m, dok je kupola visoka 91 m, a s tornjićem 107 m. Pročelje joj je, kao i na mnogim crkvama u Italiji bilo kroz stoljeća nedovršeno sve do druge polovice prošloga stoljeća. Osobito se na daleko i široko ističe ponosna kupola katedrale sagrađena po Brunelleschiu, koji je prvi počeo grčke i rimske građevne oblike upotrebljavati i tako bio preteča renesansi. Ova je kupola čitavu stotinu godina starija od one, što ju je Michelangelo podigao u crkvi sv. Petra u Rimu. Patron crkve je S. Maria del Fiore (po cvijetu, ljiljanu, što ga drži u ruci, koji se nalazi i u grbu grada). I katedrala i zvonik i baptisterij, koji su kraj crkve, obloženi su posvema raznobojnim mramorom i reliefima izrađenim rukama umjetnika. To čini na čovjeka osobiti utisak, pa kad bi i zaboravio crkvu i prekrasni onaj zvonik, jer je mnogo divnih građevina u Italiji vidio, ovoga šarenila ne bi zaboraviti mogao. Ono mi je još danas u pameti, dok i zgradu samu i pojedinosti njezine dozivljem u pamet tek gledanjem slika, što što sam si ih ponio odanle, ako sam i opazio, da oblike mo-

numentalnih građevina nastoji okolica oponašati, te sam od talijanske međe do Mletaka i dalje gledao zvonike, koji su sjećali na Campanile di S Marco, a ovdje opet one koji su me sjećali na zvonik firentinske katedrale. Tako pravi uzori sve bez sile stječu nasljedavače.

Zanimljivo je, da putopisci hvale i osmouglatu kupolu baptisterija i katedralu i zvonik, ali pravu umjetničku vrijednost tim građevinama davaju imena Ghiberti, Donatello, Luca della Robbia, koji su načinili sitne reliefe i pojedine ukrase tih zgrada. Tako čitavi baptisterij nekud u pozadini ostaje, dok se ističu vrata od tuča (bronca) s reliefima, koji prikazuju razne povjesne zgode iz staroga i novoga Zavjeta. Jedna od njih i to ona, koja vode prema katedrali, a načinio ih je Ghiberti, nazvao je Michelangelo vrijednima, da se postave na raj, pa ih još i danas zovu općenito: Porta del Paradiso. A kako se u Italiji od davnine umjetnost cijenila pokazuje na istome trgu u blizini crkve nalazeći se muzej, »Museo di S. Maria del Fiore«, dakle katedralni muzej, u kojem se brižno čuvaju predmeti, koji su bilo u kakvoj vezi s crkvom i umjetnine, koje su se iz crkve ukloniti morale.

III.

U Firenci ima i samostan sv. Marka, sagrađen za Dominikovce, koji se danas zove »Museo di S. Marco«, jer u njemu više ne stanuju dominikovci. Znamenit je taj samostan po slikama, kojima je uresio svaku onu ćelijicu Fra Giovanni Angelico da Fiesole, ili obično nazivan samo Fra Angelico. To su prekrasne fresko slikarije, čiste i žive boje, da nitko ne bi rekao, da im već peta stotina godina teče. Čovjeka zadivljuju silne one ćelije, čedne i jednake. S malim prozorčićem, kamenom popođena, razlikuje se jedna od druge samo slikom, koja je nekoć bila jedini ures, a danas je jedini stanovnik njezin. A s kolikom se pomnjom pazi, da ne bi tko šta odnio iz toga praznoga stana, vidio sam, jer je baš za moje nazočnosti samostan zatvarao, pa su čuvari ne samo u svaku ćeliju zavirivali, nego su se ljestvama uspinjali i na tavan povrh ćelija, da se ne bi možda onamo tko sakrio i obnoć što odnio.

U tom je samostanu stanovao znameniti Girolamo Savonarola, koji je rodom iz Ferrare i bio predstojnikom samostana koncem XV. stoljeća, prije nego je zaglavio. U ćeliji, koju je on nastavao, nalaze se još i sada nekoji predmeti, kojima se on služio i kojima je tijelo mrtvio, a ima i uspomena na žalosni svršetak njegov. U modernoj Italiji imade mnogo spomenika Savonarole, a čini se, da idu svi na rovaš crkvi. Tako se barem meni činilo, kad sam u raznim talijanskim gradovima viđao toga dominikovca, gdje na raskršćima i trgovima propovijeda. A ipak uzrok njegovoj smrti nalazi se u onome velikom neredu, koji je uslijed njegovih burnih propovijedi i političkoga djelovanja njegova nastao u Firenci. On nije bio samo propovjednik nego i političar. Napadao je vlast, pa je poginuo od ruku onih istih, koje je hotio da oslobodi od vlasti, a to nije bilo ni prvi ni posljednji put u povijesti svijeta . . .

Savonarola je bio revolucijonarac. A zar graditeljstvo, kiparstvo, slikarstvo, književnost nijesu doživjeli revoluciju upravo u ovo doba? Zar vanredna smionost, koju je Michelangelo, najsavršeniji predstavnik ovoga doba, pokazao u svojim djelima, nije ujedno i smionost, kojom se oteo pravilima i ogradama u kojima se umjetnost kretala do njega? Revolucionarni karakter njegov najbolje dokazuje povijest njegova života: kad je slikao sikstinsku kapelu, pa mu se nije sviđao rad pomagača, sam ostruže stijene, uzme ključe od kapele, zatvori se u nju i prihvati se posla; a kad se osjetio povrijeđenim u svojim osjećajima ostavi i mauzolej pape Julija II. u Rimu i Novu Sakristiju u Firenci nedovršene.

Na što sve čovjek ne dođe per associationem idearum. Malo pa bi se bio zaletio i u Češku i u Njemačku, a nahodim se na putu po Italiji i to baš u Firenci.

Uz katedralu i samostan sv. Marka zaslužuje da odmah spomenem i crkvu San Lorenzo, sagrađenu troškom obitelji Medici i još drugih sedam odličnih obitelji firentinskih. Gradio ju je graditelj katedrale Filippo Brunelleschi. Isti je gradio i Staru Sakristiju. Razne reliefe i unutarnje ukrase za crkvu i Staru Sakristiju načinio je Donatello sa svojim učenicima, dok je prigradio kapelu (Cappela dei Principi) i Novu

Sakristiju Michelangelo. Stara Sakristija je grobnica ranijih članova obitelji Medici, a Nova Sakristija je grobnica kasnijih. Još sada se opominjem, kako sam naslućivao, da je to djelo Michelangelovo, kad sam unišao u kapelu, premda to još nijesam znao, — tako se taj umjetnik razlikovao od drugih.

I još mnogo lijepih crkvi imade Firenca, ali bi čitateljima dosadio izbrajajući ih. Nu što osobito podiže Firencu i što je uzrok, da je ona iza Rima prva u Italiji u pogledu intelektualnoga života, to su njezini muzeji. Ima tamo muzej arheološki i nacijonalni, zatim Accademia di belle arti, pa dva velika muzeja »Galleria Pitti« i Galleria degli Uffici« spojena dugim hodnikom, koji je uzidan u druge kuće, izveden preko ulica i preko mosta na rijeci Arno, koja teče između muzeja, a ispunjen sav slikama, najviše raznim portretima.

U galerijama firentinskim nalazi čovjek uz slike Boticellia, Rafaela, Leonarda Vinci, Corregia, Tiziana, Caraccia, Ghirlandaja, Andrea del Sarto, fra Bartolomea, Dolcia i drugih talijanskih umjetnika i slike raznih evropskih slikarskih škola kao holandijske, njemačke, franceske, gdje bi kraj svojih velikih slikara, koji su u istinu bili učitelji svima ostalima, učenike mogli zanemariti. No nakon što sam te galerije prošao i slike vidio, osjećam još veći glad i žeđu za njima nego prije, dok ih ni vidio nijesam. Kad se na pr. sjetim općenito poznate Rafaelove slike Madona della sedia i onoga prelijevanja boja na Gospinom licu, koje izražava radost i sreću nad zagrljenim Sinom, kakvu možeš gdjekad zapaziti da prođe licem čovjeka smrtnika, ali samo za čas, jer se i opet izgubije, a tamo je uvijek gledati možeš, ni na kojoj reprodukciji te slike toga ne vidiš, i ja bi se rado u Firencu vratio, da samo nju vidim . . . A ne mogu da si ju posve predočim. A i za one druge slike uzalud naprežem pamet, jer je jedna pokrila i istisnula drugu.

Nije dakle nikakvo čudo, što toliki stranci grnu u Italiju, što su ih puni vlakovi, što čovjek neprestano na ulici susreće ljude sa putopisnim knjižicama u rukama.

Ali pustimo Firencu, da počiva na cvjetnim poljanama među zelenim brjegovima i požurimo se u vječni Rim, u

grad, kojemu je početak obavijen drevnim pričama, iz kojega su vladali gospodari svijeta, u kojemu je odabrao sjedište onaj, što ima da bude pećina, koje ne će ni paklena vrata nadvladati — i nama se žurilo onamo, pa smo dovle sve obišli u nekoj hitnji.

IV.

Rim. Pođosmo onamo »diretissimom«, brzim vlakom. Brzo smo stizali jedno mjesto za drugim i prestizali. Opažao sam putem, da su mnogi stari gradovi još nastanjeni, a o njihove zidine se prislanjaju kuće i kućice puka, dok su naši u Hrvatskoj, sagrađeni na vrletnim stijenama, kao gnijezda orlova, daleko od sela i nepoduprti kućama puka, pusti, razvaljeni. Napokon dostigosmo i Tiber. Njemu se nije žurilo. Polagano i odmjereno spušta se već tisuće godina u vječni grad. Mnogo li je već vode proteklo njegovim koritom i vidjelo Rim i onda se izgubilo u beskrajnome moru, a ponio je već dosta i krvi i ljudskih tjelesa da budu hrana ribama morskim.

Sunce je već bilo zapalo, kad smo se približili Rimu. U daljini videli smo kupolu sv. Petra, gdje se ponosno diže nad čitavim Rimom, kao grad kraljevske kuće, koja nikad ne izumire.

Na kolodvoru dočekali su nas članovi hrvatske kolonije u Rimu, naši mladi svećenici iz zavoda sv. Jeronima, željni daljnoga znanja, sa svojim rektorom. S njima pošli smo u hrvatsko pristanište, hrvatsku zgradu kraj crkve sv. Jeronima, na samoj obali Tibera. Lijepo su nas primili, kao pozdrav iz domovine.

Koliko li je prašine uzvitlao taj zavod! A zašto? Jer se pokušalo zavod reformirati prema potrebama i duhu sadašnjosti. Zavod je bogat, pa je trebalo tu veliku glavnicu plodonosno uložiti, jer smo vrlo potrebni. Pa tko se tomu usprotivio? Nu o tom je bolje ne govoriti.

I drugi katolički narodi imadu u Rimi slične zavode sa svrhom, da se svećenički podmladak pred očima vrhovnoga poglavara crkve usavršuje. Poljaci su si i u posljednje vrijeme posve novi takav zavod velikim prinosima sagradili. Samo mi

Hrvati toga ne bi smjeli imati. Mi bi i danas još morali u Rimu imati sredovječna noćišta za hodočasnike i kaptol sa kanonicima bez svećenstva, bez naroda i bez — svrhe! Što sam rekao bez svrhe, ne bez svrhe, već sa svrhom, da se utroši nekako taj narodni imutak, a da od njega ne bude nikakve koristi narodu.

Prvi naš pohod slijedećega dana bio je crkvi sv. Petra.

Približujući se crkvi očekivao sam, da će se preda mnom otvoriti veliko polje, na kojemu ću ugledati crkvu sv. Petra osamljenu, onako kako se vidi kupola crkve visoko nad ostalim zgradama Rima. Prevario sam se. Dolazeći kroz Borgo nuovo nijesam ni pravo hotio da vjerujem, da se nalazim pred crkvom sv. Petra. Našao sam se najednoć u onome polukrugu četvororednih stupova, koje sam gledajući razne slike crkve sv. Petra, sa istom tako usko spajao, da bez nje crkve ni poznavao ne bi, a da ih ni vidio nijesam. Onaj impozantni ulaz u crkvu sv. Petra, što nam ga slike pokazuju, u naravi se vidjeti ne može. Mnogo ljepše se vidi, kad se iz crkve izlazi i spušta sredinom toga trijemovima ograđenoga prostora. Mnogo smetaju visoke kuće, koje su do samoga ulaza u taj prostor posagrađene, nu da barem kakva široka ulica vodi do sredine ulaza, ali ni to ne, već se dolazi k njemu sa strane. Crkva je golema, ali što bliže joj čovjek dolazi, to manje vidi onu veličanstvenu kupolu, jer ju sakriva fasada crkve. Tako se čovjek uvijek i u največim tvorevinama ljudskim susreta sa raznim nedostacima. Razlog je i to, što se ovakve velike građevine ne mogu izvesti po jednome čovjeku, pače ni u jednoj istoj dobi roda ljudskoga. A s vremenom stupaju na pozorište povijesti ne samo novi ljudi nego i nove ideje, koje ne znače uvijek i napredak, pa se to sve odrazuje i u građevinama.

Već car Konstantin Veliki sagradio je na grobu sv. Petra crkvu, baziliku sa pet lađa. Sadašnja crkva je s temelja nova izgrađena po nacrtu Bramanta za pape Julija II. koji je zabacio nacrt učinjen za Nikole V. i učinio novi u formi grčkoga križa sa glavnom kupolom u sredini i još četiri manje sa strane. Nu njegovi se nasljednici nijesu toga držali, dok gradnja nije došla u ruke Michelangelove, koji je svu brigu posvetio izgradnji veličanstvene kupole govoreći da će Pantheon, glasoviti i jedini u Rimu posve sačuvani hram iz

poganstva, podići u zrak. Pantheon (hram svih bogova), koga su u starini i pantheum (presvet) nazivali, jest okrugla kupola, koja čitava počiva na zemlji. Zid joj je debeo 7 metara, visina i promjer su joj jednako veliki, 43 metra. Jedini prostor, na koji ulazi svijetlo u zgradu, jest otvor na vrhu, a ima promjer od 9 m. To je bio Michelangelu uzor, kad je gradio kupolu na crkvi sv. Petra. Međutim je i Michelangelo morao da umre i svoje djelo prepustiti drugome, a kako je poslije došao na barokni stil, to je za pape Pavla V. podignuta fasada crkve u baroknom stilu, a i oblik grčkoga križa, u kojem se crkva gradila, promijenjen je u latinski.

Kad sam unišao u crkvu osjetio sam odmah, da me nešto pritište k zemlji. Inače, čovjek si u prvi mah nije svijestan veličine crkve, a to poradi vanredne proporcije svega, što se u njoj nalazi, nego tek onda to opaža, kad se počne pomalo razabirati, kad u daljini vidi ljude, kako izčezavaju, ili kad se uspne na galerije kupole, pak s njih pogleda u dubinu. Prvome utisku nijesam se mogao oteti ni onda kad sam opetovano u crkvu došao.

Crkva je iznutra duga 187 m, a čitava duljina sa zidovima 194 m, u kupoli je visoka 132 m, a promjer kupole je 42 m. Tolika je ta najveća crkva na svijetu.

Ispod kupole nalazi se veliki oltar i grob sv. Petra, do kojega se silazi stubama, a prostor je ograđen i na ogradi gori 89 svjetiljaka dan i noć. Nedaleko otale u srednjoj lađi nalazi se brončani lik sv. Petra, gdje sjedi — to je lik što ga hodočasnici često donose iz Rima za uspomenu. Desna noga lika je kod palca posve izlizana od samoga cjelivanja vjernika.

Crkva posjeduje mnogo umjetnina i u nadgrobnim spomenicima i u oltarima: ali uljenih slika nema, mjesto njih nalaze se slike u mozaiku, kao n. pr. slika Mihovila arhanđela, izrađena po onoj Guida Renia u crkvi kapucina. Osobito se hvali i ističe kameni lik Pietà od Michelangela, kojega međutim ja nijesam nikako mogao da dobro vidim.

Uz crkvu sv. Petra i grob njegov nalaze se dvori njegovih nasljednika. U vrijeme mojega pohoda tih mjesta — bilo

je to proljetos — sv. Otac papa bio je bolestan, bio sam dakle u Rimu, a nijesam vidio pape.

Uz crkvu sv. Petra umjetnički svijet najviše zalazi u Vatikan, u papinske dvore, u kojima se nalazi vatikanska biblioteka, muzeji (pinakoteka i gliptoteka), Rafaelove Loggie i Stanze i nepokon Capella Sixtina. Tu je bila tolika navala svijeta, da sam jedva prolazio. Među njima bilo ih je nesumnjivo i takvih, koji kod kuće viču na papu i na natražnjaštvo crkve katoličke. Tuj su se mogli uvjeriti, da je crkva shvaćala duh i potrebe svakoga doba. U vrijeme onoga velikoga preporoda u graditeljstvu, kiparstvu, slikarstvu i književnosti, ona je taj preporod pomagala.

Vatikanska pinakoteka je malena, ali sadržaje sama izabrana djela, gliptoteka je najljepša na svijetu, a sikstinske kapele Michelangelove, pa stanza Rafaelovih — u svijetu drugdje i nema! Za duhove, kao što su bili Michelangelo i Rafael, trebalo je papu i crkve sa svojom poviješću, da ih mogu zadovoljiti i uza se privezati. Tuj pod okriljem papinim stvorio je Michelangelo, do onda poznat kao nenatkriljivi kipar i graditelj, slikarska djela, koja ga i kao slikara podižu tako visoko, da se može govoriti o tome, je li on ili Rafael veći slikar i ističe se rado, da je smionošću zamišljaja od Rafaela veći. I, ako već ne može do te spoznaje svatko doći, o smionosti Michelgelova duha može se uvjeriti, kad malo izbliže pogleda sliku za slikom u sikstinskoj kapeli. Kolika izvornost i snaga! Ali kad dođe u stanze Rafaelove, što ih je on slikao za stan pape Julija II., onda ne može da se dosta nadivi opet ovima, naime nježnosti i ljepoti slika.

Uz ove velike umjetnike našlo se ovdje mjesta i drugima. Ima u sikstinskoj kapeli i slika od Pinturicchia, Boticellia, Dom. Ghirlandaia, Rosellia, a u stanzama Rafaelovim slikanja njegovih učenika.

V.

Osim crkve sv. Petra još su četiri crkve glavne, papine crkve, i to: Sv. Ivan u Lateranu, Sv. Pavao izvan zidina, Sv. Lovrencije izvan zidina i Sv. Marija Sniježna (S. Maria Maggiore). Osim ovih hodočasnici polaze još osobito crkvu sv.

Križa, i sv. Sebastijana nad katakombama, sa katakombama sv. Kalista. Nu osim ovih ima još sila crkava vrlo lijepih, koje uz to čuvaju u sebi velikih umjetnina ili pak dragocjenih starina.

Na mene su sv. Ivan lateranski i sv. Pavao izvan zidina mnogo bolji utisak učinili. nego crkva sv. Petra, osobito pak bazilika sv. Pavla. Ona je u prošlom stoljeću gotovo posve izgorila, ali je nova prema staroj sagrađena. Sagrađena je sa pet lađa i lađom unakrst, strop joj je vodoravan, sa kasetama. U prostoru nad stupovima nalaze se medaljoni sa portretima svih dosadanjih papa u mozaiku. Čovjek nezna, čemu da se divi većma, ili onome velikome prostoru ili sjaju građe. Četiri stupa od alabastra za veliki žrtvenik poklonio je egipatski potkralj, a baze, na kojima počivaju od malahita, poklonio je ruski car. Tu crkvu sa samostanom kraj nje nekoć izgrađenim za benediktovce proglasila je država narodnim spomenikom. Ja sam vidio samo razbijene bojadisane prozore iz — ovog doba. Osim ove ima još mnogo crkava građenih u obliku starih bazilika, koje su se gradile po uzoru rimskih sudnica i kuća za javne skupštine. I kad čovjek u njih ulazi, osjeća jednaka čuvstva, kao kad ulazi u ponosni gotski dom.

Najstarijom crkvom smatra se Crkva sv. Pudencijane. Tu je bila kuća sv. Pudensa, oca sv. Praksede i sv. Pudencijane, koji je primio sv. Petra, kad je u Rim došao, i tu je sv. Petar sv. tajne obavljao. Tako je i crkva sv. Cecilije sagrađena na kući, u kojoj je plemenita ova djevica stanovala. Ta je crkva troškom kardinala Rampolle obnovljena, te čovjek može vidjeti ispod crkve i prostorije negdašnjega stana rimskoga patricija. Osim toga imade mnogo crkvi, koje su prvobitno služile poganskomu bogoslužju, ili su pak od Rimljana poganskih sagrađene u druge svrhe, poslije upotrebljene za kršćansko bogoslužje. U prvu vrst spada spomenuti već Pantheon, koji čuva kosti kršćanskih mučenika i zove se danas S. Maria ad Martyres, onda crkva sv. Kuzme i Damnjana, pa bazilika Konstantinova, obje sagrađene po Maksenciju za poganske hramove, ali po Konstantinu pobjedniku njegovu predane kršćanima, dok je za crkvu S. Maria degli Angeli upotrebio Michelangelo visoke svodove tepidarija (dio zgrade koja se

grijala i gdje se masiralo tijelo) golemih kupki Dioklecijanovih. Neke su opet crkve sagrađene na mjestima, gdje su nekoć poganske crkve postojale, tako S. Maria sopra Minerva na razvalinama hrama božice Minerve, i S. Maria in Aracoeli na razvalinama hrama kapitolske Junone.

Tako je kršćanstvo izišavši iz kuće Pudensove zauzelo neke poganske hramove, a kad su preostali hramovi opustjeli, na njihovim je razvalinama samo gradilo sjajne hramove jedinome Bogu.

U raznim crkvama rimskim nalazi se i djela onih najznamenitijih graditelja, kipara i slikara. Tako u crkvi S. Maria del Popolo i S. M. della Pace neke su stvari Rafaelove; u ovoj posljednjoj njegove Sibile. Nu od svih tih umjetnina mene je na razmišljanje najviše potakao Michelangelov Mojsije u crkvi S. Pietro in Vincoli i premda sam opetovano onamo dolazio, nijesam mogao da se otkinem od njega, dok njegov Isus u crkvi S. Maria sopra Minerva nije toliko djelovao. Što u liku Isusovome Michelangelo nije uspio, barem u mojim očima, bit će i zato, što na Njemu nije dosta prikazati samo čovječje, pa i najsavršenije, dok to Mojsiji rasrđenu nad narodom, koji je otpao od Boga, divno pristaje. Kakav bi to mauzolej Julia II, toga odlučnoga pape, bio, da je Michelangelo i ostale likove svršio! Mojsije je imao prikazivati papu. Jedan Papin lik načinio je bio Michelangelo i za grad Bolonju, ali je držanje papino sa uzdignutom desnicom takvo bilo, da je on sam zapitao umjetnika, da li njegova ruka dijeli blagoslov ili prokletstvo, a on mu je dosjetlivo odgovorio: Ona opominje puk u Bolonji, da bude pametan.

Osobito me se dojmilo, kad sam u vječnom Rimu kraj spomenika drevnoga kršćanstva našao i koji naš narodni spomenik. Tako je u crkvi sv. Klementa u pokrajnoj kapeli oltar sv. Ćirila, što ga je podiguo biskup Štrosmajer. U crkvi S. Maria sopra Minerva je opet nadgrobna ploča Katarine, Bosanske kraljice, po biskupu Štrosmajeru podignuta sa zemlje i u stijenu uzidana, da se ne izbrišu slova nogama. A i crkva sv. Jeronima je naša, također trudom Štrosmajerovim ukrašena.

U crkvi Tre fontane, koja je sagrađena na mjestu, gdje je sv. Pavlu glava odsječena, ima na zidu jedna slovenska

pjesmica uokvirena. Evo jedne kitice: »Lepa gorenjska zarja mi naznanja, God mučencev svetega Petra in Pàvla, Kako srčno ste se vojskovala, za Kristusa kri, življenje dala.«

U crkvi S. Andrea dela Valle, gdje je grob sv. Stanislava, a na antipendiumu oltara, izvezene su riječi: Swiety Stanislavie, ratuj nasza Ojczyzne.« A u crkvi sv. Pudencijane, gdje počiva Vladimirus Czaki Polonus u kamen su urezane riječi: »Królovo korony Polskiej, modl sie za nam.« Koga da ne dirnu ovi uzdasi nesrećnoga naroda polskoga!

A sada mi neka vrlo cijenjeni čitatelji dopuste, da pođem ulicama vječnoga grada i da se slobodno prepustim svojim osjećajima. Moga je suputnika veoma ljutilo, što sam ja putovao uz njega bez knjige i bez plana. A bilo mi je to tim laglje, što on držeći u ruci Baedeckerovu knjigu za putnike po Italiji, nije mogao ni sâm odoliti, da mi ne govori što je što. Nije me doduše gdjekad i jetkim primjedbama poštedio, ali ja sam malo mario za to, samo kad mi je mašta ostala slobodna.

U Rimu imade mnogo svećenstva i čovjek se neprestano s njime susreće. Svaki je zakopčan do vrata i u doslovnom i u prenesenome smislu. Duge halje i preko njih isto tako dugi haljinac, a na glavi nose šešire kao svećenstvo istočne crkve. Uopće nošnja im je vrlo slična. I ja, koji sam vičan svagdje u svećeniku vidjeti svoga suradnika i istomišljenika, u tim sam svećenicima gledao nešto drugo, meni tuđe. I kad sam se sjetio njemačkih svećenika, koje sam prije na putovanju susretao redovito u građanskome odijelu, meni se činilo, da je brižno umatanje talijanskoga svećenstva vanjski znak njihovoga odijeljenja od života i od naroda. A činjenica je, da talijansko svećenstvo previše ograničuje svoj rad na crkvu. Upravo onih dana došlo je u Rim veliko hodočašće Slovenaca sa mnogo svećenstva i ljubljanskim knezom-biskupom dr. Jeglićem. Osim biskupa ni na kome nisam vidio halje. Što biskup ne skida halje, pače što njegova nošnja u mnogočemu podsjeća na onu talijanskoga svećenstva i meni se čini opravdano. Biskup treba da je odijeljen i uvijek nešto podalje od ostalih. Nu njegovo svećenstvo mi je imponovalo upravo onom nebrigom, kojom je bilo odjeveno. Uživao sam gledajući zdrava crvena lica i jaka tijela tih naših Kranjaca. Ni

uskih cipela nijesam nijednome vidio na nogama, a stajali su čvrsto kao zid. Ja sam uvjeren, da je došlo i do borbe, da ti svećenici ne bi bili uzmicali. A ne uzmiču oni niti u radu.

U Firenci, Rimu i Napulju, a valjda i u drugim talijanskim gradovima, imadu Nijemci svoje kuće, koje su u rukama redovnica, a svrha im je, da u njima imadu svoja zakloništa njemačke djevojke, koje traže službu u Italiju. Osim toga primaju na stan i hranu putnike, naročito svećenstvo. Zovu se sive sestre ili njemačke sestre. Rado odsijedaju putnici kod njih ne samo zato, što je mnogo prijatnije stanovati kod njih nego u svratištu, nego i zato što se kod njih kuha na njemački način, koji našim želucima mnogo bolje prija nego talijanski. I mi smo u Firenci u njihovome zavodu stanovali, pa smo željeli i u Napulju, koji smo pohoditi imali, kod njih odsjesti, zato smo u rimskome zavodu njihovome potražili njihova nastojnika prelata Waala, da nam dade pobliže upute. Ne samo ova ustanova nego i sâma osoba prelata Waala čini na čovjeka u Italiji vanredan utisak. Prelat je starac. Ako se ne varam, s uspjehom se bavi arheologijom. Meni se barem čini, da je bio i na arheološkom kongresu u Splitu. Još nijesam u tako stara čovjeka opazio toliko odlučnosti. A odrazuje se to i na njegovoj vanjštini. Duge, guste ako i sijede, obrve, ispod kojih duboko sjede oči, čine mu čelo još većim, nego u istinu jest. A riječi su mu kratke, odrezane, odlučne. Na pitanje moga suputnika, koji također ne umije okolišati, odgovarao je odlučno: »Napulj? To vam je uopće gnijezdo, ali sada u vrijeme neprekidnih kiša i ne idite onamo. Vezuv? Što se mene tiče, možete ići da ga vidite, ali ni tamo ne ćete vidjeti ništa.« Kad smo se uzvrpoljili na ovakve odgovore, rekao nam je nešto blaže: »Pa počekajte, dok prestanu kiše, ili dođite u ljetu.«

Kako sam god bio nezadovoljan s ovakvim govorom o Napulju, opet mi je milo bilo, da sam toga starca vidio.

VI.

Kraj Rima, ili bolje govoreći ispod Rima, o kojemu sam pisao do sada, nalazi se stari Rim. Da je stari Rim ispod

današnjega, dokazuje činjenica, što su to (stari Rim) skoro sve same iskopine, a u koliko nijesu iskopine, nalazi se ispod nivoa, na kojemu počiva današnji Rim. Tlo staroga Rima dobro se opaža oko Pantheona, koji je danas u jami, a tako je i crkva sv. Pudencijane u jami, dok je ispod današnje crkve sv. Klementa i crkve sv. Kuzme i Damjana čitava stara crkva.

Nu još i pod starim Rimom nalaze se kršćanska cemeterija, katakombe. Mi smo pohodili katakombe sv. Kalista i one sv. Agneze. A ima ih i više. Išli smo istim onim tamnim i uskim hodnicima, kojima su išli skoro prije dvije tisuće godina prvi kršćani. Uz pridušeno pjevanje i kâd tamjana ukapali su ovamo dragocjene ostatke milih pokojnika i kosti mučenika, one, što su preostale od divlje zvijeradi. Tuj su se u tiho noćno doba, kraj slabog svijetla uljenica, koje se još danas vide u zidovima, bodrili na ustrajnost u životu i mukama.

Vidjesmo i lijepih slika na pločama, kojima su zatvarali udubine, koje su čuvati imale tjelesa pokojnika do sudnjega dana, gdjegdje samo ribu, (ichthys, riječ sastavljena od prvih slova riječi: Jezu Christos Theu Yos Soter), a i neumjetničkom rukom gdjegod samo u kutu uklesani znak križa . . .

Uski ovi hodnici, kojima ne mogu ni dva čovjeka uporedo da idu, gdjegdje se proširuju i tamo smo redovno nalazili oltar, kod kojega su kršćani nebeskom hranom duše svoje hranili i krijepili.

Pravi stari Rim, koji je gospodovao svijetom, bio je poganski. Tko hoće da ga vidi, treba da se uspne na Kapitolij, koji je po nacrtu Michelangelovu izgrađen, pa se onda s njega spusti na Forum Romanum, To smo i mi učinili praćeni rektorom crkve sv. Jeronima msgr. dr. Borkovićem, koji nam je tamo bio ciceronom, kraj onih govornica, s kojih je nekoć Ciceron govorio.

Čovjeka iznenađuje maleni prostor foruma, na kojemu se nekoć krojila sudbina svijeta, gdje je bio usredotočen sav javni život Rimljana. Osobito se to ističe, ako se prispodobi taj prostor sa palačom Tiberijevom i Augustovom na bližnjemu Palatinu, ili Kolosseumom, sagrađenim po carevima Vespasianu i sinu njegovu Titu, ili zlatnom kućom Neronovom, ili kupkama Dioklecijanovima. Uzrok tome bit će, što je taj forum

postojao z najstarije dobe, a ove su zgrade posagradili carevi u kasnijoj dobi, kad su već Rimljani bili gospodari svijeta. Zato je i bilo više fora, kao Augustov, Nervin, Trajanov. Tamo sa kapitola čovjek gotovo sa jedne točke može vidjeti ne samo početak i svršetak gospodstva rimskoga, nego i čitavu povijest rimsku, jer su i one goleme građevine, koje izgleđu kao da su bile građene za vječnost, danas puste ruševine.

Već smo obojica moj drug i ja bili presiti i umjetnina i grada, pa je bilo potrebito, da se malo u prirodi dalje od Rima osvježimo. Pođosmo u Tivoli, u staro vrijeme Tibur, gdje su nekoć odlični Rimljani imali svoje zaselke, a car Hadrijan sagradio si za ljetovanje čitavi grad, villa Hadriani. Mjesto je udaljeno od Rima 39 km. Pošli smo vlakom.

Tivoli leži na obroncima sabinskih gora, a presjeca ga rijeka Anio, koja upravo na periferiji negovoj pada u dubljinu i čini mnogo vodopada, koji se već kod dolaska iz vlaka vidjeti mogu. Osobito je krasan glavni vodopad. Da ga bolje ogledamo spustili smo se raznim puteljcima njemu naprotiv do mjesta, gdje kao mirna rijeka teče dalje. Anio je upravo onih dana poradi kiše bio velik. Gore na vrhu vidjeli smo ga, gdje kao čitava rijeka pada u dubinu od 108 m. Vodopad se u sredini lomi, pada na pećinu, s koje opet dalje pada u dubinu. To je tutnjava kao da gromovi udaraju, a traje neprekidno Bog sam znade od kada. A usljed odskakivanja sitnih kapljica vode podiže se magla, koju vjetar raznosi, dok se ne izgubije. Nikakvo čudo, da su Rimljani na pećini kraj samoga ponora sagradili hram Sibylle, da su ovu veliku silu prirode obavijali pričama.

Iz Tivolia odlučili smo pješke poći u vilu Hadrijanovu. Nu na nas su vrebala tolika kola, da im se je gotovo nemoguće bilo ukloniti. Jedan upravljač kola je bio osobito ustrajan. Mi smo navlaš samo da mu zametemo trag, na ulici se povraćali, ali je i on svaki put svoja jednoprežna kolica okrenuo vještinom kao da je bio u trkalištu. Kad bi skrenuli u dućan, da kupimo razglednica ili poštanskih biljega i on bi stao i čekao. Napokon nam je ipak pošlo za rukom, te smo se na cesti koja vodi u vilu Hadrijanovu našli sami. Jedino nas je već na polak puta dostigao jedan visoki mladi čovjek i uza sve naše napre-

zanje brzo nas i prestigao. Upalo mi je u oči, da je micao samo nogama, pače kao da se odbacivao s noge na nogu, dok mu je ostalo tijelo bilo gotovo ukočeno. Tomu se valjda nijesu oni vozari niti namitali. Kad smo mi stigli u vilu Hadrijanovu, a dobro smo koracali, njega smo već našli gdje slika.

Hadrijan bio je jedan od najboljih careva rimskih. U njega je bilo i hladnokrvnosti starih Rimljana i državničke mudrosti Cesara i znanja one dobe. Mnogo je općio sa učenjacima, a najveći dio vladanja sproveo je putujući po svojem carstvu, čime je izbjegao pokvarenosti Rima. Zato su ga pokvareni Rimljani porugljivo nazivali »Grčić«. Plod njegovih putovanja je ta vila. Štogod je gdje vidio lijepa, hotio je da ima kod kuće. Tu je bio lykeion, akademia, razni hramovi, knjižnice kazališta, pače elisejske poljane i isti tartar. Dok smo ovdje bili, i onda se iskapalo dalje, a mnogo toga je već spremljeno u rimske muzeje.

Kad smo se vraćali u Tivoli, da se odanle vlakom odvezemo u Rim imali smo i opet suputnika. Bio je to magarac. Nu kako ovdje, pa i u samome Rimu imade mnogo magaraca, ne bi ovoga ni spomenuo, da on nije riješio problem, kako mogu trojica upotrijebiti jednoga magarca. Neka mi cijenjeni čitatelji oproste, ako ih sjetim onoga štiva iz škole, kako su otac i sin vodili magarca. Kad su ga obojica vodila, svijet im se rugao, da nitko ne jaši, već ide magarac besposlen. Kad je otac uzjašio rugali su mu se, da pušta slabijega sina, dok on stariji i jači jaši. Kad je pustio sina da jaši, a sam išao pješke, prigovarali su sinu, da on jaši, dok njegov otac mora da ide pješke. Svijetu nikad pravo. Ovaj magarac što smo ga mi stigli penjući se u Tivoli bio je natovaren vrećom. Nu kako magarac nije toliko pametan, da bi ga se moglo poslati sama sa vrećom u mlin, tebalo je da ide s njime netko, koji će ga voditi. Taj je zajašio na magarca preko vreće. Za njima išle su dvije djevojke, koje su se držale magarcu za rep, jedna desnom a druga lijevom rukom. Tako se ta karavana pomicala pred nama šutke i ozbiljno kao da to upravo mora tako da bude. Ja bih se bio smijao, ali sam se sjetio one zgode, kako su otac i sin vodili magarca. Ono se jamačno nije dogodilo u Italiji.

A mi smo se žurili, da ne zakasnimo vlaka. Pošto smo malo založili, ja sam otišao, da još jednoć vidim vodopad, dok mi je drug, kao manje iskusnome putniku, još prikričao, da pazim, te ne ostanem u Tivoliu. On je naime uvijek vodio brigu o tome, kada i kako ćemo putovati. Budući da je već mnogo svijeta prošao, za mene je bilo najprobitačnite, da se njegovim odredbama pokoravam. I sada sam ga upitao, kada moram biti na postaji, a on mi odgovori kratko: vlak kreće u 17'40. Talijanski kondukter naime računa na 24 sata, a ne na 12 sati, kao kod nas što se računa. To bi onda po našem računu bilo 5'40 s. po podne. Još prije 5'30 bio sam na postaji, gdje sam našao druga, kako mirno čeka dolazak vlaka. Približavalo se već i vrijeme dolaska njegova, ali niti se vidjela kakva zurba željezničkog činovništva, niti su pridolazili kakvi putnici. Molim Te, rekoh ja drugu, daj da se upitamo, kada kreće vlak odavle. On me pogleda na to sa omalovažanjem samo jednim okom i ne htjede da troši uzalud riječi. Nu na ponova moja zadirkivanja odgovori mi ipak, da svjetski putnici nikad na željezničkim postajamo, niti na putovima ne pitaju, kada idu vlakovi, on da je sebi iz novina prepisao da vlak polazi u 17'40 i to je njemu dosta.

Na ovakva uvjeravanja nijesam mogao ništa nego primiriti se i tješiti onim, što je stojalo u pismu. Međutim je prošlo i 5'40. Mislili smo, da vlak ima zakašnjenje. Kad li se najednoć lice u druga zasjaji, a onda potamni i prizna: Ja sam se grdo prevario. I on, koji je do sad mirno i ukočeno kao kakav Englez sjedio na klupi, sagne se k meni i stane mi posve naški tumačiti, da je ondje u novinama stojalo, da ovaj vlak iz Tivolia dolazi u Rim u 17'40, a ne da polazi . . , Srećom je za pol sata polazio drugi vlak u Rim, pa smo srećno još iste večeri prispjeli u svetojeronimski zavod osvježeni ovim izletom u nepatvorenu prirodu božju.

VII.

Gonilo me nešto od grada do grada, od jednoga svjetskoga čuda do drugoga, i odazivao sam se toj nezasitnoj težnji, a da zadovljenja nijesam našao nigdje. Tako sam prošao Mletke, Bolonju, Pisu, Firencu, Rim, a da me to sve nije

zadovoljilo, umirilo. Dalje, govorila mi duša, i ja sam gotovo trkom prolazio ulicam, muzejima, crkvama, dok nijesam umorom shrvan lijegao uveče u krevet sa novim planom za slijedeći dan. I kad me to već umorilo pošao sam u prirodu, ali kad sam iz nje povratio svega me zaokupila želja za mojim selom, u kojemu boravim dane, mjesece i godine, a da ne vidim ni čudesa svijeta ovoga, niti doživljujem osobitih događaja. A tako je valjda bilo i mojemu drugu, jer je odmah pristao na moju želju, da ostavimo i Rim i pođemo dalje, da što prije dođe vrijeme našega povratka i da se smirimo svaki u svojem domu.

Iz Rima pođosmo u Napulj, posljednju točku u redu našega putovanja. Onamo stigosmo — jednoga lijepoga dana — u podne. Trebalo je dakle da se najprije pobrinemo za jelo u jednoj gostionici, a onda tek da potražimo stan časnih sestara, u kojemu smo odlučili odsjesti. Gostionica, prva koju smo opazili, baš naprotiv željezničke stanica, bila je vrlo svijetla i čista, Imala je više oblik dućana nego gostionice. Na dućan sjećalo me i to, što je uz vrata, kojima smo unišli, bio velik izlog, a u njemu svakakva jela, osobito razne vrsti mesa. I kad smo naručili meso, konobar je uzeo tanjur, pred nama ga otro ubrusom, a zatim je otvorio izlog i viljuškom izvadio odrezani već komad mesa i velikom gestom ruke kraj nas ga prenio u kuhinju. Mi smo tada vidjeli, da je bilo pravo meso i svježe. Tako to valjada propisuje društvo za »promicanje prometa sa strancima«. Mnogo se naime pripovijeda, da Talijani jedu i meso takovih životinja, koje želudac drugih naroda podnijeti ne bi mogao. Nu kad ovako konobar strancu ispred očiju prenese meso u kuhinju i malo zatim donese pred njega komad jednakoga obličja, onda prestaje svaka sumnja. Pa, ako i nije ponašemu svačanju dosta pečeno i našemu njuhu vonja po dimu, opet se dade jesti. Poslije nam je iz istoga izloga donio i ovčjega sira, a taj nam je doista vanredno išao u slast.

Pošto smo se okrijepili, iziđosmo u grad. Bože, što li sam očekivao od Napulja! Ta, ako me ništa dovle nije pravo zadovljiti moglo, to sam ipak s pravom očekivati morao, da će me Napulj posve zadovoljiti. Ne samo strancima, koji dolaze

u Napulj, nego i nama još kao djacima u gimnazijama došla je do ušiju rečenica Napuljaca: »Vidjeti Napulj i umrijeti«. I kad sam prošao ulice i uličice napuljske, ja sam si ponovio tu rečenicu: doista, vidjeti Napulj i umrijeti — jer se ni ovdje očekivanja čovjekova ne ispunjuju. Ne, na svijetu nema ništa, što bi glad njegov moglo zasititi i veliku prazninu, što zja u srcu njegovu, ispuniti.

Za Napulj reče nam prelat Waal u Rimu, da je gnijezdo. Rekao je premalo.

U Napulju je sav život na ulici. To sjeća na život Rimljana na foru. Ali da si i onaj čovjek, koji nije vidio Napulja, može stvoriti sliku o njemu, neka si pomisli ulice uske kao hodnik, na koji su otvorena vrata i prozori soba, u kojima uz obrtnika, koji rade na svojim stolicama blizu vratiju, stanuje u jednoj istoj sobi brojna njegova obitelj, a iza sobe nema ni dvorišta ni drugih kakvih prostorija. Kako ne mogu ljudi svu prtljagu smjestiti u malene sobice, to stoji na ulici, a tamo su i djeca preko čitavoga dana, a i koza ako je imaju i pseto i mačka i kokoš, a nad glavama njihovim isprepletena su užeta, na kojima se suši rubina. Svakom ulicom ne mogu ni kola prolaziti, ali gdje je to ikako moguće provlači se prodavač povrća se kolicima na dva točka, u koje je upregnut magarac i pjeva neprestano jednu pjesmu, nuđa svoju robu vičući uvijeka na jednaki način tako, da mu po tome načinu vikanja znadu što prodaje i oni, koji ne razumiju, kakve riječi govori. A nalazi se u takvoj uličici i i po više različitih prodavača, koji svaki svoju pjesmu od rana jutra od kasne večeri istim hrapavim glasom pjeva.

Na jednome od glavnih trgova nađosmo trgovinu osobite vrsti. Kraj drvenoga, čistoga stolića sjedio je trgovac, a na stoliću lijepo poredani, očišćeni, obrezani — ostaci ispušenih smotaka i smočica, čikovi. Nijesam mogao odoliti, a da se ne nasmijem čudnoj toj trgovini, ali se i trgovac čudio mojemu neshvaćanju. Mene je osobito pobuđivala na smijeh ona vanredna pomnja, da ne rečem pedanterija, kojom su ti slatki kusovi bili očišćeni i jedan uz drugi naslagani — nu to valjda ipak nije plod djelovanja društva za promet sa strancima, jer se stranci ako i jesu mnogi od njih ljubitelji športa, malo takvimi športom bave.

A ima i posve idiličkih slika. Takva je kad pred večer i u jutro pastiri dotjeraju krave i ovce u grad. Porazmjeste ih po ulicama pred kućama, a žene, gdjekad i djeca, dođu sa posudama, mnogi i sa običnim bocama, pa ondje na cesti muzu. I to biva valjda u dokaz, da sa mlijekom nema nikakve prevarancije. Mnoge koze i prenoće vani na ulici, pred onom kućom, gdje su ostavile mlijeko svoje, a sjutradan se opet pomuzu i onda otpuste u goru — dakako ne bez pastira.

Ne, Napulj me nije zadovoljio i zato sam rekao: vidjeti Napulj i umrijeti. Nu kako je život veliko dobro, to i čovjek koji je stalno odlučio, da se skonča, taj čin odgađa i traži razloge, da ostane dulje na životu. A ja tako daleko i nijesam došao, nu nadao sam se da će mi život još dragocjenijim učiniti pogled u bezdno kratera, pa sam odlučio što prije popeti se na Vezuv, kojega sam neprestano vidio iz grada, kako se puši.

Bit će da je koji od poštovanih čitalaca pomislio: na takve vratolomije ja se ipak ne bi dao. Priznajem, da sam se i sam malo bojao, ali su nas dobri ljudi uputili, da se obratimo na agenciju Cookova društva, da će nas ono najjefitinije i najsigurnijim putem dopremiti na vrh Vezuva. I bilo je tako. Do agencije smo se odšetali, ondje smo platili svaki 24 L 75 c. pa su nas elegantno odjeveni poslužnici najprije pred kućom ponamjestili u kočije, ove su nas odvezle na kolodvor, gdje su nas opet dočekali društveni poslužnici, koji su nas otpremili u parni vlak, na putu smo bili pretovareni u električni vlak, pa onda u uspinjaču. Tamo gdje staje uspinjača, a to je pod samim kraterom, dočekaše nas provodiči, koji su još koju stotinu koračaja po lijepo uređenom putu odveli i pokazali nam rukom govoreći: ovo je krater. Zemlja se pod nama potrese, zatutnji, a iz bezdna zasuklja vatra, koja će da sažeže sve dokle dopre, a mi kud koji, dok se plamen poput krvavoga jezika opet ne povuče u golemi otvor, a onda se čitavim kraterom rasprostre crni zagušljivi dim. Ovako mašta. A krater na Vezuvu je uistinu upravo takav kao što su mnoge uvale i dolovi na našim bregovima. Ne samo da nema vatre, nego nema ni rupe nikakve u njemu, tek se puši, a čovjek i ne vidi odakle. A kad vjetar dune i ponese dim, vidiš mu dno.

I opet jedno novo razočaranje. Dok našega stana u Napulju više puta nijesmo mogli da nađemo, nego smo se u labirintu onih uskih uličica gubili i oko njega vrtjeli, dok nijesu kojemu dječaku pružili solda, da nas izvede, na Vezuv smo putovali električnom željeznicom, a tako smo uz najveću sigurnost i udobnost i kući dopremljeni bili preko lave i pepela, što su nekoć uništili i pokopali vinorodne brežuljke, sela i cvatuće gradove Pompeji i Herculanum.

Iza našega dolaska u stan polagano i nečujno spustila se i večer, a za njom je došla blaga proljetna talijanska noć. Poslije večere izišao sam na balkon, jer ondje ima gotovo svaka soba svoj balkon, a ne samo svaka kuća. Bilo je to koncem mjeseca travnja. Od prošle jeseni pa do te večeri nijesam gledao noćnoga neba ni zvijezda na nebeskom svodu, ali kad sam pogled upravio u nebeske visine, bilo mi je, kao da gledam poznatu sliku, a ne opjevano talijansko nebo. Pače i miris cvatućih narandži, koji je dolazio iz vrtova, što su se sastajali među kućama pod mojim balkonom, bio mi je poznat, kao da udišem miris cvatućih naših lipa. Ali ja nijesam zamjerao tome, već sam se bez otpora posve podao nijemu užitku tihe noći, kad najednoć uzdrhta list, potrese se stablo, a ja se objeručke uhvatih za ogradu, jer zrakom zaori rik — magarca, koji je negdje u vrtu za koju narandžu morao biti svezan. Još ovaj nije ni svršio, kad mu se sa druge grane (naime privezan o nju) javi drug sa istom pjesmom. A za ovim javi se daljnji i tako redom. Bila je to divna proljetna talijanska noć . . .

VIII.

Jednoga iz Napulja ne ću nikad zaboraviti, a to je vanredno lijepi zaljev napuljski i rimske starine u okolici njegovoj. Ljepota toga zaljeva je nenatkriljiva. Nije nikakovo čudo, da su ovdje mogućnici pa i carevi rimski gradili sebi vile, od kojih se goleme ruševine i danas vide; a u ono davno vrijeme, kad se kultura sa istoka pomicala prema zapadu, da je u tom zaljevu pristala na italsko kopno. Meni se čini, da u čitavoj Italiji nema toliko uspomena iz doba poganskoga Rima koliko ovdje. Nu tužne su te upomene.

Na jednomu kraju zaljeva nalazi se otok Capri, sa svojom znamenitom modrom špiljom, pećinama, koje se strmo ruše u more i lijepim zakucima svojim — na kojemu je mrki car Tiberije, od neprijatelja prozvan kraljem otoka Capri, živio posljednje dane života u sumnjičenju i okrutnosti, gledajući valjda samo more pod sobom, što udara o bregove, a slijep za nebo nad sobom i život, što je bujio i smijao se na zemlji oko njega. Na protivnome kraju zaljeva su Baiae, gdje je Neron imao svoju vilu i kupke, sve uzidano u brdo, a da leži na samome moru, te se danas jedva raspoznaje po građi. gdje prestaje zgrada, a gdje počinje brdo, pa bi čovjek mislio, da je takvo mjesto mogla izabrati samo duša umjetničkoga shvaćanja — a tamo je podivljali sin sa nekoć robom a tada zapovjednikom susjednoga misenskoga brodovlja smišljao, kako da ubije svoju rođenu majku Agripinu.

Prva mi je pomisao bila, kad sam onamo došao: je li Neron vidio ljepotu luka, što ga opisuje zaljev tude kod Pozzuola (tada Puteoli), u kojemu se zemlja polagano spušta u more, a krajnje joj točke kao da plove na njemu. Što je dakle dovelo ovamo toga »neprijatelja roda ljudskoga?« I nijesam to mogao drukčije protumačiti, nego da je i u onu davnu dobu postojala moda, težnja za provađanjem ljeta u primorju, koja i danas postoji. Razlika je samo, da danas mogu mnogi toj težnji udovoljiti, stanujući u najmljenim kućama, dok si je to prije mogao priuštiti namo onaj, koji si je mogao sam sagraditi i dvore na obali morskoj.

Drug moj i ja pošli smo iz Pozzuola, kamo smo došli vlakom, pješke na krater Solfatara, do kojega vodi zidana cesta i na kojemu se više vidi nego na Vezuvu. Krater je zasut, ali se na nekim mjestima neprestano puši, i pijesak je na tim mjestima žut kao sumpor, a ima tamo i dječak, koji je uvijek spreman da dim upali i tada izgleda kao da izlazi plamen. Nu krater nije već 800 godina rigao vatre, pa smo se i mi njime bez svakoga straha prošetali. Moj drug je odbio i pomoć dječakovu, da nas vodi, a nije se u šikari ni zmija plašio, jer svega toga nema u Baedeckeru. U neposrednoj blizini samoga kratera nalazi se crkvica i samostan sv. Januarija, na mjestu gdje je sv. biskup za cara Diokleci-

jana bio pogubljen. Tu se čuva i kamen na kojemu se vide tragovi njegove krvi.

Idući od Pozzuola obalom jezera Lukrinskoga krenusmo među brda do jezera Avernskoga. I to jezero je u krateru jednoga vulkana. Uopće čitavo je tlo ovoga kraja vulkanično. Gotovo na samoj obali nalazi se onaj opjevani ulaz u podzemlje. Tu nas dočeka provodič i pošto smo na ulazu, slijedeći primjer onih, koji nu prije na ta vrata unišli, ostavili svoje posjetnice, pođosmo za njim dugim tamnim hodnikom osjećajući, da se spuštamo sve duble u zemlju. Najednoć pod nogama našega predvodnika zašušti voda, a u svijetlu baklje zacakli se površina njezina. Provodič preda na to baklju dječaku, koji je s njime išao, a nas jednoga za drugim naprti na svoja leđa i prenese nas u oveću prostoriju, gdje je Sibila prorokovala. Bijasmo dvojica, ali ja se nijesam nikako mogao otresti straha, koji me je pratio od časa kad smo prestupili prag toga puta u podzemni svijet. Oko nas i pod nama tamne zadimljene stijene, a kraj suhoga mjesta, gdje smo mi stajali, teče voda, po kojoj je neprestano stupao provodič i tumačio nam život i djelovanje Sibille u tomu prostoru. U tome nam pokaže u zidu rupu, na koju je Sibilla davala proročanske izjave, a kad sam pogledao prema njoj i u svijetlu baklje u njoj opazio lice dječaka, koji je dotle bio na drugu stranu prešao, obuzeo me je toliki užas, da sam glasno zaviknuo. A kakvim je čuvstvima morao u onu davnu dobu poganski svijet na tome mjestu stajati! I opet nas provodič naprti na svoja leđa i mjesto Charona na lađi, jednoga za drugim prenese, da nam samo pokaže put, kojim se više nitko ne vraća. I mi smo se čvrsto uhvatili za njegov kaput, da nas ne bi tamo ostavio.

Još je vrijedno udivljenja djelo, ispod pepela iskopani grad Pompeji. Svi ostaci Rimljana ne podavaju nam o njima tako potpunu sliku, kao ovaj grad . Sve drugo ili je ruševina, ili je tako preudešeno, da se gubi starina. Pompeji su onakvi, kakvi su bili u vrijeme one strašne katastrofe, kad je godine 79. po Isusu Vezuv počeo da sipa vatru, pa je lavom i pepelom pokrio čitavu okolicu. Istina, što se odnijeti dalo i odavle se odnijelo, još prije nego se počelo sa potpunim

iskapanjem čitavoga grada, ali ostale su zgrade, ulice, čitavi grad.

Grad je sav od kamena, pravilno građen, ulice ravne, sve kamenom taracane, a kuća jedna do druge, nema prostora među njima, koji ne bi bio izgrađen. Što više, taj tarac nije nov, postavljen tek da se vidi, nego se na njemu jasno vidi kolotečina, što su je izdubli točkovi kola, što su ulicama prolazila — prije dvije tisuće godina. Sa svake strane kolnoga puta je put za pješake, koji je za neki pol metra uzdignut nad kolnim putem, a da putnik ne mora silaziti na kolni put, a onda se opet dizati na drugu stranu, u određenim razmacima stoje po tri velika kamena, na koje može stati kad prolazi s jedne strane na drugu, a udaljeni su jedan od drugoga toliko, da mogu točkovi kola proći među njima. Kad čovjek vidi ove ulice taracane kamenjem raznoga oblika i površine, lako razumije, zašto su se odlični Rimljani davali nositi na nosiljkama, mjesto da su se vozili u kolicama.

U prvi mah se čovjek raduje promatrajući rimske stanove i razlikujući u njima poznata mu iz škole mjesta kao atrium, impluvium, cubicula, tablinum, pa onda u stražnjem dijelu kuće peristillum i t. d. I prolazeći osjeća se, kao da se nalazi u kojem gradiću nedjeljom poslije podne, kad u njem vlada svečana tišina. Na zidovima se još čitaju razni oglasi pisani nekakvom crvenom kredom. Tu i tamo su i vrata zatvorena. U jednoj kući, koju pripisuju Glauku, na podu je u mozaiku krasno izgrađena slika psa sa natpisom: Cave canem! Nu malo po malo čovjek osjeća, da je to mrtav grad, ništa nego veliko groblje . . .

Zanimljivi su i razni ostaci kruha, žita i svakakvih sitnica izvađenih ispod pepela u naše doba. A i tjelesa Rimljana, tih gospodara svijeta, odnosno vjerne okamine njihove iz časa strahovite smrti, koja se ne razlikuje ni po čemu od maloga tijela današnjih Talijana, pa ni veličinom, nalaze se u muzeju.

* * *

Napokon, došla je doba, da idemo doma.

Brzim vlakom jurio sam prema istočnoj obali Italije, ali je moja misao bila još brža, nije se sustavljala niti na drugoj strani Jadranskoga mora.

Svome sam se domu vraćao, kao pčela što se vraća sa cvjetna polja u svoju košnicu, u tvrdome uvjerenju, da mu nosim vani sakupljeno blago.

Sjedeći u vlaku čisto sam uživao maštajući, kako ću svoja iskustva kod kuće upotrijebiti i kako ću se lako i sa ugodnošću nakon duga putovanja podati radu. Bilo je doduše to samo maštanje, ali je doista bilo, i ja sam uživao u njemu.

Čovjek živeći uvijek u jednome mjestu i krećući se u istome društvu, lako zaostane za ostalim svijetom i toga zastoja ne opaža, nema s kime da se usporedi, jer mu je okolina otprilike slična. Tako ostaje na mjestu, kao da se vrti u krugu. Ali kad iziđe iz svoga kruga i vidi kako je izvan njega, onda će se i on laglje pomaći, a i druge će, u koliko će to njemu biti moguće.

Na um mi pada redovnik iz Westfalla, koji se vraćao sa istoka, kamo su ga starješine njegovi poslali. Još je nosio brkove i bradu, kad se na povratku svome zadržao u istome stanu, u kojemu smo ja i moj drug stanovali u Napulju. Vanredno živim bojama opisivao je svoje putovanje i život naroda na istoku, ali nije propustio ni žaliti onaj način života i one ljude. Promatrao ih je sa stajališta evropske kulture, u kojoj je i sam uzgojen bio. A nije li imao i pravo? Ja sam u isto vrijeme mislio: da ti dođeš k nama, koliko bi neevropskoga u Evropi vidio! I mi se još u mnogočemu moramo evropeizirati, inače će nas oni sa zapada gledati s visoka i sažaljevati. Ali čini se, da i Italija još na tome poslu radi. Tim više možemo da se od nje naučimo.

Katolički List 1913.

Ispravci nekih krupnijih, naknadno opaženih, pogrješaka tiska.

Strana 5. redak 7. i 10. odozgo mj. svjetle ima biti: svijetle.
» 5. » 10. odozdo mj. prilike ima biti: prijatelje
« 7. « 21. odozgo mj. efleksija ima biti: refleksija
« 7. « 8 odozdo mj. bave ima biti: bane
« 16. « 15. odozdo mj exquant ima biti: exquirant
« 21. « 13. odozgo mj. nijemce ima biti: Nijemce
« 27. « 4. odozgo mj. rijeđe ima biti: rjeđe
« 31. « 14. odozgo mj. to ima biti: i to
« 35. « 1. odozgo mj. poče se ima biti: poče
« 35. « 22. odozgo mj. rade ima biti: grade
» 43. « 2. odozgo ispusti riječi: za stalno
« 43. « 3. odozgo mj. pozivao ima biti: pokazivao
« 44. « 11. odozgo mj. britiju ima biti: birtiju
« 49. « 47. odozgo iza zareza ispušteno: da
« 57. « 1. odozdo iza riječi da ispušteno je: su članovi društva trijeznih, dok nijesu društvo smatrali razvrgnutim, radosno držali obavezu, da
« 58. « 8. odozgo mj. prekriti ima biti: prekršiti
« 58. « 14. odozgo iza riječi šta ima biti: da
« 59. « 9. odozdo mj. zaviru ima biti: zaviruju
« 61. « 9. odozdo mj. ujedne ima biti: ujedno
« 63. « 7. odozgo mj. mislili ima biti: misili
« 67. « 14. odozgo mj. prevejao im biti provejavao
« 67. « 17. odozgo mj. okupljavao ima biti: okupljao
« 68. « 13. odozdo na početku ispuštena riječ: nijesu
« 71. « 6. odozdo mj. nema ima biti: nemam
» 73. « 5. odozdo mj. vezavo ima biti: vezano
« 74. « 9. odozgo mj. produciram ima biti: reproduciram
« 77. « 16. odozgo mj. kao ima biti: kad.

Ostale pogrješke će dobrohotni čitatelj i sam lako ispraviti.

Sadržaj.

Članci

Iz skromne obuke

Putopis

